

TUROPOLJSKI GOVORI

PREDGOVOR

Ovaj rad prikazuje osobine skupine kajkavskih govora u Turopolju, kakve su utvrđene terenskim istraživanjem tih govora u razdoblju od 1959. do 1962. godine. Dijalektološka obrada terenskih podataka završena je 1964. g., a rukopis toga rada, pod naslovom »Kajkavski govori u Turopolju (s osobitim obzirom na mraclinski govor)«, nalazi se u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu.

U godinama koje su slijedile neke sam činjenice, koje proizlaze iz prikupljene građe u spomenutom razdoblju, jasnije formulirao, ponešto sam, zbog jasnoće, i nadodao svojoj tadašnjoj obradi.

Ipak, moje intervencije u spomenutom rukopisu, koje sam povremeno, u tijeku vremena, provodio, nisu taj rukopis bitnije izmijenile.

Od šezdesetih godina do danas znatno se izmijenio socijalni položaj stanovništva u mnogim turopoljskim selima i očito je da je promjena ekonomskog statusa stanovništva dovela i do niza izmjena govornih realizacija, možda i do koje promjene strukturnog značenja, osobito u naseljima koje je dosegao prekosavski Zagreb — da se i ne govori o selima koja su nestala u novom Zagrebu.

Zbog želje da ova rasprava u svojoj biti i u svojoj cjelini (proširenoj *Rječnikom* koji je u međuvremenu završen) bude onakva kakva je bila u vrijeme kad sam je napisao, nisam u nju unosio ni novije podatke na koje sam povremeno nailazio ni teoretska razmatranja iz dijalektološke literature koja je osvjetljavala na posredan ili neposredan način i neke probleme o kojima raspravljam u svojem radu. Zato u popisu upotrijebljene literature nema dijalektoloških radova objavljenih poslije 1964. g., pa ni mojih vlastitih.

TRANSKRIPCIJA

Dijalekatske potvrde osobina o kojima se raspravlja u principu se donose kurzivom, kojim se transkribiraju fonemi a ne njihove fonetske realizacije.

Od toga se odstupa u Rječniku (VIII. poglavlje): fonološka transkripcija nije tiskana kurzivom, a odstupa se od fonološke transkripcije u prikazu odnosa /a/ → [a], /a:/ → [a:], pa se /a:/ označuje grafemom a. Tako se postupilo ne samo zato što se alofon [a:] fonetski izrazito razlikuje od [a] nego i zbog toga što se fonološkom transkripcijom ne može uvijek jednoznačno prikazati ostvaruje li se u dugom slogu [a:] ili [a:], a u kratkom [a] ili [a] (usp. [zāmuš, prek 'Šave].

Jednako se tako u Rječniku prikazuje i alofon [ʒ] (usp. *bězga*, a ne: *bězga*, s. v.).

Kad je potrebno u govornim potvrdama istaknuti samo neke riječi, a jasno je da se donosi fonološka transkripcija, zbog tehničkih se razloga samo istaknute riječi tiskaju kurzivom (to se provodi osobito u V. i VI. poglavlju).

Kad se posebno govori o turopoljskim fonemima i njihovim alofonima, fonološka se transkripcija donosi u kosim zagradama: / /, a fonetska u uglatim: [], s akcenatsko-kvantitativnim oznakama prozodijskih obilježja. Fonološke se opreke rastavljaju znakom ~.

Prozodijska se obilježja prikazuju uobičajenim nadrednim znakovima za akcente i kvantitetu. Kad je riječ o pojedinim vokalnim fonemima i njihovim alofonima s pridruženom kvantitetom, oni se označuju znakom : ili izostankom toga znaka (npr: $\dot{i} \sim i = /i:/ \sim /i/$, odnosno $[i:] \sim [i]$).

Fonetska priroda pojedinih alofona prikazuje se grafemima uobičajenim u našoj dijalektološkoj literaturi.

Zbog tehničkih se razloga u potvrdama otisnutim kurzivom fonem /e/ označuje slovom *e*. Realizacije fonema /a, a:/ predočuju se u fonetskoj transkripciji grafemima [a, a:]. Fonemi /č, ž/, odnosno njihove realizacije [č', ž'] u bilo kojem od navedenih triju načina transkripcije, s nužnim izuzecima, bilježe se slovima č i ž ili č'.

Toponimi (imena predjela, naseljenih mjesta i sl.) izvan govornih primjera u ovom se radu navode u standardnom ili općeprihvaćenom obliku.

KRATICE

Gramatički pojmovi označavani su kraticama uobičajenim u stručnoj literaturi, pa ih ovdje posebno ne donosim.

Popis kratica imena istraženih sela navodi se u t. 4.

Kratice citiranih rasprava u cijelom su tekstu otisnute kurzivom, a navode se u abecednom popisu upotrijebljene literature.

I. UVOD

1. Pod terminom »turopoljski govori« obrađujem govore na području nešto širem nego što ga obuhvaća naziv *Turopolje* u povijesnom smislu. Pravo je Turopolje ravnica južno od Zagreba, ograničena sa sjevera rijekom Savom, a sa zapada Vukomeričkim goricama.¹ Pojam *Turopolje* povijesno se odnosi i na sela na istočnim obroncima Vukomeričkih gorica. U tom se području povijesnoga Turopolja nalazi tridesetak sela, povezanih nekoliko stoljeća istim društvenim uređenjem, koje ih je oštro odvajalo od susjednih sela izvan »plemenite općine turopoljske«.²

Međutim, današnji govor u »pravim« turopoljskim selima i u selima koja s njima graniče pokazuje da su u prošlosti ti granični »izvanturopoljski« go-

¹ *Zemlj. Tur.*, 1.

² O povijesti Turopolja v. t. 15.

vori prolazili istu jezičnu evoluciju i da su rezultati toga razvoja danas, barem u bitnim govornim karakteristikama, isti. Iz te činjenice moramo nužno izvesti da turopoljski »plemenitaši« nisu živjeli izolirano od susjednih stanovnika u drugim, kmetskim selima, jer drugačije ne bi ni mogli živjeti. Turo-poljci su, premda s određenim plemićkim pravima, bili seljaci, s istim poteškoćama i brigama, s istim željama i potrebama, s istim metodama obrađivanja zemljišta i s približno istim načinom života kao i njihovi »kmetski« susjedi. I nužno su morali s njima biti u svakodnevnom dodiru.

Na taj je način *turopoljski govorni tip* proširen i izvan granica užega Turo-polja. Tu tvrdnju treba shvatiti s gledišta suvremenoga stanja govora. Svakako, na području koje se u ovom radu dijalektološki obrađuje postoje organski govori s mnogim zajedničkim osobinama na svim jezičnim razinama, od kojih su neke diskriminantne prema paralelnim osobinama u govorima koji ih okružuju, pa se ti, turopoljski govori, ponešto razlikuju od posavskih govora s istoka i jugoistoka i govora na zapad od Vukomeričkih gorica, pa i na njima. Taj je govorni tip učvršćen i još više ujednačen ekonomskom povezanošću cijeloga područja u suvremeno doba, što je došlo do izražaja ujedinjavanjem u jednoj administrativnoj jedinici, prvo u kotaru, a zatim u općini Velika Gorica.

Tvrdnja o širenju *turopoljskoga govornoga tipa* ne znači da su se specifične govorne karakteristike širile iz njegova središta prema periferiji, već označuje uzajamnost utjecaja na određenom, relativno velikom, dijalekatski i zemljopisno prilično zatvorenom terenu. Da je nemoguće govoriti o središtu koje zrači određeni govorni tip i od njega se sve govorne crte primaju, a koji ne preuzima iz perifernih govora ništa, dokazuju i neke bitne govorne razlikosti, kojih granica prolazi kroz staro Turopolje (tako npr. izofona \check{z} — j prema prasl. d' , monofonški — diftonški refleks jata i dr.). I neke druge fonetske crte dokazuju utjecaj periferije na centar (npr. izgovor nenaglašenoga *o* na kraju riječi pokazuje u središnjim turopoljskim govorima prijelaz između posavskoga *-e* i »kupinečko-stupničkoga« *-u*: nom. sg. [sele — seló (seló) — selú]). Slične se pojave mogu utvrditi i u akcentuaciji, morfologiji i u drugim jezičnim razinama tih govora.

2. Kriteriji po kojima sam određivao pripadnost graničnih govora turopoljskom govornom tipu i prema kojima sam pojedina granična sela uključio u obradu a druga izostavio bili su:

a) *na istoku*

- 1) — kontinuantna* d' : *prēga* : turop. *prēja* (*prēga*);
 - nenaglašeno krajnje *-e* na mjestu *-o* (*sēle*): turop. *-o* (*sēlo* — *sēlo*);
 - nenaglašeno krajnje *-e* u 1. l. pl. prez. ([*perēme*]): turop. *-o* ([*perēmó*]);
 - protetsko *j* ispred *-o* (*jōpajniki*, *jōsti*, *Ĵorle*, *Ĵōborove*, prez. *jōrje*): turop. *o-* (*ōpajniki*, *ōsti*, *Ŏrle*, *Ŏborove*, *ōrje*);
 - prefiks *zo-* (*zošiti*, *zogniti*): turop. *ze-* (*zešiti*, *zegniti*);
 - *-e-* u paradigmatskom morfemu instr. sg. m. (*s plūgem*, *z lūkem*): turop. *-o-* (*s plūgom*, *z lūkom*);
 - analoško *-e-* u paradigmati zamj. *tī*, *sēbe* (*s tēbu*, *sēbu*): turop. *-o-* (*s tōbum*, *sōbum*);

- promjena *h > j* u parad. morfemu lok. pl. f. (*po šumaj*): turop. -*Ń* (*po šúma*);
- *jojěri*: turop. *orěji*;
- analoško *č* u imperativu glag. tipa *rěci* (*rěci* — *rečěte*): turop. *c* (*rěci* — *rečěte*);
- prijelaz *-ml- > -mn-* (*zěmna, prímne*): turop. *-ml-* (*zěmna, prímle*);
- 2) — gubljenje prednaglasne dužine ([*raṅili* — *raṅili*): turop. čuvanje te dužine ([*raṅ:ṅili* — *raṅili*);
- 3) — paradigmatski morfem instr. sg. f. *-u* (*z rěpu*): turop. *-um* (*z rěpum*);
- 4) — upitna zamj. za živo *ště*: turop. *dđ*.
b) *na zapadu*³
- 1) — kontinuantna jata: *djěte* — *detěta*: turop. *děte* (*djěte*) — *detěta*;
- redovit diftonški izgovor dugih vokala: gen. pl. [*krāoŃ*]: turop. [*krāf*] ([*krāoŃ*]);
- *otěje*: turop. *otide*;
- 2) — relativno često čuvanje oksitone: *ženā* (*žěna, žěna*): turop. *žěna* (*žěna, izuzetno ženā*);
- redovito izostajanje metatonije u instr. sg. f.: *lřpum*: turop. *lřpum* (*lřpum*);
- 3) — nastavak *-du* u 3 l. pl. prez. glagola kao *kōpadu*: turop. *kōpaju* (*kōpaju*);
- *žūtoga*: turop. *žūtoga*;
- 4) — *želězdu*: turop. *želězo*.
c) *na jugu* (prema pokupskim govorima)⁴
- 1) — nenaglašeno krajnje *-o, -u* i rjeđa pojava alofona [ó, ù]: [*nōsimu / nōsimo*] : [*turop. nōsimò / nōsimù*];
- *dđjem, najú*: turop. *dđjem, nājđo*;
- 2) — relativno često čuvanje oksitoničkog akc. *rečī, dobrō*: turop. (tipično) *rěci* (*rěci*), *dōbro* (*dōbro*);
- čuvanje dužine i ispred *č*: *z glāvŭm, pāčila*: turop. *z glavŭm, pāčila*;
- 3) — ujednačeni nastavci po mekoj pridjevskoj promjeni: *tūgēga, dđbremu*: turop. *tūgoga, (tūgēga), dđbrōmu || dđbromu*;
- 3. l. pl. prez. *mōru, ne mōru*: turop. *mōro* (*mđrejo*) *nēmro* (*nēmrejo*).
3. Pod terminom »turopoljski govori« obrađujem, dakle, bitne dijalekatske osobine u selima koja se nalaze unutar linije Remetinec—Obrež—Vukomerić—Dubranec—Kravarsko—Buševac—Lekenik—Poljana Čička—Lazina—Trnje—Sasi—Mičevac—Jakuševac—Remetinec, uključujući spomenuta sela.

³ Termin »zapad« ovdje je, jednako kao i termin »zapadni govori«, uvjetno upotrijebljen, jer se njime obuhvaćaju govorne osobine graničnih područja i na zapadu i na jugozapadu od središnjih turopoljskih govora. Osobine ovdje navedene kao diskriminantne zabilježene su samo u neposrednoj zemljopisnoj blizini govora koji su uključeni u ovaj rad.

⁴ Prema posavskim govorima na jugoistoku odrednice su jednake kao i prema posavskim govorima na istoku od Turopolja (navedene u t. a).

Međutim, to ograničenje ne ide za tim da predstavi sigurnu granicu turopoljskoga govornog tipa, jer su izvan toga područja po navedenim kriterijima istražena tek pojedina sela.

Najjužnije selo koje sam istražio jest Lekenik (kojega govor predstavlja mješavinu turopoljskih, posavskih i donjopokupskih govornih osobina).

U Dubrancu sam razgovarao s nekim stanovnicima Cvetković-Brda i Lučinić-Brda (koji leže južnije od područja koje prikazuje priložena karta) i nisam uspio zapaziti bitnijih razlikosti prema govoru u DU. Međutim, tek detaljno istraživanje spomenutih sela, a i mnogih drugih na jugu, na zapadu i na jugozapadu Turopolja moći će odrediti koliko njihovi govori pripadaju turopoljskom ili nekom drugom kajkavskom govornom tipu.

I istočna je granica, prema posavskom tipu, neodređena, jer su govori u selima koje navodim u t. 4 u koloni »istočna grupa« u znatnoj mjeri prijelazni između turopoljskih i posavskih govora, s nizom osobina koje ih s jedne strane povezuju s turopoljskim, a s druge s »pravim« posavskim govorima.

Od otprilike stotinjak sela i zaselaka u tom području⁵ obišao sam četrdesetak sela. U nekim sam se selima zadržao svega nekoliko sati s namjerom da utvrdim postojanje ili izostajanje koje karakteristične govorne crte, a u nekim sam proboravio i nekoliko dana. Glavnu sam pažnju posvetio govoru sela Mraclina, u kojem sam boravio u četiri navrata, u svemu oko 2 mjeseca. Kao tipičan govor za turopoljsko govorno područje odabrao sam Mraclin iz više razloga. Mraclin je jedno od najstarijih i najvećih turopoljskih sela. Govor se centralnoga turopoljskoga područja, dakle svih sela uz prugu Zagreb—Sisak (otprilike do 5 km udaljenih na istok i na zapad od te pruge) ne razlikuje, ili se razlikuje tek u nebitnim svojim oznakama, od mraclinskoga govora. S druge strane, trebalo je u bilo kom selu detaljno utvrditi govorno stanje, osobito akcenatske tipove i leksik. Budući da sam već prilikom svojega prvoga boravka u Mraclinu naišao na neobično pouzdane informatore, a uz to spremne da žrtvuju svoje slobodno vrijeme, bio sam veoma zadovoljan što će upravo Mraclin biti okosnica moje radnje o turopoljskim govorima.

Na svojim brojnim putovanjima Turopoljem utvrdio sam postojanje triju različitih govornih skupina turopoljskoga tipa. Da bi se točno utvrdile razlike koje karakteriziraju pojedina područja, bilo je potrebno da se izaberu pojedina sela kao izraziti predstavnici svoje govorne skupine i da se njihovi govori potanko istraže. Tako sam, nakon prethodnih upoznavanja glavnih govornih osobina u raznim selima pojedinoga područja, kao tipičan govor za zapadni govorni tip odabrao Dubranec, a za istočni Bapče (Prunicu).

Pri razvrstavanju pojedinih govora u koju od triju turopoljskih govornih grupa (v. t. 4) glavno mi je mjerilo bilo (pored nekih akcenatskih i morfoloških razlika o kojima se govori u daljoj obradi):

- izofone nenaglašenoga krajnjega *o*: *e* // *o* // *u* u 1. 1. pl. prez. i *e* // *o* // *u* u tipu *lěto* : ([ōrjēme, lēte] -BA: [ōrjēmò, lětò] -MR : [ōrjēmu, lētu] -DU);
- *-e-* u padežnom morfemu instr. sg. u istočnim govorima (*s plūgem, z lūkem*) : *-o-* na ostalom području (*s plūgom, z lūkom*);

⁵ *Adm.-ter. podjela*, 110—111.

- $\varphi < \varrho$, l u središnjim i istočnim govorima prema u u zapadnim: *môš*, *sônce* -MR, BA: *mûš*, *sûnce* -DU;
 - različita tipična realizacija kontinuantne jata pod akc. $\tilde{}$: [mlîke] -BA: [mlĕkò] -MR : [mliĕku] -DU;⁶
 - mogućnost ostvarivanja [ć] u skupini /šč/ u zapadnim govorima prema [čʔ] u središnjim i istočnim: [dvôriščʔe] -MR, BA: [dvôrišće] -DU.
4. Donosim popis posjećenih mjesta, s razvrstavanjem u pojedinu govornu

ANTUN ŠOJAT

pošao i dalje niz Savu, u Orle, Vrbovo, Stružec, Veleševac i Trebarjevo, koja sela pripadaju potpuno posavskom kajkavskom tipu, onakvom kakav je zabilježen u opisu Trebarjeva Kate Janjčerove.⁷

Jednako sam tako na zapadu istraživao govore u Blatu, Hudibitku, Brezovici, Mrakovu Bregu i Starjaku.

Kako obrađujem turopoljske govore na temelju skupljenog materijala, iz, otprilike, jedne trećine naseljenih mjesta toga područja, držim da je građa dovoljno reprezentativna za cijelo područje i bez detaljnog razgraničavanja po pojedinim govornim osobinama. Za detaljno razgraničavanje, odnosno za utvrđivanje potpuno pouzdane granice različitih skupina govora bilo bi potrebno terensko istraživanje metodama geografske lingvistike, tj. unošenje na kartu svih »diobenih pruga«, brojenje tih pruga, izdvajanje bitnih od nebitnih razlika itd.,⁸ što ja u svojim istraživanjima nisam proveo.

Geografski, ekonomski i kulturni odnosi i njihov utjecaj na govor

5. Teren koji obrađujem obuhvaća otprilike područje bivšeg kotara Velika Gorica. Taj je kotar imao prije reorganizacije administrativne podjele SR Hrvatske 633,93 km², s 41.928 stanovnika.⁹ Administrativno i ekonomsko središte toga kraja jest Velika Gorica, naselje seoskog tipa, s otprilike 5.000 stanovnika, koji se većinom bave poljoprivredom, kao osnovnom djelatnošću ili pored zaposlenja u tvornicama i drugim privrednim granama.¹⁰

Poljoprivreda je osnovno vrelo prihoda Turopoljaca. Glavne kulture su pšenica, kukuruz i krumpir. Veoma je razvijeno voćarstvo i, osobito u zapadnim krajevima, vinogradarstvo. Nekad neprohodne, goleme hrastove šume još su uvijek značajna podloga turopoljske ekonomike (postoji pilana u industrijskom naselju Turopolje). Svinjogojstvo, nekada nadaleko karakteristično za turopoljsku privredu,¹¹ danas je, na žalost, u mnogim selima zanemareno. Goji se, uglavnom, onoliko svinja koliko je potrebno za prehranu vlastitog domaćinstva.

Kako je industrija u Turopolju tek u početnom stadiju, čitav kraj inklinira Zagrebu, kao mnogo privlačnijem centru nego što je to Velika Gorica. Velik broj mlađih ljudi svakodnevno putuje u Zagreb na rad u tvornice, u srednje i više škole, a i oni koji su se stalno nastanili u Zagrebu putuju veoma često u svoja rodna sela. Najveći dio domaćinstava, osobito onih sela koja su bliže Zagrebu ili koja imaju pogodne prometne veze sa Zagrebom, svakoga dana

donosi na zagrebačke tržnice proizvode svoje poljoprivredne djelatnosti. U mnogim je selima razvijen tkalački obrt, pa se i proizvodi te djelatnosti donose isključivo u Zagreb. Na taj je način utjecaj Zagreba jednako važan za ekonomski razvoj i blagostanje Turopolja kao i za mnoge inovacije u turopoljskim govorima, osobito za mnoge akcenatske nedosljednosti.¹² Gradovi obično imaju veliku moć isijavanja svojih govornih osobina, već zbog toga što se njihov govor u obližnjim selima smatra ljepšim, »finijim«, a danas još više zbog ekonomskih veza selo-grad, ali se ipak ne smije utjecaj grada precijeniti. Seoski se govor prenosi iz generacije u generaciju s nekim izmjenama, ali se njegove glavne karakteristike, izražene osobito u jedinstvenom fonološkom i morfološkom sustavu, ipak žilavo održavaju, unatoč svim mogućim utjecajima sa strane.

6. Među glavne čimbenike koji izvana djeluju na razvitak i oblikovanje kojega govora (ovdje je riječ o seoskim govorima, jer gradovi su najčešće podvrgnuti drugačijem razvoju, zbog mnogobrojnih imigracija) mogu se ubrojiti:

a) *Utjecaj standardnog jezika.* Danas je u Turopolju nazočnost standardnog idioma veoma izrazita. Obvezatno osmogodišnje školovanje pridonijelo je širenju mreže osnovnih škola. Relativno visok životni standard omogućio je da najveći broj domaćinstava ima radio-aparate, a mnoga i televizore. Osnutak mnogobrojnih čitaonica i posudbenih biblioteka pridonosi upoznavanju standardnog jezika, a isto tako, vjerojatno u još većoj mjeri, i svakodnevno praćenje novina i druge štampe.

Međutim, osim u najsjevernijim selima, koja pomalo već nestaju u novim zagrebačkim prekosavskim naseljima i postaju dio grada, turopoljski govor nije u znatnijoj mjeri ugrožen utjecajem standardnog jezika. Starije stanovništvo prenosi osobine svojega domaćega govora na mlađe generacije, pa je kajkavski govor i među djecom i školskom mladeži normalno priopćajno sredstvo, a pojava pojedinih osobina standardnog jezika netipična, frekvenzijski neznatna.

b) *Utjecaj obližnjega velikoga grada.* O tom utjecaju već je nešto rečeno u t. 5. Potrebno je dodati konstataciju, poznatu iz dijalektološke literature, da postoje gradovi koji se svojim govorom potpuno razlikuju od seoske okolice (tako npr. Kassel u njemačkoj zemlji Hessenu, pa u velikoj mjeri i Berlin).¹³ Jasno je, dakle, da kulturna, ekonomska i historijska središta ne moraju uvijek imati i jezični utjecaj na svoju okolicu. Ipak su mnogo češći slučajevi da su gradovi nosioci govornoga tipa svoje okolice, tj. da su ishodišta mnogih govornih osobina, pa je često govor njihove okolice potpuno identičan s gradskim govorom. Tipičan primjer takva utjecaja jest u Francuskoj Pariz, u Austriji Beč, u Njemačkoj veliki gradovi uz Rajnu — Mainz, Trier, Köln.¹⁴ I u našoj se zemlji mogu konstatirati oba tipa velikih gradova, ali u nas se ponajčešće ostvaruje uzajamna veza *selo* ⇔ *grad*, a rijetki su primjeri, barem koliko je meni poznato, isključivog djelovanja gradskoga govora na obližnje

¹² Uspr. t. 94.

¹³ *Mitzka, Handbuch*, 156, 157.

¹⁴ *Ibid.*, 158.

seoske govore. U jugoslavenskim je odnosima moguća i izolacija grada od govora njegove neposredne okolice, a od sheme *selo* \rightleftharpoons *grad* osobito se izdvaja Zagreb, ako terminom *selo* označujemo njegovu najbližu okolicu.

Zagreb je privlačan centar za čitavo područje SR Hrvatske, pa i za stanovništvo drugih republika, pa je danas, iako leži u kajkavskoj sredini i premda je donedavno najveći broj njegovih stanovnika govorio kajkavski, njegov kajkavski govor veoma daleko od bilo kojega seoskoga kajkavskog govora. Unatoč veoma izmijenjenom dijalekatskom sastavu gradskog stanovništva, zagrebački razgovorni jezik svakako je još uvijek kajkavski, što se lijepo može utvrditi slušajući govor djece i »najtvrdih« štokavskih roditelja — doseljenika u Zagreb. Ali višestoljetno međusobno djelovanje različitih naših dijalekata u govoru doseljenih Zagrepčana, pa i različitih jezika kojima se u Zagrebu govorilo, odvojilo je tipični zagrebački kajkavski govor od njegova zaleđa, tako da će rođeni zagrebački kajkavac jedva razumjeti originalni govor seljaka u Šestinama, Slanovcu ili Remetincu, dakle unutar gradskih granica. Već činjenica da oko 80% Zagrepčana ili nije rođeno u Zagrebu ili im se barem jedan roditelj doselio iz kojeg drugog kraja, govori dovoljno jasno o naglom tempu odvajanja zagrebačkog govora od govora seoskog zaleđa. Tomu odvajanju svakako u znatnoj mjeri potpomaže svjesno učenje i brže prihvatanje standardnog jezika u govornoj realizaciji i onih Zagrepčana (starosjedilaca i doseljenika) koji su rođeni kajkavci, opet s istog razloga zbog kojeg često prodire gradski govor u seoski, naime, standardni jezik u mnogim situacijama ima socijalnu prednost pred organskim govorom. Taj sukob raznih dijalekata i najraznovrsnijih njihovih govora odrazio se najprije i najjače u akcentuaciji, i odatle onda proizlazi poremećenost akcenatskog sustava u mnogih neštokavskih Zagrepčana.

Zadržao sam se nešto više na govornim odnosima i osobinama razgovornog jezika u Zagrebu da bi se mogao ocijeniti utjecaj zagrebačkoga govora na turopoljske govore, jednako utjecaj kajkavskog zagrebačkog govora kao i utjecaj štokavskog i čakavskog narječja, s kojima, preko nosilaca tih dijalekata što žive u Zagrebu, mnogi Turopoljci svakodnevno dolaze u dodir.

Utjecaj zagrebačkog kajkavskog govora očituje se kod starijih Turopoljaca, uglavnom, samo u razgovoru sa stranim ljudima. Tada se izbjegavaju otvoreni, zatvoreni ili labijalizirani vokali [sělo > sēlo, sēno > sēno, vrāk > vrāk, vōk > vūk]), često se mjesto kajkavskog akuta ostvaruje dugosilazni akcentat (*pišem* > *pišem*), mjesto gen. sg. f. [žēnē] govori se [žēne], dat.-lok.-instr. plur. imenica ž. roda izjednačuju se u nastavku *-ama*, a imenica m. i sr. roda u nastavku *-ima* (*žēnam* > *žēnama*, [f] *šūma* > f *šūmama*, *vōlem* > *vōlima*, z *vōki* > z *vūkima* [f] *sěle* f *sělīma*) — i možda još pokoja promjena te vrste. Međutim, te su inovacije obično labilne, naučene, i svaki čas kroz njih prodire stariji, pravi turopoljski glas, akcentat ili oblik.

U mladih ispitanika utjecaj zagrebačkog govora (ili zagrebačkih govora), a, dakako, u isto vrijeme i standardnog jezika, izražen je u većoj mjeri. Ako se i ne obaziremo na knjiške oblike, glasove, sintaktičke obrate i slično, koje mlada generacija neusporedivo češće upotrebljava i čvršće »zna« nego starija, ipak treba konstatirati čestu nesigurnost u tonu i kvantiteti akcenta, čestu promjenu mjesta akcenta pa, ponekad i ponegdje, i potpuni gubitak

fonološke funkcije akcenata.¹⁵ Ta je pojava to običnija što je informator češće u dodiru sa Zagrebom, običnija dakle u selima bliže Zagrebu nego u udaljenijima, običnija u učenika srednjih škola, učenika u privredi, mladih tvorničkih radnika, studenata, nego u njihovih vršnjaka koji se bave poljo-privredom ili u djece mlađeg uzrasta, bez obzira na to idu li ta djeca već u osnovnu školu ili ne idu. Ipak, preuzimanje fonetskih, morfoloških i akcent-skih osobina stranih jezičnih struktura u najvećoj je mjeri i u najvećem broju slučajeva još uvijek *svjesno, namjerno*, pa izbjegavanje domaćih turopoljskih govornih oznaka ovisi najčešće potpuno o *volji* govornika.

c) *Migracije*. Mnoge govorne pojave koje se često teško tumače evolucij-skim razvojem dijalekta nastaju miješanjem i ujednačivanjem raznih govora, koji su na bilo koji način i bilo kada došli u dodir ili zajednički život. Takva se miješanja govornih osobina događaju često na granicama dvaju dijalekata ili dvaju srodnih ili različitih jezika, ali češće nastaju, i za razvoj su mnogih naših govora znatno važnije, promjene nastale seljenjem većih, u sebi kompaktnih govornih grupa.

Turopolje nikada nije bilo poprište znatnijih doseljavanja, niti se njegovo stanovništvo u većoj mjeri za dulje vremensko razdoblje iseljavalo. Lopašić¹⁶ spominje jednu grupu Biščana koji su prebjegli pred Turcima i naselili se god. 1599. u Hrašću. Druga jedna grupa prebjeglica naselila je 1595. Erdedski Lekenik.¹⁷ Hasan-paša Predojević opustošio je 1596. Turopolje. U Mičevcu žive *Šturlići*, bjegunci iz grada Šturlića (između Karlovca i Bihaća).¹⁸ God. 1630. zabilježeno je o stanovništvu Starih i Novih Čiča: »Catholici omnes, partim Valachi, partim nostrates«.¹⁹ U zapisniku kanoničke vizite od god. 1668. kaže se da su u Okuju obitavali pravoslavni žitelji: »sed quia prioribus annis in illo eodem pago, ut praemissum est, valachi habitabant, qui postmodum sunt conversi et facti catholici«.²⁰ Još god. 1911. postojala je predaja da su stanovnici Bune i Podvornice bili nekada pravoslavni i okolno stanovništvo nazivalo je seljane tih dvaju sela »Vlasima«. »Nad selom Bunom pokazuju i danas (tj. 1911, A. Š.) mjesto gdje je bila nekad pravoslavna crkva i groblje. Pod selom Podvornica zove se jedno mjesto 'Vlaška gnojčina'. Tu su nekada stanovali pravoslavni... U Podvornici je još danas kuća Vasiljević, očito su bili ti žitelji pravoslavni... U viziti od 1642. spominje se još u Buni pravoslavni kaluđer«.²¹

Takve je izbjegličke grupe domaće stanovništvo veoma brzo asimiliralo, jer su bile brojčano neznatne, pa se danas njihov prvotni govor bez traga izgubio.²² Ako i postoje kakve govorne razlike, kao npr. između Velike Bune i Lomnice, između Turopoljskog i Erdedskog Lekenika, one su izrazito kajkavske.

¹⁵ Usp. t. 93.

¹⁶ *Hrv. urb.* I, 387/8.

¹⁷ *Ibid.* 386/7.

¹⁸ Usp. *Ivšić, JHK*, 78.

¹⁹ *Tur. župe*, 180.

²⁰ *Tur. župe*, 180.

²¹ *Ibid.* 180/181.

²² Usp. *Ivšić, JHK*, 78.

Prema povijesnim ispravama, u Turopolju su djelovali i popovi glagoljaši. Tako Laszowski donosi listine u kojima se njihovo djelovanje potvrđuje za naselja: Ščitarjevo, Vukomerić, Jakuševac (1574), Staro Čiče, Vukovina, Sv. Klara, V. Gorica i dr.²³

Među selima s popovima glagoljašima spominje se i Dubranec (1501).²⁴

Kako Turopolje nema razvijene industrije, ne privlači tuđu radnu snagu, pa se ni u najnovije vrijeme ne mijenja tip turopoljskih govora pod utjecajem koje veće, kompaktne govorne grupe.²⁵

d) *Jezični kontakt*. Jezični dodir različitih ili sličnih govornih grupa, povezanih u političke, ekonomske, crkvene i sudbene zajednice, jedan je od najznačajnijih čimbenika pri formiranju neke veće dijalekatske cjeline.²⁶ Rezultate jezičnoga kontakta, vjerojatno, nešto manje uzrokuje povezanost pripadnika različitih govora prometnicama — cestama, riječnim tokovima i sl., premda su često pojedine govorne jedinice formirane unutar područja koje teži k jednom većem, gospodarski jačem centru. Čak i tjedni sajmovi imaju znatnu ulogu u miješanju i izjednačivanju govornih oznaka.²⁷ Još i danas je »*s ějem* (ili *s ěmĕn*) na *Gōričę*« svakodnevna tema razgovora u svakom turopoljskom selu, i danas još iz svakoga domaćinstva po netko ode bar jednom mjesečno na taj sajam. Prije duboke promjene naše društvene stvarnosti značenje toga sajma za međusobni kontakt, a prema tome i za međusobni utjecaj na razvoj ili izjednačivanje govora, moralo je biti veliko. Koliko se izdvojenost, djelomična izoliranost zbog loših cesta i drugih prometnih veza očituje u govoru kojega mjesta, odnosno u razlikama koje takvo mjesto pokazuje u usporedbi s ostalim selima istoga govornoga tipa, najbolje pokazuje primjer turopoljskih sela na Vrhovlju. U tim su selima sačuvani brojni arhaizmi koji su se na ostalom turopoljskom području izgubili (tako su, na primjer, još uvijek poznati stari kajkavski nazivi pojedinih mjeseci), akcenatski je sistem gotovo potpuno nedirnut u svih generacija ispitanika, jednako kao i vokalizam, oblici i druge govorne oznake.

Prema tomu, ovamo treba pribrojiti i *zapreke* za osobni dodir nosilaca različitih organskih govora. Turopolje je, kako je već rečeno, ravnica kojoj su jedine prirodne granice rijeka Sava na sjeveru i istoku i Vukomeričke gorice na zapadu. Te prirodne granice nisu nikada predstavljale veliku prepreku za utjecaj govora s druge strane tih granica, slično kao što izjednačivanje govornih osobina nisu priječile ni šume, močvare (*čr ěti*) i manje rječice unutar Turopolja. Osobito su izrazite veze sjeveroistočnih turopoljskih govora, uz rijeku Savu, s kajkavskim govorima s druge, lijeve savske obale, kao i s govorima uz Savu južnije od područja koje obrađujem. Turopoljsko-posavski akcenatski tip²⁸ proteže se, s malim specifičnostima pojedinih područja,

²³ *Pov. Tur.* II, 361.

²⁴ F. Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije«, *Starine* IV, 210.

²⁵ Samo je u središtu općine, Velikoj Gorici, autohtono stanovništvo prilično prorijeđeno doseljenicima iz drugih kajkavskih i nekajkavskih krajeva.

²⁶ Usp. t. 1.

²⁷ Usp. *Mitška, Handbuch*, 148.

²⁸ Usp. *Ivšić, JHK*, 82.

daleko na istok i daleko na zapad od Turopolja. Premda se fonetske karakteristike istočnih i zapadnih govora te velike grupe međusobno razlikuju, granice tih osobina ne podudaraju se s prirodnim granicama, već na turopoljskom području prelaze jedna u drugu ili žive jedna uz drugu.

Dosadašnja dijalektološka istraživanja Turopolja

7. Kajkavsko su narječje u prošlom stoljeću mnogi učenjaci smatrali dijelom slovenskoga jezika,²⁹ pa se stariji naši dijalektolozi nisu njime u većoj mjeri bavili. Od starijih dijalektoloških opisa kajkavskih govora kao uzorna radnja jednoga hrvatskog učenjaka, za vrijeme u kojem je napisana, ističe se iscrpan opis virskoga govora (uz paralele s osobinama nekih drugih podravske kajkavskih govora) Franje Fanceva.³⁰

8. Turopoljski govori dijelili su sudbinu ostalih kajkavskih govora. Literatura o njima veoma je skromna.

Akcentnske karakteristike turopoljskih govora dao je, u okviru zajedničke posavsko-turopoljske akcentnske grupe, S. Ivšić u radnji »Jezik Hrvata kajkavaca«.³¹ On je utvrdio *turopoljski akcentnski sustav* i prikazao ga s nekoliko izabranih primjera.

Prije mojega istraživanja objavljena su samo dva kratka izvještaja o turopoljskim govornim osobinama. Prvi se pojavio »Izvještaj o istraživanju kajkavskoga dijalekta u zagrebačkoj okolini« Z. Junkovića,³² godine 1956, a zatim »Izveštaj o terenskom dijalektološkom radu u severnoj Hrvatskoj i južnoj Dalmaciji u leto 1957 godine« P. Ivića.³³

Z. Junković je pošao na teren, koji se jednim dijelom podudara s područjem koje ja obrađujem, u prvom redu da utvrdi neke izofone i izolekse. U svojem izvještaju Junković prikazuje granicu *e* || *ie* prema starom *ě*, *j* || *đ* prema prasl. *dʰ*, *o* || *e* u nenaglašenom krajnjem slogu, zatim prostiranje pojedinih oblika upitnih i neodređenih zamjenica i nekih drugih riječi. U odjeljku o akcentu donio je glavne akcentnske osobine toga kraja, ilustrirajući ih dobro izabranim primjerima. Nije, međutim, zapazio mogućnost sporadične realizacije oksitoneze, odnosno sporadično zadržavanje akcenta na starom mjestu kad su riječi tipa *žena* u enklizi, što sam nedvoumno utvrdio u nekim selima koje je Junković posjetio (npr. u Mraclinu, v. t. 96 ad 3). Njegov je rad inače veoma pouzdan pregled nekih osnovnih govornih osobina sjevernih turopoljskih sela i njihovih istočnih i zapadnih susjeda.

²⁹ O borbama hrvatskih učenjaka, književnika i političara oko pripadnosti kajkavskog dijalekta hrvatskosrpskom jeziku v. Ivšić, *JHK*, 50—57. U našoj je znanosti kajkavsko narječje nedvoumno priznato dijelom našega jezika tek u ovom stoljeću, osobito nakon pojave rasprave S. Ivšića »Jezik Hrvata kajkavaca« i Beličeva članka »Kajkavski dijalekat«.

³⁰ Fancev, *Virje*. Detaljan popis radova o kajkavskim govorima v. u *Hraste, Bibliografija*.

³¹ Ivšić, *JHK*, 81.

³² Junković, *Izvještaj*.

³³ Ivić, *Izveštaj*.

U svojem *Izveštaju* P. Ivić donosi pregled akcenatskih i fonetskih osobina, a daje i nekoliko osnovnih morfoloških značajki mračlinskoga govora, u usporedbi s govornim karakteristikama Začretja i Hrašćine u Hrvatskom zagorju. Premda su moja istraživanja mračlinskoga govora dala ponekad neke sitnije izmjene njegovih podataka i zaključaka,³⁴ ipak *Izveštaj* ostaje primjer konciznoga i preciznoga prikazivanja bitnih dijalekatskih osobina pojedinih govora i značajan uvod u poznavanje osobina jednog turopoljskog govora.

U toku svojega rada na terenu i obrade turopoljskih govora objavio sam tri izvještaja o nekim govornim osobinama istraživanog područja.³⁵

9. O govornima koji se neposredno nastavljaju na turopoljske također je malo pisano. Spomenuti opći Ivšićev rad i Junkovićev *Izveštaj*³⁶ upravo jedini donose neke osobine najbližih govora. Opće napomene o, nešto udaljenijem, govoru grada Siska dao je prof. M. Hraste.³⁷ Neobično je koristan za upoznavanje okolnih govora prikaz Trebarjeva, koji je trebarjevskim govorom napisala K. Janičerova.³⁸ U njezinu tekstu veoma se često nailazi na akcentirane riječi. Akcente je unio njen brat Antun Radić, koji je napisao i nekoliko napomena o fonetskim osobinama trebarjevskog govora.³⁹ Veoma malo pomaže dijalektološkom upoznavanju govora Stupnika etnografski prikaz S. Korenića »Život, jezik i običaji Stupničana kraj Zagreba«.⁴⁰

Metoda rada

10. *Obrada građe.* Ovaj rad treba da prikaže određeni tip kajkavskoga govora, koji se — s nekim fonetskim, akcenatskim, morfološkim, a vjerojatno i s drugim govornim razlikama — širi na velikom dijelu Ivšićeve III₂ grupe kajkavskih govora.⁴¹ Za prikaz toga *tipa govora* bilo bi dovoljno monografski obraditi govor samo jednog sela s toga područja. Međutim (kako je to često pri istraživanju kojega dijalekatski jedinstvenog područja), činjenica je da i unutar takva jedinstvenog govornog područja (u smislu *bitnih* govornih oznaka) često postoje razlike među govorima, pa i između dva susjedna sela. Tada se nametnula potreba da se spoznaja o tim razlikama prikaže, usporedbom s govorom sela kojega je govor okosnica radnje. Veličina istraživanog područja nije ovisna uvijek samo o lingvističkim razlozima, već je, češće, vezana i uz vremenske i materijalne mogućnosti. Zbog tih razloga ograničio sam se na istraživanje govora u selima pobilježenima u t. 4, premda bi s dijalektološkog stajališta bilo korisno da je mreža istraženih mjesta i unutar navedenoga područja gušća i da su ispitani i obrađeni i govori daleko od istočnih, južnih i zapadnih granica područja koje je tema ovoga rada.

³⁴ v. bilj, II,3.

³⁵ *LjAZU*, 67, 68, 69.

³⁶ Junković se osvrće i na govore zapadno od područja koje obrađujem, npr. Blata, Stupnika, Desprima, Brezovice i dr. i istočno od njih, npr. Ščitarjeva, Bukevja i dr.

³⁷ *Hraste, Sisak.*

³⁸ *Trebarjevo.*

³⁹ *ZNŽO* III, 163—164.

⁴⁰ *ZNŽO* I, 119—151.

⁴¹ V. Kartu hrv. kajkavskih akcenatskih tipova u *ŽHK*.

11. U ovoj se raspravi prikazuju prosječne turopoljske govorne karakteristike, tj. onakve kakve su se kristalizirale nakon pokušaja da svedem u *sustav* individualne govorne oznake predstavnika raznih generacija, različitih kulturnih nivoa i različitih zanimanja. Prikazujem, dakle, *stanje* kao esenciju različitih *zbivanja*: mnoštvo pojedinačnih pojava, koje u individualnom aktu govora u raznih ispitanika mogu imati veoma različite oblike, svodim na *tipično*, zajedničko svima govornicima. To znači da su interpretativne specifičnosti pojedinaca uzete u obzir samo kao rezultanta mnogih interpretativnih specifičnosti.

U obradi prikupljene građe nastojao sam primijeniti dostignuća suvremene lingvistike, napose dijalektologije. To se u prvom redu odnosi na fonološki pristup u obradi glasova i akcenata.

Opis nekoga govora treba da se osvrne i na rezultate dijakronijskog razvoja govornih pojava, zbog ekonomičnosti opisa pojedinih jezičnih razina, pa sam tako u svojem radu i postupio. Kad nalazim za potrebno, dovodim dakle govorne crte turopoljskih govora u vezu sa starijim stadijima kajkavskog narječja, odnosno našega jezika u cjelini.

12. *Opseg rada*. U svojem radu prikazujem fonetske i fonološke (segmentalne i suprasegmentalne), morfološke i sintaktičke osobine i određeni rječnički fond turopoljskih govora. Okosnica je obrade prikupljena dijalekatska građa iz Mraclina, pa je mraclinski govor detaljnije prikazan nego drugi govori u području navedenom u t. 3.

Svoje zaključke o karakteru pojedinih govornih osobina nastojim potvrditi što je moguće obilnijim navođenjem govornih primjera. Uz te primjere navodim, u principu, samo selo u kojem su zabilježeni, a ne i ime informatora od koga sam primjer čuo.⁴² To znači da su navedeni primjeri tipični za određeni govor, najčešće provjereni kod nekoliko ispitanika. Ako se koji put navode primjeri zabilježeni samo jednom, svakako je onda *govorna osobina* koju takvi primjeri treba da potvrde provjerena u nekoliko ispitanika, makar i u drugim riječima ili rečenicama.

U proučavanju pojedinih govornih osobina i u njihovu opisu bio sam vezan opširnošću teme. Trebalo je obraditi govorne karakteristike prostranog područja na temelju podataka iz velikoga broja pojedinačnih seoskih govora. Dati osnovne zakonitosti na različitim jezičnim razinama moglo se — u ovisnosti o temi rada, relativnoj ograničenosti opsega rada i relativnoj ograničenosti vremena — samo uz svjesno odricanje detaljnog istraživanja i osvjetljavanja *svih* osobina pojedinih govora.

Prema iznesenom, ovaj rad treba omogućiti upoznavanje dijalekatskih karakteristika kajkavske grupe govora, nazvanih *turopoljskim govorima* prema geografskom imenu područja na kojem se veći dio tih govora nalazi, ali upravo zbog veličine istraženoga područja i zbog razlika koje postoje među govorima na njemu, ne isključuje potrebu da se pojedini turopoljski govori i monografski opišu.

⁴² Ako uz govorne primjere nije navedena oznaka sela, primjeri su iz Mraclina ili su karakteristični za sve turopoljske govore.

13. *Terenski rad i informatori.* Ispitivanje sam najčešće vršio na nekoliko načina:

1) Slušanje nevezanog razgovora dviju ili više osoba, bez mojega aktivnog upletanja u razgovor. Takvim sam razgovorima prisustvovao u različitim situacijama (pri radu na polju, oko kuće, u stajama, pri gradnji kuće, staja ili plotova, u kuhinji, pri tkalačkom stanu i dr.; pri igri djece, pri njihovu čuvanju blaga, u školskim hodnicima; u gostionicama, na sajmovima; pri razgovorima na ulicama ili kućnim vratima itd.). Bilježio sam (zapažen ili nezapažen od govornika) po mogućnosti cijele rečenice, tj. glavne sintaktičke i stilističke osobine govora. I u takvim prilikama nastojao sam svaku riječ akcentirati i fonetski označiti, barem one kojih sam akcenatske i fonetske osobine točno razabrao.

2) Prisustvovanje razgovoru dviju ili više osoba, ali o temama koje sam ja potakao, s glavnom namjerom da dobijem leksik raznih područja seoskog života i prirode oko sela. Pri tome sam se najčešće služio slikovitim kvestionarom Poljske akademije nauka.⁴³ Ali pojedine slike toga kvestionara nisu služile samo za dobivanje određene riječi, naziva predmeta, već i za dobivanje rečenica, sa svim njihovim melodičko-akcenatskim oznakama, kao i gramatičkim karakteristikama riječi u tim rečenicama. Odmah sam provjeravao svaki neobičan, interesantan ili sumnjiv slučaj i od 5 do 6 informatora, koliko ih je obično bilo oko mene, nesumnjivo utvrdio tipičan lik primjera.

3) Postavljanje pitanja po unaprijed pripremljenom kvestionaru, koja kao odgovor treba da daju unaprijed zamišljenu rečenicu. Na taj sam način dobio gramatički sustav i prozodijska obilježja oblika. Tu sam metodu osobito provodio sa školskom djecom, najčešće — zahvaljujući susretljivosti i razumijevanju učitelja — u školi, za školskih sati.

4) Magnetofonska snimanja. Gdje je god bilo moguće, nastojao sam da govor najpouzdanijih ispitanika, ili barem jednoga od njih, snimim na magnetofonsku vrpcu. Snimao sam a) slobodni govor jedne osobe (priče, sjećanja na prošlost, opise radova, putovanja i sl.), b) izgovor pojedinih, unaprijed zadanih rečenica, c) izgovor pojedinih riječi. Pokušao sam snimiti i razgovor više osoba, ali su zbog tehničkih poteškoća snimanja na terenu (akustička svojstva prostora u kojima sam snimao, šumovi okolice, kvaliteta aparata) takve snimke neupotrebljive. Svaka snimka dala je iscrpan materijal za jezičnu analizu. Te su mi snimke bile važna i gotovo nezamjenjiva pomoć, osobito pri obradi fonetskih svojstava glasova i akcenata.

14. Izbor glavnih informatora je, barem u onim selima u kojima sam detaljno ispitivao govor, načinjen tek nakon prethodnog orijentacijskog ispitivanja nekoliko osoba. Pazio sam da ispitanici budu neoštećenih govornih organa, da su predstavnici raznih generacija, da su rođeni u istraživanom selu ili da žive u njemu od rane mladosti, da su svjesni osobina svoga govora i uvjereni u potrebu točnosti njihovih podataka. Nastojao sam da nađem razgovorljive i bistre osobe. Pri tom se nisam mnogo osvrtao na stupanj njihova školovanja, odnosno nisam namjerno tražio neškolovane ljude,

⁴³ Kwestionariusz do badań słownictwa ludowego.

jer bi to značilo tražiti i opisivati netipičan govor, budući da je golemu većina turopoljskog stanovništva pismena i prošla barem kroz osnovnu školu.

Donosim popis glavnih informatora u Mračlinu: Galčević Anka, 24 god., domaćica, 7 r. osnovne škole, Galeković Bära, 70 god., Galeković Ana, 48 god., Galeković Jōža, 86 god., Galeković Vinko 68 god., Galeković Kāta Kutinōčka 67 god., 8 r., Galeković Štēvec 77 god., 7 r., Galeković Slāva Kūtinina, 42 god., 4 r., Galeković Mlāden, 26 god., 8 r., Štubān Milka, 45 god., Cvētnić Frānjo, Esperānto, 45 god., Cvetnić Slāfko, 34 god., veterinarski fakultet, živi u Zagrebu, Vēra Mijāčkova, 42 god., tkalja, Galeković Stjepan, 14 god., učenik, Grājek Vlādo, 15 god., učenik, Bartulin Štēfica, 13 god., učenica, Kōs Slāvica, 10 god., učenica.

Iz povijesti Turopolja

15. Turopoljske listine od najstarijih vremena (prva isprava 1225. god., kad je kralj Bela IV. neke Turopoljce primio u kraljevsko plemstvo⁴⁴) do konca 19. st. (1895. god.) izdao je E. Laszowski u knjizi »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja nekoć Zagrebačko polje zvane«. ⁴⁵

Isti je pisac, uz suradnju J. Barlēa, V. Deželica i M. Šenoa izdao u 3 knjige »Povijest plem. općine Turopolja«. ⁴⁶ U tom je djelu obrađena povijest, pravne uredbe, kulturne i ekonomske prilike Turopolja do drugog desetljeća ovog stoljeća, dan iscrpan geografski, demografski, folkloristički opis Turopolja, osvijetljen je, dakle, s mnogih strana život i razvoj toga područja.

Iz navedenih djela Laszowskoga donosim nekoliko važnijih momenata.

Turopolje se u prvim ispravama naziva *Campus Zagrabienensis* (od 1300. dalje), ⁴⁷ *Campus ultra Zawam* (1461), ⁴⁸ *Campus* (1327). ⁴⁹ Pridjev »*turov*« pojavljuje se prvi put u ispravi iz god. 1344. (*Campus Turouo*), ⁵⁰ a od 16. stoljeća i u latinskim se tekstovima nalazi hrvatski naziv toga područja: *Campus Thwropolya* (1530). ⁵¹ Laszowski s pravom drži da je već u najstarije doba narod upotrebljavao ime *Turopolje*. ⁵²

»Ime 'Turopolje' izvodi bez dvojbe svoj postanak od imenice 'tur', kojom se kod Slavena nazivaše životinje, spadajući među preživače, a razred 'bovidae'. ⁵³

Prije dolaska Hrvata Turopolje su nastavali *Iliri*, zatim keltsko pleme *Skordisci* (koji su izgradili Segestiku), a te su definitivno pokorili Rimljani 35. pr. n. e. ⁵⁴

⁴⁴ *Cod. Tur.* I, 1.

⁴⁵ *Cod. Tur.*

⁴⁶ *Pov. Tur.*

⁴⁷ *Cod. Tur.* I, 39.

⁴⁸ *Ibid.*, 410.

⁴⁹ *Ibid.*, 44.

⁵⁰ *Ibid.*, 51.

⁵¹ *Ibid.*, III, 526.

⁵² *Pov. Tur.* I, 35.

⁵³ *Ibid.*, 36.

⁵⁴ *Ibid.*, 37.

Rimljani su osnovali naseobine *Andautoniju* (današnje Ščitarjevo) i *Quadrati* (negdje uz Lukavec). U Vel. Gorici pronađeno je rimsko groblje.⁵⁵

»God. 548., 551. i 552. stupaju prvi Slaveni (Hrvati) na zemlju današnje naše domovine. Tako napučiše Hrvati i kraj turopoljski.«⁵⁶

»Nema sumnje da je već u najdavnije doba ono pleme, što se kasnije prozvalo turopoljskim, sačinjavalo posebnu slobodnu plemensku hrvatsku župu, kakovima mnogim nalazimo tragove na prostoru stare županije zagrebačke.«⁵⁷
 »Već u tome, što već prve isprave, koje govore o Turopoljcima, zovu ih iobagionima, razabiremo, da su ovi bili od iskona slobodni ljudi, a nedvojbeno pripadnici jednog od starih hrvatskih plemena, kojih su pripadnici smatrani vazda hrvatskim plemićima. Nema također sumnje, da su i oni poznati Turopoljci, koji su god. 1225. dignuti u red plemića, bili iobagioni, ako nam to listina i ne veli⁵⁸... Turopoljci su kao iobagioni spadali pod grad (castrum) Zagreb, i bili obvezani na neke dužnosti prema ovom gradu, koji je stajao pod upravom župana, što ga je postavljao kralj. Godinom 1125. počinje emancipacija Turopoljaca od grada Zagreba, nastavlja se god. 1271., a dovršava se god. 1278. tako, da već pod konac XIII. vijeka ne opstoji više onaj stari odnošaj, koji je potrajao od vremena uvođenja sistema castra.«⁵⁹

»U drugoj polovini XIII. vijeka nalazimo već jasne vijesti o općinskom uređenju Turopolja. God. 1271... na saboru hrvatskom u Zagrebu popisane su stare slobostine i običajna prava Turopoljaca i uređen odnošaj ovih prema van.«⁶⁰

Plemstvo Mraclinaca utvrđeno je god. 1271.⁶¹

Turopoljci su u nekoliko navrata tražili od hrvatsko-ugarskih kraljeva potvrdu svoga plemstva, i to su redovito dobivali.⁶² Od god. 1478, kad su medvedgradski vlastelini preuzeli grad Lukavec, Turopoljci se uvijek ponovo moraju boriti za svoje privilegije. God. 1524, nakon mnogih parnica, kraljevskom presudom lišeni su medvedgradski vlastelini svakoga prava na Turopolje, a Turopoljci su priznati pravim plemićima Kraljevine, podložni sudbenosti bana i podbana. Turopolje je pripojeno opet gradu (castrum) Zagrebu, u starom, plemenskom, smislu.⁶³

God. 1560. obnovili su Turopoljci svoje staro bratstvo, »kao da proističu svi iz jedne košnice«. Doneseni su propisi po kojima se ubuduće ima upravljati Turopoljem, učvršćeno je pravo nasljedstva, po kojem nikada ne može posjed Turopoljaca prijeći u tuđe ruke, uređeno vlastito sudstvo, određeno je da se imenuju zastupnici, koji će ih u toku jedne godine zastupati prema van.

⁵⁵ Ibid., 39.

⁵⁶ Ibid., 44.

⁵⁷ Ibid., 45.

⁵⁸ *Pov. Tur.* I, 46.

⁵⁹ Ibid., 46/47.

⁶⁰ *Pov. Tur.* I, 49.

⁶¹ Ibid., 57.

⁶² Ibid., 49—69.

⁶³ *Pov. Tur.* I, 56—69.

Taj novi statut potvrdio je kralj Rudolf II. god. 1582.⁶⁴ Po tom statutu upravljalo se Turopoljem sve do najnovijega vremena.

Nakon godine 1848, uvođenjem apsolutizma, svi su slobodni municipiji prestali, u cijeloj austrijskoj monarhiji. I u Turopolju nema više izbora, restauracija, vlastitog sudstva.⁶⁵

God. 1853. ukinuto je pravo plemića na urbarijalna zemljišta (*fundi urbanales*), pa je to zemljište prešlo u vlasništvo bivših kmetova.⁶⁶

God. 1861. turopoljsko plemstvo opet ima sudbenu vlast, ali samo onu koju je po tadanjim zakonima vršio gradski, delegirani sud.⁶⁷ U općinu turopoljsku ulaze i oni stanovnici Turopolja koji prije nisu imali političkih prava. »Prema tom naputku (dvorske kancelarije, A. Š.) opet je ustrojen kotar plemenite općine turopoljske na osnovu starih uredaba svojih.«⁶⁸

God. 1874. prestala je posve jurisdikcija turopoljskih plemića. »Nu kao zemljišna zajednica zadržala je plemenita općina svoj stari ustroj, te joj i sada stoji na čelu župan, koji je i dalje ostao kao virilista u hrvatskom saboru.«⁶⁹

God. 1894. uređene su u Saboru zemljišne zajednice. Zbog posebnog pravnog položaja Turopolja donio se za to područje god. 1895. poseban zakon. Ponovo je prihvaćen stari turopoljski princip da vlasnik »dvornog mjesta« ne može otuđiti svoje vlasništvo nikomu do općini turopoljskoj. Ujedno je utvrđena *merazdijeljivost* nepokretne imovine pojedinih plemićkih sućija.⁷⁰

Na osnovi toga zakona Turopoljci su i u staroj Jugoslaviji zadržali poneku svoju privilegiju.

Sudjelovanjem u NOB-u Turopoljci su potpuno raskrstili sa starim uređenjem, zasnovanim na temelju feudalnog društva i potpuno zastarjelim za modernu državu. Mlada generacija Turopoljaca tek ponešto zna, ponajčešće iz pričanja staraca, o posebnom pravnom i ekonomskom položaju Turopolja kroz dugi niz stoljeća.

II. GLASOVI

VOKALIZAM

Inventar vokalnih fonema

16. Inventar turopoljskih fonema rezultat je evolucijskog razvoja kajkavskih govora na području o kojem je riječ, a realizacije turopoljskih vokalnih fonema u najvećem broju pojava ovise i o određenim uvjetima, akcenatsko-kvantitativne, stilističko-afektivne i fiziološke naravi.

⁶⁴ Ibid., 79.

⁶⁵ Ibid., 223.

⁶⁶ Ibid., 227/228.

⁶⁷ Ibid., 228.

⁶⁸ *Pov. Tur.* I, 228.

⁶⁹ Ibid., 229.

⁷⁰ Ibid., 232.

U različitim ispitivanja, a i u govoru jedne jedine osobe postoji čitavo područje fizioloških mogućnosti izgovora pojedinoga vokala. Tako se alofoni [e:, ə:, o:] mogu ostvariti u neprekinutom slijedu od tipičnih realizacija do realizacija akustički veoma bliskih realizacijama susjednih fonema, tj. glas [ə] može akustički biti veoma sličan glasu [o], glas [o] glasu [u] ili glasu [u] a jednako se tako može glas [e] sasvim približiti artikulaciji glasa [i] (osobito u istočnim govorima) ili glasa [e]. Ali, premda se vokalni sustav jednoga govornika može znatno razlikovati od sustava bilo kojega drugoga govornika, odnosno grupe govornika, tako da [ə] jednog govornika objektivno može zvučati kao [o] drugoga, ipak je razumijevanje svih govornika uvijek moguće, jer su *odnosi* vokalnih pozicija u svim idiolektima približno jednaki, a kod slušača se interpretira pojedini glas uvijek samo u vezi s drugim glasovima, nikada odvojeno, sam za sebe.

Donosim nekoliko primjera opozicija u kojima se pojedini turopoljski fonemi po artikulacijskim i akustičkim osobinama svojih realizacija veoma približavaju osobinama najrodnijega drugog fonema:

[nə̀bò] ~ [nè bò], [tə̀ca] ~ [tàca], [nə̀idə] ~ [nā̀idə], *[prə̀šə] ⁷¹ ~ *[pròšə], [krə̀f] ~ *[kròf], *[sə̀mò] ~ *[sāmò], *[mə̀li] ~ *[mòli], [sə̀na] ~ [sīna], *[gòst] ~ *[gòst], [štròk] ~ [štròk] ~ [štrùk], [nə̀gdə] ~ [nīgdə].

Primjeri takvih opozicija relativno su rijetki, obično se fonemi razlikuju u više svojih segmentalnih i suprasegmentalnih obilježja, kao u: [skòčim] ~ [skòčim], [zòp] ~ [zòp], [zə̀mə] ~ [zīmə].

17. U turopoljskim se govorima ponajčešće ostvaruju ovi vokali:

Pod ~ i ˘		U dugim nenaglašenim slogovima		U kratkim naglašenim slogovima		U kratkim nenaglašenim slogovima	
i:	u:	i:	u:	i	u:	i	u
ɛ:	o:	ɛ:	o:	ɛ	o	ɛ	o
	o:	e:	o:	e	o	e	o
ɛ:	ə:	ə:		ɛ	ə	ɛ	a

Vokal [ɛ] ostvaruje se pod akcentom ˘ u sekundarno produženim slogovima, a pod akcentom ˘ u nekim govorima kao kontinuantu dugoga nazala *ɛ* i dugoga *ɛ* ([mɛ̀sò], gen. pl. [nebəs]). ⁷² U središnjim je govorima običnije izjednačivanje *e* = *ɛ* u odnosu [ɛ] ~ [e:]: [nə̀bò, jèzik — jèzik] ~ [nebəs, mɛ̀sò]. ⁷³

⁷¹ U primjerima označenim zvjezdicom varijante su osnovnih turopoljskih akcenata, usp. t. 91c, 93.

⁷² Z. Junković u *Izveštaju*, str. 392, konstatira samo takvo stanje u dijelu govora koje je istražio (pa i za Mraclín, usp. bilj. 3). S. Ivšić u svojim ogleđima govora iz pojedinih kajkavskih grupa (*JHK*, 87) bilježi i u zapadnim (Kupinec) i u jugoistočnim susjednim kajkavskim govorima (Trebarjevo) vokal *ɛ* prema dugom nazalu *e*.

⁷³ Takve odnose kontinuantata *e* i *ɛ*, tj. [ɛ] u kratkim, a [e:, e:, iɛ] u dugim slogovima nalazimo i u nekim drugim kajkavskim govorima, tako u Kotoribi, u Virju (usp. *Ivšić, JHK*, 87—88).

P. Ivšić u svojem *Izveštaju* (str. 403) u opisu mraclinskog vokalnog sustava odvaja kontinuantu jata i poluglasa u dugim slogovima ([ɛ:]) od kontinuantu dugih *e* i *ɛ* ([e:]), međutim alofon [e:] (uz alofon [ɛ:]) ostvaraj je fonema /ɛ:/, jednako kao što su [e] i [ɛ] u kratkim naglašenim slogovima alofoni fonema /ɛ/.

Kontinuanta kratkoga jata i poluglasa može biti [ɛ] ili [e].

Kontinuanta vokala *e* u dugim je slogovima, dakle, u najvećem dijelu područja izjednačena s kontinuantom dugoga jata, obično u realizaciji [ɛ:], osim u istočnim govorima, gdje se prema dugom jatu (osobito pod akc. [~]) često ostvaruje [i] (glas tek nešto »otvoreniji« od [i]), a prema starijem dugom *e* alofon [e:] ili [ɛ:]. Sporadično, u nekih govornika, može se i u drugim turopoljskim govorima kontinuanta dugoga *e* ostvariti kao [e:].

U sekundarno i fakultativno produljenim slogovima čuva se kvaliteta kratkih vokala, a u fakultativno skraćenim slogovima kvaliteta dugih vokala.

18. Iz prikazanih mogućnosti realizacije vokalnih fonema proizlazi da turopoljski fonološki sustav karakterizira inventar od 7 fonema, koji se pridruživanjem fonološki relevantne opreke po kvantiteti udvostručuju:

/i, e, ɛ, a, o, ɔ, u/
/i:, e:, ɛ:, a:, o:, ɔ:, u:/

Fonematski karakter realizacije [a:] osporen je nedostatkom minimalne opozicije *a* ~ *a* (kakva je potvrđena, na primjer u relevantnoj razlikovnosti /ɛ/ ~ /ɛ:/, usp. [pɛkɛl] 'pakao' i [pɛkɛl] 'pekao', [vũ tɛj] 'u toj': [vũ tɛj] 'u tebe'), odnosno uvjetovanošću pojave vokala *a* ili *a* kvantitetom sloga. Pojava vokala [a] veoma je frekventna, fonetska razlika između *a* i *a* veoma je izrazita (ponajčešće znatno veća nego, na primjer između /o/ i /o:/, usp. [nõčica] 'dem.: nõč ~ [nõčica] 'unučica'), diftonške realizacije zahvaćaju [a] jednako kao i /ɛ:/ i /ɔ:/. Ponekad se [a] može ostvariti i u kratkim slogovima, jednako kako se [a] ostvaruje u sekundarno produljenim slogovima, pa se u takvim slučajevima mogu ostvariti i minimalni parovi (npr. [brät], m. ~ [brät], sup., [sāmò], adv. ~ [sāmò], adj.). Međutim, koliko su god moguće takve realizacije, opozicije po prozodijskim obilježjima u turopoljskim govorima (osim donekle u najsjevernijim naseljima) nisu ugrožene, pa ni opreke koje se ostvaruju akcentima [˘] i [˘], [˘]. Zbog toga se vokal [a:] u turopoljskim govorima mora vrednovati kao alofon fonema /a:/.

19. Među silabeme idu i *r*, *r*: (u domaćim riječima) i *l*, *l* (u tudicama). O fonološkom statusu vokalnoga *r* govori se u t. 53.

20. Inherentne osobine turopoljskih silabema (izuzevši *l*, *l*) u diferenciranju značenja povezane su prozodijskim razlikovnim obilježjima.

21. Fonem /a/ ostvaruje se ponajčešće ponešto velariziranim i labijaliziranim glasom [a], u određenim položajima i alofonom [a], a u dugim slogovima (kao kontinuanta starijega dugoga *a*) alofonom [a:].

Fonem /o/ ostvaruje se alofonom [o] i, u određenim položajima, alofonom [ò]. Tako se i /u/ uz realizaciju [u] ostvaruje i, položajno uvjetovanim, alofonom [ù] (v. t. 23).

Fonemi /ɛ, ɛ:/ izvan naglašenoga sloga mogu se ostvariti alofonima [e, e:]. Alofon [ɛ] ostvaruje se samo iza naglašenoga sloga kao neutralizacija »kratkih« fonema, osobito fonema prednjeg reda.

Fonemi /ɛ, ɛ:/ mogu se ostvariti i alofonima [e, e:] (izuzevši /ɛ:/ u istočnim govorima), a realizacija fonema /o:/ može se sasvim približiti ostvaraju [ɔ:].

U realizaciji fonema [ɛ:, ɔ:, o:, a:/ monofonozski alofoni slobodno alterniraju s diftonzskim ([iɛ, ou, uo, ou, uo, ao, ua]).

Fonemi [ɛ:, ɔ:, a:/ čuvaju obilježja svojih realizacija i onda kada se pod utjecajem raznih afektivnih situacija i zbog drugih faktora (v. t. 91 i 93) skraćuju i do tipične kvantitete realizacija fonema (ɛ, o, a/ : [zùtr̩a, p̩em v gr̩at (obično: gr̩at); vr̩ak (ob. vr̩ak) t̩e d̩al t̩e t̩e d̩al; d̩on̩si mi r̩ašpu, k̩e n̩e znaš d̩e j̩e r̩ašpa; doš̩el ɛ z̩e Zag̩r̩eba s cu̩góm; z̩ake, još̩ n̩si p̩od̩oila kr̩af (ob. kr̩af); s̩ešta j̩e b̩ilo za ov̩oga r̩ata po s̩eļe (ob. po s̩eļe) i po š̩uma, i po gr̩mju i p̩o p̩olu; na sv̩etoga Bl̩aža (ob sv̩etoga); o sv̩etóm Bl̩ažu ima j̩abok da se g̩ilo blag̩osl̩ovi (ob. j̩abok); p̩ono dv̩oriš̩će kok̩oš (ob. kok̩oš); c̩el d̩an mi z̩op (ob. z̩op) čam̩i; m̩am d̩oide̩m (ob. d̩oide̩m); d̩e j̩ v̩u in̩ega s̩ekni (ob. s̩ekni); tako i [z̩ab̩iti] (npr. čavao) ~ [z̩ab̩iti] (ob. [z̩ab̩iti], »zaboravit̩i«), [z̩agreš̩iti] »primijetiti« ~ [z̩agreš̩iti] (ob. [z̩agreš̩iti], »zgriješ̩iti«) i sl. -MR.

U slučajevima kad koji takav alofon dođe u zanaglasnu poziciju, budući da je zanaglasna dužina u turopoljskim govorima nestala bez traga, na njegovu se mjestu ostvaruje odgovarajući alofon »kratkoga« fonema: [j̩a t̩o zn̩am], ali: [j̩ā t̩o n̩e zn̩am].

Kratki alofoni [ɛ, o, ó, a] također čuvaju karakteristična artikulacijska svojstva i onda kad se zbog raznih uzroka (usp. t. 91 i 93) produljuju do prosječnog trajanja alofona [ɛ:, ɔ:, a:]: [Mr̩āclin (< Mraclin, usp. gen. sg. Mraclina), čer̩anoč, p̩aitast (ob. p̩aitast), j̩aboka (ob. j̩aboka), j̩agoda (ob. j̩agoda), pit̩ati (ob. pit̩ati); ž̩ena; d̩e ɛ t̩a slob̩oda; D̩orek (ob. D̩orek); s̩el̩o; p̩erš̩un (ob. p̩erš̩un); n̩aš t̩o d̩obil (ob. d̩obil); sl̩ive p̩etr̩čice (ob. p̩etr̩čice)].

O distribuciji turopoljskih vokalnih alofona i o njihovoj fonetskoj prirodni govori se i u idućem poglavlju.

Fonetske karakteristike i distribucija alofona

22. Za opis artikulacije vokala koriste se dvije glavne oznake: *mjesto artikulacije* (sprijeda — straga) i *visina jezika*, odnosno *sužavanje ili širenje usne šupljine* (visoko — nisko, odnosno zatvoreno — otvoreno). K tomu se uzima u obzir i *oblik usana* (raširene — zaokružene).⁷⁴

Shema artikulacije turopoljskih vokala prikazana je na str. 339.

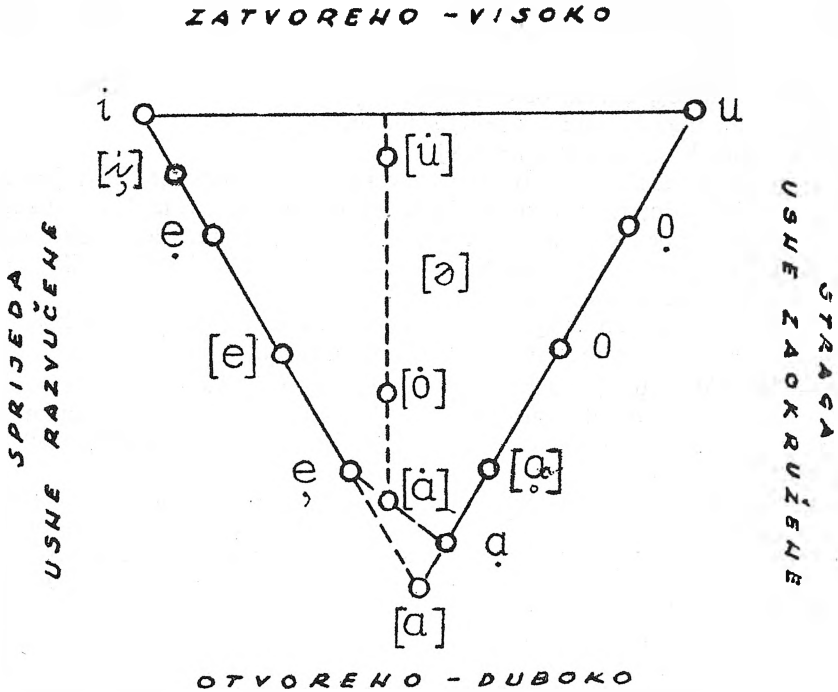
Shema prikazuje međusobni odnos realizacije, artikulacije vokalnih alofona (fonemi nisu označeni zagradama).

Očita je pretrpanost stražnjeg vokalnog reda. Prema 5 vokala stražnje artikulacije koji se redovito ostvaruju (*u, ɔ, o, a, a*) najčešće su samo 3 vokala prednje artikulacije (*i, e, e*). Ravnoteža je donekle uspostavljena pomaknutom artikulacijom vokala *o* i *u* u realizacijama [ó] i [ü], a u nekim govorima i u pojavi [ā].

23. Shema prikazuje fonatorno-akustičke osobine turopoljskih vokalnih glasova:

Glas se *i* artikulira sasvim sprijeda u usnoj šupljini, prednji je dio jezika sasvim podignut, tako da je prolasku zračne struje ostavljen minimalni otvor, a usne su potpuno razvučene. Paralelan mu je glas *u*, kojemu je bitna artikulacijska osobina da se minimalni otvor za prolaz ekspiratorne struje pravi

⁷⁴ APHl.

stražnjim dijelom jezika, a usne su pri tom maksimalno zaokružene. Približno kao u štokavskom artikulira se i glas *o*, a *ɑ* je nešto velarniji nego književno *a*.⁷⁵ Pri artikulaciji *ɛ* prostor koji tvori jezik s palatalnim nepcem nešto je veći, a usne manje razvučene nego pri artikulaciji *i*. Glas [i̥], po položaju jezika i razvučenosti usana, između je [i] i [ɛ]. Artikulacija glasa *ø* vrši se u stražnjem dijelu usne šupljine, jezik ostavlja veći prolaz zračnoj struji, a usne su manje zaokružene nego pri izgovoru *u*. Vokal *ɑ* velaran je i labijaliziran glas, koji se od *o* razlikuje većom otvorenosću usana. Pri izgovoru *ɛ* prednji se dio jezika nešto podiže iz položaja koji ima pri izgovoru [a], a usne su razvučene do položaja potrebnog za artikulaciju [e].

U svim se turopoljskim govorima pojavljuje kao pozicijska varijanta fonema /ɛ/ i alofon [e], potpuno sličan štokavskom *e*. Taj se alofon ostvaruje ispred naglašenog sloga: [sestrīca, sestrē/sestrè : sēstrā].

Glas [a], veoma sličan ili identičan štokavskom *a* pojavljuje se kao pozicijska varijanta fonema /a/ u istom položaju kao [e] : [ɛ], tj. ispred naglašenog sloga: [lagāti, pajdāš] -MR.

Prema fonemu /o/ ostvaruje se pozicijska varijanta [õ], a prema fonemu /u/ varijanta [ü]. Oba se ta glasa artikuliraju sprijeda u usnoj šupljini, a usne su

⁷⁵ Usp. Belić, *Fonetika*, 48—50. Nešto velarniji izvor turopoljskog kratkog *a* u odnosu prema književnom konstatirao je i P. Ivić za Mračin u *Izveštaju* na str. 402.

nešto manje zaokružene nego kod [o] i [u]. Ti se alofoni pojavljuju ispred slogova s vokalom prednje artikulacije i na kraju riječi. U istim uvjetima ti se alofoni ostvaruju i u sekundarno produženim slogovima:

[nòsniça, gùbica, čòvek, òtac, pùrak;
 šèlò, mèšò, mà mò, dòbrò, lèpò, tòčno, tò, tù;
 štròk, gròp, kòst, lùk, kruf, štrùk].

Ispred sloga s vokalima /a, o, u:/ izgovara se [o], odnosno [u] : [vòda], akuz. sg. [vòdò], instr. sg. [vodùm], gen. sg. [zvòna, oca, vòla, lùka, krùua].

Iako rijetko, moguće je da se ostvare te varijante i ispred sloga koji u sebi sadrži a, analogijom prema ostalim oblicima, a onda se i artikulacija glasa [a] mijenja, pa se izgovara [à]:

[kùpuuati, krùua, zmòkla], pored običnog [kupuuati, krùua, zmòkla]. U [kùna] alofon [ù] trag je nestegnuto oblika te riječi.

Varijante [ò] i [ù] također su vokali prednje artikulacije, pa se i ispred slogova u kojima se nalaze realizira [ò] i [ù], a ne [o] i [u], kao u nekoj lančanoj reakciji: [f klòštrù, kanùlò, zmòknùti, zmòklò, v òkù, v pòtòkù, kòkòš, z lùkòm].

Fonetski pomak realizacije fonema /a/ u alofon [à] rjeđi je, a vrši se u istim uvjetima kao i realizacije [ò], [ù]. Takvu sam varijantu zabilježio u govorima PO, VU, ČI, PČ: [kanùla, òpàla]. Glas [à] artikulira se također sprijeda, usne se šire prema položaju za [e], ali nikad nisu toliko razvučene. Taj glas odgovara Brozovićevu prednjem pomaknutom poluniskom a.⁷⁶

U brzem govornom tempu na nenaglašenom završetku riječi može se svaki vokal (osobito prednje artikulacije) reducirati u centralni, poluotvoreni i nezaokruženi glas, kojemu artikulaciju ne mogu točno opisati. Možda i postoji neka razlika između $\partial < e$ prema $\partial < a$ ili ∂ od kojega drugog vokala, ali ta razlika nije nikada dovoljno izrazita.

Diftonške realizacije (v. t. 21) jednosložne su, jedino u govorima na sjeverozapadu refleks dugoga jata pod akcentom \wedge može biti dvosložan: [kļem, snļek] -RE, OB, LU, LO.

24. Opisana artikulacija vokala varira u individualnom govoru (usp. što je rečeno u t. 16), ali i pojedini govori raznih sela u odnosu prema govorima drugih sela imaju svoju karakterističnu artikulaciju vokala, koja je za strano uho često neznatna, ali koja je dovoljno izrazita da je domaći ljudi osjete. Različita artikulacija glasova (kako vokala tako i pojedinih konsonanata) pored pokoje pojave različitih glasovnih promjena (v. t. 25), mogu odvajati i dva dijela istoga sela. Takav je slučaj npr. u Mraclinu: na »Obreži« (zapadni dio sela) krajnje o u prezentskom nastavku -mo gotovo u svih ispitanika prelazi u u ([nòsimù, pišèmù]), u ostalim dijelovima sela većinom se ostvaruje o ([nòsimò, pišèmò]).

U Lekeniku postoji razlika u nastavcima imeničke promjene iza palatala; u Turopoljskom se Lekeniku govori: [s kràjem, z mišèm], u Erdeskom: [s kràjom, z mišòm].⁷⁷

⁷⁶ Brozović, *O fonetskoj transkripciji*, 98.

⁷⁷ Ima i drugih razlika u govoru između ta dva dijela Lekenika, osobito leksičkih, npr. Erd. štrik pòprežňak (za šeno), Tur. palamq̄r; Erd. pàrenica (za pàriti vèš), Tur. luknica.

25. Različita artikulacija pojedinih glasova može biti karakteristična i za veća područja. Prema tim karakteristikama Turopolje se dijeli u 3 govorne grupe.⁷⁸ Glavne diobene pojave u vokalizmu jesu:

- a) sudbina zanaglasnoga *o* na krajnjem otvorenom slogu
- b) izgovor glasa *e* prema starom jat u
- c) realizacija diftonaga.

ad a) U istočnim selima se na mjestu /o/ u navedenom položaju ostvaruje [e] ([mlíke, sěle, dóbre]). U naglašenom slogu /o/ se ne mijenja: [dò, zló].

U središnjim govorima takvo se *o* izgovara kao [ò]: [mlěkò, sěló, sěno; jākò, dóbřò; nòsimò, òriěmò]. U nastavku za 1. l. pl. prezenta obična je i alternacija [ù]: [nòsimù, òriěmù] (*o* [e] u nastavku 1. l. pl. prez. v. t. 204).

U zapadnim govorima u takvu se položaju izgovara [ù]: [mliěkù, sělù, sěnú; jākù, dóbřù; nòsimù, òriěmù]. Glas [ù] može alternirati s [ò] u primjerima kao [mliěkò, jākò].

ad b) Na istoku se prema dugom jat u izgovara vrlo zatvoreno [e:] koje pod akcentom ~ obično prelazi u [i:] : [sěne, čřep, zmiša, mlíke, čřiva, drimlě].

Središnji govori imaju na mjestu dugoga jata manje zatvoreno [e:] nego istočni govori. U nekim se selima prema jat u može realizirati diftong, pored monoftonške varijante: [sěno, lěp, mlěkò, dětě] : [čřiěp, diětě, gniězdò] -MR.

Kratko se jat u središnjim i istočnim govorima redovito reflektiralo kao [e], ali u nekih govornika središnjega područja moguća je i realizacija [e:] : [neděla, čòvek, živěti, seděti — neděla, čòvek, živěti, seděti].

U zapadnim se govorima dugo jat realizira kao diftong ili kao monoftong središnjega tipa turopoljskih govora: [siěnú, mliěkù, riěka, čřiěp; sěnú, mlěkù, rěka, čřěp] -DU.

Od govora središnjega tipa zapadni se govori razlikuju po izgovoru kratkoga jata. Refleks je uvijek [e], koje se ne razlikuje od štokavskoga *e*: [letěti, sedím, čòvek].

ad c) Među najznačajnijim osobinama po kojima se istraživani govori među sobom razlikuju svakako je diftongacija glasa [e:] prema dugom jat u. Na području istočno od linije Trnje—Kurilovec—Kravarsko dugo se jat reflektira monoftonškom varijantom [e:], premda i unutar tog područja ima govora koji poznaju diftonšku realizaciju [iě] (osobito iza sonanata *r* i *l* u konsonantskim skupinama: [čřiěp, driěvò, žriěbě, čřiěvò, gliětvò] -MR, RA, BU, ČI, VM, MI, BA, SA). Zapadno od te linije preteže diftonški izgovor. U PO, VU i ČI, kako je to konstatirao i Z. Junković⁷⁹ oba načina izgovora toliko su česta da je teško odrediti pripadaju li ti govori u iekavske ili ekavske. Znatnu prevagu ima diftonški izgovor jedino u selima uz sjeverozapadnu granicu ispitivanog područja, od Remetinca prema jugu. Ti govori stoje i inače pod snažnim utjecajem fonetike zapadnijeg kupinečko-stupničkog tipa, pa se i u drugim fonetskim pojavama neznatno razlikuju

⁷⁸ Usp. *Uvod*, t. 3 i 4.

od govora u Blatu, Hudibitku, Brezovici, Mrakovu Brijegu.⁸⁰ Južniji zapadni govori opet upotrebljavaju obje varijante, Dubranec nešto manje nego Vukomerić, a Kravarsko još manje, tako da je Kravarsko gotovo potpuno ekavsko selo, u kome se dugo jat realizira kao diftong samo iza skupina *čr*, *dr*, *tr*, *gl* i sl., kako je to i u većini središnjih govora.

U govovima u sjeverozapadnom uglu Turopolja diftongira se često [e/ i drugačijeg podrijetla: [krumpiɛr, partogiɛsca, vliɛɕɕe, z miɛnɛm, kapiɛlicu, z letiɛf] -RE, [deviɛti, desiɛti, za iɛnɛm, naɕiɛm, sɛlu] -LU.

Diftonški izgovor ostalih dugih vokala (osim [i:, u:]) nije toliko karakterističan za veća govorna područja već, uglavnom, samo za specifičnu fonetsku sliku pojedinih sela. Diftonški je izgovor u govovima u kojima se kontinuantna dugoga jata realizira kao diftong običniji nego u drugima. Tako su veoma obični diftonzi u LO: [škɔla, rɔuʒe, stɔuk, pɛno krɔof, gluɔva]; u LU: [štɔuk, nɔs, zɔp, rɔoʒe, sɔol, mɔoj, rɔugi, dvɔjst kokɔs, gruɔjzdiɛ, dvɔa, oblɔɕila, vɔuzila kɔula]; VĆ: [vrɔota, stɔuk]; DU: [plɔot]; DR: [rɔuʒe, grɔujzɛ, dɔu ti jɛ tɔ rɛkel, glɔova]; RE: [kɔst, nɔs, nɔs, luɔtra, stɔuk, moɔɕek, hɔubliɕ]; nešto rjeđi u RM, RA, PO, VK, PE.

26. U većini turopoljskih govora prelazi kratko i sekundarno produženo *a* ispred *j + C*, odnosno ispred *j + Ø*, u [ɛ]. Ta se promjena vrši gotovo uvijek, s rijetkim izuzecima (nigdje nisam, npr., zabilježio **dvejsɛt*, nego uvijek *dvɔjɛst*, tako i *kɔpaj-kɔpajɛ* i sl.). Promijene li se uvjeti koji pojavu određuju, ona izostaje, tj. dugo *a* u tom položaju ne prelazi u [ɛ], a tako i kratko *a* ispred *j + V* (nom. sg. [jɛiɕɛ] ~ nom. pl. [jɔiɕa], gen. pl. [jɔjɛc]; [krɛj] ~ [krɔja]). Prema izgovoru *a* u upitnoj zamjenici za neživo izdvajaju se zapadni turopoljski govori od ostalih, jer prevladava oblik [kɔi] (rjeđe i [kai] i [kɛi]) nasuprot obliku [kɛi] ili [kɛ], tipičnom za ostalo turopoljsko područje.⁸¹

Ovisnost te fonetske promjene o akcentu i kvantiteti lijepo pokazuje primjer *čudej* (= mnogo). U Velikoj Buni i u Kravarskom govori se [čudej] i [čudɔj], u Lekeniku samo [čudɔj] (tako i u PE, VD), a u ostalim govovima, u kojima sam tu riječ zabilježio, [čudej] ili [čudej].

27. U zapadnim i u istočnim govovima prednaglasno *o* često prelazi u *u* ili u *o*: [dunɕsɔl, koɔɛnu, kuritu] -DU, [klɔbasicɛ, oɔluki, govoriti, kusi, puje] (3. l. sg. prez.) -BA.

Zapadnim i istočnim govovima zajednička je i promjena *o > u* u zamjenici *on* (*un, una, uno, uni*) i prilogu *onda*: (*unda*) -DU, BA i dr. U drugim riječima nema te promjene ispred *n*: *kɔnca, lɔnca*.

Kratko naglašeno *o* u tim govovima prelazi u *u* ili *o* ispred sonanta *j*: [dujɛm, dojɛm, un sɛ buji svɔjɛ sestrɛ] -BA, DU, a tako i u PE, VD, LE.

U zapadnim se govovima pojava zatvaranja kratkoga *o* toliko proširila da se praktički svako *o* može izgovoriti kao *u* ili *o*: [kukuɕ, oɕtavi, uɕɛ] (= hoće) -VĆ, [pusɛkɔl, du, no:ga] -ŠI, [kvɔɕke, zluɕest] -DR.

⁷⁹ Funković, *Izveštaj*, 392.

⁸⁰ Prema mojim bilješkama iz god. 1962.

⁸¹ U selu Okuju, u centralnom području, govori se *kaj* a ne *kɛj*.

28. Ni artikulacija [o:, o:] nije u svim govorima jednaka. Na zapadu prevladava jaka zatvorenost, pa se /o:, o:/ mogu realizirati kao [u:]: [rūka, Dūlna L'ōmica, grūizdę, mūrām] uz [na stōlcū, nōč] -LO.

U govoru Dubranca česta je i promjena [ā:] > [u:] u susjedstvu nazalnih sonanata: [znūm, fazūn, mūla] uz [znām, fazān, māla], slično je i u drugim zapadnim govorima, usp. [mūli] -ŠI.⁸²

U središnjim i istočnim govorima su [o:, o] bliži glasu *o* nego glasu *u*. U Mraclinu, npr., ponekad mjesto fonema /o/ može nastupiti i /o/: [sōzę sō mi cūrēļę] uz [sōzę sō mi cūrēļę].

Govori pojedinih sela ili čitavih područja razlikuju se međusobno i u nekim drugim vokalnim pojavama, a te se obrađuju u idućem poglavlju.

Dijakronijski izvod: refleksi i promjene vokala

29. Dijakronijski gledano, turopoljski vokalni sustav razvio se ovako: starije dugo i kratko *i* i *u* ostaju neizmijenjeni;

starije dugo *a* > [ā:], dugo *e* > /e:/ ili, ponegdje, [e:, e:]; dugo *o* > /o:/; starije kratko *a* > /a/, kratko *e* > /e/, kratko *o* > /o, o:/;

poluglasi i jat > /e, e:/;

nazal prednjeg reda *ę* > /e, e:/ ili, ponegdje, [e, e:];

nazal stražnjega reda *ǫ* i sonantno *ǫ* > /o, o:/ ili, na zapadu, /u, u:/.

Refleks poluglasa

30. Osim nekoliko općekajkavskih izuzetaka⁸³ u kojima je refleks *a*, i dvije - tri riječi s *u* na mjestu poluglasa, osnovni je i opći refleks poluglasa (odnosno: *ə*) *e*, jednako u dugim kao i u kratkim slogovima. To se *e*, u nena- glašenom krajnjem zatvorenom slogu najčešće reducira, u sufiksima gotovo redovito. U govorima u kojima se vokali diftongiraju može se i *e* < *ə* u dugim slogovima realizirati diftonški (*desętek* — RE, LU, RA i dr.).

Primjeri: *dęska*, *pōno dęsęk*, *męgla*, *snęja*, *stęklo*, *bęzga*, *stęza*, *tęmna* (= sje- na), *sęna* (= san), *tęnęk*, *slądek*, *lęgek*, *lęko*, *lęze* (= lakše), *svętek*, *pętek*, *četrtęk*, *početęk*, *mąček*, *pęsęk*, *dęnes*, *nōces*, *nōter*, *kōtel*, *ōrel*, *mįsel*, *pōsel*, *ōęc*, *vřabęc*, *pālec*, *mřtvęc*, *ōgen*, *sęjem* (i: *sęmen*), *šępnōti*, *šępni*, *mōgel*, *dōšel*, *svęker*, *vęter*, *dōber*, *męknōti*, *svenōti*, *videl*, *lętel*, *rųšek* (gen. pl.), *ląket*, *nōvet*, *vųgel*, *vęzda* (i: *vęzda*, *vęzda*), *čęber*, *męjnše*, *kęsno*, *kęšne*, *spręten*, *sędem*, *ōsem*, *sedęmnąjst*, *osemnąjst*, *zęlva*, *męša*.⁸⁴

⁸² Pojava je poznata i drugim kajkavskim govorima. U Bednji, npr., uz nazalne sonante obično prelazi svaki *a*-glas, bez obzira na kvantitetu, u *u*: *slūmo*, *mūle*, *jūmo*, *jāsum*, *kūmen*, *sūme* (= samo), *gnūti*, *rūma* (= rame), *brūnja*, *purūn*, *Talijūn*. Uz druge konsonante *a* se zamjenjuje glasom *o* ili diftongom. (*Jedvaj*, *Bednja*, 284/5).

⁸³ Usp. Aleksić, Prilozi istoriji kajk. dij., 78, 82, *Oblak*, *Međumurje*, 45, *Rožić*, *Prigorje*, 73, *Jedvaj*, *Bednja*, 287 i dr.

⁸⁴ Prema lat. *missa*, uspor. *maša* u čak. dijalektu (v. *Skok*, *Žumberak*, 219).

Nije došlo do realiziranja sekundarnog poluglasa, pa prema tome ni do njegovog refleksa u riječima *vòjsk* (= vosak), *mòjzg*.

Na mjestu poluglasa redovito se pojavljuje *a* u riječima: *lagàti* — *lāžem*, *lāš* (tò je čista *lāš*), *òpajnek*, *làn*, *lāf*, *vàn*, *vāne*, *tāj*, *ònaj* (pored *òn*, *onē*), *òvaj* (pored *òf*, *ovē*), *bādnjak*, *òpajnčar*.

Refleks *e* i refleks *a* upotrebljavaju se paralelno, bez nekog odredivog uzroka, u riječima *dēn* — *dān* i *tēst* — *tāst*: *nāj cēl dān spāti*; *za mōje mlāde dān*, *nāj cēl dān brojāti te pēneze*, *dōgi dāni*; *dōber dān*, *pōldān*, *zdanilo se — cēl dēn me nē bilo dōma*, *jōš i dēn dēnešnji znām*; *bīl e lēpi vrōči dēn*, *trēba sāki dēn živēti*, *denī se*;⁸⁵ *īšel e tāstu svēmu*; *zvāl ga je tāst — tō mi e tēst*.

Iako se govori *lēgek* — *lēka* — *lēko*, u pozdravu *lāku nōč* uobičajilo se *a* na mjestu poluglasa.

Sekundarni poluglas u 1. licu sg. trajnog prezenta glagola *biti* reflektira se kao [e]: *jēsem*, *nēsem*, *jā sem bīl Zāgrēbu*, *se nōči sem mīsko sējnalā*.

Glas *u* na mjestu poluglasa (dakle ne kao njegov refleks) zabilježio sam u riječima *vu*, *vūš* i *Vūzem*. U tim riječima nalazimo *u* na mjestu poluglasa i u drugim kajkavskim govorima (usp. *Bednja*, 287, *Prigorje*, 83, 116, 121 i dr.), a tako je i u staroj kajkavskoj književnosti (Pergošić, Vramec i dr.). To se *u* može protumačiti analogijom: općekajkavska je karakteristika protetsko *v* ispred *u* (npr. *vučiti*, *vuho*). U riječima proširenim prefiksacijom može prvotno *u* i otpasti, usp. *učiti* > *vučiti*, *navučiti* > *nafčiti*. Takvi primjeri djelovali su i na prijedlog *v* < *və*, koji je shvaćen kao protetsko *v*, pa kajkavci govore *vu*, uz normalnu kontinuantu *v* (prema *vučiti* i: *vu čizme*). Prema *vəzəmə* nakon otpadanja poluglasa u slabu položaju moramo pretpostaviti oblik **vzem*, u koji je među konsonante umetnuto *u* po uzoru na odnos kao *vučiti* i *nafčiti*. Nom. sg. riječi *vəšə* morao je u kajkavskim govorima prvotno glasiti **veš*, a današnji oblik dobiven je prema oblicima kosih padeža, prema, na primjer, gen. sg. **vši* (< *vəši*) nastao bi nemoguć nom. sg. **vš*, pa je proces k obliku *vūš* bio isti kao u riječi *Vuzem*. Da su u vrijeme otpadanja poluglasa oblici kosih padeža mogli utjecati na nominativni oblik, potvrđuje i riječ *rš* (< *rəžə*, prema gen. *rži* itd.), a slične pojave obične su i u drugim slavenskim jezicima (uspoređ. rus. *Smolensk mj.* *Smolnesk* < *Smolънскъ* prema gen. *Smolenska* < *Smolънска*, polj. *sejm* : *sejma* i dr.).

Prema stsl. *kolbasa* na cijelom području Turopolja govori se *klobās* (muški je rod prema mađ. *kolbász*): *děj mi skūvaj jēn klobās*, *klobāsi sò mēsnnati* -MR. I u 1. licu pl. prez. glagola *biti* (*jēsno* -MR) *o* na mjestu nekadašnjeg poluglasa opća je karakteristika hrvatskoga ili srpskoga jezika.

Poluglas se izgubio bez traga u riječima *dā* (< *kəgdā*), *nigdār*, *rš*, *žlica*. U riječima koje su počinjale prefiksom *və-* (s izuzetkom riječi *vəzəm*) izgubio se početni slog: *tōrk*, *nōk*, *nōčica*, *prēnok*, *čēra*.

Prijedlog *və* dao je *v*, koje se često gubi, ili *vu*: *bīl sem v Zāgrēbu* i: *bīl sem Zāgrēbu*, *pēm (v) škōlu*; *vū jnu*.

U pojedinim govorima, kao na primjer u KR, DU, VM, gubi se poluglas bez zamjene kadšto i u sufiksima *-əc* iza sonanata *l*, *v*, *n*: *lānc*, *škōvrc*, *tūrc* (= tvorac), *stōlc*, ali to nije redovita pojava. Tako su, statistički po mojoj građi, i u spomenutim govorima običniji likovi: *škōvřec*, *tūřec*, *stōlec* i sl.

⁸⁵ Sličnu je razliku zabilježio i Fancev u Virju: *deim*, ali *poldan*.

U riječima stranoga podrijetla takve se konsonantske skupine ostvaruju u svim govorima: *gvirc, nörc*.

Normalna je pojava nepostojanoga vokala: *cüček — cücka, mäček — mäčka, stâreç — stârca, jêden — jednôga* i sl.

Refleks jata

31. Osim u nekoliko slučajeva, refleks jata je *e* (s mogućnostima ostvarivanja navedenim u t. 25).

Primjeri: *dêt, mÛsto, bežati, dÛca, cÛsta, veđrica, ôreĵ, mehûr, sÛset, lÛto, nedÛla, sekûra, vidÛti, gorÛti, sedÛti, starÛti, seĵati, smeĵati se, grÛjati, zleĵati, živÛti, crlenÛti, zelenÛti, povÛtce, pÛveç, çrÛšna, çrÛp, çrÛvo, dvÛ, obÛdvÛ, dÛ, ôvde, trÛba, nÛsem, nÛje* (pored: *nÛje*), *stâreši, stâreĵi, bÛli, štÛli, smÛm, sedÛm, grÛla* (= grijala), *pre, grÛl[h], stÛna, f šumÛ, vidÛla, žÛlela, vÛneç, snÛk, çÛli, rÛzati, rÛžem, gnÛzdo, kolÛno, dÛbrem, prÛdi, vÛra, mÛra, klÛšça, vrÛme, mrÛti, çÛvek, prÛk, po vÛde, v škôle, mÛne* (dat. sg.) *nÛgda, nÛgde, dÛle, imÛti, imÛla, zÛnica*.

Veoma su rijetke zamjene jata kojim drugim glasom. Na cijelom području Turopolja govori se *sinôkoša* (ali *sÛno*), *tûrati, prijÛtel, ôsim, sÛm, kukurikÛti*. Glas *a* na mjestu jata iza nekadašnjeg palatala zabilježio sam samo u imenici *nâdra*, a *o* na mjestu jata u riječi *strôva* (= streha).

Rijetko se *e* < *ê* ponaša kao etimološko *e*: *pÛnezi, prÛkjuçer*.

Refleks nazala e

32. U istočnim turopoljskim govorima refleks nazala *e* pod akcentom i iza akcenta, u kratkim i u dugim slogovima jest [e, e:]:

pÛt, pÛti, devÛti, desÛti, jÛzik, mÛso, žÛti, žÛt (supin), *prijÛti, pÛmet, jÛstrep, rêt* (= red, razred), *vrÛme, jÛtra, zÛti, dÛtela, tÛle, dÛte, žrÛbe, krÛje* (akuz. pl.), *poçÛti, žÛja, prÛja, grÛda, prÛsti, pÛnezi, zÛt, pomÛsti, lÛgnem, sÛdi si, mÛkÛk, tÛžÛk, me, te, se* (akuz. sg.).

Pred naglaskom realizira se *e* < *e* kao [e]:

[gledÛti, gledÛm, mesniça, jetrva]. Pod akcentom ~ u primjerima kao *zÛpsti, trÛsti* može se ostvariti i [e].

Takav je refleks nazala *e* moguć i u nekim središnjim govorima (npr. u MR, KO, RA) u govoru pojedinaca, ali obično je izjednačen s kontinuantom *e* (u odnosu [e] : [e:]), kako je to u većini zapadnih govora: *jÛzik, z mÛsum, mÛsa, devÛti, desÛti* -KÇ, MR, DU, [zÛt, mÛso, desiĵti, dvajsiĵti, vedodesiĵti] -LU, [miÛso] -VÇ. I u nekim se zapadnim govorima prema starom *e* u dugim slogovima može ostvariti [e:]. Tako u ŠI: *mÛso* i *mÛso*, DR: *mÛso, devÛti*, -VÇ: *mÛso, devÛti*.

Ako se očuvalo [e] prema nekadašnjem dugom *e*, slog je često pokraćen: [pÛt] -LU, DU, tako i u MR, KÇ.

Kao i u drugim našim govorima na mjestu *e* je *a* u riječi *žâlÛç*. Refleks *a* iza palatala zabilježio sam samo još u *jÛçmen* na cijelom području, a u KU, OK i u *žâludÛç*.

Analogijom prema refleksu poluglasa u sufiksu *-ac* refleks nazala *ε* je *ε* u riječima *zâjεc, mεsεc*.

Refleks nazala ρ

33. Refleks nazala *ρ* u središnjim i istočnim je govorima *ρ*:

MR: *gōska, gōlop, žēlōdec, pōt, zōp, mōš, rōka, sōsεt, tōča, vnōter, meknōti, sūgnōti, dēlajo, nōsijo, klēknoți, vīknōti, gōst* (adj.), *rōbača*.

Ceste su ipak i tu zamjene starog nazala *ρ* glasom *u*. Tako u: *vūglen, vūgel, vūžek, pāvuk, žēlut, kūpāti, lūkati, klūp*; u akuz. sg. imenica ž. roda a-osnova: *žēnu, rōku, snēju*; u instr. sg. tih imenica *ženim, deškum, rōkum, žlicum* (taj nastavak alternira s nastavkom *-om*, tako u RA, PL, LK i drugdje: *žēnum* i *ženom*).

U zapadnim se govorima *ρ* reflektiralo kao *u*: *bim, mūš, nūk, nūka, zūp, sūšet, rūpce* (akuz. pl.), *po pūtu, kūdelu* (akuz. sg.), *lūč, bū, mūži* -DU, DR, VĆ i dr.

U nekim su govorima podjednako obična oba refleksa. Tako u LO: *rōbec, gōska, vrōče, rōka, mōži* uz *rūbec, rūka, mūži*, VM: *gōska, zōbi, rōbača* pored *gusāk, rūbača, vrūče, klēknuti, dignuti*.

U govor mlađe generacije, osobito na sjeveru Turopolja, snažno prodire *u* bez obzira na organsku kontinuantu nazala *ρ*.

Refleks sonantnoga l̥

34. Kontinuant sonantnoga *l̥* ista je kao i kontinuant nazala *ρ*:

MR: *dōga, dōk* (= dug, m.) *dōžen, kōk, kōnem, močāti, pōn, pōš, sōnce, sōnceni, sōza, stōp, tōči, tōčem, vōk, vōna, žōč, žōt*.

Katkada se i u govoru osoba koje redovito imaju *ρ* prema starom *l̥* taj sonant reflektira kao *u*. Glas *u* sve više prodire i u središnje i istočne govore, preko mlade generacije, kao opća zamjena staroga sonanta *l̥*.

U selima na zapadu refleks sonantnog *l̥* je *u*.

DU: *stūče, sūnce, sūnceni, ovo dvorišče je ograjeno stūpi*,

VĆ: *būve, žūti*, DR: *pūni, potūkel, sūnce, stūci to dēte*,

LU: *sūnce, tūči*, ŠI: *tūči, sūnce, sūze, [v] šūmaTuropola bilo je nēgda vukōf*.

Drugačiji razvoj doživjelo je sonantno *l̥* u glagolima *vlēči, slēči, oblēči* i u njihovim izvedenicama, a tako i u pridjevu *gl̥ibok*.⁸⁶

Vokal a

35. Zamjena glasa *a* u prefiksu *raz-* glasom [ε] karakteristična je za čitav niz kajkavskih govora. U Turopolju ta promjena ne obuhvaća cijelo istraživano područje. Redovito sam je slušao u Velikoj Mlaci i u Mičevcu (*rezgōvaramo, rēsplače, reskūrim*, pa i, vjerojatno analogijom, *rečūna*). Na zapadnom području pojava je češća nego na istočnom,⁸⁷ ali sam je i u selima uz Savu po koji put zabilježio.

⁸⁶ Usp. stsl. vlēšti-vlēkō, češ. vlēci-vleku: štok. vući (*Miklošič, Etym. Wōrt.* 379) i: stsl. glōbok̆ : gl̆bok̆, rus. glubokij, rus. dijāl. glybokij, bug. dl̆bok (ib. 66).

⁸⁷ Usp. *raz-* u *Trebarjevu*: razkrači (ZNŽO VI, 189), razdrbaju (III, 122) i *rez-* u *Prigorju*: rezgovor, restresti (Rad 116, 76).

O pojavi /a/ > /e/ ispred /j/ v. t. 26.

Na čitavu području promijenjen je glas *a* u *e* u prefiksu *pra-*: *prēdet*, *prēbaba*, *prēnok* (ili *prēnuk*), *prēnoka* (ili *prēnuka*).

U Turopolju se govori: *jōfkāti* — *jōfčem* — *jōfkal* (= *jaukati*). Zatvoreno [a:] prešlo je definitivno u artikulacijski bliski glas [o].

Vokal *e*

36. Za Turopolje je karakterističan prijelaz glasa *e* u *i* u prezentu kompozita *ne-imatei*: *nīmam*, *nīmaš* itd. (s mogućnošću realiziranja akcenta $\hat{}$ na mjestu $\bar{}$). Za ovo se *i* može pretpostaviti sinkopa glasa *e* u *ne-*, dakle *ne-imatei* > *n-imatei* > *nīmam*. Toj pretpostavci ide u prilog i pojava akcenta $\bar{}$, koji je morao nastati prije gubitka glasa *e* (*ne imam* > *nēimam* > *nīmam*). I veoma česta pojava gubitka pojedinih vokala, konsonanata, pa i glasovnih skupina⁸⁸ u drugim pozicijama mogu potkrijepiti tu pretpostavku.

37. U nekim je govorima *a* u osnovi glagola *čakati*: *nāj me čakati*, *dōgo je čakal*, *čakaju već pōl vūre* -MR, RA, LK, BA, SE.⁸⁹ Uz taj lik (običan i u drugim kajkavskim govorima i u slovenskom jeziku) na širokom se području Turopolja govori i *čekati*. I u govorima s *e* i u govorima s *a* u toj osnovi u vezi s prefiksima gubi se korijenski vokal: *prīčekaj*, *pōčekaj*, *prīčekajte*, *pōčekajte* -LU, *dōčkala* -DU, *pōčekaj* -MR, LK, BA, LE i dr.

Na cijelom se terenu govori *māčava* (= *mačeha*). Promjena *e* > *a* nastala je slogovnom asimilacijom.

U glagola *pāmetiti*, *zapāmetiti* čuva se *e* iz osnovne imenice *pāmet*.

Vokal *i*

38. Vrijednost kontinuantne jata ima *e* < *i* u sufiksima *-er*, *-erati*: *krumpiēr-krumpēra* *pastiēr* - *pastēra* -LU, *vagēr*, *krumpēr*, *oficēr*, *palēr* -LO, *krumpēr*, *paliēr*, *papiēr*, *špajnciēr*, *špajnciērati* -VM, *vincilēr*, *oficēr*, *pastēr*, *pasterica*, *krompēr*, *vagēr* -DU, *garantēra*, *garantēra*,⁹⁰ *palēri*, *krampēr* -BA.

Ispred *r* prešlo je *i* u *e* i u osnovama tuđica *bērtija* i *fērma* (govori s diftongiranim refleksom dugoga jata imaju, dakako, *fiērma*). U mnogim se govorima pored *bērtija* govori i *bērcaus* (: njem. *Wirtshaus*), tako u DU, VĆ, OB, DR, LČ, ŠI, MR, VU, LK, BA, SA i dr.

U korijenskim slogovima naših riječi ne događa se ta promjena: *sīr*, *mīr*, *sīromāk*, *sīrutka*.

39. Disimilacijom je promijenjeno *i* u *e* u riječi *lesīca*. U nazivu mužjaka te životinje, gdje nema razloga za tu promjenu, ostalo je *i*: *līšec*.

⁸⁸ Usp. t. 46, 59, 84.

⁸⁹ Dvostrukost *čakati* : *čekati* nalazi se već u staroslavenskom (v. *Miklošić*, *Etym. Wört.* 30).

⁹⁰ O akcentu $\hat{}$ u medijalnim slogovima v. što je rečeno u t. 96, ad 1 c.

Vokal o

40. U svim turopoljskim selima prešlo je *o* u *u* u nekoliko leksema i govornih kategorija. Neki tako promijenjeni likovi zajednički su većini kajkavskih govora, neki su karakteristični samo za Turopolje:

kūliko, tūliko;

ōbluk;

štacūn (pored običnijega *dučān*), *avijūn* (pored običnijeg *ēroplan*), *plafūn*, dakle romansko *-one* dalo je *-un*;

kupuwāti, daruwāti, veruwāti, dakle *o > u* u infiksu glagola VI. Mareticeve vrste.

Glas *o > e* u prefiksu *pro-* na cijelom terenu: *premenīle smu gđovor* -LK, *sprēvot* -KV, VB, KR, MR, RA, BA, SA i dr., *prepālo čūdej tōga* -VB.

Vokal u

41. Za šire govorne cjeline karakteristične su zamjene vokala *u* u riječima *kukurūza, kukūruzni* i *krumpēr*:

kukurūza — *kukūruzni* -VM

kokorūza — *kokōruzni* -LU

kokrūza, kukrūza — *kokrūzni, kukrūzni* -DU, DR, LČ

kukurūza, kukrūza — *kukūruzni, kūkruzni* -LO, RE, OB

kukurīza — *kukurīzni* -ŠI

kukurīza — *kukūrizni* -KR, VB, MR, PO, LK

krumpēr -LO, LU

krompēr -DU, VČ, DR

krumpēr i *krampēr* -ŠI, KR, VB

krampēr -MR, VD, LK, PE, BA, SE i u drugim središnjim i istočnim govorima.

Prema donesenim primjerima mogu se povući izofone, koje i u toj fonetskoj pojavi dijele turopoljske govore na nekoliko većih cjelina, međusobno različitih. Iako se izofone *u || a* u *krumpēr* — *krampēr* ne podudaraju potpuno s izofonama *u || i* u *kukurūza* — *kukurīza*, ipak se može konstatirati da se likovi s neizmijenjenim *u* (*krumpēr, kukurūza*) pojavljuju pretežno u zapadnim govorima, a s *a*, odn. *i* (*krampēr, kukurīza*) pretežno u istočnijim govorima. Neki govori, koji po drugim svojim fonetskim osobinama idu u red zapadnih, kao npr. KR, VB, ŠI, ovdje imaju dvostruke, ili kompromisne likove.

42. Osim na već prikazane pojave vokalnih promjena, potrebno je upozoriti i na neke pojedinačne promjene, koje se pojavljuju isključivo u pojedinim riječima na širem ili na užem teritoriju, a koje nije uvijek moguće protumačiti općim glasovnim zakonima turopoljskih govora:

a > e: *levōr* (: franc. *lavoir*) -PE, VK; *īlėda* i *īlėdu* (: hiljada) -DU, VČ, LB, DR (u drugim istraživanim govorima *īlada* i *īladu*); *šerāf* (prema južnonjem. Schrauf)⁹¹ -LK, VK, MR; *hernādlin* (prema njem. Haarnadel) -LK, MR;

⁹¹ Uspor. *Schneeweis*, 40.

fârcek (prema njem. Feuerzeug) -VD; *šelâta* (uspor. salata, šalata) -SE, NO, TR, PĀ, BA;

a > o: *šporet* na cijelom terenu (tako je i u nekim drugim našim govorima, prema njem. Sparherd), *štröf* (: njem. Strafe, preko austr. dij. strof);⁹²
a > u: *lâmpuš* -VB;

e > a: *cêlar* (: njem. Sellerie, preko južnonjem. Zeller)⁹³ -LK, u drugim mjestima i *cêler*; *drûkar* (: njem. Drucker) na cijelom terenu, *jagadûš* (= guslač, prema mađ. hegedûs);⁹⁴

i > e: *beciklîn* (usp. franc. bicycle) na cijelom terenu, uz: *kotâc*; *celînder* (: njem. Zylinder);

i > a: *kišovât* (*kišovâto vrême*) -DU, MR i dr. Kako *kiša* nije domaća riječ (govori se *gôdina* uz *kiša*, koja se riječ sve više širi pod utjecajem standardnog jezika), preuzet je i pridjev prema njoj, ali sa sufixsom -at, koji je običniji u Turopolju;⁹⁵

o > u: *šûder* (: njem. Schotter preko bav.-austr. Schóde),⁹⁶ *tômbula* (usp. knjiž. tombola), *škûla* (arh. = škola);

o > a: *kômara* (= spremnica, ostava, usp. knjiž. komora) -LU, *karâba* (: koraba, koleraba, vrsta povrća; asimilacijska promjena, usp. u drugim kajk. govorima keleraba, koleraba iz njem. Kohlrabi, preko donauschw. Kehlerabe)⁹⁷ -LE, *jaldamâš* (= proslava, iz mađ. áldomás)⁹⁸ -MR.

Proteza

43. Među najkarakterističnije osobine kajkavskih govora uopće, a tako i turopoljskih govora, ide proteza. Turopoljski govori poznaju samo protetsko *v* ispred vokala *u* i *o* (< *o*, *l*). Primjeri kao *řana*, *řanica*, *řanek* (: knjiž. Ana), *jâpa*, *jâpica* (: mađ. apa),⁹⁹ *jaldamâš*, *jagadûš* (*jagadûši so z lôčecem igrâli* -MR), *jâncuk* (: njem. Anzug) preuzeti su iz općekajkavske »koine« već u takvu liku, o čemu svjedoče druge riječi koje počinju glasom *a*, a nikada nemaju protetsko *j* (*Ānka*, *âko*, *âl*, *Ānton*, *avijûn* i dr.).

Primjeri: *vûroki mi nâ misli*, *vûbil sem krâvu*, *vûdril*, *vûzde*, *vûgorki*, *jâboke vugrîce*, *vûsnice*, *vûjec*, *vûjček*, *vûžgâti*, *Vûvos* (ime ulice), *z nîjove vûlice*, *na prasêtu je vušî*, *kê se ne vûfaš*, *sê vunišćâva*, *vûnišćeno*, *vûporna na kôle* -MR, slično i u drugim govorima.

Protetsko se *v*, kako je rečeno, pojavljuje i ispred *o* < *o*, *l*: *vôži* (= užî), *vôzek*, *vôgel*, *na voglîču* -MR. Ispred *u* koje je nastalo od *o* pojava izostaje: *ûn*, *ûnda*, *ûna*, *upsêčju* (= opsijeku), *ûbluk* (< oblok = prozor) -BA; *upâlo na zemlu*, *pûno nêbo ûblakof* -DU.

⁹² *Schneeweis*, 97

⁹³ *Ibid.*, 26.

⁹⁴ Usp. Ballagi, Ungarisches und Deutsches Wörterbuch, s. v.

⁹⁵ Da ta riječ nije domaća, svjedoči i akcent * na ultimî (usp. t. 96, ad 3a, b).

⁹⁶ *Schneeweis*, 86

⁹⁷ *Ibid.*, 26.

⁹⁸ *ARj*, pod *aldomaš*.

⁹⁹ Usp. *ARj*, pod *japa*.

Protetski konsonant *v* ispred kojega drugog vokala zabilježio sam samo u primjeru *věvo* (= tu): *băš sem se věvo pōrezala, mī smu věvo kùjņe z mālum*-MR.

Hijat i kontrakcija vokala

44. Dva vokala koja dođu u susjedstvo nestankom kojega konsonanta, u najvećem se broju slučajeva ne kontrahiraju i najčešće se ne umeće hijatski konsonant. Turopoljski govori lako podnose zijeve, pa ga često stvaraju i tamo gdje ga inače u drugim našim govorima nema. Tako su mnogo običniji likovi *doiti* — *doim*, *goiti* — *goim*, *broiti* — *broim* nego *dojiti*, *gojiti*, *brojiti*. Dakako, u takvoj se poziciji često automatski realizira poluvokalno *j*, osobito u brzem govoru (o [i] v. t. 67). Takvi su primjeri i *stoim*, *mēm se*, *mlāde snēe*, *po svoēm*, *ōn e*, dakle *j* najčešće nestaje pred vokalima prednje artikulacije. Inače se govori *zajāhati*, *na orēju* -MR. Sve su te pojave u vezi s ispadanjem glasa *j*, pa će o njima biti još riječi i u t. 67.

Hijat se izbjegava jedino u skupini -*au*-: *pāvuk*, *pāvučina*, *pāvuzina* (= žrd, drvo kojim se priteže voz sijena). Na nešto drukčiji način izbjegnuto je zijeve u riječi *jōfkāti*.

45. Kao primjeri kontrakcije pojavljuju se najčešće neki oblici prisvojnih zamjenica: *mā sēstra*, *tvā māti*, *tvēga tēsta*, *svēga brāta*, *mēmū sīnu*. Ipak zadržanost vokala, koja upućuje na sljublivanje dvaju vokala, nije u tim oblicima redovita. Češće se, možda, čuje: *mēga brāta*, *mēmū svēkru*, *tvēmū dvo-rišču*, što ukazuje na eliziju cijele unutarnje skupine -*oj*-, a ne na kontrakciju. Ta se skupina u nekim padežnim oblicima redovito čuva (npr. u instr. sg. *moim*, *svoim*, a ne **mim* ili **mem*, **svim* ili **svem*, tako i u gen. pl. *moih*, uspor. t. 183), a u svim oblicima može se realizirati: *mojēga brāta*, *svojēmū kōjnu*. Otvoreno [e] identično je u [mēga] s [e] u [mojēga — mojēga].

Vrlo je česta konstrukcija u prezentskim oblicima nekih glagola, nakon gubitka pojedinih suglasnika. Na taj je način nastao općekajkavski svršeni prezent glagola *biti*, koji u turopoljskim govorima, apstrahirajući različitu kontinuantu nazala *o* u pojedinim selima (v. t. 33), glasi *būm*, *būš*, *bū*, *būmo*, *būte*, *būdu* (uz *būju*, osobito u istočnim govorima). Paralelni su s tim oblicima i oblici zanižkanog prezenta: *nām* (= ne budem, neću biti). Tako se kontrahiraju vokali, nakon ispadanja konsonanata i u: *pēm* (< pojdem), *nēm* (< nejdem) -MR, VB, KR, LK, PO, BA i dr. U istu vrstu pojava ide i oblik *svēno* (= svejedno; govori se i *sejēno*).

Jedina kategorija riječi u kojima se zijeve nastao gubitkom konsonanta ukida jesu brojevi od *jedenājt* — *devetnājt*, zatim *dvājt* i *trējt*, a ima i nekoliko pojedinačnih primjera te pojave, tako u imperativu *đjte* (< o/d/ite; analogijom se uvuklo *j* i u singular *đjdi* ili *đj*), u imenici *kūjna* (< ku/h/ina) i možda još gdjegdje.

Gubljenje vokala

46. Koliko je god gubljenje pojedinih suglasnika i čitavih slogova karakteristično za turopoljske govore, toliko se pojedini vokali relativno rijetko gube.

Najčešće je gubljenje vokala vezano uz tempo govora, rijetki su primjeri gdje je koji vokal definitivno nestao.

Uz brzi tempo govora vezane su pojave apokope, sinkope i elizije, kao što su: *děklam sem nê* (= one) *pântleke dāvala, nã vem vogliču* (= ovom), *tõ so õne krõgle* (= okrugle) *slīve, sãm si ga posprãvite, Őbreš — na Breži, tõ so ble kũtice* (= bile), *čẽtri, maš mõrti jãjec za prodãti* (= imaš), *mõrt bu dõšel, jã sem si mĩsla* (= mislila), *iža je põprvlena* (ob. *põpravlena*), *jã vũ to ne vërjem* (ob. *vërujem*), *Velkomlãčka*. U riječima *vělik* i *dãlek* moguća je sinkopa, u riječima *kũliko, tũliko* vokal se *i* nikada ne gubi, već se one uvijek izgovaraju trosložno.

47. Potpuno eliminiranje vokala zabilježio sam u ovim primjerima:

vrtěno (= vreteno) na cijelom terenu;

krmĩne (u mladih: *karmĩne*) na cijelom terenu;

razmẽti — rãzmem — rãzmel na cijelom terenu;

prsnĩce (= grede u krovnoj konstrukciji) -MI, VM, LK, PE, VK. U drugim istraživanim govorima: *prosnĩce*, na istoku *presnĩce* (vokal se gubi, kao i u nekim drugim našim govorima, osobito rado uz sonant *r*);

patěka: boš mi s patekẽ vrãštva doněsel -MR;

põndeleķ na cijelom terenu;

tõrk na cijelom terenu;

kãm, nĩkam, iãm, sĩm; kãk, tãk, õvak (i: *ovãk*), *õnak* (i: *onãk*); *tũt, õtut* (i: *otũt*); *nẽk* (= nego i neka); *prẽk; skũp* (= skupa, zajedno); *zaprãf* — na cijelom terenu;

jěl (= je li, jer; s oscilacijama u izgovoru početnog *j*) na cijelom terenu;

u oblicima zamjenice *nẽgof: negvõga, negvõmu, nẽgva, negvẽ* itd.;

u imperativu kao *běš — bẽšte, dřš — dřšte*;

u kompozitima *prefiks + čakati: dočkãti, prĩckeķ, põckeķ*, na cijelom terenu;

u prefiksu *iz-*, odn. prijedlogu *iz: zõral je sě, zĩšli su mu mõžgeni vãn, zrũli mãlo* -LO, *kõt je znõtra, zvãna je võgel, ž nĩjove vũlice* -MR. Ispred spiranata na mjestu poluglasa realizira se *ɛ: õn je põbegel zẽ svojẽ iže, zẽ šũme, zẽ šle-pũčka, zẽ Zãgrẽba, zẽ Siska* -MR.

KONSONANTIZAM

Inventar fonema

48. Turopoljski konsonantizam karakterizira ovaj sustav fonema:

Turbulenti

p	b	f	v
t	d		
c	(ʒ)	s	z
č	š	š	ž
k	g	(h)	

Sonanti

v	m
r	l n (+ ʀ, ʀ:)
j	(j) (ń)

49. Fonološki status fonema (ʒ) sasvim je periferan. Fonem (ʒ) ostvaruje se tek u nekim selima (npr. u ŠI) u realizaciji, primjerice, [møʒək], prema običnom turopoljskom [møʒg] (ili [møiʒg]), gdje je [ʒ] alofon fonema /z/ ispred /g/.

Prihvatanjem riječi poput [ʒak] »učenic«, [ʒem] i sl. [ʒ] se fonologiziralo i u onim turopoljskim govorima (zapadnim i u zapadnom dijelu središnjih govora) koji ga nemaju kao kontinuantu starijega stanja;

50. Konsonant *h* ponajčešće se pojavljuje samo u inicijalnom položaju ispred akcenata *˘*, *ˆ* i nenaglašene kračine kao protetski glas ispred silabema, pa ima samo limitativnu funkciju. Ipak, osobito u mlađe generacije, veoma se često restituira (pod utjecajem standardnog jezika) na svojim starijim mjestima, izuzevši u paradigmatiskim morfemima.

U najvećem broju slučajeva konsonant *h* zamjenjuju *j*, *v* ili *θ*. Fonetski se ostvaruje tek izuzetno kao spirant [x], njegovo nestajanje i jest uvjetovano tipičnom turopoljskom realizacijom — veoma slabom frikcijom faringalnoga *h*. Međutim, u određenim riječima *h* je fiksirano, bez spomenutih alternacija (usp. *hr̄ga*, *Hrv̄at*, *h̄artaŋ*, *h̄br̄it*, *alkohol*). Prijelaz fonema [j, v] u *h* ni zamjena *θ* > *h* nisu mogući (usp. *sn̄e(h)a*: *m̄eja*, *kr̄v(h)*: *kr̄f*, *(h)l̄at* m. : *l̄at* f. — oznaka (*h*) označuje alternacije *h*, *j*, *v*, *θ* za starije *h*), morfološke alternacije ostvaraja *j*, *v*, *θ* na mjestu *h* drugačije su nego alternacije fonema [j, v] (usp. *dij̄ati* — *d̄išem*: *dod̄j̄ati* — *dod̄j̄am*, *dr̄(h)t̄iti* — *d̄r̄šcem*: *met̄iti* — *m̄ečem*, *p̄it̄iti* — *p̄itam*), *j* < *h* djeluje drugačije na alternaciju *o/e* nego *j* < *j* (usp. instr. sg. *or̄̄jom*, *gr̄̄jom*: *l̄ojem*, *r̄ojem*), a moguće su i opreke poput *h̄am* ~ *k̄am*, gen. sg. m. *m̄̄ha* ~ f. *m̄eja*.

Zbog tih se činjenica može *h* interpretirati kao fonem, premda sasvim periferan.

51. Fonemi [j, ŋ] sporadično su zastupljeni u zapadnim govorima, obično u realizacijama [j] — [ʔ, ŋ].

U središnjim i istočnim govorima sonant *l* ponajčešće je izgubio palatalnost i stopio se s glasom *l* u jedinstveni fonem (l). Ta se neutralizacija nije u svim govorima do kraja izvršila, pa se između vokala može mjesto *l* < *l̄* pojaviti slijed [j|]. Uz kajkavske realizacije tipa [sp̄il̄j̄en̄a] (ptc. pas.) katkad se ostvaruju i štokavoidne realizacije poput: [sp̄il̄j̄en̄a, sp̄il̄j̄en̄a], ali one su unesene, neintegrirane u sustav. To potvrđuju i neutralizacije *l̄* > *l* u primjerima kao *l̄udi l̄udi sp̄ l̄udi* (*l̄udi* = m. pl. t. 'ljudi' i adj. 'ludi'). Do takve je neutralizacije došlo i u nekim zapadnim govorima.

Nasuprot tomu, palatalnost glasa *ŋ* nije se u potpunosti izgubila — na mjestu nekadašnjega *ŋ* obično se, položajno vezano, ostvaruje slijed [jn]. U određenim je položajima opreka [ŋ] ~ [n] neutralizirana, ali je uz alofon [n] moguća i realizacija [ŋ]. U zapadnim se govorima češće ostvaruje fonem [ŋ], pa i u realizaciji [j] (npr. u VB).

52. Fonem [v] ostvaruje se kao sonant samo ispred vokala — u drugim je položajima zvučni parnjak fonema [f].

53. Realizacije konsonantskih fonema razlikuju se od realizacija vokalnih fonema po prisutnosti neke zapreke u usnoj šupljini, po neslogotvornosti i

po komplementarnoj distribuciji s vokalima. Dvama od ta tri uvjeta neodgovara *r* u položajima *rC-*, *CrC*, *-Cr* (*C* = konsonant). U tim se položajima *r* može zamijeniti vokalom (usp. *řbet* — *öbet*, *prst* — *pöst*, *prsti* — *püsti*, *vř* — *vü*) i tvori slog.

Ograničenja u distribuciji povezuju vokalno *r* s konsonantima, a ne s vokalima: *r* se ne može pojaviti ispred i iza svih konsonanata, ni u fleksijskim ili tvorbenim nastavcima.

Fonološki status vokalnoga *r* prilično je teško odrediti. Osim obične hrvatskosrpske realizacije [ʀ, ʀ:] (s veoma kratkim poluvokalom neodređene kvalitete ispred *r*) u turopoljskim se govorima katkada popratni *a* dulji i preuzima slogovnu funkciju (bilo kao [ə, ə:] ili kao [e, e:]), a *r* se izjednačuje s konsonantskim *r*. Tako se, na primjer, u Mraclinu uz realizacije [přst, křf] ostvaruju i realizacije [pəřst, kəřf], a u rijetkih pojedinaca i [pəřst, kəřf].

Međutim, u turopoljskim sustavima u kojima nema /h/ neke opozicije nenaglašenog *r* ~ *r* omogućuju tretiranje [ʀ, ʀ:] kao fonema [ʀ, ʀ:] — ako se ne uzima u obzir morfemska granica. U suprotnom, [ʀ] i [r] mogu se interpretirati kao alofoni istoga fonema.

Fonetske karakteristike i distribucija alofona

54. U turopoljskim se govorima ostvaruju konsonanti s ovim artikulačijskim svojstvima:

	okluzivi		spiranti		afrikate		likvide		nazali
	zvučni	bezvučni	zvučni	bezvučni	zvučni	bezvučni	later.	vibr.	
labijali	b	p	[w]						m
labio-dentali			v	f					
dentali	d	t	z	s	ʒ	c	l	r	n
subdentali							[l']		
palato-subdentali			j		[ʒ]	[č]			[ɲ]
palato-dentali					ʒ'	č'			
palato-alveolari			ž	š					
postpalato-dentali							ɭ		ɳ
velari	g	k		[x]			[k]		[ŋ]
faringali				ħ					

Konsonanti bez zagrada imaju fonološku vrijednost, konsonanti označeni uglatim zgradama fonetske su, pozicijske ili fakultativne, varijante artikulačijski najbližih fonema. O zastupljenosti navedenih fonema i alofona u različitim turopoljskim govorima v. t. 48—52. Pojedine varijante ostvaruju se na većem ili manjem području, ili sasvim sporadički.

Mjesto i način artikulacije mnogih konsonanata ovisi o vokalu koji slijedi. Tako su *t* i *d* ispred *i* i *e* (a i ispred *ó*, *ú*, *á*) interdentali ([tʰ, tʰɛ, tʰi, divji, dɛška, dɔber]), a ispred *a*, *o*, *o* i *u* postdentali ([tʰatʰa, dʰa, dɔk, dɔk, dʰuk]); *k* i *g* su ispred *i*, *e* (i ispred *á*, *ó*, *ú*) palatali (tj. tvrdonepčani suglasnici), a ispred vokala stražnje artikulacije su velari (mekonepčani suglasnici): *rukê* (gen. sg.) *nôge* (nom. pl.), *rôki* (dat. sg.), *nôgi* (dat. sg.) prema *kât*, *kôga*, *kûm*; ispred vokala prednje artikulacije glas je *l* subdental: [lʰgò] (povik patkama), [lʰêkò, megl'êno, pòdral'imu], a pred vokalima stražnje artikulacije najčešće je dental (u nekim zapadnim govorima i velar): [lʰanec, lònec, lùk] -KR, [lʰanec, lònec, lùk] -DU, [bʰilo, lùkna, lùla] -RE.

55. Fonem (ʒ) realizira se zvučnom afrikatom [ʒ] ili [dz] (v. t. 58). Kao alofon fonema /z/ u slijedu /zg/ u golemoj pretežitosti turopoljskih govora leksički je fiksiran (koliko sam zabilježio) samo u riječima [mòʒg, bɛʒga] i u njihovim oblicima ili izvedenicama. Ostvaruje se i na mjestu fonema /c/ u sandhiju ispred zvučnih okluziva ([òtɛʒ ga, lóvɛʒ bi]), a i u slijedu /dz/ ([òn sɛ nɛʒ óʒivʌ]).

56. Fonem /č/ realizira se alofonom [čʰ], glasom između štokavskih glasova č i č, ali bližim glasu č nego č, osobito u slijedu /šč/. U zapadnim se govorima, a i u nekim središnjima (npr. u PO) u tom slijedu ostvaruje alofonom [č]. Takva je realizacija, dakle, strogo pozicijski uvjetovana, a kako se [č] u drugim položajima ne ostvaruje, taj je glas i u skupini /šč/ alofon fonema /č/.

57. Fonem /ʒ/ realizira se alofonom [ʒʰ], glasom »srednje tvrdoće«, ali ipak bližem štokavskom *d* nego *g*, osobito u slijedu /žž/, u kojem se u zapadnim i u nekim središnjim govorima (npr. u PO) ostvaruje [ʒ].

Na čitavu se terenu pojavljuje u nekim posuđenicama iz drugih govora i standardnog jezika.

Fonetski uvjetovan, [ʒʰ] se pojavljuje na mjestu fonema /č/ ispred zvučnih turbulenata: [vrʌʒʰ ga bɔ vʒrʌčʰil], a i u slijedu /dž/ (usp. [naʒʰivèti] < [nadživèti]).

58. Fonetska je slivenost afrikata znatno manja nego u štokavskom izgovoru tih glasova; osobito je akustički zamjetljiv tipičan turopoljski izgovor afrikata *c*, koji odgovara, otprilike, izgovoru njemačkoga *z* u Zimmer. Afrikate *c*, č, ž po svojim bi se fonetskim svojstvima mogle interpretirati kao slijed fonema od kojih se sastoje (/ts, tʃ dz/,) tj. da imaju bifonemski a ne monofonemski karakter, s podjednako slabijom slivenošću dentalnih okluziva i spiranata u oba slučaja: [otsʲina] »od sina, od cina«, tako i [otsɛna, òtsɛkɛl, otsʲiriti — òtsɛt, òtsù], [potsʲivàti] »počivati, podšivati«, [mɛdʒa — mɛdʒabami].

Ipak, izgovor sljedova /ts, tʃ, dž/ u složenicama i u sandhiju sve se češće razlikuje (i to ne samo u lento-tempu govora) od izgovora afrikata, koji se, osobito u mlađe generacije, snažno približava standardnom izgovoru afrikata kao jedinstvenih fonema, pa su moguće razlikovnosti poput [brʌɛɛ] (gen. sg.: bráco) ~ [brʌtsɛ], [počivàti] ~ [potsʲivàti], [počinoʲi sɛ] ~ [potsʲinum], [prɛʒʰa] ~ [prɛdʒabami].

59. Fonem (j) najčešće se ostvaruje poluvokalnim [j]. Taj se alofon pojavljuje inicijalno ispred vokala prednjega reda ([jɛš]), u medijalnoj intervokalnoj poziciji, ispred spomenutih vokala i /a/ ([mɛjʌ]) i između vokala i

turbulenata ([dōiti, dōidēm, bāis, ičičeç, mājika]) i finalno, iza vokala ([dēi, mōi]).

Alofon [i] u mnogim se turopoljskim govorima pojavljuje i inicijalno ispred $l < /$, kao rezultat metateze palatalnog elementa ([i^hūdi]).

Realizacija /j/ spirantskim [j] ostvaruje se u pozicijama koje gore nisu spomenute.

U pridjeva (i njihovih oblika) tvorenih sufiksom *-ji* (*-ja*, *-je*) fonem se /j/ u pravilu ne ostvaruje, pa su neutralizirane razlikovnosti tipa *miši* (nom. pl. m.): *mišji* (adj.): [miši] nom. pl. m. = [miši] adj., [kokōša] lok. pl. f. = [kokōša] adj. (u komparativu se /j/ može ostvariti, usp. [širi, višji], uz ob. [širi, viši]).

Ako je /i/ u slijedu /ji/ naglašeno, /j/ se također ne ostvaruje (usp. inf. [dōiti] »dojiti«).

U imperativu ne ostvaruje se /j/ u sljedovima *-ij*#, *-ijC* (usp. [pi, pite, popimō]).

60. Karakteristično hrvatsko-srpsko ograničenje distribucije konsonantskih fonema s različitim oznakama zvučnosti, po kojem je onemogućeno da se jedan pored drugoga ostvare dva turbulenta suprotnih distinktivnih obilježja zvučnosti pa se ostvaruje regresivna asimilacija, zastupljeno je i u turopoljskim govorima u redu okluziva i spiranata. Tomu ograničenju pridružuje se u većini kajkavskih govora, a tako i u turopoljskim, ograničenje u pojavi zvučnih konsonanata na kraju riječi (*grāt, zōp, vrāk, ōbras, řš*).

Ta se neutralizacija opreke po zvučnosti provodi i ispred vokala i sonanata kojima počinju iduće riječi (usp.: *grāt i sēlo, ōf je mlāt*).

Od toga odstupaju jednosložni prijedlozi (usp. *ōd mene, prēd me, prēd ōči, z ōkom, zē svijnum, mēd nami*), ali i u njih krajnji suglasnik nije uvijek potpuno zvučan.

Bezvučni konsonanti mjesto zvučnih u finalnom položaju mogli bi se shvatiti kao pozicijski uvjetovani, jer se čini da je tu bezvučnost fonetska oznaka pozicije. Prema tom gledištu trebalo bi u fonološkom bilježenju sve bezvučne konsonante koji se uvjetovano ostvaruju mjesto zvučnih bilježiti njihovim suprotno označenim parnjakom. Turbeckoj piše u »Psychologie du langage«:

»Fonetiku interesuje ono što se stvarno izgovara u jednom jeziku, a fonologiju interesuje ono što se zamišlja da je izgovoreno.«¹⁰⁰ Dosljedno pridržavanje toga principa zahtijevalo bi »etimološki« način pisanja ne samo u primjerima kao *nož, črv, grad, slab* već i u primjerima kao *sladka : sladek*, gen. sg. *vrabca : vrabec*.

Međutim, u navedenim položajima zvučni se konsonanti ne mogu realizirati, nego se uvijek zamjenjuju svojim bezvučnim parnjacima, odnosno, drugim riječima: razlikovno obilježje *zvučnost ~ bezvučnost* neutralizirano je. Prema tomu, fonološko je bilježenje u tom slučaju jednako fonetskom: [čřf] — [čřf], [vrāpca] — [vrāpca].

¹⁰⁰ Citirano prema: A. Peco, Izgovor suglasnika na kraju riječi u srpskohrvatskom jeziku, 244.

61. U distribuciji konsonantskih fonema i za turopoljske je govore (kao i za druge kajkavske govore) karakteristična pojava da je u inicijalnom slijedu dvaju ploziva prvi nestao (izuzevši slijed *tk-*).

Ponekad je moguć prijelaz /č/ > /š/ u medijalnim slogovima sa *č* + *plaziv* ili *č* + *sonant*. U Rakitovcu sam zabilježio: *snđška* (< *snočka*) *na vđčer*, ali tu pojavu nisam odmah zapazio, pa nisam ni provjerio koliko je proširena. Slično je i s primjerom iz Vukomerića: *plešniće su zgorēle od sūnca* (< *plečnice 'pleća'*).

U Kravarskom sam zabilježio i prijelaz *-pč-* > *-fč-* u riječi *đfčina*.

62. Na neke fonetske realizacije i distribucijska ograničenja upozorava se i u idućem poglavlju, u kojem se karakteristične pojave turopoljskoga konsonantizma potvrđuju primjerima iz različitih istraženih govora.

Dijakronijski izvod

Konsonant h

63. Konsonant *h* u turopoljskim govorima, kako je rečeno, ponajčešće se gubi ili se zamjenjuje kojom realizacijom fonema /v/ ili /j/: *rūška, iža, rāst, ilada, lāt* (= hlad), *itaju se* (= rvaju se), *naitāvaju se s kamējmem, na nōga ima đpajinke* -LO, *poslūnūti, pūnūti, na rūka* -LK, *oditi, lāce, lācice* (= čarape), *dētela rvācka* -KR, *rūo, italo, napunūla, rānūti, teličku sem otrānila* -VB, ko *Miola, ūde su* (= hude, zle), *vūo* (= uho), *na trbūu, đčemu, nalāđela* -DR, *oditi, lāden, vřf* — *vřa* (MI i: *vřh* — *vřha*), *pastūf* — *pastūva* (MI, VM i: *pastū*), *krūf* — *krūva* (MI, VM, LO i: *krū*), *būva* — *būf, mūva* — *mūf, lēf* (= štala), *třbūf, nōvet* — *nōfti, zanđtalo je, strāf, plāfta* — na čitavu terenu; *snēja, ōrej* — *orēja* (u VM i: *ōre* — *orēja*), *grēj* — *grēja* (MI, VM i: *grē* — *grēja*), *kūjna, štijāča, dijāti* — *dišem* — na cijelom terenu.

Kako se iz primjera vidi, konsonant *h* zamjenjuje se glasom *j* u intervokalnemu položaju iza vokala prednje artikulacije, a jednom zamijenjen prenosi se analogijom i u oblike u kojima je nekadašnje *h* bilo u drugačijoj poziciji (prema gen. sg. *orēja, grēja* ostvaruje se *j* i u nom. sg. *ōrej, grēj*, prema nom. sg. *snēja* nalazi se *j* i u gen. pl. *sněj*).

U intervokalnom položaju iza stražnjih vokala najčešće se mjesto *h* realizira *v*, ali se u nekim govorima i tu *h* gubi, a hijat ne izbjegava: *krūa* (gsg) -MI.

Na kraju riječi običnija je zamjena *h* > *f* nego gubljenje *h*.

Ponekad se *h* izgovara: *hřš* — *hřši* (pored običnijega: *řš* — *řši*) -MI, RE, LK, KR, *hāla* (= kaputić), *hiža* (pored običnog: *iža*), *halāt, hōdi* (uz ob. *đjdi*), *hōrvacki* (uz *hřvacki* i *rvācki*) -MR, DU, BA i dr. Koliko je glas *h* nestabilan u pojedinim turopoljskim govorima, može se zaključiti iz primjera *nā vrh krōha* (= krova) -MI, u kojem se hiperkorektno izgovara *h* tamo gdje mu *v* nije zamjena, već primaran glas. Takvi su primjeri veoma rijetki i ne tipični. I u Mičevcu se ponašaju glasovi *h* i *v* kao i u drugim selima.

Obično se *h* izgovara u *Hřvacka, Hrvāt* i, kao sekundarni glas, u *hřđa, hřđaf*.

Na čitavu se terenu govori *siromāk* — *siromāka*.

Sačuvano je starije stanje u nom. sg. m. roda pridjeva *lēgek*, odakle onda po pravilu gen. sg. *lēkoga* (legkoga > lehkoga > lekoga), nom. sg. f. *lēka*, n.

lěko, tako i u drugim oblicima sva tri roda. Slično je stanje i u pridjeva *měkek*: *měkoga*, *měka*, *měko*. Ipak, u VM, LO, DR, MI zabilježio sam pored ovih običnih likova i: *lăfko*, *měfko*.

Redovito je zamijenjena grupa *hw* glasom *f* u: *fāla*, *fāliti*, *ūfati se*, *fāt* i u izvedenicama tih riječi.

Konsonant *h* mijenja se u *š* ispred *t* u oblicima glagola *štěti* (= htjeti): *štěl* — *štěla* — *štělo*. U drugim se leksemima ne provodi ta promjena: *drtāti* — *dřščem*.

Sonant *v*

64. Sonant *v* kao kontinuanta nekadašnjega *w* pred vokalima se uvijek ostvaruje. U finalnom položaju ili u sredini riječi pred bezvučnim suglasnikom (bez obzira na njegovo podrijetlo) prelazi u svoj bezvučni parnjak *f*: *vagēr*, *věra*, *věčera*, *vōk*, *vān*, *vūžel*, *vīno*, *dověsti*, *prevārīti*, *navīti*, *krōf*, *krīf*, *ōfca*, *nařčīti*.

Kad je zamjena suglasnika *h*, glas je *v* u intervokalnom položaju olabavljene artikulacije (označujem je: [u]) ili se potpuno gubi, a na kraju riječi, jednako kao i u sredini riječi pred bezvučnim suglasnicima redovito prelazi u *f*: [krūf — krūua, krūa, pastūf — pastūua, pastūa, pōnō mūf, nōvēt — nōfta, plāfta]. Na kraju riječi može i nestati (v. t. 63).

U položajima gdje stoji na mjestu nekadašnjeg prijedloga — prefiksa *və* i prefiksa *u* > *v(u)* ispred konsonanta glas se *v* najčešće gubi: *tōrk*, *dōvec*, *dovīca*, *mīti se*, *nōk*, *nōčīca*, *čēra*, *mrēti* — *mrl*, *dāla se* (= udala se); *ōnda sō dōšli vēčer* (= v večer), *pēm Zāgřep*. Međutim, takvo se *v* može i realizirati, pa se realizira *vu* (*vuzgāti*, *vū to*) ili *v* (kao zvučni spirant pred sonantima /r/): *vlovīti*, *vlēzla je*, *vrēkla ga e*, kao bezvučni spirant pred bezvučnim eksplozivima: *ftāplāti se*, *f pēklu*, kao bilabijal — ili pasivno, bez dodira usana, ili gornjih zubi s donjom usnom — pred zvučnim konsonantima: [udāla se, z dāna u dān]). U Kravarskom i u Velikoj Buni slušao sam na mjestu staroga *və* glas *u* (*u spōminěk*, *u šīmu* -KR, *užīgale su svēču* -VB), ali koliko je god tamo takav refleks čest, čini mi se da nije tipičan za evoluciju tih govora već da je u pojedinih govornika usvojen odnekud sa strane.

65. Sonant *v* često se gubi u pojedinim suglasničkim skupinama — uvijek u skupini *vr*: *glāva mu je vřda kak drēvo*, *četřti*, *četřtek*;

— u oblicima i izvedenicama nekadašnje zamjenice *vəs*: *sā*, *sě*, *sēmu*, *zesēm sēga*, *sēke*, *sejēno*, *sāki*, *sī*, *sēkak*, *sēgde*, *Sěsvete*;

— često ispred *l*: *lās*, *lākno*, *lāt*, *slāčīti*, *slēči* (u Dubrancu sam zabilježio i: *kōjní lēkū to glōže i šīme*, ali u drugim selima sam slušao samo *vlēči*): *vlādāti*, *vlāst*, *Vlādo*.

Na čitavu području izgubilo se *v* i u leksemima: *brěska* (ali *būkva*), *tūřec* (ali *tvōj*, *tvū* /akuz. sg./).

Sonant *r*

66. Nekadašnje palatalno *r'* izgubilo je palatalnost na kraju riječi, a odatle onda i u promjeni riječi kao: *gospodār* — *gospodāra*, *kravār* — *kravāra*, *pastēr* — *pastēra*.

Vjerojatno pod utjecajem navedenog tipa imenica m. roda izgubila se palatalnost i u imenica ž. roda kao *věčera* (odatile i: *věčerati*), *zđra*.

Riječ *mōre* rijetko se čuje u liku *mōrje*, uglavnom od staraca.

Inače se trag palatalnoga *r'*, izražen realizacijom glasa *j* iza *r*, u nekoliko riječi čuva: *škārje* — *škārjami*, *razgovārjam*, *stvārjam* (ali: *otvāram*), *ōrjem*, *spārjena*, *vmīrjena*, *šīrje*.

Stara skupina *že > re*: *mōrem*, *mōre*, odatle i *mōrti* (= možda).

U drugim je slučajevima turopoljsko *r* kontinuanta staroga *r* (o vokalnom *r* v. t. 53).

Sonant *j*

67. Glas *j* kontinuanta je starijega *j*, a ostvaruje se i na mjestu *h* i na mjestu **d'* u zapadnim govorima i u dijelu središnjih. Osim toga, pojavljuje se kadšto u sekvenciji */rj/* prema starom palatalnom *r'*, zatim u */jn/* na mjestu *n*, ponekad i u određenim diftonzima, a sporadično i kao protetski glas.

Ponajčešće se izgovara kao poluvokalno [i], a vrlo rado i nestaje. Njegova artikulacija u velikoj mjeri ovisi o afektivnoj situaciji i o pažljivosti govornika. Najčešće se potpuno gubi u intervokalnom položaju ispred vokala *i* ([bōim, gnōim, dōim, gnōil, gnōila, dōil dōila]) i u sandhiju ([ōn ɛ išel z mēnūm tāncat; ōnda pak ɛ tū vēčera bila, došel ɛ prēd mēne, nā mēne ɛ rōbača, tām ɛ vāne, nā čēm ɛ tō] -MR).

Spirant *j* realizira se obično na početku riječi pred vokalima stražnjega reda: *jā*, *jāčmen*, *jāboka*, *jđš*, *jōfkāti*, *jūtro*, *junāk*, premda mu i u takvu položaju može artikulacija oslabiti, pa i do te mjere da se *j* potpuno izgubi: *Ōža* (= *Źōža*, Josip), *Ōžimčēki* (porodični nadimak), *ūtro* -MR.

Tipičan izgovor glasa *j* u svim ostalim pozicijama jest [i]: [svōjōi sněje, sē pojē, kūina, lāibek, kōjekē, stvōriēna, ōriēmū, ōrej, z ōrēimi, ōpāinki, dōiti, dōidem, rēiši, sleiši, zāini, srēini, prōleite, trēiti, iēna, zāječ, zāica (gen. sg.), grmje, nājvėkše, trise (trīsje), jējce, kēj] -MR.

68. Sonant *j* redovito se gubi u konsonantskim grupama *čj*: *lesiči rēp*, *to nī māči kāšel*, *glāče* (zbirna imenica: *glāka* = dlaka), *rāča jājca* (: *rāca* = patka), *vrāpci*, *rāče škārje* (: *rāk*), *gōšče pērje* (: *gōška*), *dečīni* (prisvojni pridjev prema imenici *dēca*);

šj: *kokōša pērut*, *kokōše jējce*, *mīši drėk*;

žj: *za bōžu vōlu*, *vrāži ti tōrbek* -MR.

U ostalim sekundarnim konsonantskim skupinama sonant je */j/* očuvan (dakako ponajčešće u alofonu [i]), ali se često vrši metateza:

lj: *zēlje*, *vesēlje* (i: *zělje*, *vesělje*) -MR, OK, VU, ČI, JA;

sj: *tršje* -LO, OB, *trjse* -DU, VĆ, KR, LČ, VB, DR, *tršjsje* -RE, LU, VD, LK, PE;

tj: *žrtjum se zāžrdi sieno* -RE (*t* iz nom. sg. *žrt* < *žrd* prodrlo je u sve padežne oblike, tako na čitavu ispitivanom području), *cvētje* -LK, *bum si cvējtā nābral* -BA;

prōlejte -DU, VĆ, VB, KR, GL, *prtōlejte* -DR, ŠI, *prtūlejte* -RE, OB, *trējtī* (ili: *trejtī*) — u svim govorima.

Rijetki su primjeri nove jotacije. Uz netipične, unesene likove kao što su *trēci*, *cvēče* i sl., zabilježio sam u par navrata i jotaciju kojoj treba uzrok tražiti u unutrašnjem razvitku turopoljskih govora. Tako: *sēsvečak* (= mjesec studeni -DU) ima afrikatu *č* na mjestu *tj* analogijom prema ostalim nazivima mjeseci, u kojima se *č* pravilno javlja iza *š* kao refleks stare grupe *sk'*, dakle prema *m̃olščak*, *jakoščak*.

Glasovne grupe *jt*, *jd* nastale vezom oblika glagola *iti* s prefiksima čuvaju se neizmijenjene: *nājti*, *dōjti*, *prējti*, *zājti*; *nājdem* *dōjdem*, *prējdem*, *zājdem*.

dj: *sadjē*, *mladjē*, *jagōdje* -RE, *sadjē* -LK, *posudjē* -PE, VD, *posujdē*, *sajdē*, *mlajdē* -DU, KR, VB. Redovito, na čitavu terenu, sekundarno *dj* daje glas *g* samo u riječi *rogāk*.

stj: *lištje* (u istočnim govorima i s akcentom *lištjē*), *kostjē*, *z mastjūm*. Primjeri kao *lišče*, *z maščūm*, koji se, osobito u mlađih, posvuda mogu čuti, netipični su. Lik *z maščūm* češći je nego lik *lišče*, zbog toga što je moguća analogija prema glasovnoj skupini *šč* u participu pas. *zamaščēn*, gdje je *šč* starijeg postanja: *zamaščēni z maščūm* -Mr.

zdj: *grōzdje* -LK, VD, PE, BA, SA, LE, PČ, TR, SE, *grōjzde* -LO, DU, GL, VČ, KR, VB, *grōjzdje* -LU, [gruōjzdiē] -RE. Lik *grōžge* nije tipičan.

Sonanti *l* i *l̃*

69. Sonant *l* očuvan je na svojem starom mjestu: *brāl*, *kōpal*, *čūl*, *nōsil*, *vīdel*; *pēkel*, *kōtel*, *pōsel*, *vītel*, *stōl*, *pōl dān*, *pōl nōči*; *pālcī*, *zēlva*, *stōlca* (gen. sg.), tj. *l* se ne mijenja niti se ne gubi na kraju sloga.

Staro *l* u najvećem je dijelu turopoljskih govora depalatalizirano, ali se ponajčešće nije sasvim izjednačilo sa *l* (usp. t. 51). U mnogim se primjerima može tumačiti razlika u izgovoru *l* i *l̃* utjecajem sa strane ([sel'āk, seljāki] -LO, DR, prema [selāk, selāki, sēlač'ki] u istim govorima), međutim, neke su kontinuantе starijega *l̃* izrazito kajkavske. Uz primjere kao *zēmla*, *nedēla*, *kūdela*, *pōndelek*, *klūč*, *zēmleni*, *iskāplem*, *kēl*, *vūglen*, *pōle*, *vōla* (= volja), *glīve*, *bluvāti*, *vūčitel*, *prījatel*, *prijateljica* vrlo su česti i likovi kao [il'ūdi, zakoi'ē, spīil'ēna, na zēml'ū] -DU, [il'ūde dvōrim, sī smū mi il'ūdi, spīil'ēna, nē vajl'a] -MR, [z l'ūdima] -BA. U centralnim i istočnim govorima takvo je razlikovanje prvotnoga *l̃* od *l* nešto rjeđe nego u zapadnima.

Zapadnim je govorima poznat i glas *l̃* identičan štokavskom, u fonološkoj funkciji: *lūdi*, *selāk*, *škrāk*.

Teško je izreći određeni zaključak o tom u kojem se slučaju *l̃* potpuno depalatalizira, a kad pri njevoj artikulaciji ostaje trag palatalnosti. Ipak se iz građe nameće jedan zaključak: iza labijala i (u većini govora) iza velara *l̃* > *l*: *nāpravlena*, *ōstavlen*, *pōpravleno*, *pluvāti*, *bluvāti*, *klūč*, *klūčenica*, *glīva*.

Glas *l̃* ostvaruje se u zapadnim govorima kadšto i na mjestu staroga *l*, osobito u skupinama *kl* i *gl* ispred *i* i *e*: *cikle* (gen. sg.), *meglēno*, *gledēti*, ali *kikla*, *klobās*, *glāke*, *glāva*, *glōk* -RE. Pojavu *l̃* < *l* izvan spomenutih konsonantskih grupa, kao u primjeru *lūkna*, *v lūknu* -RE, tumačim utjecajem za-

padnih izvanturopoljskih govora, u kojima se čuje i *l̥ula, b̥um te l̥upil, k̥lobúk* -Mrakov Breg, Brezovica, Blato.¹⁰¹

70. Sekundarno *lj*, od *laj*, rijetko se depalatalizira, ali se izgovara nesliveno, s dva posebna glasa (*l + j*). Depalatalizaciju te skupine zabilježio sam svega jednom, u VM: *zēle*.¹⁰²

Iako je za najveći dio Turopolja karakteristično čuvanje sekundarnih skupina *bj, pj, vj, mj*, bez umetanja »epentetskog« *l*, u nekim zapadnim govorima dosta se često *l* umeće, premda se i u tim govorima mogu čuti primjeri sa starijim stanjem. U takvu se položaju grupa *lj* redovito depalatalizira. Donosim zabilježene primjere iz tih govora: *šble, nabèri koprivla, konòple, gròble* -DU, *gròble, šiblák* -OB, *na gròblu, zdràvle, křple* (zbirna imenica: *křpa*), ali i: *gřmje, dvoja* -ŠI, *dvoli*, ali *divjaki* -KR, *gròble*, ali *čez gřmje* -VB. U drugim zapadnim govorima, jednako kao i u ostalim istočnijim turopoljskim govorima, slušao sam samo primjere bez epenteze, kao *čerepovjē, steklovjē, zglāvje* i sl.

Sonanti *n* i *ñ*

71. Slična situacija, s obzirom na palatalizaciju i depalatalizaciju, kao kod para *l — l̥* postoji i kod para *n — ñ*, s tom razlikom da se *ñ* rjeđe potpuno depalatalizira. U pravilu, u najvećem je dijelu turopoljskih govora *ñ* prešao u *n* samo u ovim slučajevima:

- 1) na kraju riječi iza nepostojanoga *e*, a onda i u čitavoj promjeni riječi: *ògen — ògna — ògnu — ògnof, čèšen — čèšna*;
- 2) iza spiranata *š* i *ž*: *črēšne, ž ñim, ž ñum*;
- 3) iza ploziva: *kniga, gnēzdo, gnida, gnila, òd nega, k ñemu*;
- 4) u sufiksu *-ina*: *sivotina, golotina, gnilotina*.

U svim se drugim slučajevima palatalnost kontinuantne sonanta *ñ* realizira na bilo koji način, najčešće metatezom palatalnog elementa:

a) na kraju riječi iza svih vokala osim nepostojanoga *e* (usp. gore, pod 1)): *pějñ, kòjn, kòstajñ, kopājñ* (gen. pl.), *kofrtājñ*;

b) iza vokala i kad nije na kraju riječi, bez obzira na to slijedi li iza njega vokal, konsonant ili konsonantska skupina:

škājñec, kopājña, tikvājña, tujñe (i: *dujñe* -LK), *stvorējñe, kòjñi, mlātejñe, zřjñe, Frājño, ožejñeni, na prošējñe, nā jñega, pō jñu, Štēfajñe, [f] škřijñu, òpajñek, alijñe, perušijñe, komušijñe, svijña, šemējñe, vrgājñi, korējñe přjñki, cājñki, zājñni, na zājñnem, opajñčar, tujñkači*
ivajñske rōže (< *İvajñe*, a ne od *İvan*), *ivajñščāk* (= lipanj -DU).

Glas se *ñ* realizira u svim govorima u ptc. pas., kao *zdīgñen, prètrgñen, vřgñen, stišñen* (ali: *nagājñan, rājñen*), a u zapadnim govorima i u drugim položajima: *škāñec, kopāñ* (gen. pl.), uz *svijña, kòjn, kòstajñ* -LU; *mēñši, ž ñimi, ž ñum*, uz *čriēšne, ž ñimi, ž ñum* -LO.

U Velikoj Buni zabilježio sam u par navrata na mjestu *ñ* nazalno *ǰ*: *nagājǰali, zę svjǰami*.

¹⁰¹ Prema mojim terenskim istraživanjima ljeti 1962.

¹⁰² Z. Junković donosi primjer izjednačivanja sekundarnog *lj* s primarnim *l* i iz Sv. Klare (*Izveštaj*, 392). Ja taj govor nisam istraživao.

72. Sonant *n* rijetko se palatalizira, pa i u onim govorima u kojima se inače umekšavaju suglasnici *d* i *l* ispred vokala prednje artikulacije. Redovito se ponaša kao *n* ispred sufiksa *-ski*: *strājnska žena, cigājnski pošel*.

U istočnim govorima pojava je palatalizacije glasa *n* nešto češća, pa se čuju i ovakvi likovi: *rājnime, kōjnec, lōjnec* -BA. Jednom sam i u RA zabilježio: *kūvajni lūk*.

U drugim se položajima *n* ne mijena: *gnōj, gnojnica, rāniti, lōnec, ženi* (3. l. sg. prez.). Ipak se u nekim zapadnim govorima glas *n* može, ali ne mora, ispred *i* palatalnije artikulirati, ali se nikad ne smekšava do artikulacije glasa *n̄*: *žen'iti se, ali i oženil se e, čin'iti sir, čin'ila e sir* -VB.

64. Ispred bilabijala glas se *n* asimilira u *m*: *jēmpūt, za pēt ram bōži, fālem Bōk*, pa analogijom i u pozdravu *fālem Īsus i Mārīja*.

U prezentu glagola *počēti* govori se *m* na mjestu *n*: *pōčmem, pōčmeš* itd.

Kontinuante starih palatala t' d' i konsonantskih skupina st', sk', zd', zg'

73. Kontinuante starih glasova *t'* i *d'* i skupina *st', sk', zd', zg'* idu među najznačajnije govorne odlike, po kojima se često određuje podrijetlo kojega govora i njegova pripadnost kojem od naših dijalekata.

Na cijelom turopoljskom području staro *t'* reflektiralo se glasom *č* ([č']): *svēča, pōmoč, vračati, oču, opečina*.

74. U najvećem je dijelu Turopolja staro *d'* redovito dalo *j* (osim u nekoliko leksema, npr. *hřga, grāgan*): *mēja, mejāš, brēja, slējaši, rējaši, mlējaši, grāja, prēja, žēja, žējen, ogrājeno, navājati* -MR;

nā tom gruntu *rojēna*, sāko lēto je *dohājal* na Lōmicu, *mlāji* se smijeju, *mlāj* (= mlađ, mijena mjeseca), *posajēni, glēj — glēja* (u zapadnim je govorima ovakav lik imperativa glagola *gledēti* običniji, u centralnim je češće: *glēč — glēchte*), *rōjen, rōgen, tuģina* -LO;

narējen, prēsāt presājāmu, mēja, vōjke (= uzde, tako na cijelom području) -DU;

dohājal, glāvu zafrngi -DR;

mlējaša, sprevaājāli, žēja, smūngalo -VB;

mejāšni kāmēn, mejāš je sūset -MI.

Na istok od linije Novaki—Selnica—Bapče—Poljana Čička (uključujući ta sela) refleks je staroga *d'* dvojak: *j* i *ģ* ([ž']). Čestota tih refleksa različita je u pojedinim selima, ali u svima se pojavljuju oba:

SA: *mejāš, prēja, ogrājēni; glēchte, grāga*, tako i u NO;

BA: *prēja, grāga, posajēni, mēja, brēja, ogrājēni; prēja, žēja*, slično i u LE, TR, PČ, SE.

Spomenuta linija ne smije se shvatiti kao granica koja apsolutno dijeli po toj govornoj crti govore s jedne ili s druge svoje strane, jer i u selima njoj na zapad čuje se katkad uz *j* i *ģ*. Što dalje na zapad, to su rjeđi primjeri s refleksom *ģ* koji bi se mogli prihvatiti kao tipični za sve generacije ispitanika.

75. Skupine *st', sk'* na cijelom se području reflektiraju kao *šč* (usp. t. 56): *křščen, pūščen, zamāščen, ūniščen, krščēja, puščāti, ščāp* (u mnogim središnjim govorima zamijenjena je ta riječ riječju *bātina*), *vriščāti, piščāti, iskāti — iščem, pišče, piščenec, piščenci, deščica, ščrba, gūšcer, ščēknūti* (= ušti-

nuti), *ščuka*, *na tješće*, *ščucati*, *ognišće*, *kosišće*, *toporišće*, *dvorišće*, *strnišće*, *krovišće*, *prišč*, *koščica*, *klješća*.

76. Za refleks grupe *zd'* nisam zabilježio ni jedne potvrde, a za *zg'* samo *môžgeni* na cijelom terenu, uz sporadičku mogućnost refleksa *žj* na zapadu: *môžjeni* i *môžjani* -VB, KR.

Konsonantske skupine *čr* i *žr*

77. Stara skupina *čr* očuvana je u turopoljskim govorima: *črēp*, *črēpovjē*, *črēšna*, *črlēni*, *črf*, *črn*, *črēt*, *črēva*, *lūk črlēneč*, *črnica zēmla*, *črtālek* (= dio pluga).

U nekim se govorima umeće u tu skupinu više ili manje reduciran glas *e* ako iza *čr* slijedi vokal: *čerēp*, *š čerēpum*, *tū ima čerēpovjā spōtrtoga* -LO, *š čerēpum* -DR, *čerēva*, *čerēp* -VB, KR, MI, VM.

U svim istraživanim selima mlađi ljudi često mijenjaju *čr* u *cr*: *cīn*, *ima bāp tēre veliju črn* i *črno*; *crlēno*, *cřta* -KR. Ipak, u nekim leksemima čuva se *čr* uvijek, u svih ispitanika: *čřf živi v zēmlē*, *črēp je crlēne bojē* -KR.

78. U zapadnim govorima umetnut je u skupinu *žr* starije osnove žrēb — konsonant *d*: *ždriēbe*, *kobila je ždrēbna* -LO; *ždriēbe*, *ždrebića*, *ždrēpček*, *ždriēbec* -RE, OB, *ždrēbec* -VB, KR, DU, VĆ. Na ostalom području ostaje *žr* (u nekim se govorima, kao i u skupine *čr*, umeće više ili manje reducirano *e*): *žriēbe*, *žerēbića* -MI, VM, *žrēbe*, *žrēbek*, *žrebica* -MR, RA, PO, LK, PE, VD, BA, LE, SA i dr. U svim se istraženim selima govori *žrēti*, *žerem*, *žeri* — *žerēte*.

Ostale promjene konsonantskih skupina

79. a) Na početku riječi

— gubi se prvi suglasnik u skupinama:

gd- > *d*: *dō* (*dō ti je to rēkēl*), *dē* (*dē si bil*), *dā* (< *gda* < *kada*: *dā buš dōšel*), ali *nēgdo*, *nigdo*, *nēgde*, *nigde*, *nēgda*, *nigda* (i: *nigdār*);

kt- > *t*: *tēri* (od *koteri*), ali *nēkteri*;

pč- > *č*: *čēla*, *čelār*, *čēlec* (= roj);

pš- > *š*: *šenica*, *šenični*;

pt- > *t*: *tica*, *tič*;

— mijenja se prvi suglasnik u skupinama

dl- > *gl-*: *glāke* (i: *glāke*), *glāče*, *glāčice*, *glētvo*;

tm- > *km-*: *kmica*, *kmično*;

šl- > *sl-*: promjenu sam zabilježio samo u riječi *slīva* i njezinim izvedenicama: *slivār* (= šljivik).

(U skupinama *tl-*, *tk-* prvi se suglasnik ne mijenja: *mētla*, *nā tla*, *tlāka*; *tkāti*, *tkājne*).

b) U sredini riječi

— obično se gubi *p* ispred *n*: *kānōti* — *kānōlo*, *počēnōti* — *počēnōl* (= čučnuti; usp. impf. *čēpētī*), ali: *šepnōti* — *šēpnem*;

— skupina *mn* na zapadu često prelazi u *ml*: *sedemlājsti*, *osemlājsti* -ŠI. Jednako se ponaša i sekundarna skupina *mn* < *vn*: *rāmli*, *ramlića* -ŠI;

— skupina *vn* prelazi u istočnim govorima redovito u *mm* (*vrāmmē*, *rammīca*), a u centralnima i u zapadnim govorima običnije se govori nepromijenjeno *vn* ili ta skupina prelazi u *ml*. Ipak, čuje se i *mn* na mjestu *vn*: *oglavnik*, *oglamlik*, *oglamnik* -KR, *rāvno*, *zramlāti*, *zramnāti* -VB, *vrāmila kak dēška*, *zramnāti*, *pōt je vrāmli*, *rāvna je čta a plōha je vrāmila*¹⁰³ -MR.

— skupina *dn* promijenjena je obično u *jn*, gubitkom *d* i metatezom palatalnog elementa, kao u primjerima *srējni* (= srednji), *zājni*, *ōj nega* (= od njega).

Međusobne zamjene konsonanata

80. Uz rezultate asimilacije, disimilacije, jotovanja i sl., karakteristične za naš jezik općenito, treba posebno upozoriti i na neke druge konsonantske pojave tipične za turopoljske govore.

Alternacije turopoljskih konsonanata mogu se podijeliti u dvije grupe, u prvu u kojoj su uvjetovane općim fonetskim pojavama turopoljskog konsonantizma, i drugu, u kojoj se promjene događaju ekstralingvističkim poticajima.

81. U prvu grupu ide promjena prijedloga *sə* (i prefiksa *sə-*) ispred vokala, sonanata i zvučnih okluziva u *z*: *zūtra*, *gledīmu z ocmī*, *z mēnom*, *z mlēkom*, *zmēsni krūf je kāt se mētne i hrženē mēle*, *z naše vūlice*, *zrāmmam*, *z lājti*, *z lēpemi*, *z lāskavemi rečmi*, *z dečkī*, *z dēklami*. Do promjene *s* > *z* dolazi i kad se na mjestu nekadašnjega poluglasa u tom prijedlogu ostvaruje *e*: *ze svīm*, *zēsipam*, *zēbral*, *zēsušim*, *zēgnil*, *zemēle*, *zēstane*, *zēšpōtal*, *ze svājnami* -MR. U *sezūti se*, *sezūli so se* dolazi do disimilacije (**zezuti se* > *sezuti se*). Ispred frikativna *s*, *z*, *š*, *ž* prijedlog (i prefiks) *z* često se gubi: *īdem svīnami nā pašu*, *žējne se srpom* (< *s srpom*, *usp. pišem z dlovkum*, *kōpam z mōtikum*), *šūster bōde šilom*, *išel je |v| grāt ženūm*. Ispred *č* prelazi *s* u *š*: *kī š čēm* — *kī š čēm*, *s četīri*, *š čovēkom*, *š čāvlom*. Ispred *n* < *ń* suglasnik *s* < *z* prelazi u *ž*: *ž nūm*, *ž nūm*, *ž nēm je pōno pōsla*, *ž nīmi* (ali: *z nāmī*), *bež nē* (ali: *bez nās*; ispred *n* < *ń* i prijedlog *z* < *iz* prelazi u *ž*, *usp. ž nījove vūlice*). Nemam primjera koji bi tu promjenu *z* > *ž* ispred *n* < *ń* potvrdili i u drugim riječima, ali svakako ta promjena i u donesenim primjerima ukazuje na relativno mlad proces gubljenja palatalnosti konsonanta *ń*. Ispred *l* < *l̥* glas se *z* ponaša kao ispred običnog *l*: *z ludmī*, *bez lūbavnika* -MR.

82. Među promjene uvjetovane fonetskim razlozima i razvojem turopoljskih govora idu i idući primjeri, obični i u drugim kajkavskim govorima, a neki od njih i u drugim našim dijalektima:

mēša (prema lat. *missa*); *vižita*, *vižitērāti*; *drkāti* i *drčāti* (= *trčati*); *srēčen* i *srēten* (pridjev prema imenici *srēča* običniji je i stariji, *srēten* je vjerojatno prodrlo iz književnog jezika hrvatskoga tipa); *pōtlē* i *pōtla* (uz *pōslē*): *čīzma* (*usp. knjiž. čizma*, prema turskom *çizme*); *ōcurek* (= *ocvarak*, *čvarak*); *kūšcer*

¹⁰³ Prema *vrāmli* je i *vrāmēl* (*stōl je vrāmēl* -MR).

(pored *güščer* — promjena $g > k$ u toj riječi veoma je česta u našim dijalektima); *lūmera* (= broj, prema lat. numerus — disimilacija $n > l$ u toj riječi obična je u mnogim govorima svih triju naših narječja); *frtāl* (= četvrt, četvrtina, prema njem. Viertel, kajkavski ob. *frtal*); *pitūn* (= beton); *lājbek* (= prsluk — riječ je u kajkavske govore došla iz njem. Leibchen¹⁰⁴ ili Leibel);¹⁰⁵ *pūšlek* (= stručak cvijeća, prema njem. Büschelchen);¹⁰⁶ *grūšt* (= skela, iz juž. njem. G/e/rust);¹⁰⁷ *kušnuti*, *kušvovati*, *skušvovati* (= /po/ljubiti, prema njem. küssen).

Osim takvih promjena, koje su obične i u drugim našim govorima, ima turopoljski konsonantizam i svojih specifičnih karakteristika. Ovamo idu razni *arhaizmi*, koji danas još žive najčešće samo u govoru najstarijih osoba, kao npr. *pānčua* (= cipela, prema njem. Panschuhe), pa druge usvojene *strane riječi* koje su i danas u živoj upotrebi:

štiklec (= češljugar, prema njem. Stieglitz); *līna* (= drvena ograda uz stepenice, tako i u Trebarjevu, ZNŽO III, 122, vjerojatno prema njem. Geländer); *āštuk* (= teški stol, prema njem. Hackstock); *rāndek* (= šerpa, : njem. dem. Reindel);¹⁰⁸ *šičlin* (= pregača, : njem. Schurz); *tūza* (= kutija za cigarete, prema njem. Dose);

zatim *primitivizmi* kao:

lontār, na *lontārīma* (= oltar, prema lat. altare); *lakāclen* (= noćni ormarić, prema njem. Nachtkasten); *klājbas* (= olovka, prema njem. Bleiweis). Najčešće su, dakako, tipične turopoljske konsonantske promjene u domaćim riječima:

popolnēfka (= popodne); *kat krādemo jābuke mēčemo jē zāndre* (*zāndre*, sing. tant. n.: *tō je mōje zāndre* — trebalo bi da se mijenja kao *pōle*, međutim nisam uspio dobiti druge padežne oblike osim navedenoga. Lik je nastao kontaminacijom prijedloga *za* s akuz. imenice *nādra*); *metepūf* i *letepūf* (= leptir); *vūjna* (= dunja); *štriči* (= šišati, asimilacijom prema striči); *tēkati* (= oticati, ali: *mīcati*); *česāti* (= češljati); *skopīti* (*i prasica se skopī*); *jēl* i *ēl* (= jer, je li); *pōklovec* (= poklopac) -MR.

Gubljenje konsonanata i slogova

83. Konsonant *d* u određenim se položajima lako gubi ili zamjenjuje kojim drugim konsonantom. Najčešće je promjena toga glasa leksički utvrđena, ali u nekim slučajevima može ovisiti i o subjektivnim faktorima. Tako je *d* redovito nestalo ispred *n* u oblicima broja *jēden* (*jēn*): *jenōga čovēka*, *jēnu žēnu*, *jenōmu detētu*. Međutim u oblicima leksema *tjēden* isti ispitanici govore i */f/ tjenū* i */f/ tjēdnu*, (lik s restauriranim *d* ima uvijek akcent na osnovi):

¹⁰⁴ Grimm, Deutsches Wörterbuch, s. v., 2.: ein kleidungsstück, wams ohne ärmel, seltener der männlichen tracht, gewöhnlicher der weiblichen tracht angehörig.

¹⁰⁵ Skok, Žumberak, 277.

¹⁰⁶ Grimm, o. c., s. v., uspor. u istom djelu i riječi Büschel i Busch 2. u istom značenju. Riječ *pušl* izvodi *Schneeweis* iz njem. dij. Buschel (str. 56).

¹⁰⁷ *Schneeweis*, 47.

¹⁰⁸ *Schneeweis*, 10.

do *pětek tři tjène* i *za tři tjèdne* i sl. Glas *d* izgubio se ispred *n* i u *pòlnê* (ali: *do pòldan*), *k pòlnèvu* (dva akcenta koja se ostvaruju u toj riječi označuju ostatak stare deklinacije *dən — dne*, koja se na taj način očuvala u riječi *polne* — inače je uvijek *dēn — dēna* ili *dān — dāna*), *popòlnēfka*, *konòk* (< kod nog: *dē je glāva tò se zòve zglāvje*, a *pod nògami se zòve konòk*-MR). Ispred s izgubilo se *d* u riječi *nāstejne* (*palēr tēše plājnke za nāstejne*).

U pojedinim riječima nestali su i neki drugi konsonanti:

t: *nīš* (uz *nīkej* i *nīšta*), *māsen* (: *māsna*);

l: *pōnačka* (= misa o ponoći za Božić), ali: *pòlnòči* (= ponoć, usp. *pòlnê*), *mērin* (= mrkva).

Sporadičku afektivnu vrijednost ima gubitak glasa *k* u primjerima kao: *sēakvog cvēča*, *nēakva žena*, *pōno nēakve mudròlij*, jer se u sporijem i pažljivijem govoru upotrebljavaju likovi *sēkakvi*, *nēkakvi*.

84. Osim slučajeva definitivnog nestanka konsonanata u pojedinim konsonantskim grupama i u određenim fonetskim pozicijama (usp. t. 79) karakteristično je za turopoljske govore i često izostajanje realizacija konsonanata, pa i čitavih slogova u brzem govornom tempu i u afektu. Te su pojave isključivo stilističke prirode, ali ipak se određeni konsonanti, određeni vokali (usp. t. 46) i određeni slogovi, najčešće uvijek u istim riječima, lakše gube nego ostali.

Osobito često u brzem govoru prelaze prezentski oblici nekih glagola u atematski lik:

bum > *m* (promjenu sam zabilježio samo za 1. lice sg. i 1. lice pl.): *jā m īšel sīkak*; *ònda mo šībje nābrali*;

nē bum > [nām] ili [nēm]: *nām pozābil*, *pāzi da se nāš pòsekel*, *òn nā plātil*, *sat nāš īšel*, *sat nā zginula*; *zāto dā nam se nē smētilo fiže*, *òndar nē kīše*; ¹⁰⁹

nējdem > [nēm] ili [nēm]: *nēm zūtra nīkam*, *nēš f cīrkvu*, *òni nigdār nēdu na mēšu*; *nēmu nīš na sēmen kad nīmamu nīš za prodāti*;

ne dādu > *nē du* (zabilježio sam promjenu samo u 3. licu pl.): *čē nē du — nē du* (= ako ne daju, što možemo);

povēdam > *povēm*: *čē ti jā to tāk povēm*, *ònda je to tāk*; ¹¹⁰

vīdiš > *vīš* (promjenu u brzem govornom tempu zabilježio sam samo u imperativnoj funkciji toga oblika): *vīš kak je lēpa*, *vīšte kak ste bēdasti*.

Drugačiji način ispadanja slogova u prezentu pokazuje 1. lice sg. trajnog prezenta glagola *ne biti*: *nēs betēžna* (= nisam bolesna), *jā te nēs čūl*.

Rjeđi su primjeri afektivnog ispadanja slogova u drugim glagolskim oblicima. Mogući su u *supinu*: *īdem glēt* (pored: *glēdet*), *īdem vīt* (pored *vīdet*); u prezentskom obliku *īš* u službi *imperativa*: *īš domòm* (= idi...), u imperativu: *nēd nā mene* (pored: *nējdi...*).

¹⁰⁹ I[nēm] prema *nē bum*, i [nēm] prema *nējdem* nastali su gubljenjem sloga između *ne-* i *-m*. Interesantno je pratiti kako se dvije ispočetka potpuno jednake riječi zbog semantičkih potreba fonetski sve više udaljuju jedna od druge: [nēm] : *nē bum* sve se češće izgovara [nām], a [nēm] : *nējdem* sve češće [nēm].

¹¹⁰ Nisam zabilježio infinitiva **povesti*, običnog u nekim kajkavskim govorima (npr. u Zelinu, prema podatku I. Kalinskoga i u Bednji prema podatku J. Jedvaja), pa lik *povēm* izvodim iz infinitiva *povēdati*, premda i oblici imperativa *pōvēč*, *pōvēchte* upućuju na **povēsti*.

Premda rjeđe nego u glagola, slogovi mogu nestati i u drugih vrsta riječi: *òn se ž nùm to fřkàlo* (= onda...), *òn so si z mlěkom polějali* (= onda...), *sěčam se kak dēs* (< *děneš*), *nājte dēs mlātiti žito* (= nemojte danas...), *mi rānīmu svljne s kurizum* (u sporijem i pažljivijem govoru: *s kukurizum*).

Leksički su stalni likovi: *gōspon* (< gospodin), *gospā* (< gospoja), *rēt* — *rēt* (= razred: *īde [f] sēdmi rēt, ōbodva rēda*).

O gubljenju slogova u vezi s labilnim izgovorom glasa *j*, kao u primjerima *mā* < *mōja*, *svēga* < *svojēga*, v. što je rečeno u t. 59 i 67.

III. PROZODIJA

Uvod

85. Prije nego što je S. Ivšić u svojem radu »Jezik Hrvata kajkavaca«¹¹¹ dao znanstvenu obradu kajkavske akcentuacije i sveo je u sustav u koji se dade uvrstiti svaki kajkavski govor, o kajkavskoj se akcentuaciji znalo malo. A. Belić u članku »Kajkavski dijalekt« iznosi u par redaka tadašnje znanje u općoj kajkavskoj akcentuaciji, koje se moglo iscrpsti iz do tada objavljene dijalektološke građe. Rezimirajući, Belić kaže o kajkavskom akcentu ovo: »U K/ajkavskom/ D/ijalektu/ imaju dva stara akcenta \wedge i '' kao u starom štokavskom govoru; \wedge i '' odgovaraju i čakavskom akutu. '' se prenosi sa posljednjeg sloga na prethodni, koji ako je dug može s njim dati u nekim govorima (Prigorju i dr.) i ' . Osim toga i '' dulji se katkada u \wedge ili \wedge (poludugi nizlazni akcentat). I ako ima dosta skraćivanja dužina na neakcentiranim slogovima, ipak, ima i čuvanja dužine u govorima pred akcentom. Ima i drugih pojava kod akcenta kajkavskih govora i drugih prenošenja, a ne samo sa krajnjih kratkih slogova; ali na tome se dalje nećemo zadržavati. Uostalom, i obavještenja koja nam daju različni opisivači kajkavskih govora nisu dovoljno izjednačena prema jednom kriteriju. Na pr. Rožić govori o četiri akcenta u Prigorskom govoru, i ako je nesumnjivo, da oni predstavljaju nešto drugo nego obična četiri štokavska akcenta. Fancev govori o naročitom sistemu kajkavske akcentuacije sa stvarno dva nizlazna akcenta, jednim kratkim i jednim dugim (i sa još jednim poludugim)«. ¹¹² Prema Belićevu mišljenju, dakle, kajkavski govori imaju troakcentatski sustav, koji se od dvoakcentatskog sustava razlikuje uglavnom po tom što u njemu nema oksitoneze, nego akc. '' s krajnjeg sloga prelazi na kratki predzadnji slog kao '' , a na dugi predzadnji slog u obliku ' . Pojava kajkavskoga akuta (u primjerima kao što su *sūša*, *pīšem*) nije konstatirana, jednako kao što Beliću nisu bile poznate ni druge osobine kajkavske akcentuacije u različitim govorima i skupinama govora. Drugačije zaključke o kajkavskoj akcentuaciji Belić i nije mogao donijeti, jer se sam nije bavio istraživanjem kajkavskih govora, a zaključke je donosio na temelju podataka za koje i sam kaže da nisu ujednačeni po nekom kriteriju, po podacima za koje mi danas znamo da nisu uvijek ni dovoljno pouzdani. ¹¹³

¹¹¹ JHK.

¹¹² SNE II, 223.

¹¹³ Usp. npr. mišljenje S. Ivšića o akcentatskim nedostacima u Valjavčevu *Prinosu*, Ivšić, JHK, 63—66.

Osim u tom radu A. Belića do spomenute Ivšićeve studije gotovo i nije bilo pokušaja da se utvrdi opći sistem kajkavske akcentuacije, već su se u opisima pojedinih dijalekata samo bilježili akcenti na primjerima ili tekstovima, a veća se pažnja poklanjala proučavanju i opisivanju fonetike i morfologije.¹¹⁴ Osim teorijskog prikaza fiziologije akcenata i akcenatskih odnosa u virovskom kajkavskom govoru koji je dao F. Fancev¹¹⁵ i nekoliko korisnih napomena S. Ivšića o nekim pojavama u kajkavskoj akcentuaciji u njegovu *Prilogu*,¹¹⁶ u starijoj našoj dijalektološkoj literaturi nalazimo samo najopćije podatke ili kratke napomene o akcentu i kvantiteti u pojedinim govorima, iz kojih možemo tek s velikom rezervom izvoditi pokoji zaključak.¹¹⁷

86. U poslijeratnom razdoblju (do kraja 1963. g.) opće preglede kajkavskih osobina, pa i akcenatskih, dali su M. Hraste (*Kajk. dij.*) i Z. Junković (u Školskom leksikonu, bibliografske podatke v. u popisu literature uz ovaj rad).

Veoma je znatnu djelatnost na istraživanju kajkavskih osobina, među njima i akcenatskih, i na njihovu objašnjavanju sa sinkronijskoga i dijakronijskoga gledišta razvio P. Ivić (v. popis literature).

87. O turopoljskoj akcentuaciji do sada nije nitko opširnije pisao. Pojedine, opće napomene o akcentuaciji u nekim govorima koji graniče s turopoljskim govorima dali su A. Radić o Trebarjevu¹¹⁸ (on je ujedno i akcentirao velik dio teksta svoje sestre K. Janjčerove) i M. Hraste za govor Siska.¹¹⁹ U novije je vrijeme dao kratak opis glavnih osobina mračlinske akcentuacije P. Ivić.¹²⁰ U nekoliko je rečenica Ivić dao zaista bitne oznake mračlinske akcentuacije, ali to ne može biti dovoljno za potpuno razumijevanje i tumačenje mnogobrojnih akcenatskih pojava koje odlikuju turopoljsku akcentuaciju u cjelini. I Z. Junković u svojem *Izveštaju* donosi osnovne karakteristike turopoljske akcentuacije.

Svi prikazi kajkavske (dakle i turopoljske) akcentuacije poslije *JHK* polaze od Ivšićevih stavova i potvrđuju ih.

88. Prema svemu što sam do sada rekao vidi se da nitko nije pošao dalje od Ivšića u rješavanju problematike kajkavskog akcenta, odnosno i poslije

¹¹⁴ A. Belić kasnije kaže na jednome mjestu: »Jer ako nam je ostala struktura ovog dijalekta i bila kojekako poznata, — o akcentu smo kajkavskom znali vrlo malo, pa i to nije bilo uvek pouzdano«. (Belić: Dr. Stjepan Ivšić, Jezik Hrvata kajkavaca, 242).

¹¹⁵ Fancev, *Virje*.

¹¹⁶ Ivšić, *Prilog*, 149, 151, 153, 154.

¹¹⁷ Usp. npr. radove R. Strohalo o govorima u Gorskom kotaru (Lokve, *Rad* 152; Delnice, *Rad* 153; Ravna Gora, *Rad* 162; Brod na Kupi, *Rad* 196 i dr. N. Majnarić u svojem radu »Jedna zanimljiva sintaktička pojava u ravnogorskom narječju« (*JFIII*) ovako je ocijenio Strohalov opis ravnogorskog narječja: »Nije doduše ovdje mjesto da govorim o knjizi *Strohalovoj*, ali držim, da mi je kao rođenom Ravnogorcu dužnost, da u interesu nauke upozorim, da knjigu *Strohalovu*, i ako je s mnogo truda i ljubavi obrađena, valja ipak s velikim oprezom upotrebljavati, i to stoga, jer je u njoj mnogo toga zabilježeno, što nikako ne stoji. Tako je na pr. akcenat, ta najglavnija osobina svakoga narječja, često i često posve krivo zabilježen«. (str. 35, bilj. 1).

¹¹⁸ *Trebarjevo*, *ZNŽO* 3, 163—164.

¹¹⁹ *Hraste, Sisak*.

¹²⁰ *Ivić, Izveštaj*.

svih rasprava objavljenih nakon Ivšičeve sintetske studije moramo za svaki rad na kajkavskoj akcentuaciji uvijek ponovo posezati za tim kapitalnim djelom.

Kajkavski turopoljski govori idu prema Ivšičevoj podjeli u III₂ grupu kajkavskih govora¹²¹ koji, prema njegovoj terminologiji, imaju revolucionarnih promjena u odnosu na osnovnu kajkavsku akcentuaciju. Uz metataksu kajkavskog metatonijskog akcenta $\hat{\text{~}}$ na slog naprijed u obliku akcenta ` , što je opća oznaka III. grupe, njezinu varijantu 2 prof. Ivšić je okarakterizirao primjerima *žēna, letī, sūša*.¹²² Područje koje je obuhvaćeno tom Ivšičevom karakterizacijom vrlo je veliko i nije akcenatski sasvim homogeno. To Ivšić i sam dopušta kad kaže: »No i preneseni ili sekundarni akcentat kao *sēlo* nije uvijek jednak štokavskom, jer se i on veoma često izgovara *sēlo*, a u pojedinim se govorima može produljiti u ~ (ispor. na pr. *pōsel* u Ježdovcu kod G. Stupnika, ili *bētvo* mjesto *bētvo* < *bētvo* pored pl. *biētva* u Mičevcu na Savi).¹²³ Primjer *bētvo* iz Mičevca karakterizira ne samo taj govor nego je duljenje sekundarnog akcenta u dvosložnim riječima jedna od bitnih akcenatskih oznaka većine turopoljskih govora. Takvo se duljenje vrši i u drugim kajkavskim govorima, obično je u slovenskim dijalektima,¹²⁴ a poznato je i mnogim štokavskim i čakavskim govorima (o tzv. kanovačkom duljenju u Turopolju govori se u t. 96, ad 3). Koliko je široka area te pojave na terenu kajkavskih govora, postoji li još koje veće neprekinuto područje gdje se pojavljuje a koje se može ograničiti, nije još dovoljno poznato. V. Oblak donosi iz Sv. Martina u Međumurju primjere *jázik, séastra, čéalo, máglia, dáška, dážđa, ali: vòda*.¹²⁵ Po Ivšičevim podacima takvo se duljenje vrši i u nekim govorima njegove IV. grupe, ja sam istu pojavu zabilježio i u Cerju kraj Seseva, kojega govor ide u I₂ konzervativnu grupu Ivšičeve podjele (*sēstra, žēna, ōtec, kōnec, kōtec*). S. Težak takvo je duljenje čuo kao sporadičnu pojavu u nekim selima između Kupe i Dobre.¹²⁶ Sličnu pojavu opisuje za Začretje (Ivšičeva I. grupa) P. Ivić. Govor Začretja čuva oksitonezu, ali »... ispred ` na ultimim pozicijama po kvantitetu neutralisana /je/ duženjem kratkoga sloga: *sāstrā* ima dug prvi slog kao i *glāvā*«. ¹²⁷ Jednako se duži predzadni slog pred akcentom ` i u Bednji.¹²⁸

Prema svojim istraživanjima mogu tipske Ivšičeve primjere za turopoljsko područje akcentirati ovako: *žēna (žēna, ženā), letī, sūša*.¹²⁹ Dakako, postoji i akcent ` kao u primjeru *līpa*.

¹²¹ Ivšić, *JHK*, 82 i Karta hrv. kajk. akcenatskih tipova, prilog toj studiji.

¹²² o.c., 81.

¹²³ Ivšić, *JHK*, 67.

¹²⁴ Usp. F. Ramovš, *Slovenački jezik*, SNE IV, s. v.; isti: O slovenskem novoakutiranem $\delta > \acute{o}$, $\acute{o} \acute{o}$, *JF* II; R. Kolaric, Izveštaj o terenskom dijalektološkom radu na Gornjem Dravskom Polju u leto 1959 godine, *Godišnjak FfNS*, IV, 394 i dr.

¹²⁵ *ZNŽO* 1, 45—46.

¹²⁶ S. Težak, O rezultatu dijalektoloških istraživanja u okolici Karlovca, 423.

¹²⁷ Ivić, *Izveštaj*, 401. I Ivšić u svojim akcenatskim tipovima za grupu I_{2,3} bilježi akcentat *ženā* (*JHK*, 80).

¹²⁸ *Jeđvaj*, *Bednja*, 295 (primjer *kēnj—kyēnj* δ 'konj—konja', a tako i primjeri na str. 297 i na str. 300).

¹²⁹ Dugi uzlazni akcentat u primjeru *žēna* potvrđuje i Ivić: »U M/raclinu/. . . izvršeno je prenošenje ` sa ultimem, pri čemu se na penultimi redovno javlja dugi uzlazni akcentat (izjednačen s metatoniskim akutom): *glāva, dēca*.« — *Izveštaj*, 401. O tipu *ženā* v. t. 96 ad 3.

Inventar prozodijskih elemenata

89. Prozodijska distinktivna obilježja u turopoljskim govorima pridružena su inherentnim obilježjima. Prema tomu, mjesto, kvantiteta i ton akcenata i kvantiteta nenaglašenih silabema imaju fonološku funkciju.

Semantička opozicija može biti izražena i samo kvalitetom akcenta (navravno ako se riječi izdvoje iz rečeničkoga konteksta), npr. oprekom *dugi akcent* ~ *kratki akcent*, usp. *síce* (nom. sg. = sito) ~ *síce* (akuz. pl. od *sic* = sjedalo) *plūjem* ('pljuvam') *plūjem* ('plivam') ili oprekom *dugi uzlazni akcent* ~ *dugi silazni akcent*, usp. *sěna* (nom. sg. 'san') *sěna* (gen. sg. od *sěno*) *rānim* ('hranim') ~ *rānim* ('rānim') *pītam* ~ *pītam* ('tovim'). Primjeri fonološke opozicije izražene samo suprasegmentalnim faktorima vrlo su rijetki u turopoljskim govorima i u njihovu fonološkom sistemu imaju neznatno značenje. Turopoljski govori teže potpunom anuliranju takvih opozicija i nadomještavaju je drugim jezičnim sredstvima. Do te pojave dolazi zbog prirode turopoljskih akcenata, koja kadšto u govoru mladih ljudi dovodi do gubljenja fonološke funkcionalnosti akcenata uopće, tako da katkada kvantiteta i intonacija, a sve češće i mjesto akcenta, postaju semantički irelevantni.

Turopoljski je akcent morfološki pokretan: *glāva* — *glāvu* — *glāvūm*, *orej* — *oreja* — *orejōf*.

90. Kajkavski govori turopoljskih sela imaju troakcenatski sistem, s ova tri akcenta: ' , ~. Ispred akcenta ' očuvane su opreke po kvantiteti (s određenim izuzecima, v. t. 96 ad 5).

To je, međutim, svođenje na tipično čitavog niza alofonih varijanata svakoga od ta tri akcenta, koje se ostvaruju u govoru raznih ispitanika u istom selu, a i u govoru svakog pojedinca u različitim govornim situacijama, kao i zanemarivanje sporadičnih neutralizacija prednaglasnih kvantitetskih opreka. Ako usporedimo akcent dosad opisanih kajkavskih govora s nekim akcenatskim pojavama u turopoljskim govorima, naći ćemo u starijim dijalektološkim radovima, kad još u znanosti nije bio poznat, ili priznat, troakcenatski sistem kajkavskih govora, mnoge primjere akcentirane znakom za kratkouzlazni akcent ('), koje i danas u Turopolju možemo čuti otprilike tako naglašene. A. Radić, akcentirajući tekst Kate Janjčerove *Trebarjevo*,¹³⁰ koji je govor akcenatski veoma blizak turopoljskim govorima, među ostalim primjerima donosi i ove: *vōda* (str. 57), *jōca* (gen. sg., 76), *iti* (55), *Bōžič* (62), *řbet* (65), *nōsit* (supin, 73), ali i: *běšte* (2. l. pl. imperat., 65), *nevěsta*, (78), *detěta* (gen. sg., 80) itd. Te sam i takve primjere kratkoga akcenta uzlaznoga tona bilježio i ja po turopoljskim selima, ali takve sam primjere, stavljajući ih u opoziciju s drugim riječima koje bi se morale jednako realizirati i slušajući ih nekoliko puta od raznih informatora, akcentirao ovako: *vōda* (jednako kao *žěna*, *sěstra*, *měja*, *sělo*), *iti*, *ōca*, *Bōžič* (jednako kao *pōsel*, *ōblok*), *řbet* i *řbet*, *nōsit* i *nōsit* (sup.); *běšte*, *nevěsta*, *detěta*. Da u tim primjerima, i u drugima koje je Radić tako akcentirao, kratki uzlazni akcent ne može biti fonološki relevantan, dokazuju nam drugi primjeri iz *Trebarjeva*, koji bi morali u istoj poziciji imati isti akcent: *v dobre* (lok. pl.), *vū jne* (= u njoj, 217), *préd ne* (= pred njih, 216),

¹³⁰⁾ ZNŽO III.

Křčevine (akuz. pl., 80), *žrěbičov* (gen. pl., 109), *práščičov* (109); *žěluca* (gen. sg., 217), *повѣchte* (81, usp. *běšte*). Kako iz iznesenih primjera vidimo, Radić je znakom ˘ označivao i primjere kao *ōca, vōda* (< oca, voda) i primjere kao *běšte, sětva*, a u isto vrijeme bilježio je i *dōbra* (< dobrā), *věličī* (74), *žějnčica* (126), *Ležāle* (< *Ležālo, 59), *grīsti* (: grīsti, 108), *sětva* (: sětva, 91), *črěš-novec* (: črěšnovac, 227), *nesrěčne* (: nesrěčne, 78).

Ne bi se moglo reći da Radić nije dobro čuo akcente; mogućnost realizacije kratkog akcenta uzlaznoga tona postoji u svim turopoljskim govorima, pa i u Posavini, koja se u najvećem broju akcenatskih crta slaže s Turopoljem. Ta je pojava u vezi s fiziologijom realizacija turopoljskih (a po iznesenom i posavskih) akcenata, o čemu će biti riječi u daljem tekstu (v. t. 91—94). Ovdje želimo samo konstatirati da tipično nije uvijek u isto vrijeme i pojedinačno, odnosno da je tipično prosjek zbira pojedinačnoga. Ta je konstatacija općenito poznata, ali je važno da se upravo pri obradi turopoljske kajkavske akcentuacije ponovo spomene.

Fiziologija akcenata i kvantitete

91. U Mraclinu, kojega je govor akcenatski tipičan za Turopolje, priroda akcenata u prosjeku je ovakva:

a) Akcenat ˘ kraći je i silaženje je tona neizrazitije nego u književnom jeziku.¹³¹ Osnovna mu je karakteristika da ekspiratorna sila nije koncentrirana na početak sloga na kojemu je akc. ˘, pod njim nema izrazitog glasovnog udara, već se i taj akcenat izgovara »tromije« nego štokavski ˘ (usp. opis realizacije akcenta ˘). Zbog te njegove osobine ton mu može biti katkada i ravan, u nekim govornim situacijama i malo uzlazan, pa može i prijeći u uzlazni akcenat¹³² ([čĉra ě došal z grāda : z grāda ě došal s ĉugom] — oba primjera su od istog ispitanika).

Zbog relativne kratkoće dugih akcenata i redovite mogućnosti pokraćivanja, akcent ˘ može se u bržem govornom tempu realizirati i kao ˘, pa primjeri kao što su: [ĉmajō pět krāf, ĉdem /v/ grāt, vrāk tē dāl] nisu rijetki.

b) Akcent ˘ ima uzlaznu skokovitu intonaciju, ali je kraći od štokavskoga¹³³ i čakavskoga¹³⁴ akuta. Uzlaženje tona, tj. visinski interval između nižeg i višeg njegova dijela, manji je nego, na primjer, u posavskom (štokavskom) ili novljanskom (čakavskom) akcentu ˘, a najvažnija je njegova oznaka da je

¹³¹ U svojoj usporedbi kajkavskog dijalekta sa štokavskim, opisujući taj akcenat prof. Ivšić je rekao: »... akcenat ˘ nije onako silazan kao u štokavskom narječju«. (*Prilog*, 154).

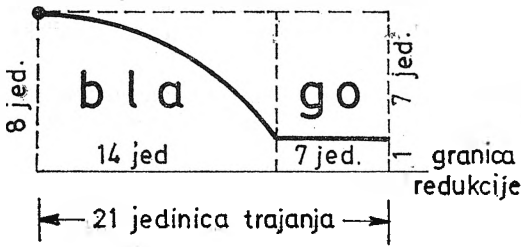
¹³² S. Ivšić kaže u *JHK*: »... u vrlo mnogo slučajeva kajkavski dijalekat ima dugi akcenat ˘ ili ˘ prema štokavskom ˘ « (str. 69). Na istom je mjestu konstatirao da se »... i akcentovani dugi slogovi kao *jā, mēso, sūša* i dr. izgovaraju kraće u kajkavskom govoru, pa se zato razlika između kratkih i dugih slogova u kajkavskom govoru ističe slabije nego u štokavskome. Jednako se i ton u drugom slogu ne razlikuje toliko. . .«. U *Prilogu* na str. 153. kaže: »Bude li gdje god akcenat ˘ u kajkavskom narječju uzlazan. . . ne mogu zasad reći, ali to mogu sigurno tvrditi, da se akcenat ˘ u kajkavskom narječju, ne stojeći na kraju, izgovara obično drukčije od štokavskoga ˘, jer glas u akcentu ˘ u kajkavskom narječju mañe pada«.

I Fancev (*Virje*, 384) tvrdi da se u Virju akc. ˘ izgovara gotovo kao ravna dužina.

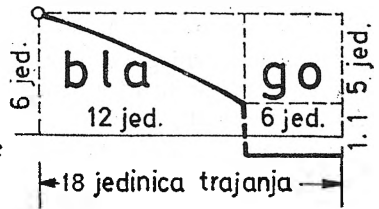
¹³³ Usp. Ivšić, *Prilog*, 149.

¹³⁴ Usp. B. Finka, Dugootočki čakavski govori, rkp., 52.

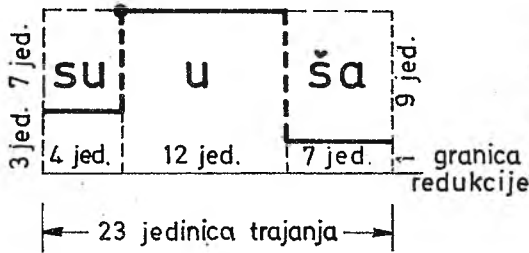
Sl.1. Štokavski akc. \smile

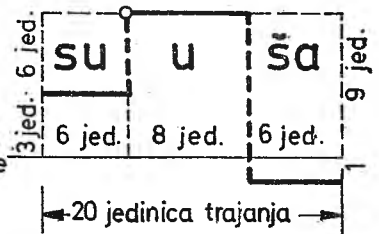
Sl.2. Turopoljski akc. \smile

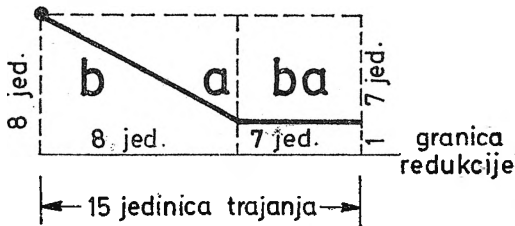
Sl.3. Štokavski akc. \sim

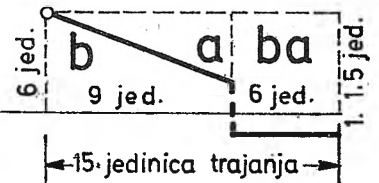
Sl.4. Turopoljski akc. \sim

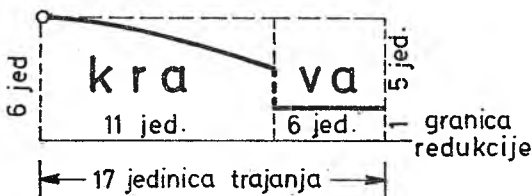
Sl.5. Štokavski akc. $''$

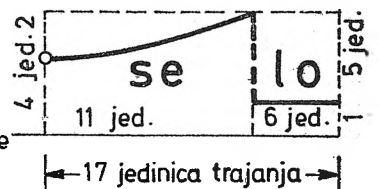
Sl.6. Turopoljski akc. $''$

Sl.7. Varijanta $''$

Sl.8. Varijanta \wedge

nizina glasa, prije tonskog skoka prema gore, ravna i traje gotovo toliko koliko i njegova tonska visina. (I po toj svojoj karakteristikci turopoljski se uzlazni akcentat razlikuje od slavonskog ili od čakavskog akuta).¹³⁵ Ekspiratorna sila u drugom, višem njegovu dijelu nije tako izrazito jaka kao u metatonijskog akuta u drugim našim dijalektima.

Zbog takve njegove naravi lako dolazi do labavljenja tipične artikulacije, pa se u pojedinim njegovim realizacijama uzlaznost može i izgubiti, tako da ton bude ravan, pa čak katkad i silazan.

U odnosu prema akcentu \wedge akcent \sim redovito je dulji.

c) Akcent \sim obično je dulji i manje energičan nego štokavski¹³⁶ ili čakavski¹³⁷ akcent \wedge , premda kadšto koja njegova varijanta može imati i karakteristike kratkosilaznog akcenta u ta dva druga naša narječja. Glavna mu je osobina da nije punktualan, glasovni udar nije izrazit, pa se zbog te labavosti izgovora vrlo često dulji, pri čemu mu ton može biti ravan (Ivšić je takvu prirodu akc. \sim označivao znakom \sim ili \wedge),¹³⁸ nešto uzlazan¹³⁹ ili nešto silazan, a može i sasvim primiti bitne oznake dugih akcenata \wedge i \sim , tj. može se produžiti do njihova prosječnog trajanja i onda mu je priroda kao i u »pravih«
dugih akcenata.

d) Prednaglasne dužine, koje se u nekim položajima u većoj ili manjoj mjeri čuvaju u mnogim turopoljskim govorima (v. t. 96, ad 4), razlikuju se po svojoj prirodi od štokavskih i čakavskih dužina. U većini drugih naših govora (pa i kajkavskih) dužine su tonski silazne, u Turopolju su obično ravnoga tona, pa kadšto i malo uzlazne. Te su dužine redovito kraće od dugih akcenata, tek neznatno duže od akcenta \sim ,¹⁴⁰ ali se ipak mogu utvrditi kad se stave u opoziciju s kratkim nenaglašenim slogovima, koji su u pravilu vrlo

¹³⁵ J. Hamm iznio je u svojoj *Podravini* pretpostavku da je nasuprot intervalu od kvinte, koja karakterizira posavski (štokavski) akut razmak tonske nizine i visine u kajkavskom akutu »jamačno terca ili kvarta«
(str. 16). Taj se prikaz tonske strane akuta može u potpunosti primijeniti na turopoljski akcent, s napomenom da interval između nizine i visine u turopoljskim govorima nije fiksna, uvijek jednak, već i u istih ispitanika ovisan o različitim faktorima (v. t. 94). Veći interval od kvarte također je moguć, ali nije tipičan.

Kvantitativni odnos tonske nizine i visine u posavskom akutu prema Ivšiću (v. grafikonu u *Prilogu*, str. 147, 149, 151) iznosi 1 : 3. Usp. i opis bruškog akcenta \sim (= \sim), kako ga je dao M. Hraste: »... kod \sim akcenta glas se na početku počne dizati, a onda naglo skoči i malo se više otegne nego na početku«. (Crtrice o bruškom dijalektu, *ŽF* VI, 189).

¹³⁶ Usp. Ivšić, *Prilog*, 151—152.

¹³⁷ Usp. opis čakavskog akcenta \sim u Žirju: »Za kratkosilazni akcentat u žirjanskom govoru karakteristična je jako izražena ekspiratornost, a visok ton, koji se naglo prekida, uvjetuje da je njegova osnovna oznaka odsječenost, punktualnost«. Finka—Šojat, *Govor otoka Žirja*, rkp., 48.

¹³⁸ Ivšić, *Prilog*, 152.

¹³⁹ U *Prilogu* na str. 149. Ivšić tako opisuje prirodu tzv. poludugog akcenta (\wedge), a na str. 152. prirodu »tromog«
akcenta (\sim).

M. Hraste konstatira pojavu »poludugog«
akcenta u govoru Brusja i njegovu prirodu uspoređuje s prirodom štokavskoga dugouzlaznog akcenta, samo što je taj »poludugi«
akcentat vremenski kraći, a i uspon glasa je otprilike za polovicu manji nego u štok. akcentu \sim . (Crtrice o bruškom dijalektu, 189).

¹⁴⁰ Valjavec nije zapazio dužine u Samoboru (v. *Rad* 105, 126), gdje su one redovite (po svjedočanstvu M. Langa, *Samobor* i S. Ivšića, *ŽHK*, 64), upravo zbog toga što su u mnogim kajkavskim govorima dužine osjetno kraće od dugih akcenata.

kratki, često reducirani. Dužine variraju od kvantitete akcenta $\hat{\ }^{\circ}$ do potpune kraćine, a njihova prosječna kvantiteta odgovara otprilike prosječnom trajanju akcenatskih varijanata $''$ i $\hat{\ }^{\circ}$. Zbog takve svoje naravi one su prilično labave i često se pokraćuju, ili privlače na sebe akcentat, koji se tada ostvaruje kao dugouzlazni akcent (\sim).

Zanaglasne su se dužine pokratile. Jedino se u istočnim govorima mogu realizirati kontrakcijom vokala, ali samo kad se ta kontrakcija vrši između dviju riječi. U Bapču sam zabilježio: *ondā dōšla famīlija* (= onda je...); *opālē dēte* (= opale e dete, tj. palo je...). To je sasvim afektivna pojava, koja se kadšto realizira u bržem tempu govora, pa je nemoguće odrediti kad će se realizirati, odnosno pojavu zanaglasne dužine treba svrstati u stilističke osobitosti tih govora.

e) Slog ispred akcenta artikulacijski je izraženiji a akustički jasniji i manje podliježe raznim redukcijama nego slog iza akcenta, koji je često reduciran, osobito kad je na kraju izgovorne jedinice.

Potpuno se jednako kao i mraclinski akcenti realiziraju i akcenti čitavoga središnjeg područja. U zapadnim i istočnim govorima, kao i u govorima LK, PE, VD, akcenti su nešto energičniji, tj. intenzitet im se više približava intenzitetu štokavskih akcenata, premda ga, dakako, ne dostiže. Tonska linija njihovih akcenata potpuno odgovara paralelnim mraclinskim akcentima. Zbog takve prirode akcenata u tim govorima nešto rjeđe dolazi do nekih metatonija (v. t. 96) nego u središnjim govorima.

92. T. Maretić u 1. izdanju svoje »Gramatike i stilistike«¹⁴¹ određuje relativnu vrijednost kvantitete štokavskih akcenata ovako:

akc. $''$ = 1, akc. $\grave{\ }^{\circ}$ = 1 1/4, akc. $\hat{\ }^{\circ}$ = 1 3/4, akc. $\acute{\ }^{\circ}$ = 2. Ako brojeve u tim odnosima pomnožimo s 8, da omogućimo prikaz varijabilnog trajanja svakog turopoljskog akcenta, dobit ćemo ove vrijednosti štokavskih akcenata:

akc. $''$ = 8, akc. $\grave{\ }^{\circ}$ = 10, akc. $\hat{\ }^{\circ}$ = 14, akc. $\acute{\ }^{\circ}$ = 16.

Turopoljski akcenti imaju, u odnosu prema štokavskima, ovakve tipične relativne vrijednosti:

akc. $''$ = 8–11 jedinica trajanja, akc. $\hat{\ }^{\circ}$ = 11–13 jedinica trajanja, akc. \sim = 11–15 jedinica trajanja. Kvantiteta varijanata [$''$] i [$\hat{\ }^{\circ}$] kreće se od 10 do 12 jedinica trajanja.

Uzmemo li prosjek navedenih veličina trajanja svakoga akcenta, relativna kvantitativna vrijednost turopoljskih akcenata bila bi:

akc. $''$ = 9,5 j. tr. (var. $''$ i $\hat{\ }^{\circ}$ = 11 j. tr.)

akc. $\hat{\ }^{\circ}$ = 12 j. tr., akc. \sim = 13 j. tr.

U svojoj disertaciji prikazao je B. Finka te odnose za čakavski dugootočki govor, također u komparaciji s kvantitativnim odnosima koje je za književne akcente pretpostavio T. Maretić, ovim brojnim vrijednostima: » $''$ = 3 (upravo do 3), ($\hat{\ }^{\circ}$ = 4), $\hat{\ }^{\circ}$ = 6 (upravo 5 do 6), \sim = 7 (upravo 6 do 7), ($\acute{\ }^{\circ}$ = 7)«¹⁴² Ako te odnose pomnožimo sa 2, dobivamo ove usporedne relativne kvantitativne vrijednosti:

¹⁴¹ Maretić, *Gramatika I*, 119.

¹⁴² Finka, *Dugootočki čakavski govori*, rkp., 52.

Književni jezik:

akc. $\overset{\sim}{\sim}$ = 8 j. tr., akc. $\overset{\sim}{\sim}$ = 14 j. tr., akc. $\overset{\sim}{\sim}$ = 16 j. tr.

Čakavski dijalekat (Dugi otok):

akc. $\overset{\sim}{\sim}$ = 6 j. tr., akc. $\overset{\sim}{\sim}$ = 12 j. tr., akc. $\overset{\sim}{\sim}$ = 14 j. tr.

Kajkavski dijalekat turopoljskog tipa (Mračlin):

akc. $\overset{\sim}{\sim}$ = 9,5 j. tr., akc. $\overset{\sim}{\sim}$ = 12 j. tr., akc. $\overset{\sim}{\sim}$ = 13 j. tr.

Usporedit ću i relativne odnose štokavskih zanaglasnih dužina (prema Maretiću, o. c., 119) i čakavskih dugootočkih prednaglasnih dužina (prema Finki, o. c., 53) s prednaglasnim dužinama turopoljskih govora, koje sam proučavao u Mračlinu. Te su dužine kraće od štokavskih i čakavskih dužina:

Književni jezik:

Prva zanaglasna dužina = 12 j. tr., druga zanaglasna dužina = 10 j. tr.

Čakavski dijalekat (Dugi otok):

Prednaglasna dužina = 14. j. tr.

Kajkavski dijalekat turopoljskog tipa (Mračlin):

Prednaglasna dužina = 11 j. tr.

U zapadnim turopoljskim govorima (tip *Dubranec*) dužine su nešto izraženije i dulje, pa teže nestaju nego na ostalom turopoljskom području. Njihova bi se prosječna relativna vrijednost trajanja mogla označiti veličinom 12 jed. trajanja.

93. Fiziološke osobine turopoljskih akcenata, u usporedbi s osobinama štokavskih akcenata, prikazujem radi bolje preglednosti i grafički. Sheme štokavskih akcenata $\overset{\sim}{\sim}$ i $\overset{\sim}{\sim}$ ponešto su pojednostavljene prema dijagramima koje je na osnovi mjerenja aparatima za eksperimentalnu fonetiku za te akcente u pojedinačnim riječima dao B. Miletić u knjizi »Osnovi fonetike sprskog jezika« na str. 98. i 99. Uzet je u obzir i grafički prikaz tih akcenata koje je prema Gauthiotu dao A. Belić u *Fonetici* na str. 154. i 156. Prikaz štokavskog (i čakavskog) akcenta $\overset{\sim}{\sim}$ dao je Ivšić u *Prilogu* na str. 147—151, a s tim se prikazom u biti slažu i opisi akcenta u pojedinim govorima, npr. u štokavskom Donje Podravine,¹⁴³ u čakavskom govoru Brusja,¹⁴⁴ Vrgade,¹⁴⁵ Novog Vinodolskog,¹⁴⁶ Suska¹⁴⁷ i dr.

U moje grafikone nisam unosio posebnu liniju intenziteta (»fortiteta«) akcenata, jer se ona prostim uhom teže može odrediti, već sam vrhunac ekspiratornog dijela štokavskih akcenata označio znakom \cdot , a turopoljskih znakom \circ (koji znači slabiji udar). I takav prikaz, zbog toga što ne namjeravam u ovom radu ulaziti u specijalističko područje eksperimentalne fonetike pa se zbog toga nisam poslužio specijalnim aparatima, bit će dovoljan da se pokažu bitne razlike između štokavskih i kajkavskih turopoljskih akcenata.

U turopoljskih je akcenata vrhunac ekspiratorne snage manjeg intenziteta nego u štokavskih akcenata, a jačina je tona podjednako raspoređena za vrijeme trajanja akcenta do pred sam kraj sloga, kad intenzitet naglo pada.

¹⁴³ J. Hamm, *Podravina*.

¹⁴⁴ M. Hraste, *Crtice o bruškom dialektu*.

¹⁴⁵ B. Jurišić, *Govor otoka Vrgade*.

¹⁴⁶ Belić, *Zamětki*.

¹⁴⁷ Hamm—Hraste—Guberina, *Govor otoka Suska*.

Odnosi tonske strane štokavskih i turopoljskih akcenata prikazani su u vertikalnim vrijednostima. Jedinica amplitude akcenata dobivena je tako da je razmak između tonski najvišeg dijela štokavskih akcenata $\grave{}$ i $\hat{}$ i granice redukcije uzet kao 1 i pomnožen s 8, analogno postupku za dobivanje jedinice trajanja (u horizontalnim vrijednostima), usp. t. 92.

Grafikoni prikazuju relativni prosječni odnos trajanja i intonacije pojedinih turopoljskih akcenata. Svaki od tih akcenata može intonacijski i kvantitativno varirati. *Kvantitativne varijacije uvjetuju i intonacijske promjene.* Kako se iz brojčanih odnosa i grafičkih prikaza vidi, u odnosu prema štokavskome turopoljski su se akcenti zbili prema sredini brojčanih vrijednosti, tj. kvantitativna razlika između kratkog akcenta i dugih akcenata manja je, a uz to još i čitava govorna konstelacija naginje, zbog specifične mlitave artikulacije akcenata, produljivanju kratkih a skraćivanju dugih vokala. To je tipična pojava, a drugačije varijacije: produljivanje dugih a skraćivanje kratkih akcenta, što je također moguće u golemoj raznovrsnosti živoga govornog jezika, rijetka je individualna, stilaska ili afektivna pojava. U principu je dakle područje realizacija turopoljskih akcenata u granicama 8—15 jedinica trajanja, prema štokavskom području 8—16 jed. trajanja, ali u prosječnom će govoru kvantitetsko područje turopoljskih akcenata biti manje, od 9 do 14 jed. trajanja. To je područje toliko zbijeno da uvjetuje lake i česte zamjene jednog akcenta s drugim. Ako se, dakle, kvantiteta akcenta $\hat{}$ smanjuje ispod 11 jedinica trajanja, mijenja mu se i tonska linija i u takvim se realizacijama izjednačuje s akcentom $\grave{}$. Ako je skraćen do relativne vrijednosti alofone varijante $\grave{}$, akcent $\hat{}$ obično postaje ravne intonacije, niti silazan niti uzlazan, ili tek neznatno silazan, identičan sa [$\grave{}$] kao varijantom kratkosilaznog akcenta. Kako je intonacija varijante [$\grave{}$] tonski gotovo neutralna, lako se mjesto silaznosti može realizirati i uzlaznost, pa se akcent $\hat{}$ može realizirati svojom varijantom [$\hat{}$]. I akc. \sim može se skraćivanjem ostvariti kao varijanta [$\hat{}$] i [$\grave{}$] (češće prva nego druga), pa čak i kao [$\grave{}$]. Češće je nego kod spomenuta dva duga akcenta poremećena kvantiteta akcenta $\grave{}$. To, drugim riječima, znači da je ostvarivanje akcenta $\grave{}$ u njegovim varijantama [$\grave{}$] i [$\hat{}$] običnije, frekventnije, nego $\hat{}$ > [$\hat{}$], \sim > [$\hat{}$]. Pojave $\grave{}$ > $\hat{}$ i $\grave{}$ > \sim također su češće nego pojave $\hat{}$ > $\grave{}$ i \sim > $\grave{}$.

Opisanim se fiziološkim svojstvima akcenata i kvantitete može objasniti podrijetlo mnogih akcenatskih pojava u turopoljskim govorima. Često variranje kvantitete akcenata, nedostatak izrazite ekspiratorne punktualnosti u svih akcenata, podjednaka artikulacija zanaglasnih slogova bez obzira na to koji im akcentat prethodi (ti su slogovi obično u većoj ili manjoj mjeri reducirani), a osobito susretanje svih akcenata u njihovim varijantama [$\grave{}$] i [$\hat{}$] dovodi do toga da se pojedinačne, gotovo bi se moglo reći slučajne realizacije ustale kao stalne. Tu je uzrok mnogobrojnih metatonija, akcenatskih dubleta, prijelaza riječi iz jednog akcenatskog tipa u drugi, po kojima se turopoljska akcentuacija razlikuje od drugih kajkavskih akcentuacija ili sliči njima, i koji je karakteriziraju u odnosu na prvotno hrvatskosrpsko stanje kakvo je reflektirano u štokavskim i čakavskim govorima. Primjeri raznovrsnih realizacija pojedinih akcenata kao i primjeri koji pokazuju ustaljivanje pojedinih varijanta kao stalnih metatonijskih akcenata (v. t. 94) mogu lako objasniti i to,

božnju nelogičnost Radićevih označivanja trebarjevskih akcenata (ispor. t. 90). Njegovi »sumnjivi« akcenti negdje označuju upravo varijante pojedinih akcenata u određenim riječima i govornim situacijama, a negdje označuju završen proces — metatonijski akcenat koji se ustalio.

Premda u turopoljskoj akcentuaciji kvantitativni i tonski odnosi nisu onako čvrsti kao u štokavskoj ili čakavskoj akcentuaciji, *relevantnost se kvantitete i tona akcenata čuva*, osobito čvrsto u zapadnim i istočnim graničnim govorima. U centralnim su govorima kvantiteta i tonski odnosi akcenata nešto više poremećeni, mogućnost varijacija pojedinih akcenata veća je, pa se fonološka razlikovna funkcija kvantitete kadšto nadomještava fonetskim razlikovanjem dugih i kratkih vokala. Ipak se i ovdje, u pravilu, razlikuju dugi akcenti od kratkoga, a dugi silazni od akuta, pa se može, bez ikakve dvojbe, govoriti o *troakcenatskom sustavu* turopoljskih govora. Varijante [ˈ] i [˘], koliko su god česte, ovisе isključivo o tempu govora i o govornoj situaciji, ali postoji distinkcija ˈ i ˘ < ˈ i ˈ i ˘ < ˘ i ˘ i pri pažljivijem govoru svaki će ispitanik vratiti varijante [ˈ] i [˘] na njihov osnovni akcenat, bio to ˈ ili ˘ ili ˘.

Kvaliteta akcenata u vezi s rečeničnom intonacijom

94. U prethodnom se poglavlju upozorilo na različitost intonacije i kvantitete štokavskih i kajkavskih turopoljskih akcenata i na relativan odnos pojedinih realizacija turopoljskih akcenata među sobom. Jasno je da odlike akcenata ovisе o nizu faktora, kao što su individualne govorne osobine, starost informatora, rečenični (logički) akcent, govorna situacija, stil, afekt. Zapovijedanje djetetu bit će na drugom nivou nego razgovor sa stranim uglednim čovjekom, drugačija je priroda akcenata u prijetnji, drugačija u ljutitom objašnjavanju, drugačija u mirnom, neangažiranom pričanju o prošlim zbivanjima; drugačija je rečenična intonacija (a ta je intonacija upravo linija koja povezuje visinu, kvantitetu i intenzitet svih akcenata i nizinu i kvantitetu nenaglašениh slogova u riječima) ako se nešto moli, ako se nešto zahtijeva, ako se jadicuje. Opća rečenična intonacija u turopoljskim govorima (češće nego u drugim našim govorima) uvjetuje varijacije ili metatoniju akcenata, a tek u izuzetno pažljivu govoru moguće je obratno djelovanje.¹⁴⁸

Istraživao sam utjecaj rečeničnog akcenta na osobine akcenata u riječi, pa donosim nekoliko primjera akcenatskih dubleta, tripleta, pa i višestruke mogućnosti akcenatske realizacije, a zatim i neke, uglavnom već ustaljene zamjene pojedinih akcenata drugima.

a) *zišəl je bēli mēsəc*

1)

b) [zišəl' ɛ bēl'i mēsəc]

c) [zišəl' ɛ bēl'i mēsəc]

d) [zišəl' ɛ bēl'i mēsəc]

e) [zišəl' ɛ bēl'i mēsəc]

f) [zišəl' ɛ bēl'i mēsəc]

g) [zišəl' ɛ bēl'i mēsəc]

¹⁴⁸ Usp. A. Belić, L'accent de la phrase et l'accent du mot; isti, O rečeničnom akcentu u kastavskom govoru.

Ovo je snimljeno na magnetofonsku vrpcu u mraclinskoj osnovnoj školi. Primjer pod a) izgovoren je u normalnom pričanju i predstavlja tipične turopoljske akcente na svakoj pojedinoj riječi. Primjeri pod b) – g) prikazuju varijante koje sam dobio kad sam zahtijevao od istog ispitanika, učenika 6. razreda, da posebno istakne pojedinačne riječi u rečenici. Logički je akcentat u primjerima b) i c) *zišel*, u primjerima d) i e) *meseć*, a u primjerima f) i g) *beli*.

2) a) [trêba kopâti, orâti, sêjati, špricâti, a nê pripovêdâti] (rečenica je izgovorena vrlo afektivno, s izrazito istaknutim svakim od navedenih infinitiva);

[nâi jofkâti!] (rečenica je groznja djetetu, s jakom snagom na imperativu *naj*);

[môi jâpica e vêc stâri čovêk; nâša krâva nam dâ pônô mlêka] (ta.su dva primjera konstatacija, obično pričanje);

b) [imam sâmô tâtû i mâmû, ôca i mâter] (pričanje, vokal *a* u riječi *mater* produžen je zbog isticanja drugoga dijela rečenice, u kojem govornik popravlja prethodne riječi na općenitije);

[dêi krâvam sêna!] (povik, zapovijed sestri na udaljenost, preko dvorišta);
[tô e slâma za štrâiti] (obavijest, akcentat *štrâiti* mj. *štrâiti* noviji je, netipičan, pod utjecajem škole i grada).

U primjerima pod 2) pazilo se na realizaciju akcenta " na vokalu *a*. Primjere pod a) izgovorio je čovjek od 45 godina, primjere pod b) šesnaestogodišnja djevojka.

3) a) [tô trêba dêlati]	b) [tô trêba dêlati]
a) [nê mrem tâk živêti]	b) [nê mrem tâk živêti]
a) [têca, dêite mi spletête tò]	b) [têca, dêite mi spletête tò]

Primjeri pod a) zabilježeni su prema kazivanju 70-godišnje starice, a primjeri pod b) prema kazivanju žene od 24 godine. Osobita je pažnja posvećena akcentu " nad vokalom *e*. Opaža se da se mjesto akcenta " nad *e* < *e* ustaljuju dugi akcenti. U drugim navedenim pozicijama ['] ili [^] slobodna su varijanta akcenta ".¹⁴⁹

Međutim, unatoč svemu tomu mnoštvu varijacija očito je da postoji *odnos* tonskih i kvantitativnih realizacija pojedinih akcentata, kako u cjelini govora pojedinca u bilo kojoj govornoj situaciji tako i u govoru skupine ljudi koji govore zajedničkim govorom u odnosu prema govoru skupine ljudi koji govore kojim drugim govorom, u daljim konsekvencijama kojim drugim dijalektom ili kojim drugim jezikom. Dojam koji se dobiva kad se prvi put sluša koji govor nije uvijek pouzdan zbog nejasnoće govornih detalja, ali se ipak stvara akustička slika govora, koja već u nekoliko saslušanih rečenica izdvaja taj govor od drugih govora. Niz glasova, koje baš i ne moramo razlikovati jedan od drugoga, niz intonacija i kvantiteta, specifična upotreba pauza, relativna brzina govora, sve to dovodi do toga da rečenice, koje nam mogu biti i nerazumljive, daju determinantan ugođaj govora. Tako se može objasniti mogućnost da stručnjak gotovo uvijek može, slušajući samo melodiju

¹⁴⁹ Svi su primjeri u ovoj točki zabilježeni u Mraclinu.

kojega govora u bilo kojoj nepovoljnoj akustičkoj situaciji, s velikom vjerojatnošću odrediti kojem našem narječju pripada izrečeno. Istraživač će govora isto tako i na dijalekatski jedinstvenom terenu bez većih poteškoća i u nepovoljnoj auditivnoj situaciji moći zaključiti je li govornik mještanin ili došljak, naravno ako je istraživač, boraveći dulje vremena u određenoj govornoj sredini, dovoljno upoznao karakterističnu melodiju, ritam i izgovornu bazu ispitivanoga govora.

Iz do sada rečenoga izlazi da je moguće utvrditi karakteristične fiziološke oznake i karakterističan prosjek rečenične intonacije pojedinoga govora. Isto se tako može uspoređivati i rečenica jednog tipa govora s rečenicom drugoga kojega govora. S. Ivšić je to učinio još 1911. godine, kad je u *Prilogu* grafički usporedio kajkavsku rečenicu sa štokavskom.¹⁵⁰ Ivšić je još nekoliko puta upozorio na različitost kajkavske rečenice prema štokavskoj ili čakavskoj. Tako u *JHK* na str. 69. kaže: »Kako je kajkavski govor već po izgovoru akcenta " u primjerima kao *lipa* često nešto blaži od štokavskoga govora, tako je njegova »blagost« veća i po tome, što se štokavska oštrina, koju mu daju osobito slogovi pod akcentom ", ublažuje time, što u vrlo mnogo slučajeva kajkavski dijalekat ima dugi akcentat ^ ili ~ prema štokavskom "; ispor. na pr. u štokavskom: *mislím, da je žena krúške skrila* — i u kajkavskom: *mislím, da je žena hrúške skrila*, dakle u jednoj rečenici tri duga akcenta mjesto štokavskog ".« Na istom mjestu Ivšić uspoređuje kajkavsku rečenicu s čakavskom: »Da se kajkavski govor obično razlikuje i od čakavskoga, dosta je, da se čuje i isporodi izgovor ovih dviju rečenica: kajk. *gdô* (ili *gdô*) *ti je tó povědal?* i čak. *kí ti je tó pověđal?* To su dvije različite melodije bez obzira na eventualnu razliku u tempu govora.«

Sve to u punoj mjeri vrijedi i za turopoljsku kajkavsku rečenicu. Ona, dakako, ima i svojih odlika, koje je čine specifično turopoljskom. Osobito u središnjim govorima njezina intonacijska linija sve više ovisi o smislu, o rečeničnom akcentu, a sve manje o visinskom pomaku akcenata u riječi, tj. sve je češća upotreba *neizrazitijih* akcenatskih varijanata ['] i [^] na mjestu drugih akcenata. Slika tipične, prosječne mračlinske rečenice izgovorene u običnu govoru, neobojene kakvom jačom afektivnom nijansom, pokazuje manje amplitudsko gibanje nego npr. rečenica u Samoboru, Kupljenovu, Cerju i drugdje gdje sam obraćao pažnju na intonaciju kajkavske rečenice. Pod utjecajem izrazitije prirode akcenata u turopoljskoj Posavini i na Vrhovlju njihova prosječna rečenica melodijski više varira nego rečenica centralnih govora.

Dijakronijski izvod

95. Kajkavsku akcentuaciju karakteriziraju mnogobrojne akcenatske promjene prema stanju koje je osnovica današnje akcentuacije svih naših dijalekata.¹⁵¹ I akcentuacija turopoljskih govora podliježe istim zakonitostima

¹⁵⁰ Ivšić, o. c., 154.

¹⁵¹ Usp. mišljenje A. Belića o zajedničkom prajužnoslavenskom jeziku, a zatim o užim vezama naših dijalekata u različnim vremenskim razdobljima (Srpskohrvatski jezik, SNE IV, 414—417).

koje odlikuju kajkavsko narječje u odnosu prema drugim našim narječjima, ali u njoj ima i pojava koje su tipične upravo za to područje, i koje distingviraju turopoljski akcenatski sustav od drugih kajkavskih akcentuacija. Mnoge od tih akcenatskih specifičnosti šire se izvan područja koje obrađujem, tj. najveći dio akcenatskih odnosa zajednički je cijelom području Ivšičeve grupe III (tzv. turopoljsko-posavskom akcenatskom tipu). Tek poneke akcenatske pojave nisu proširene u čitavoj toj turopoljsko-posavskoj grupi govora, ali one se, dakako, pojavljuju u nekim drugim kajkavskim i nekajkavskim govorima (takva je npr. pojava tzv. kanovačkog duljenja, o kojoj je već u ovoj raspravi nešto rečeno, a o kojoj će još biti govora, u t. 96). Prema tomu, kad govorim o turopoljskoj akcentuaciji, mislim na stvarno stanje u turopoljskim govorima, ali pojave ne ograničavam samo na to područje.

Da bismo objasnili turopoljsku akcentuaciju, treba poći od onoga što je Ivšić rekao za osnovnu kajkavsku akcentuaciju. Ta se osnovna akcentuacija čuva u većoj ili u manjoj mjeri u »konzervativnim« kajkavskim govorima, a u »revolucionarnim« se govorima izmijenila. Ja ću ovdje ukratko iznijeti, prema Ivšiću,¹⁵² bitne značajke te osnovne kajkavske akcentuacije, po kojima se ona razlikuje od štokavske ili čakavske, kako bi se mogli izvoditi dalji zaključci.

1) a) na mjestu štokavskog akcenta $\grave{}$ ispred dugoga sloga starijeg ili mlađeg postanja u kajkavskom dolazi metatonijski akcent $\hat{}$ (npr.: nom. sg. m. *mlinar*, *pāvuk*; instr. sg. f. *krāvom*, *lopātom*; gen. pl. f. *jāgod*, *šibic*; u pridj., zamj. i brojevima: *slābi*, *siti*, *dūgi*, *novēji*, *nēki*, *p̄rvi*, *drūgi*; u prez.: *rēžem*, *vīdim*, *čūjem*, *kupūjem*; u ptc. pret. pas. *prēden*, *vīden* i dr.).

b) Metatonijski akc. $\hat{}$ na mjestu štok. $\grave{}$ dolazi i pred konsonantskim skupinama: *hrūška*, *vīšna*, *svādba*, *zājci* (anal. i *zājec*), *p̄šenični*, *lišīji* i dr.

c) Metatonijski akc. $\hat{}$ ostvaruje se i u imenica kao *kōža*; *svōra*; *otāva*.¹⁵³

Kajkavski je akcent $\hat{}$, dakle, ili kajkavski metatonijski akcent ili je kontinuant staroga cirkumfleksa (kao u: *blāgo*), starih kontrakcija (kao u: *znām*) i duženja zbog gubitka poluglasa (kao u: *bōk* < bogā).

2) Akcenat \sim nalazi se na nekadašnjim dugim slogovima, na kojima dolazi i u čakavskom (*mlādi*, *sūša*, *čūvamo*), ali i na prvotno kratkim slogovima u primjerima kao: *zēlje*, *grōblje*, *stōlnak*; nom. pl. n. *sēla*: sg. *selō*, *rēbra*: sg. *rebrō*; gen. pl. m. *lōnec*, *kōnec*: nom. pl. *lonč̄*, *konč̄*; lok. pl. m. i n. *kōnih*, *lōncih*; u pridjevima kao : *dōbri*, *širōki*, *zelēni* prema neodređ. *dobrō*, *širokō*, *zelenō*; *bōžji*, *kōzji*, *žēnski*, *peklēnski*.

Kajkavski je akcenat \sim prema tomu ili kontinuant mlađega prasl. akuta ili je noviji, kajkavski metatonijski akcent.¹⁵⁴

¹⁵² Usp. Ivšić, *Hrv. kajk.*, 70—73.

¹⁵³ Ima i nekih drugih slučajeva metatonije akcenta $\hat{}$ u $\hat{}$ (usp. Ivšić, *JHK*, 71), obično paralelnih takvim pojavama u slovenskom jeziku, s kojim kajkavsko narječje ima dosta zajedničkih crta (usp. *Valjavec*, *Glavne točke*, Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika*, VII, Bulahovski, *Akcentologičeskie etjudi*).

¹⁵⁴ Usp. i L. Sadnik, *Slav. Akzentuation*, 28 f., 44 f., 72, 95 f.; Ivšić, *Posavina* I, 313 f., 231, 243, 251, II, 26, 49, 52, 95; Belić, *Zamētki po čak. govoram*, 221 f., 232, 241; Ramovš, *O slov. novoakutiranem* ò . . ., *JF* II, 227—239.

3) Akcenat " u kajkavskom stoji prema staromu akutu i silaznom kratkom akcentu: *līpa, žāba, šīr, zēt; ōko, nēbo* (stari uzlazni kratki akcent dao je metatonijski $\hat{}$: *kōža, slōga* ili \sim : *kōla, rēbra, bōsi*).

O daljem razvoju turopoljskoga prozodijskog sustava (polazeći od osnovne kajkavske akcentuacije) govori se u t. 96.

Distribucija

96. Po svojim osnovnim akcenatskim i kvantitetskim odlikama turopoljski se govori na čitavu istraživanom području međusobno ne razlikuju. Premda se distribucija akcenatskih realizacija ne podudara svuda, uvijek i sasvim u svim pojedinostima, razlike nisu tako znatne da bi koji govor izdvojile iz zajedničkoga akcenatskog turopoljskog tipa. U okviru istog akcenatskog sustava postoje, međutim, neke akcenatske pojave, osobito neke novije metatonije, koje su karakteristične za pojedine govore, pa i za veća zatvorena područja.

Bitne su značajke turopoljske akcentuacije, u odnosu prema osnovnoj kajkavskoj akcentuaciji (usp. Ivičić, *JHK*):

- 1) Metataksa metatonijskog akcenta $\hat{}$ na prethodni slog;
- 2) Metatonija akcenta \sim na ultimi u akcent $\hat{}$;
- 3) Metataksa akcenta " s ultime na penultimu;
- 4) Akcent " u prvotno kratkim slogovima pred sonantom u jednosložnim riječima;
- 5) Čuvanje dužina pred medijalnim akcentom ".

Zadržat ću se na svakoj od tih akcenatskih karakteristika koliko je potrebno da se obuhvati akcenatsko stanje svih turopoljskih govora i da se upozori na specifične pojave u pojedinim govorima.

ad 1) a) Metatonijski akcent $\hat{}$ ne ostvaruje se u svim položajima navedenim u t. 95. U imenica ž. roda na *-ost, -et* čuva se akcent " na osnovnom slogu: *mlādost* (ne mlādost), *pāmet* (ne pāmet), tako i u im. m. roda: *kāmen* (ne kāmen). U fleksiji ima također takvih pojava: gen. sg. f. *šūme*, instr. sg. f. *šenūcum* (analogijom prema nom. sg. *šūma, šenūca*), nom. pl. n. *korīta* i dr. Ta metatonija nije provedena ni u prezentu glagola tipa *nositi* (*nōsim, vōzim — navōzim, ožēnim, počēšem*). I u pridjeva i brojeva ta metatonija često izostaje: *dōgi, širji* (pored: *nōveši < novēši*), *přvi*.¹⁵⁵

Metatonijski akcent $\hat{}$ prešao je iz medijalnih slogova na prethodni kratak slog u obliku akcenta " , a na prethodni dugi slog u obliku akcenta \sim .

I na kratkom slogu koji prethodi metatonijskom akcentu $\hat{}$ može se realizirati akcent \sim , ali je on samo slobodna varijanta akcenta " , što se dobro ogleda u relativnoj otvorenosti vokala pod njim: [nāprāvi, nē vidim: /v/ grādū, stēna]. U središnjim i istočnim govorima takvo je produljivanje vrlo često, u zapadnima nešto rjeđe. U svim se govorima akcent " u takvu položaju vrlo rado realizira svojim varijantama [ʹ] ili [^].

Primjeri: *slāma* se *mēče* na *stōl* i *pōkrije* (< pokrīje) *stōlnakom*, *dā lūdi dōjdu ōd mēše* (< od mēše), *skūpijo* se *mālo* na *pōto* i *tām* se *spōminajo* (< spo-

¹⁵⁵ Pregled akcenatskog stanja u pojedinim vrstama riječi v. u IV. poglavlju.

mînaju), selâki *ôdlaze*, kât se *naôbedvajo* počmu se spomînati, *zâvršil* sem sêdmi rêt, òn je dôšel çasu kât smo se *zâ jnega spôminali*, Zdênkica je mlâjša *ôd mene*, *pôgrabila* kobila galôp, *jâ ga nê vidim*, ônda si *ôbrišem* ôçi, ônda se *ôbujem*, pôslê *pôstane* vîno, çe sônce da *zâlazi zâpadne* za ôblak ôndar bô kiše, râkija *prôlazi* kros tu çêf -MR;

pôndelek, *kônople*, *hôrvački*, *nê pušim*, *ômičem*, *ôparim*, *ôstavim*, *pôsvadim*, *pôdignem*, *nâpravim*, *zâkřpam*, *ôstanem*, *pôdrežu*, *pôdrâlimu*, *spôminam*, *pâmetimu*, *nê dëlamu*, *pôkrita*, *gôvorili*, *pôbegla*, *pôšekel*, *ûvenula*, *prêstrašila*, *nâtrpan* -DU;

oblêčen je /v/ *rôbaçu*, na šâke îma *kôlence*, prste i nôfte, mî se *nâ pašê* îgrame, *zlôcesta*, *prî nami*, *pôbegel* je, *pômazala* se, *ôtišla*, *sirômašen*, *pôvedala*, *pôplašila* -BA.

Na prethodnom dugom slogu u svim je govorima u takvim slučajevima dugi uzlazni akcentat: *nažûlila* (< *nažûlila*) sem si nôgu, *žîvela* je dôbro, *glêdêla* sem ga.

b) Stari se cirkumfleks obično ne prenosi na prethodni slog: *iz grâda*, *ôd dâna*, *do vrâga*, *pret sîna*, *za zlâto*, *na glâvu*, *za blâgo*, ali i: *nâ misli*, *prî trjse* -MR, slično i u drugim govorima.

c) Cirkumfleks se ne pomiče u tudicama: ôtpat ot *kombînjôf*, za blâgo ke se *ansîlira*, tò ne *pasêra*, navêk *komêdijô* dëlam, îdem *kancelârije* çistit, dëj mî *cigarêtlin* -MR.

ad 2) a) Novi se akut ostvaruje u svim slučajevima u kojima je i u osnovnoj kajkavskoj akcentuaciji, osim na apsolutnom kraju govorne jedinice. *Na ultimî akut prelazi u akcent* ^ . U pojedinim govornim situacijama može se akut realizirati i na apsolutnom kraju, ali to nije pojava vezana uz akcent u riječi već uz rečeničnu intonaciju.

Primjeri: *palêr* têše plâjnke, *kovâč* îma mêh, *stolâr* dëla s pîlum, *komâd* mësâ, na pôlu râte *krampêr*, vôk je bil *sirômâk* betêžen, dâ bi on bil *krâl* (= kralj), dôjde /v/ *duçân*, *velî*: *ležîm* i *glêdîm* -RA;

prî nami se *velî* šenîca, glêçte kak onê (= onaj) tam *bežî*, tò je *rogâç*, òn je môj *rogâk* -LK;

težâk dîela *nâ* polu, žgânci su zamaščeni z *mastjûm*, dëvje gûske *letê*, ôstal je i prez *ženê* i prez *deçê* -LO.

b) Kad se takav akcent ^ (< ~) širenjem riječi nađe na medijalnom slogu, on ponovo postaje uzlazan:

ôd nas nêjdeju *mlekâri* (< *mlekârî*), *kôla* îmajû četîri *kotâçe*, *gnoîmu* zêmîlu, *sušîmu* ôtavu, tò je kôlo ot *sukâça*, dojdête *veterînarû*, zël je vam je dvâ *fiš-kâle*, dëset *komâdof* *deçê* -KR;

dobîmo mêlu, o pôl dân *jêmo* kûvajni lûk s *krampêrom* îli bâžul s *krampêrom* i ták nêke, òn po sêlu îšçe *težâke* da mô dëljajo, mlêko *prodâmo* -RA.

Ta je pojava redovita na čitavu području u promjenama unutar jedne riječi. Međutim, pojedini se govori razlikuju među sobom po ponašanju akcenta ^ < ~ u enklizi. U najvećem broju govora taj akcent u enklizi prelazi u akc. ~; u nekim je selima jednako moguća realizacija obaju dugih akcenata, a u nekim je govorima običnija silazna intonacija u takvim položajima. Potrebno je naglasiti da se ta akcenatska promjena ostvaruje više u svezama glagolskih oblika s enklitikom nego u enklizi imenskih riječi, s izuzetkom ličnih zamje-

nica. Iz zabilježениh potvrda proizlazi da se u enklizi jednako kao akcent $\hat{<}$ može ponašati i cirkumfleks drugačijega postanja.

Primjeri: *f pečī mi nēče gorēti, najprē sō išli po škriņne, tū se tãncalo, ž nēm sō to po jējce písali, bī me mōgla zbdōsti ž nīmi, ob jedenājst vūr se otišlo, jā sem prodāla svēga kōjna, ali i: jā sem čūla, tū smo popēvāli, tī ni ne pōznaš -MR;*

ōnda se *jē*, a *jē* se pečeno ili kŭvano; *dvā sō* prī nami, *jā sem* mōrala drčati, *vučīm se*, ali i: *prē* se tēže živēlo nek sāt, mlādēneć *sedī* za stōlom -RA;

bojīm se onē ženē: *onē ženē* se *bojīm*, *bolī me* rŭka : rŭka me *bolī*, bez *rukē* je ōstal : bez *rukē* se nē mre -LO;

jā se zōvem Vinko, *mī* se vučīmu škŭōle, *dobī* se vřjne, *dāl* sem kōkoši kororŭze, *z oči* su curēle sŭze, *mī smu* sī čakali vučitelā, ali: muž be/z/ *ženē* je dōveć, *mī* ne jēmu rībe, *nāj* me pitāti -LU;

ž nēm je pŭno pōsla, *posudjē* se pēre s perīlkom, *pastēri kī* su pāsli krāve i tēliče, *kojnār* je bil *kī* je gōnil kōjne -KO;

jā sem selāk, *mī smu* imāli gotōvi *materjāl* za mōst dēlati -PL;

līst je zelenē bojē, *s kīem* si to bil spominkŭ -ŠI;

nāj mi govorīti, *jā* te pitam, *vu čēm* se tēpe vřjna, *dāl* je rŭbeć svōje žēne -DR;

pŭt smu navāžāli s pēskum, *lŭć* je nājbolā z grābrovoga drēva, *jā* sem se zmōreļ, *vřčār* je pri dōmu, *jā* sem govorīla, *jā* sem roģēna *vu* Dubrŭjnec -DU;

jā ne ōrjem, *jā* sem svēmu dēdu nōka, *mī* se rājnīme z rēpum, zēļjem, z mlīekem; *kvār* je ōne kāt s krāvami zājdem *v* dētelu ili *f* kākovu ōtavu, *boīm* se te bābe, *vřāk* je rēkeļ da ima trīsto liēť -BA;

jā sem bil snōučka Zagrēbu, *tīca* leťi *po* zrāku, *nāj* se bojāti, *jā* ga nē vidim, *jā* ti nīke zlā ne želīm -SA.

ad 3) a) *Kratki akcent realizira se na svim slogovima u riječi osim na ultimī.*

Ipak se kadšto u nekim govorima može čuti i oksitonički akcent. Za razliku od drugih govora našega jezika, u kojima se prvo gubi kratki akcent s krajnjeg otvorenog sloga a onda tek sa zatvorenog,¹⁵⁶ u turopoljskim govorima koji čuvaju relikte oksitoneze oksitonički akcent " ostvaruje se uglavnom u otvorenom slogu. Zabilježio sam među golemim brojem primjera u kojima se oksitoneza izgubila i nekoliko primjera naglašenog kratkog krajnjeg sloga:

slāba ti je tō *snejā* tēra *v* lētŭ k ižē dōjde, idem *krampērā* okāpat, *jā* sem od sīna *snejā*, a *snejā* rōček skŭva, na blāgoslof sō se nosīla čīsta *jājčā* bēla, nēče me poslŭnŭti *mōjē* dēte, *na glāvē* — tō sō ble kītice -MR;

(f) *trāvē* ima ūna gnēzdo -VĆ;

dēj *stŭčī* to diēte -DR.

Omavo idu i primjeri kratkog akcenta mjesto $\hat{>}$ na ultimī genitiva imenica tipa *žēna*, koje sam zabilježio u mnogim selima: [Zagrēp e prēk Sāvē, zmēsni krŭf e kāt se mētne rženē mēle] -MR; [ŭ bāgru ima vodē, bojīm se onē ženē, ni bīlo pitkē vodē] -LO; [jā nīmam snējē] -PO. U tim se primjerima pojavljuje akcent " kao fonološki relevantan, a ne kao varijanta dugosilaznog akcenta, što dokazuje morfem [e], nastao analogijom prema gen. sg. imenica tipa *bāba*. Ipak, gen. sg. tipa [žēnē] češći je nego [ženē].

¹⁵⁶ Usp. Ivić, *Dijalektologija*.

Nešto je proširenija pojava kratkog silaznog akcenta na starom mjestu kad se govorna jedinica proširi enklitikom, ali i tada rijetka (i u govorima u kojima sam tu pojavu zapazio znatno prevladava pomicanje krajnjeg akcenta " na prethodni slog): *oni su mene tükli, jesu mi se pojèli, snèja i ženà mu -KR; bes koncà se në mre šivàti, oni su bili tam -MR; Sàvã je rièka -MI.*

Oksitoneza je netipična, rijetka pojava. U zapadnim govorima oksitonički su primjeri nešto češći nego drugdje.

b) Akcent " čuva se na zatvorenom krajnjem slogu u riječima stranoga podrijetla. Ta je pojava karakteristična za sve turopoljske govore: *paradàjs, gređènc, hibrít, prevarànt, galòp, komunìst.*

c) Akcent se " na kraju riječi ostvaruje i u nekim riječima, leksički vezan. Tako se u svim selima govori: *nekàk, ovàk* (pored: *òvak*), *jedenàjst — devetnàjst* (pored: *jedenàjst — devetnàjst*).

d) Za turopoljsko je područje tipična, dakle, metataksa akcenta " s ultime na penultimu. U tom se položaju akcent " najčešće realizira kao ". Na neka- dašnjim kratkim slogovima taj se akcent po fonološkom djelovanju na inherentna obilježja fonema još nije izjednačio sa starijim akutom ili sekundarnim akutom na mjestu prednaglasne dužine (usp. nom. sg. [sě̀lò]: nom. pl. [sě̀la]). Na kratkoj penultimi može akcent " ostati neizmijenjen, osobito u zapadnim govorima ([sě̀lò] i [sě̀lò] -DU).

Primjeri: *jàrèk, cùček, krampěra* (gen. sg.), *Zàgřep, žgànci, plàtno, vïno, Sàva, zïma, rùka* — na cijelom području;

nàše sèlo je lèpo, òva žèna ìma pòno dècè, lèpo je žìvèti dòk je čòvek mlàt, mi smo sì dèca, pečì gorì ògen, tò je bèli kòneç, jà pòznam òve bòje: crvènu, žùtu, plàvu, bèlu, ròzu, kavènu, zelènu; nàša je zèmla dòbra, ali i: dèneš je mřsko vrème, dè sò ti dèca -MR;

òn čòvek je jàko spàmeten, dèni tej lònec na stòl, jà slùšam svòga òca, pùstil sem svìne òtavo, nìgdè našèm sèlu nìma ognìšća -PO;

snèja i ženà mu, přvo sèlo ot Kràvarske, nòga mi se òdmrzla, tòpla vòda, stràjnska žèna; na pòsèl, na dèlo; dèca su jofkàla, sèlo je molìlo, tò je kak ògen, za navèk f pèkel, bìla su dèca debèla, vřtèno -KR;

lònec je pùn, òteç je to pòsle dòznal, kàk dèneš po sèlu nìgdè në vidimu, nìma nìš za òbet, dřš me za jèzik -DR;

dèj si ju pòjeç dòk je tòpla, mòja je zèmla dòbra; nàše sèle nèje Tùropolu, òne je Pòsavine; na ublùke je stèkle, òva ti je lèpa -LE.

U promijenjenim uvjetima, kad se u fleksiji poveća broj slogova ili je nastavak dug, akcent je na prvotno naglašenom slogu: *òbet ~ òbèda, jèzik — jezìka, čòvek — čòvèka, Mràclìn — Mràclìna, òblok — pod oblòkom; žèna — gen. sg. ženè, instr. sg. ženùm, rùka — rukè — rukùm, sèstra — sestřè — sestřùm.* U promjenu imenica prodire i analoški akcentat prema nom. sg.: *Mràclìna, jèzìku, žène, sèstrùm.* Do te pojave dolazi pod utjecajem književnog jezika.

e) »Kanovački akcent« ostvaruje se u našim govorima kojima je poremećena organska akcentuacija ulaženjem elemenata neke nove, njima strane akcentatske strukture.¹⁵⁷ U turopoljskim govorima u kojima se provodi »kano-

¹⁵⁷ Usp. M. Hraste: O kanovačkom akcentu u Hrvatskoj. Slična pojava u slovenskom jeziku posljedica je specifičnoga slovenskog razvoja kvantitete u otvorenim slogovima (*žèna, òkno, èlòvek* jednako kao i *lùpa, léto, gen. sg. bràta*).

vačko« duljenje, u najvećem broju slučajeva ono je ustaljena pojava u poznatom položaju. Pojave kratkosilaznog sekundarnog akcenta na položajima »kanovačkog akcenta« u središnjim i u istočnim govorima ostaci su starijeg stanja koje sve više nestaje ili su afektivnog, stilističkog postanja. Treba, međutim, napomenuti da se »kanovačko duljenje« vrši u dvosložnih i trosložnih riječi koje su imale kratki naglašeni krajnji slog (*žēna, oteč, vručina, starina, tuđina*), a u trosložnim i višesložnim riječima ili u oblicima koji su nastali širenjem osnovne riječi naglašeni se slog opet pokraćuje (*mā sēstra*, ali *sēstra je došla, na obluku je stēklo* ali *stēklo je pōtrl*, tako i *jēzik — jezika oblok — oblōki* i sl.

»Kanovačko duljenje« vlada u najvećem broju turopoljskih govora, a i u onima u kojima je sinkrono stanje drugačije postoji težnja za tim duljenjem, bilo pod utjecajem obližnjih govora u kojima je proces u velikoj mjeri završen bilo vlastitom organskom akcenatskom evolucijom. Na području Turopolja ne postoji danas ni jedan govor u kojem se ne bi, u većoj ili manjoj mjeri, ostvarivalo to duljenje. Ta akcenatska pojava mora da je veoma mlada, jer je još Ivšić nije unio u svoje akcenatske primjere kao tipičnu. Ona se morala proširiti i neprestanim, sve jačim vezama s gradom, upoznavanjem standardnog jezika i sve većom potrebom da se stanovnici svih turopoljskih sela gotovo svakodnevno njime služe. Njezinu kronologizaciju može odrediti i pojava da je »kanovačko duljenje« u mlađih ljudi gotovo redovito, a što je stariji govornik to su češći primjeri starijega stanja.¹⁵⁸ U zapadnim selima, u kojima još prevladava starije stanje, većinu primjera »kanovačkog« duljenja zabilježio sam prema kazivanju mlađih ljudi.

f) Nekadašnje skakanje silaznih akcenata s prvog sloga imenica na proklitike očuvano je samo u tragovima (usp. i l b u ovoj točki): *nā pole, nā polu, nā pašē, nā gosti* (primjeri za skakanje \wedge : *nā misli, pri trjse*).

Uz zamjeničke oblike prokliza je veoma česta: *nā jnemu, vū jnega, bēž ne, pri nami*, a u tipu *zā me, pō te, nā se; pri nas* redovita.

ad 4) *Akcent* " *dulji se pred konsonantskim skupinama koje počinju sonantom. Izvan takvih skupina sonanti ne djeluju na akcent* ", bez obzira na to je li riječ nekada imala naglašenu ultimumu ili penultimumu: *krōf, rōj stōl, vōl, gnōj, kōjn, pējn*¹⁵⁹ — *kōjnski, peklēnski, žēnski; stōlnak, stārca, pālca, zājca* (gen. sg., anal. i: *stāreč, pālec, zājec*). Rijetki su primjeri koji se ne slažu s pravilom: *gānk — gānka, gājs — gājsa, āfto — āfta; gen. sg. nōfta* (: *nōvet*).

ad 5) a) Zanaglasne su se dužine u svim turopoljskim govorima izgubile.

b) Po mogućnosti realizacije prednaglasnih dužina pojedini se govori razlikuju. U nekim govorima te su se dužine pokratile ili se privlačenjem akcenta na sebe realiziraju kao dugi uzlazni akcent, u drugim se obično čuvaju. Prednaglasne dužine i kad su pokraćene ostavljaju svoj trag u zatvorenosti vokala:

¹⁵⁸ Sličnu je pojavu konstatirao i S. Težak u selima oko Karlovca: »Kod mlađeg se svijeta sve više čuje . . . t. zv. kanovački akcentat. . . žēna« (Karlovac, 423).

¹⁵⁹ Usp. sličnu sporadičnu pojavu neduljenja prvotno kratkih vokala pred sonantima u slovenskom jeziku: *bōj, dvōr, kōnj, krōv, rōj, slōj, stōl, vōl* ali i: *gnōj*, gen. sg. *gnōjā* (Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar, s. v.).

bū mōral [plātiti] *za zājce, jēmput je dōšel* [Zagrēba], *one su sē* [obavīlale Zagrēbu] -BA;

jā bi sāt štēl [pripovēdāti] *dē bi se svīne* [odgajāle, ranīle]; *trēba je* [kupiti pak platiti] -SA.

U Mraclinu, a tako je u najvećem broju sela u središnjem Turopolju, dužine se čuvaju uglavnom u govoru starih ljudi, a i u njih nisu više redovite. Dužine se mogu realizirati samo pred akcentom [˘] na medijalnom slogu, a najčešće se ostvaruju kao poludužina (usp. t. 91 d i 92). U drugim su se položajima ili pokratile ili su na sebe privukle akcent (pri tom se kraćenju također čuvaju inherentna obilježja »dugih« fonema): [prēk Sāvē, z vručūm kavūm — prek Sāvē, s kavūm] -MR.

Primjeri: *ōnda smo kūrīli* s kūjne f īžu, *škātule sō se kūpile*, *kārāti* se ōče, *dāre sō mi pri menē dāvāli*, *ōndar smo slāmu štrik zavēzāli*, *ž nūm se to frkālo i mēsālo*; *dēca sō slāmu prijela*, *rastrgēvāla*, *kopītāla* se pō inē; *čēle sō vōjsk narēdīle*, *ž nēm sō to po jēcē pīsāli*, *kāk je nahitēvālo* nēke, *nēče me poslānūti* mojē dēte -MR, slično i u drugim središnjim i istočnim govorima.

Govori u zapadnom dijelu Turopolja čuvaju u većoj mjeri prednaglasne dužine nego drugi turopoljski govori. Ali i tu dužine nisu više apsolutno čvrste i sve se više, osobito u mlađih ljudi, pokraćuju ili zamjenjuju akutom, jednako kao u primjerima tipa *vīno*. U tim govorima dužine se mogu realizirati i na penultimi, pa i, premda vrlo rijetko, pred akcentom [˘] na krajnjem slogu. U Dubrancu sam, među ostalima, zabilježio i ove primjere: *pūt smu navāžāli* s pēskum, *jēden je (sīn) Zāgrēbu*, *nīsu se pūno kārāli*, *nūtrēk vrčāru imamu lūka i šalātē mālu*, u Vukomeriću: *šetāli su po Zāgrēbu*, *nēgdar se i potūkū*, *pōčel mi je zūp čamēti*, (f) *trāvē ima ūna gnēzdo*, *ze Zāgrēba mi je donēsēl lēpoga cājga za šūrc*, *dēj stūci to dēte*, *žēne su pīlīle drva*, *čēra mi se dēte nalādēlo*, *blātu se kālē svījne*.

c) U svim su turopoljskim govorima obični primjeri kao *kārāti*, *pīsali*, *Zāgrēba*. To svakako nije turopoljska akcenatska odlika, već je refleks štokavskoga prenošenja akcenta, prihvaćen u velikoj mjeri od mlade generacije Turopoljaca.

IV. OBLICI

DEKLINACIJA

Imenice

Uvod

97. U turopoljskoj se deklinaciji gotovo bez traga izgubio dual¹⁶⁰ pa se imenske riječi mijenjaju u dva broja, singularu i pluralu, i u 7 padeža. U imenica muškog roda koje svršavaju konsonantom izgubljen je posebni oblik za vokativ, u imenica ženskog roda (i muškog na -a) očuvan je kao stilističko

¹⁶⁰ O oblicima sr. roda kao *dvē kolēne* v. t. 127.

sredstvo.¹⁶¹ Imenice muškog roda često i kad označuju što neživo mogu imati jednake oblike u genitivu i u akuzativu sg.¹⁶² Ostali padežni odnosi sačuvani su iz velike starine, s time da su, uz neke izuzetke, prevladale nekadašnje glavne nepalatalne imeničke promjene, a očuvala se, kao i u drugim našim govorima, i i-deklinacija ženskog roda. Konsonantske deklinacije imenica srednjeg roda nestale su. Sačuvan im je samo trag, kao i u drugim govorima, u infiksima *-n-*, *-t-* i *-s-* (gen. sg.: *piščeta*, *imena*, nom. pl. *čuděsa*, gen. pl. *čudēs*). Neke razlike između nastavaka starih tvrdih i mekih osnova (npr. instr. sg. m. i sr. roda *-om* / *-em*, gen. pl. *-of* / *-ef*) čuvaju se u zapadnim govorima, u središnjim su ti nastavci generalizirani u korist tvrdih osnova (*-om*, *-of*), a u istočnim je u instr. sg. m. i n. prevladao nastavak mekih osnova (*-em*), a u gen. pl. m. nastavak tvrdih osnova (*-of*).¹⁶³

Inventar padežnih morfema imeničke promjene

98. Nastavci imeničke promjene jesu:

<i>Imenice m. i sr. roda</i>		<i>Imenice ženskog roda</i>		
m. rod	m. i sr. rod	sr. rod		
sg.: N —∅		-o(-e)(-u)//-e	-a	-∅
G	-a		-e(-ê)(-ë)	-i
D	-u		-e(-i)	-i
A = N ili G		= N	-o(-u)	-∅
L	-e(-u)		-e(-i)	-i(-ê)
I	-om(-em)(-um)//-em		-um (-om)	-jûm
(V) = N		= N	-a (-o)	-∅
pl.: N -i		-a	-e	-i
G -of(-ef)(-i)(-∅)		-∅(i)	-∅(-i)	-î
D	-em-êm,(-om)	(-am)	-am	-em
A -e		= N	-e	-i
L	-e	(-a)(-i)	-a	-î
I	-i(-mi)		-ami	-mî(-î)
(V) = N		= N	-e	-i

Kao imenice ženskog roda s morfemom *-a* u nom. sg. dekliniraju se i imenice muškog roda tipa *slûga*.

Morfemi u zagradama označuju fakultativne, netipične padežne alomorfe ili alomorfe koji se ostvaruju u pojedinim govorima na širim ili užim geografskim područjima u Turopolju.

Znak // dijeli alomorfe koji čuvaju stare odnose u djelovanju tvrdih i mekih osnova na nastavke u deklinaciji.

O odstupanjima od ove sheme, kao i o drugim pojavama u vezi s promjenom imenica, govori se u idućim točkama.

¹⁶¹ V. t. 151.

¹⁶² V. t. 103.

¹⁶³ V. t. 106. i 109.

Razvoj i stanje imeničke deklinacije

Imenice muškog roda na suglasnik

99. Imenice muškog roda izjednačile su nastavke (s odstupanjima u gen., dat. i akuz. pl.) prema nastavcima stare o-deklinacije. Ostataka drugih promjena ima malo. Od oblika nekadašnje i-promjene zabilježio sam genitiv pl. imenice *pōt* u priloškoj službi u sintagmama kao što su: *kùliko pōti, pēt pōti*, ali u takvim svezama imaju i neke druge imenice nastavak -i: *pēt mešēci, sto đinari, kùliko mešēci*. Dakako, i imenica *lūdi* očuvala je neke starije nastavke. Imenica *dēn* (i: *dān*) pored promjene *dēn — dēna* (*dān — dāna*) mijenja se i ovako: *dēn — dnēva — dnēvu*, n. pl. *dnī i dnēvi*, dakle na stari genitiv nadovezano je -v- i padežni nastavak o-osnova, kojima je tako prišla i ta imenica, jednako kao i druge imenice stare n-promjene: *kāmen — kāmēna, kōren — kōreṇa, jāčmen — jāčmēna*. U imenice *plāven* (= plamen) sufiksualno *e* postalo je nepostojano: gen. sg. *plāvna*, dat. sg. *plāvnu* itd.¹⁶⁴

100. Imenice tipa *čiganin* izgubile su krajnje -in: *křšćan*, gen. sg. *kršćāna*, nom. pl. *křšćani, čigan* — *čigana* — *čigani*. Krajnje -in gube i etnici na -janin: *Zāgrepčan — Zāgrepčāna — Zāgrepčani, Ličan — Ličāna — Ličani*.¹⁶⁵ Etnik *Tūrčin*, premda se i u takvu liku može čuti, češće se govori: *Tūrak — Tūrka*, prema nom. pl. *Tūrki*. Pored novijeg lika *Sřbin*, koji je ušao iz književnoga jezika, još se čuje starije *Sřp*, gen. sg. *Sřba*, nom. pl. *Sřbi*, gen. pl. *Sřbof*.¹⁶⁶

Završetak -in u imenica koje znače nešto neživo drukčijeg je postanja, pa se drukčije i ponaša: *beciklin*, gen. sg. *beciklina*, nom. pl. *beciklini, hernādlin* (= igla za kosu), *cigarētin, cōklin* (pored *cōkel* = debela greda),¹⁶⁷ *vīnklin* (= kut: njem. Winkel), *prōtlin* (: njem. Brotpfanne),¹⁶⁸ *pāntlin* (: njem. Band).¹⁶⁹

O tom nastavku piše Hildegard Striedter-Temps: »Eine Erweiterung durch das slav. Suffix -in, das zur Bildung von Einwohner- und Klassennamen verwandt wird, ist nicht anzunehmen. Vielleicht handelt es sich hier um Einwirkung des mhd. Suffixes -lin. (Im Bair. wurde mhd. -lin zu -lin verkürzt).«¹⁷⁰

101. Nema nepostojanog vokala u fleksiji riječi *šēf* (= šav), gen. sg. *šēva*, nom. pl. *šēvi* i *řbet* (*řbeta, na řbetu, řbeti*).

102. Neke su imenice drugog roda nego u književnom jeziku, a poneke imaju u istom govoru dva roda, pa se mijenjaju ili po jednom ili po drugom. Muškoga su roda imenice *zvōn — zvōna, čipel — čipela, klobās — klobāsa*.

¹⁶⁴ Akcenat ˘ prodro je u nom. sg. iz padeža u kojima je prvotni ˘ produžen pred sonantskom skupinom.

¹⁶⁵ Ta je pojava redovita u kajkavskim govorima. Usp. npr. u Bednji *křšćun*, Krōpinčun, Zōgrepčun (*Jedvaj, Bednja*, 296), tako i u Prigorju, u Virju, u Samoboru, Loboru, Varaždinu, oko Karlovca i drugdje.

¹⁶⁶ I u drugim je kajkavskim govorima običan lik *Srb* (usp. *Jedvaj, Bednja*, 296: *Sērb*), a tako se taj etnik govori i u nekim štokavskim krajevima, npr. u Posavini (*Ivšić, Posavina, Rad* 196, 211). Zabilježen je i u Vukovu rječniku (s. v.), a prema njemu i u Ivekovićevu, Ristić-Kangrginu, Benešićevu i u drugim rječnicima.

¹⁶⁷ Usp. *Schneeweis*, 4: »*cokla* aus mhd. *sockel*... (aus fr. socle 'Säulenfuss', unterer Absatz von Gebäuden aus lat. *soculus* 'kleiner Schuh')«.

¹⁶⁸ Usp. *Schneeweis*, 10, pod *protfan*.

¹⁶⁹ Usp. *Schneeweis*, 52: »skr. *pant*, m. 'Eisenband an der Tür' aus d. *Band*«.

¹⁷⁰ *Deutsche Lehnwörter*, 93.

Imenica u značenju *svrdlo* u turopoljskim je govorima muškog roda i ima oblik *svèder* — *svèdra*.

Imenica *vèčer* muškoga je i ženskog roda: *sàki vèčer*, *dòber vèčer*, *ovè vèčeri* -MR. Dva roda imaju i imenice *žòč* (*žòč* — *žòča* i *žòč* — *žòči*), *làs*.

Uz zbirnu imenicu *lístje* često se govori u istom značenju nom. sg. *líst*: *ka dõjde jèsen pàda líst* -DU.

Uz imenicu *kršćenje* u istom se značenju govori i nom. sg. *křst*: *kàt se dète zrodì*, *ùnda ìde na křst* -DU.

103. *Akuzativ* sg. može po svojem obliku biti jednak genitivu, bez obzira na to označuje li imenica živo biće ili što neživo. Međutim, obično je i razlikovanje tih kategorija, pa je u mnogim govorima, osobito u Mraclinu, običnije *děj mi nõš* nego: *děj mi nõša* (o frekvenciji jednoga ili drugog oblika, kao i o smjeru razvoja upotrebe genitivnog ili nominativnog oblika pravog objekta više se govori u Sintaksi, t. 275).

104. Imenice muškog roda na suglasnik nemaju posebnog oblika u *vokativu* nego za nj služi oblik nominativa: *řòžek*, *kè je tò?* *sìn moj dràgi!* *zàke mi nèčes dàti*, *bedàk jèden?* -MR.

105. Imenice toga tipa čuvaju stari nastavak *lokativa* sg., koji se u turopoljskim govorima reflektira kao -e, ali kao dubleta prodire i dativni nastavak -u: *pri Mlādene* i *pri Mlādenu*, *na vòle* i *na vòlu*, *v oblòke* i *v oblòku*, *na cùcke* i *na cùcku*, *na motòre* i *na motòru*. Do sve češće upotrebe novijeg nastavka -u dolazi zbog tendencije da se u samom obliku istakne razlika između lokativa sg. i lokativa pl., koje inače u tipičnom govoru nema.

106. Nastavci *instrumentala* sg. starih tvrdih i mekih osnova u istočnim turopoljskim govorima izjednačili su se i sve imenice ovog tipa završavaju na -em: *z lùkem*, *s krùvem*, *s paradàžzem*, *z mèdem*, *sìrem*, *s krampèrem*, *s pùtrem*, *z nõžem*, *z òcem*, *s kòncem*, *s kèlem* -BA.

U središnjim govorima nastavci su za taj padež izjednačeni, u fonetskoj realizaciji [-òm] ili, rjeđe, u alomorfima [òm] ili [-um]: [s cùgòm, z mòžgòm, svèkròm, s přstòm, z mòžòm, z motòròm, s krampèròm, z vòlòm, z vràpcòm, štiklècòm — z vràogòm, š čòvèkòm, z mòžum, sìnùm, z jezìkùm] -MR.

Ipak i ti govori poznaju nastavak mekih osnova -em, a taj se redovito javlja samo iza palatala *j* i *ñ* (odnosno njegove turopoljske fonetske realizacije [jn]): [z løjem, z røjem, s kòjnem, s pèjnem], usp. i u imenica srednjeg roda: *s kamèjnem* i dr. u t. 131.

U zapadnim govorima redovito je iza platalnog suglasnika nastavak -em: *z bìcem*, *z gnòjem*, *z nõžem*, *s kòjnem*, *s krížem* -DU, a iza nepalatalnog suglasnika nastavak -um: *z vùglenum*, *š črèpum*, *šòpum* -DU. Nastavak -em imaju u tom tipu govora i imenice kojima nom. sg. svršava na suglasnike *l*, *r*, *c*: *s pàžulem*, *s krumpèrem*, *z motòrem*, *s kòncem* -DU.

Imenica *pùt* u priloškom značenju ima nastavak -em (*mì smu se svàdili sèm pùtem*), inače joj je normalni završetak u instr. sg. -om, -um (*òjdite tèm pùtum* i *màm ste pòlek škòle* -DU).

107. Turopoljski govori imaju samo kratki plural. Ispred padežnog morfema za *nominativ pl.* analoški je velar u svim govorima, pa i na »Vrhovlju«, gdje je u imperativu očuvan rezultat druge palatalizacije.¹⁷¹

vôki, listi, lîgeki, žûgeki, tëleki, dâri, nôži, gòlôbi, mîši, vrâgi.

108. U svim se selima prema nom. sg. *brât* govori nom. pl. *brâti*. Zbirna imenica *brâča* nije tipična.

Prema singularu *čovêk* plural je *lûdi*.

Samo u množini govore se imenice *pènezi, mustâci* (= brkovi).

Imenica *gôspon* ima nom. pl. *gôsponi*. Zbirna imenica *gospôda*, koja se mijenja kao imenica ženskog roda u singularu, ima drugo, najčešće pejorativno značenje: *vidêl sem ône dvâ gospône, id su ti gospôda!* —MR.

109. Najfrekventniji nastavak *genitiva pl.* jest *-of*. U središnjim i istočnim govorima izjednačeni su nekadašnji nastavci, bez obzira na dočetni konsonant: *břkof, listof, přstof, nõstof, sinôf, dedôf, vragôf* -MR *orejuf, zâjcuf, jêžuf, rogâkuf* -BA.

Rijetki su primjeri prijeglasa: *kolâčef* -MR, *orêjef* -BA.

U zapadnim je govorima izvršen prijeglas iza palatala i iza *r, c*: *nôžef, mûžef, orâčef, bičef, krâjef, krumpîref, ôcef* -DU.

110. Nastavkom *-i* prave genitiv pl. neke imenice koje su ga zadržale od starine: *ludî, gostî*, a ponekad prema njima i neke druge: *možî, nõfti* (pored *môžof, nõftof*).

Uz navedene, imaju nastavak *-i* redovito i imenice koje označuju neku mjeru, osobito uz brojeve: *dêset centimètri, pè dînari, više pûti, tri pûti, sêdem komâdi, dêset mješeci, dêvet êkti*. Ali i uz brojeve može prionuti frekventniji nastavak *-of*: *dêset komâdof, dêset vozôf, šêst svedokôf*.

Taj nastavak imaju katkada i one imenice koje se osjećaju stranima, obično koje su preuzete iz književnog jezika, npr. *îma vinogradi* -MR.

111. Bez nastavka je u gen. pl. imenica *pènezi-penês*, a dosta često i imenica *mêšec*: *šêst mješec* pored: *šêst mesêci*. U zapadnim se govorima takav oblik, bez nastavka, može čuti i u drugih riječi, iako rjeđe nego s nastavkom *-of*: *čè nisem jûtre sâmlela, žgânec* ni bilo; kad ni bilo *žgânec*, ûnda se krum-pêra zgûlilu -DU. U istočnijim je govorima gen. pl. bez nastavka rijedak. U Mraclinu sam svega nekoliko puta zabilježio: *pôno lônec, bez lânec za môjê mlâdê dãn, ot kôjn*. Inače je redovito *dãnof, lôncof, lâncof, kôjnof*.

112. U svim turopoljskim govorima u *dativu pl.* prevladao je stari nastavak *-io-* osnova, pa je nastavak *-em* (ili *-êm*) najčešći nastavak, bez obzira na dočetni glas osnove: *loncêm* (i: *lõncem*), *kojnêm, tëličem, mîšem, prijatelem, vragêm, gòlôbem, vôlem* -MR.

Nastavak *-om* rijetko se pojavljuje, nekoliko potvrda zabilježio sam u Mraclinu (*îšel sem svojêm brâtom Zâgref*), u Velikoj Buni (*dâl e êsti volôm*), slično i u nekim drugim zapadnim govorima.

113. Padežni završetak *akuzativa pl.* ujednačen je u svih imenica prema starom nastavku palatalnih osnova: *zôbe, dêde, pâjceke, sîne, svêkre, tëliče, mîše, orêje*.

¹⁷¹ Pojava kratkog plurala u svih imenica m. roda, kao i čuvanje velara u nom. pl. karakteristično je za kajkavske govore, ispor. *Trebarjevo, Prigorje, Bednja, Međumurje, Virje, Pokuplje* i dr.

Ostataka oblika drugih osnova ima malo, a uz njih se paralelno upotrebljava noviji opći padežni nastavak: *ona je kùvala zã te sã lùdi*, pored *ne pòznam te lùde* -KO, *pěmu na gòsti*, pored *tò je za gòste* -MR.

114. Po svom je obliku *vokativ pl.* jednak nominativu pl.: *lùdi mõi! selãki! mõi! težãki!*

115. *Lokativ pl.* ima nastavak -*e* (prema jat u nekadašnjih tvrdih osnova), ali se često lokativni nastavak može izjednačiti s dativnim, pa i u istog ispitanika: *na glěžne, na nõže, pot stòle, na tělìçe, o možě (o mõiže) i o deděm, o siněm, o možěm, o tělìcem*. Do takvog izjednačivanja lokativnih i dativnih oblika dolazi zbog potrebe razlikovanja lokativa pl. od lokativa sg.

116. Imenice koje imaju u gen. pl. završetak -*i* imaju ga i u lok. pl.: *u zubì, o ludì -KR, o ludì, na gostì -MR*. Imenica *mõiš* pored oblika navedenih u t. 115 običnije ima u tom padežu lik o *mõišì*. Lokativ pl. imenice *nõvet* može također imati sva tri navedena lika: *na nõfti, na nõfte i na nõftem*.

117. Redoviti nastavak *instrumentala pl.* jest -*i*: *s pãjceki, z lãjti, s prsti, z nõfti, pred svedokì*. Samo imenice *lùdi* i *zõp* imaju redovito nastavak -*mi* (prema nastavku starih i-osnova, u-osnova i n-osnova): *z ludmì, zõbmì*.

Neke imenice koje označuju muške osobe također mogu, uz -*i*, u instr. pl. imati i završetak -*mi*: *z dedmì, sinmì, z možmì* pored običnijega *z dedì, sinì, z mõišì*. Od drugih imenica još sam jedino zabilježio instr. sg. *z orejmì*, ali i u te je imenice običniji završetak -*i*: *z orejì*.

118. Vrlo je rijetko ujednačivanje dat.-lok.-instr. pl. prema štokavskom uzoru i vjerojatno se pojavljuje samo u razgovoru sa stranim ljudima.¹⁷²

Napomene o akcentu

119. Prema pravilu o povlačenju akcenta `` s ultime¹⁷³ akcentiraju se riječi kao:

— *põp*, gen. sg. *põpa*, nom. pl. *põpi*, a tako i u kosim padežima ovih i sličnih imenica: *võl — võla — võli, grõp — grõba, grõst — grõzda, kõiñ, kõiš, snõp, stõl, žěp*.

Tom su se tipu priključile i imenice *nõiš — nõiža*,¹⁷⁴ *klüč — klüča*;

— *õtec — õca — õci (lõñec, kõñec, lõvec, čěber)*;

— *jězik — jezika — jeziki (mėdvet, õblok, bõbrek, Bõžič, põtòk, õrej, čõvek)*;

— *vrãbec — vrãpca — vrãpci (kũkec, rõbec, jãrem)*;

— *težãk — težãka — težãki (gospodãr, selãk, siromãk, kovãc, stolãr, orãc, bedãk, kriš — križa, krãl, rãst, põt)*. Pod utjecajem takvih imenica u taj tip ušle su i imenice *kolãr — kolãra, ribãr — ribãra, cestãr — cestãra* (usp. štok. *kõlãr, ribãr, cěstãr*).

Riječi navedenih akcenatskih tipova obično zadržavaju akcent gen. sg. u čitavoj paradigmi (na izuzetke u pojedinim padežnim oblicima imenica m. roda upozorava se u idućim točkama).

¹⁷² Usp. t. 6b.

¹⁷³ t. 96 ad 3a.

¹⁷⁴ Tako i u slovenskom jeziku, usp. *Pleteršnik, Slovar*, s. v.

120. Akcent u jednosložnih riječi s korijenskim *o* pred sonantima je redovito kratak: *gnòj* — *gnòja*, *kròf* — *kròva*, *lòj*, *ròj*. Pod utjecajem takvih primjera (a vjerojatno i pod utjecajem tipa *vòl*) pokraćen je akcent u slogu sa *o* i u mnogih jednosložnih riječi koje ne svršavaju sonantom (usp. *gòt* — *gòda*, *gòst*, *mòst*, *nòs*, *plòt* — *plòda*, *plòt* — *plòta*).¹⁷⁵

Rijetki su primjeri kao *bòk* — *bòga* (mogu navesti još samo: *ròk* — *ròga*).

121. Imenice koje imaju silazni akcent (kratki ili dugi) starijega postanja na početnom ili jedinom slogu nom. sg. zadržavaju nominativni akcent na osnovnom slogu u svim oblicima:

— *bràt*, *čas*, *gànk*, *dìm*, *dlàjn*, *plùk* — *plùga*, *zvòn*, *vùglen*, *ràt*, *pèk*, *mìš*; *nòvet* — *sìn*, *dàr*, *tàt*, *vòk*, *žòč*, *glèžen*, *ràndek*, *spàšnik*, *zvùrek*.

Neke imenice toga tipa, ako označuju što neživo, mijenjaju u lokativu sg. akcent u uzlazni: *po zràku*, *na stàne*, *v zòbe*, *na kòke*, *f stràvu*, *v lèvu*, *v gràdu*. Ovako mijenja akcent i imenica *vràk*: *dè si pri vràgu bila?* — MR.

122. Nominativni akcent ostaje u svim oblicima jednine i množine u imenica tipa *žèludec* (< *želudec*): *lážlivec*, *prijatelj*, *vùčitel*, *svàdlivec*, *kokòšinak*, *tìgovec*, *pòndelek*.

123. One imenice koje u književnom jeziku imaju dugouzlazni akcent na predzadnjem slogu genitiva pl. (npr. gen. pl. *gradòvā*) u turopoljskim govorima imaju u tom padežu dugi silazni akcent na nastavku: *gradòf*, *vragòf*, *sinòf*, *dedòf*, *bregòf*, *črepòf*, *daròf*, *repòf*, *vozòf*, *svèdokòf*, *rogòf*, *golòbòf*, *bogòf*, *vòkòf*, *garvanòf*, *jastrebòf*. Takav akcent mogu imati i neke druge riječi: *zvòn* — *zvonòf*, *tjèden* — *tjenòf*, *korenòf*, *popòf*, *orejòf*, *jezikòf*.¹⁷⁶

U središnjim i u istočnim govorima akcent na nastavku imaju i deminutivi na *-ek*: *sinèkòf*, *racèkòf*, *ligeòf*, *picèkòf*, *gosèkòf*. Takve su imenice u zapadnim govorima s akcentom nominativa sg.: *picèkof*, *ligeòf*, *gùšekof*.

Od imenica koje u gen. pl. imaju nastavak *-of* zabilježio sam s akcentom na tom nastavku još samo *gostòf* (pored običnijeg oblika *gosti*) i *orejòf* (pored običnijeg oblika *orejof*, prema tipu *òteč* — *òcof*).

Imenice sa završetkom *-i* u gen. pl. imaju često akcent na nastavku za taj padež: *ludì*, *gosti*, *zòbi*, *mòži*, ali: *pòti*, *nòfti*, uz: *pòtof*, *nòftof*.

124. Neke imenice koje imaju akcent na nastavku genitiva pl. mogu imati akcent na ultimim i u dativu pl.: *ludèm*, *vragèm*, *sinèm*, *dedèm*, *mòžèm*, *prašèčèm*, *popèm*, *loncèm*, pored običnijega *mòžem*, *dèdem*, *sìnem*, *pòpem* itd.

125. Ponekad takve imenice imaju akcent na nastavku i u lokativu i instrumentalu pl.: *o mòžè*, *o sinè*, *o dedè*, *na bregè*, *o vragè*; *z vragi*, *z mòži*, *sini*, *pret svèdoki*, *z dèčki*, *z ludmì*, *z zòbmi*, *s popi*, *z orejmì* (uz: *z orèji*, *s pòpi*, *z mòži*, *o snè*, *pret svèdòki*, *z dèčki*).

¹⁷⁵ U slov. jeziku neke imenice toga tipa također imaju pred sonantom kratak slog, usp. *bòj*, *kròv*, *lòj*, uz *gnòj*, *lòj* i dr., ali samo: *gòd*, *gòst*, *mòst*, *nòs*, *plòd*, *plòt* (*Pleteršnik*, *Slovar*, s. v.)

¹⁷⁶ S. Kuljbakin tumači takav tip akcenta u ruskom jeziku (na primjer *volkòv*) kao analoški prema ostalim padežima u kojima su za taj tip imenica bili normalni oblici s akcentom na nastavku: *dolgi*, *dolgov*, *dolgám*, *dolgámi*, *dolgáh*. »Isti akcent nalazimo kod nekih imenica sa starim akutom na korenovom samoglasniku: *časý*, *časóv*, *časám*«. (Akcentatska pitanja V, *JF* III, 48—69).

Imenice srednjeg roda

126. Imenice konsonantskih osnova, koje su se očuvale, izjednačile su se u promjeni s ostalim imenicama sr. roda, ali su, dakako, zadržale svoj karakteristični infiks u kosim padežima: gen. sg. *detëta*, *žrebëta*, *telëta*, *imëna*, *vrëmena*, *sëmena*, dat. sg. *detëtëtu*, *žrebëtëtu*, *telëtëtu*, *imënu*, *vrëmënu*, *sëmënu*. Imenica *jaje* ima oblik *jějce* (*jějce*) i mijenja se u singularu kao *sřce* (*jějce* — *jějca* — *jějcu*..), a u pluralu ima oblike *jājca* — *jājec* itd. Od imenica nekadašnjih s-osnova samo se imenice *čũdo* i *nëbo* u pluralu mijenjaju kadšto po staroj promjeni (nom. pl. *čũdësa*, *nëbësa*, gen. pl. *čũdës*, *nëbës*, uz običnije: nom. pl. *čũda*, gen. pl. *čũd*. Oblik *neba nisam čuo). Ostale imenice s-osnova prišle su o-osnovama: *slõvo* — *slõva*, *drëvo* — *drëva*, *õko* — *õka*, *vũvo* — *vũva*, *tëlo* — *tëla*.

127. Uz brojeve *dvã*, *tri*, *četiri* i *obodvã* neke imenice sr. roda imaju nastavak *-e* prema jat u nastavku N. A. V. duala starih nepalatalnih osnova: *nĩma ga već dvë lëte*, *ĩmam dvë kolëne*, *dvë vũve*, *tri sële*, *četiri mëste*. Ponekad taj oblik može biti i uz druge brojeve: *stõ lëte*. Pod utjecajem književnog jezika prodire u te oblike i nastavak gen. sg. *-a* (*dvã detëta*, *dvã kolëna*, *dvã sëla*).

128. Nije nepostojan vokal u oblicima riječi *dëno* (= dno); gen. sg. *dëna* itd. Srednjeg je roda imenica *pũtro* (= maslac), a *vřjne* može u nekim govorima biti ženskog roda: *vřjna* -MR, RA, ČI, BA, TR.

Imenica *klëšća*, gen. *klëšč* (pl. t.) osim srednjeg može biti i ženskog roda: *klëšće*.

Poimeničeni pridjevi mijenjaju se po imeničkoj promjeni: *Petrõvo* — *Petrõva* (ime katoličkog blagdana, uz sr. rod i ž. roda: *Petrõva* — *Petrõve*).

129. U *nominativu* sg. čuva se razlika u nastavku nekadašnjih tvrdih i mekih osnova: *mlëko*, *mëso*, *vĩno*, *pijãnstvo*, *glëtvto*, *sëlo*, *čëlo*, *rëbro*¹⁷⁷: *sřce*, *lice*, *jějce*, *ognišće*, *sõnce*, *smetjë*, *proščëjne*, *grõjzde*.

U Mračlinu zabilježio sam i oblik *plëco* (nom. sg.), o o iza palatala, ali je ta riječ običnija u pluralu (*plëčca*), a u singularu se pored navedenog oblika govori i *plëče*.

130. *Akuzativ* i *vokativ* čuvaju, kao i svi drugi naši govori, indoevropsko stanje: po obliku su jednaki *nominativu*.

131. Zbirne imenice na *-nje* i *-lje* imaju u *instrumentalu* sg. najčešće završetak *-em*, pa i u onim govorima u kojima je nastavak tvrdih i mekih osnova u ostalih imenica srednjeg roda izjednačen u nastavku *-om*: *s třjnem*, *s kamëjnem*, *s perušijnem*, *z imãjnem*, *z mrvõjnem*, *stëklovõjnem*, *z alõjnem*: *z licom*, *z õgniščom*, *smetjõm*, *s třjsjom* -MR, RA, KČ, PO.

132. Imenica *õko* zadržala je svoj stariji dualni lik kao oblik *nominativa* pl. (*õči*), a riječ *vũvo* prišla je ostalim imenicama sr. roda, pa se u nom. pl. govori samo *vũva*.

Imenica *dëte* ima u funkciji *nominativa* pl. oblik *dëca*, koji se mijenja kao *žëna* u singularu.

¹⁷⁷ U istočnim govorima na mjestu *-o* imaju takve imenice *-e*, u zapadnim *-u*, usp. t. 3.

Turopoljskim je govorima strana kategorija zbirnih imenica na *-ad*, a nazivi za mlado od životinja u pluralu govore se u muškom rodu: *těličí, pŕičí, žřebíči, gŕščiči, piliči* (i: *pššenci*). Prema množini prodire sve više i u jedninu oblik muškoga roda: *tělič, žřebič* itd. Jedino je obična riječ *šřvat*.

133. Većina imenica ima *genitiv pl.* bez nastavka: *plěč, kolěn, sěl, lět, pŕs, iměn, lic, dvorišč, kŕl* i dr.

Pored običnoga *genitiva pl.* bez nastavka mogu u tom padežu imati nastavak *-i* imenice *dřvo* (za loženje) i *pŕsa*: *vŕz dřvi, jel ne dāju dřvi?, od pŕsi*.

Imenice koje bi u *genitivu pl.* svršavale na konsonatsku skupinu umeću u tu skupinu nepostojano *ę*: *rěber, jěter, jājec, stěkel*. U tom padežu može biti na kraju samo skupina *šč*: *dvorišč, klěšč, ognišč, zupčišč, toporišč*.

134. Uz redoviti nastavak *-em* u *dativu pl.* (*lětem, imenem, městem; jājcem, stvorějnem*) neke imenice imaju i nastavak *-am*, prema ženskom rodu: *sělām* (obično *sělem*), *kolěnam* (ob. *kolěnem*). *Kŕla* i *vŕvo* imaju samo takav *dativ pl.*: *kŕlam, vŕvam*.

Oblik *dativa pl.* imenice *ŕko* jest: *očēm*.

135. Kao i u imenica m. roda, u *lokativu pl.* najobičniji je nastavak *-ę*: *na plěče, na rěbre, na kolěne, o jājce, po sěle*. Ponekad je takvo *ę* prešlo u *i*: *o jājci, o lici, po imeni, na vrāti*.

Neke imenice mogu imati i završetak imenica ženskog roda: *v sěla, na kŕla, na plěča, f pŕsa*. U Kravarskom i u Velikoj Buni zabilježio sam samo: *na kŕli, pŕi ti kŕli*.

Imenice koje imaju u *gen. pl.* nastavak *-i*, mogu ga imati i u *lok. pl.*: *f pŕsi ga bolí, tām na dřvi* pored: *f pŕsa ima těšku bŕlest, f pŕse, sekŕra ti je na dřve*-MR.

136. Nastavak je *instrumentala pl.* *-i*: *z dřvi, s kolěni, z jājci, z vrāti, s kŕli, z vŕvi, z imeni*. Nastavak *-mi* zabilježio sam samo u imenice *ŕko*: *z očmi*, pored *z očí*.

Napomene o akcentu

137. Imenice tipa *lěto* zadržavaju mjesto i kvalitetu akcenta u svim oblicima singulara. U pluralu taj se akcent mijenja u akc. $\hat{}$, koji ostaje na osnovnom slogu u svim oblicima: *nom. pl. lěta, gen. pl. lět* itd.¹⁷⁸

138. Dvosložne imenice s akcentom $\hat{}$ na prvom slogu *nom. sg.* (tip *sěno*) zadržavaju taj akcent i njegovo mjesto u svim padežima jednine i množine.

139. Višesložne imenice koje imaju u *nom. sg.* akcent $\hat{\ }^{\prime}$ na medijalnom slogu, u pluralu (osim u *genitivu*) obično zadržavaju singularni akcent (*nom. pl. kolěna*: *nom. sg. kolěno*, tako i *pověsma, koríta, vretěna, dvorišča, strnišča, toporišča, smetlišča*).¹⁷⁹ U *gen. pl.* mijenja se taj akcent u $\hat{}$, koji s medijalnog sloga prelazi na prethodni slog:¹⁸⁰ *korít, kolěn, dvorišč, pověsem* (< *pověsem*).

¹⁷⁸ Usp. t. 95/1 a.

¹⁷⁹ Turopoljski govori imaju, dakle, u toj pojavi specifičan razvoj prema osnovnoj kajkavskoj akcentuaciji (usp. *Ivič, JHK, 71*), u drugim se kajkavskim govorima kontinuanta metatonijskog cirkumfleksa u tom obliku čuva (usp. npr. *Jedvaj, Beđnja, 299*: *nom. sg. koríte* — *nom. pl. koríto*).

¹⁸⁰ Usp. t. 96 ad 1 a.

140. Imenice tipa *sělo* i tipa *vīno* zadržavaju kvalitetu i mjesto sekundarnog akcenta \sim u svim oblicima singulara i plurala, osim u gen. pl., gdje, budući da je na zadnjem slogu, $\sim > \wedge$ (*sěl, vīn*).

Imenice s nepostojanim ϵ u gen. pl. zadržavaju i u tom padežu akcent \sim na penultimi: *rěber, jěter, jājec, stěkel*.

141. Imenice tipa *těle* — *telěta* imaju akcent \sim na medijalnom slogu u svim oblicima. Tako i *prāse* — *prasěta, žrěbe* — *žrěběta*.¹⁸¹

142. U nekim selima na zapadu govori se *ognišče* (DU, VĆ, LČ, GL, KR), a u središnjim i istočnim govorima *ògnišče* (< ognišče),¹⁸² a tako i u LU, DR, ŠI. Takvo kolebanje nisam zabilježio u drugim imenica na *-išče* već je u njih na cijelom turopoljskom terenu redovito akcent \sim na penultimi: *dvorišče, smetlišče, toporišče, strnišče*.

U Kravarskom sam zabilježio i akcent \wedge (< \sim) na ultimi, prema akcentu zbirnih imenica: *zupčiščē*.¹⁸³

143. Zbirne imenice na *-je*, tipa *lištje* ili imaju akut na osnovnom slogu (u Mračlinu sam zabilježio *lištje, prūtje, grōjsde, grōbje, pěrje, zdrāvje, kamēnje, alijne, mrvijne, lupijne, tulijne, komušijne, šteklovijne, ivěrje, ciglōvje, perušijne, kurizijne, zělje, gřmje, vrbijne, korēnje, pěrje*, a prema njima i *ōlje*) ili imaju cirkumfleks na ultimi, kao u primjeru *posōdjē* (od starijega /po/sudjē, usp. takav akcent u posavskim štokavskim govorima).¹⁸⁴ S takvim sam akcentom zabilježio i: *smetjē, črepovjē, rastjē, sadjē* -MR. U nekim jeselima prijelaznoga govornoga tipa (npr. u PE, VD, LK, PO, LO) moguć i akc. *sadjē, posudjē*.

U nekih se imenica oba akcenatska tipa mogu usporedno upotrebljavati. Tako sam od istog ispitanika zabilježio nom. sg. *rāstje*, a gen. sg. *rastjā*. Tako se i imenica *orūdje* može čuti i s akcentom *orudjē*.

144. Prema akcentu \sim koji ostaje u promjeni osnovne riječi stalan, imaju zbirne imenice obično akcent \wedge : *trjse* (: *tr̄s* — *tr̄sa*), *šibje* (: *š̄iba* — *š̄ibe*), *zrnje* (: *z̄rno* — *z̄rna*), *křpje* (: *k̄rpa* — *k̄rpe*).

145. Deverbativne imenice na *-nje* imaju u nom. sg. akcent kakav osnovni glagol ima u participu pasiva: *spelāvajne* (: *spelāvan*), *šārajne* (: *šāran*), *ōbirajne* (: *ōbiran*), *pītajne* (: *pītan*), *brājne* (: *brān* < *brān*), *prājne* (: *prān* < *prān*), *tkājne* (: *tkān* < *tkān*), *žgājne* (: *žgān* < *žgān*).

Dvosložne imenice tog tipa mogu imati i akcent \wedge u osnovi: *tkājne, srājne, žgājne* (: *tkān, srān, žgān*).

Imenice ženskog roda

146. Turopoljski su govori u promjeni imenica ženskog roda očuvali u velikoj mjeri staro stanje. Nastavci imenica a-osnova izjednačeni su u pluralu prema nekadašnjim mekim osnovama, a u singularu su nastavci konti-

¹⁸¹ Usp. knjiž. *prāse*-*prāseta*, *ždrijebe*-*ždrěbeta*.

¹⁸² Usp. *Iušić, Posavina I, 247; ògnište* i *ògnīšte, kosišće* i *kōsišće*. U kajkavskim govorima: *sterniša, hižiša, repiša* (*Jedvaj, Bednja, 299*) : *ognīše, građīše, dvoriše, strniše, zemliše* (*Rožić, Prigorje, Rad 115, 122—123*).

¹⁸³ Usp. u Trebarjevu: *dvoriščā* (*Trebarjevo, ZNŽO III, 103*).

¹⁸⁴ *Iušić, Prilog, 195*.

nuanta nekadašnjih nastavaka tvrdih osnova, osim u gen. sg., koji završava morfemom *-e*. Imenice nekadašnje *v*-promjene u nominativu sg. dobile su nastavak *-a* uz karakteristični svoj infiks kosih padeža (*-v-*), pa su potpuno prišle *a*-promjeni: *svekrva*, *cirkva*, *bukva* mijenjaju se kao *žena*.

Imenice na konsonant očuvale su nastavak stare *i*-promjene, s tim da je u instr. sg. završetak *-m* prema nastavku imenica na *-a*, a u lok. pl. nastavak *-i* (*< -ix*) mjesto *-e* (*< əx*) analogijom prema gen. plurala.

Imenica *křf* mijenja se kao i druge imenice na konsonant: gen. sg. *křvi*, instr. sg. *krojŭm* (i *kroljŭm*). K imenicama na suglasnik prišle su i riječi *klŭp* — *klŭpŭ* i *vřst* — *vřsti*. Imenica *kđkoř* mijenja se u singularu kao imenica *kđst*, a u pluralu (osim u nom. i akuz., gdje ima oblik *kđkoři*) jednako kao *žena*: gen. pl. *kokđř*, dat. pl. *kokđřam*, lok. pl. *o kokđřa*, instr. pl. *s kokđřami*.

Imenica *măti* mijenja se ovako *măti*, *mătere*, *măteri* (*mătere*), *măter*, *o măteri* (*o mătere*), *z măterum*, pl. *mătere*, *măter* (*măteri*), *măteram*, *mătere*, *o mătera*, *z măterami*, a imenica *čŭ*: *čŭ* (*čęř*), *čęri*, *čęri* (*čęre*), *čęř*, *o čęri* (*o čęre*) *ř čęřŭm* (*ř čęri*), pl. *čęri*, *čęri* (*čęř*), *čęřem*, *čęri*, *o čęřa* (*o čęřem*), *ř čęřmi*.

147. Ženskog je roda imenica *sęna* (= san), a *řđč* i *lăs* su ženskoga ili muškoga roda.

Samo pluralne oblike imaju imenice *rđgle*, *jăsle*, *găće*, *lăće*, *pantalđne*, *řkărje*, *očăle*, *gđsle*, *săni*.

148. Imenice *a*-promjene imaju u *genitivu* sg. nastavak *-e* ako na njemu nije akcent, a (ponajčešće) *-e* ako je akcent na nastavku: *kobŭle*, *sořęde*, *vŭre*, *iže*, *gđske*; *Savę*, *kavę*, *stranę*, *zimę*; *vodę*, *nogę*, *ženę*, *sestrę*; *cŭrkve* (i: *cŭrkvę*), *sŭše* (i: *sŭřę*).

Ipak, ponegdje i ponekad i pod akcentom se ostvaruje [ę], a ne [e]: *Săvę*, *vodę*, *sneję* -MR, PO, LO, LK, PE, VK (usp. t. 143).

Tako je i u imenica muškog roda na vokal: *jăpe*, *řŭre*, *Frajnę* (*Frăjnę*).

149. Pod utjecajem standardnog jezika (a i pod utjecajem paralelnog nastavka konsonantskih osnova) često se u *dativu* sg. govori *žęni*, *sořędi*, *tęci*, *măčavi*, *nđgi*, pored običnijih i starijih oblika *žęne*, *sořęde*, *tęce*, *măčavę*, *nđge*. Padežni morfem *-e* izvan akcenta ostvaruje se često kao [e].

150. I u govorima gdje se inače nazal *ɔ* redovito reflektira u *ɔ*¹⁸⁵ vrlo je čest nastavak *akuzativa* sg. *-u*. U Mraclinu su oba nastavka podjednako zastupljena: akuzativi *zęmlɔ*, *străno*, *glăvo*, *vđđo*, *nđgo*, *rđko*, *žęno* itd. mogu završavati i na *-u*.

151. U turopoljskim govorima postoji uz nominativni oblik i poseban oblik za *vokativ* imenica ženskog roda *a*-osnova, pa prema tome i imenica muškog roda koje svršavaju vokalom, ali taj vokativni lik ima posebnu stilističku funkciju. Ako se nekom zapovijeda, prijeti, ili se netko oštrije doziva, vokativ će uvijek imati oblik nominativa: *Kăta!* *Băra!* *žęna*, *đj řim!* *jăpa*, *dęj mi řkrlăk!* *a kęj ti znăř*, *Mŭka!* -MR. Ako se, naprotiv, nekoga moli, ili nježnije zove, tada će te imenice završavati vokalom *o*: *tăto*, *znăste to?* *Mŭko!* *Băro!* *Lŭbo!* -MR.

152. Nastavak *lokativa* sg. *-e* (*< -ę*) izvan akcenta često se ostvaruje kao [e]: [pđ zŭme, v glăve, k iže, v zăđrŭge, pri tęce, na pđstele] : [pđ zŭme, v glăve,

¹⁸⁵ v. t. 33.

na rōke, na nōge, o žēne] -MR. Tako je i u drugim govorima. Dakako, ako je akcent \wedge na nastavku, ostvaruje se [e:]: *na mašinē* (uz: *na mašine*) -MR.

Dosta su česti i oblici na -i, osobito u središnjim i zapadnim govorima: o *Križēvi* (: nom. sg. *Križēva*, katol. blagdan), *na svījni, o dēci, pri teljci* -VB, *pri sēstri, f svili, o slūgi, f kukurizi* -RA.

153. Uz neznatna odstupanja, imenice a-osnova redovito su u *genitivu pl.* s nultim nastavkom: *rōk, žēn, sněj, stēn, dešēk, svīn, křp, kráf, slif, bresēk, jābōk, māter, jāp, kopājn, ukvājn*. Ako takve imenice imaju u *genitivu pl.* nastavak, onda je to -i: *māteri, bes sōzi, nāvadi*. Gen. pl. imenica *zřpka* i *cřkva* samo je s nastavkom -i: *zřpki, cřkvi*.

154. Imenice tipa *žēna* imaju stari nastavak *lokativa pl.*, dakako bez krajnjega h: o *žēna, v rōka, na nōga, na stēna, na dēška, na blazīna, v jāsla, na gōška, po šūma*.

Ponekad se oblik *lokativa pl.* izjednačuje s oblikom *dativa pl.* (o *snějām, o jāpām, o māterām*), a ponekad i s instr. pl. (*na deškām*).

Napomene o akcentu

155. Imenice a-osnova s akcentom '' na početnom ili središnjem slogu u većini padežnih oblika zadržavaju nominativni akcent. U gen. pl. i imenice s kratkim osnovnim slogom mijenjaju akcent '' u \wedge (bez *lopāt*), a u lok. pl. katkada u \sim (*f šūma* i *f šūma*). U instr. pl. u dvosložnih se imenica ostvaruje metatonijski cirkulfleks (*z bābami, s tīcami, z řībami*), ali u trosložnih nema te metatonije (*z lopātami, sekřrami*).

Prema osnovnom kajkavskom metatonijskom akcentu \wedge u gen. sg. i instr. sg. (gen. sg. *bābe* < *bābē*, instr. sg. *bābom* < *bābōm*) u turopoljskim je govorima najčešće prevladao analoški akcent prema nom. sg. Tako se govori:

(gen. sg.) *vūre, brīge, knīge, krāve, gōdīne, kīle, kobīle, kūjne, glāme, slāme, družīne, lādetīne, šūme, cikle, cūrice, pāprike, sekřre, štījāče, lopāte, tēce*;

(instr. sg.) *pod lřpum, z bābum, šībum, s kuāčum, z lopātum, s pūrum, slā-mum, sekřrum, z mrěžum, šenūcum, s přēšum, s prijateljūcum, zemlīcum, deščī-cum*, tako i: *svīnetīnum, z gōvedīnum*, prema akcentu nom. sg. (*gōvedīna* < *govēdīna*).

U dvosložnih se imenica ipak kadšto ostvaruje metatonijski \wedge : *šībum, křpum, tīcum* -KČ.

U nekoliko navrata zabilježio sam u trosložnih imenica s akcentom '' na srednjem slogu u instrumentalu akcent \wedge na ultimima: *sekřirūm, s kosturūm, z lopātūm*¹⁸⁶ -MR.

156. Imenice tipa *žēna* i *rōka* u gen. i instr. sg. imaju na nastavku akc. \wedge (< \sim), a u gen. sg. katkad i '' (usp. t. 148):

(gen. sg.) *ženē, sestrē, mejē, kavē, stranē, strovē, starinē, crninē, šalatē, sramotē* (*ženē, kavē, starinē* itd.);

(instr. sg.) *ženūm, snejūm, starinūm, mejūm, kavūm*.

¹⁸⁶ Takav je akcent običan u križevačko-podravskoj grupi kajkavskih govora, usp. *Ivšić, JHK*, 81 i 84.

Običan je, međutim, i analoški akcent prema nom. sg., osobito u više-složnih imenica: (gen. sg.) *pěnzije, pečěnke, muhalöfke, starine, šaläte, crnine*; (instr. sg.) *šalätum, pečėnkum, snėjum* i dr. Tako je i u imenica *sloböda, višina, sredina, gospöda, sramöta, slezėna, čistöča; podoblaščka* običniji u tim padežima akc. \sim na penultimi nego akc. \wedge na ultimima.

U akuzativu sg. sačuvano je starije stanje: *glävu, kăvu, zımo, rökq, stėno, strāno; prėjo, zėmlu, nögq, dėsku, mėtlu*. Manje je običan nominativni akcent: *jüvu, strānu; žėnu, snėju*.

Riječ *rödbina* ima akcent prema akuz. sg. u svim svojim oblicima: gen. sg. *rödbine*, dat. sg. *rödbini* itd. Isto je tako čest akcent *göspoda — göspode*, pored *gospöda — gospöde*.

Ako je pred akuzativnim oblikom prijedlog, osobito onaj koji se zbog fonetskih razloga sljubljuje s početnim konsonantom imenice, kratki se silazni akcent produljuje u dugi, kao u primjeru: *šköčil bom vödu* (< v vödu).¹⁸⁷

Imenice tipa *žėna* imaju u nom. -akuz. -vok. plurala akcent \sim na osnovi (*žėne*), a imenice tipa *rökka* akcent \wedge (*rökke*). Analogijom prema nom. sg. ti akcenti mogu prijeći u \sim (*žėne, rökke*).

U dat., lok. i instr. plurala takve imenice zadržavaju akcent nom. sg.: *žėnam, rökam; ö žėna, na rökka; žėnami, z rökami* (< *ženāmi, rökāmi*).

157. Imenice sa starijim kajkavskim akutom u osnovi (npr. *cirkva, süša*) mogu u oblicima imati isto akcenatsko stanje kao imenice tipa *rökka*, tj. akut starijeg postanja izjednačio se u svijesti s akutom novijega postanja: (gen. sg.) *cirkvė, sušė, grajė, žėjė*; (instr. sg.) *cirkvüm, sušüm, z grajüm, žėjüm*. Ipak se i u tim padežima može zadržati akcent \sim na osnovnom slogu. Neke od takvih imenica čuo sam u gen. i instr. sg. jedino s akcentom koji imaju u nom. sg.: (gen. sg.) *pärme, žėlve, pläče*,¹⁸⁸ *šküde*; (instr. sg.) *pot pärmum, žėlvum s pläčum*. U akuzativu sg., za razliku od imenica tipa *gläva*, običniji je akcent *cirkvu, süšu, graju, žėju* nego *cirkvu, süšu, graju, žėju*.

158. Vokativ sg. i pl. bez obzira na akcenatski tip, zadržava akcent nominativa (sg. ili pl.): *Lübo! tätö! mäti! İva! Miko! Mıka! Dräga!* (: nom. *Dräga*), *Dräga! Drägo!* (: nom. *Dräga*), *stāra, öj sim! ke dėlaš snėjo? ěl, mäti? düšo, pa tö znāš! ti jėna bėdasta gläva! mämo, dėj mi krüva! žėne, öjte sim!* -MR.

159. Sve imenice koje tvore gen. pl. bez nastavka imaju u tom padežu akcent \wedge . Taj je akcent na krajnjem slogu u imenica tipa *žėna* i *rökka* i u većine imenica koje u gen. pl. umeću nepostojano *e* (*žėn, snėj, rök, slezėn, sramöt, očäl; gösėk, bresėk, gösel, dėsėk*).

Ostale imenice imaju akcent \wedge na slogu na kojem je akcent u nom. sg.: *neděl, lümer, bel/z| sęzi, zıpkı, nāvadi, jābok, jāgot, kopājn, tikvājn, devenic, prijateljic*.

160. Imenice na konsonant s jednim od silaznih akcenata u osnovi ili s \sim nastalim dezoksitonezom imaju u nekim padežima jednine drukčiji akcent nego imenice tipa *bāba*. Akcent je obično na nastavku u lok. i instr. sg.: *v žalostı, v mladostı, v laži, po noči, na klupı, na mastı, na pečı, na Breži* (nom.sg.

¹⁸⁷ Iz takva položaja uopćio se akcent \wedge u oblicima riječi *iža, (iža, iže, iže, f iže, z ižum* itd.).

¹⁸⁸ O akutskoj intonaciji te riječi ispor. *Ivšić, Posavina* II, 18, bilj. 5.

Öbreš, dio sela Mraclina), *v reči, v jeseni*; *nat pečjûm, s krvjûm, z mastjûm, š čerjûm, s kokošjûm, smrtjûm*,¹⁸⁹ ali u lokativu može i prijeći na penultimu u obliku akcenta ~: *na pečî, f krvî, v lâži*. Neke imenice zadržavaju u lokativu akcent genitiva: *v dôbi, o kôkoši, nâ misli* (: *mîšel — mîslî*), *f kôsti, o mâtêri, po rîti, o čêri* (pored *o čerê*).

Imenice koje u spomenutim padežima singulara imaju akcent na kraju zadržavaju ga obično i u kosim padežima plurala: gen. pl. *kostî*, dat. pl. *kostê*m, lok. pl. *o kostî*, instr. pl. *s kostmî*, tako i *reči — rečê*m — *v reči* — *z rečmî*, *pečî — pečê*m — *f pečî* — *nat pečî* i dr.

Treba upozoriti da u imenica književnog tipa *žâlôst* nema kajkavske metatonije " — > ^, nego se samo gubi zanaglasna dužina, a na prvom slogu ostaje kratki akcent: *žâlôst, mlâdost*, a tako i *pômoč, pâmet, žîvat, zâpovet*.

Pridjevi

Inventar padežnih morfema pridjevske promjene

161. Nastavci pridjevske promjene jesu:

<i>Muški rod</i>	<i>Muški i srednji rod</i>	<i>Srednji rod</i>	<i>Ženski rod</i>
sg.: N -ø (-i)		-o	-a
G	-oga (-og) // (-ega) (-eg)		-e
D	-omu(-om)//(-emu)(-em)		-e
A = N ili G		-o	-o (-u)
L	-om(-omu)//-em(-emu)		-e
I	-em		-um
V -i		-o	-a
pl.: N -i		-a	-e
G			-e
D			-em
A -e		-a	-e
L			-e
I			-emi
V -i		-a	-e

O odstupanjima od sheme govori se u idućim točkama.

Razvoj i stanje pridjevske deklinacije

162. U istočnim i zapadnim turopoljskim govorima razlikuju se nastavci tvrdih osnova m. i sr. roda (*zelen-oga, zelen-omu* itd.) od nastavaka mekih

¹⁸⁹ Instrumentalni akcent ˆ na ultimi odgovara posavskom štokavskom akutu u imenica toga tipa, usp. Ivšičeve primjere *koščôm, mladoščôm, pečôm, pamečôm* (*Posavina* II, 25).

osnova (*túg-ega, túg-emu*). U središnjim su govorima nastavci jednih i drugih osnova izjednačeni (*túg-oga* kao *cřn-oga*).

163. U nom. sg. m. roda postoje dva pridjevska oblika — s nastavkom *-i* i bez njega — uglavnom u onih pridjeva koji imaju određeni i neodređeni lik u književnom jeziku, ali se funkcionalnost tih oblika u turopoljskim govorima, s rijetkim izuzecima izgubila. Kraći oblik pojavljuje se najčešće u predikatnoj službi, a dulji podjednako često i kao atribut i kao predikat. Ta se dva pridjevska oblika u mnogih pridjeva razlikuju i po svom akcentu, ali specifičan je akcent vezan uz *oblik* pridjeva, a ne uz njegovu *funkciju*.¹⁹⁰ To znači da određeni oblik pridjeva i kad je dio predikata zadržava akcent kakav ima kao atribut. U primjerima *fajn stāri čōvek, tēj mōš je već stār, črēp je črlēn, vūglēn je cřn* pridjevi su u obliku koji im po rečeničkoj službi odgovara, ali govori se i: *mōj je mōš već stāri, črēp je crlēni*.

U oblicima svih triju rodova, zbog jednakog broja slogova određenoga i neodređenoga pridjeva, upotreba jednog ili drugog oblika (koji se tu razlikuju samo po akcentu)¹⁹¹ mnogo češće varira nego u nom. singulara muškog roda.

164. Osim pridjeva *dečřn* (= dječji), koji sam zabilježio i u određenu obliku (*dečřni gredēnc* -MR), prisvojni pridjevi na *-of* i *-in* imaju samo neodređeni oblik: *brātof, svēkrof, Ivčōf, Tōnčekov; ženin, snējin, sestrin, Māričin, Kātičin, Mīkulin, Ivin*.

Gradivni pridjevi na *-of* najčešće se govore s nastavkom *-i* u nom. sg. masc.: *mōre biti jālšovi pōt, jēlovi pōt, būkovi pōt, grābrovi pōt* -MR.

165. Uz neke se imenice upotrebljava redovito jedan lik pridjeva, kao okamina. Tako se uz imenicu *dān* pridjev *cēli* redovito govori u neodređenom obliku: *čēra sem cēl dān scūcal, cēl dān me nē bilo dōma, cēl dān nāš* (= *ne buš*) *dobila, nāj cēl dān brojiti te pēneze* -MR. Uz druge se imenice u takvu položaju govori određeni oblik: *cēli cirkus dēlajo, ōn vam je cēli fakřn* -MR.

Napomene o akcentu

166. Akcent se u pridjeva, pod utjecajem turopoljskih akcenatskih zakonitosti, pojednostavio.

167. Nema akcenatske opreke u neodređenom obliku među rodovima tipa *bōs* — *bōsa* — *bōso* i *žūt* — *žūta* — *žúto*: *bōs* — *bōsa* — *bōso*, *mlāt* — *mlāda* — *mlādo*.¹⁹²

¹⁹⁰ Radi jednostavnosti zadržavam ustaljene termine »određeni : neodređeni« pridjevi.

¹⁹¹ Ipak se kadšto može čuti i po koji oblik nominalne deklinacije: *gōstem so sēga dōbra ponūdili* -MR, ali u tom primjeru može pridjev *dōbro* biti i supstantiviziran. U Kravarskom mi je rekla 70-godišnja starica: *mī smu se ženili stūdena mēšeca*.

¹⁹² I u drugim našim govorima često dolazi do neutralizacije akcenatske distinkcije u neodređenu vidu između ž. roda i sr. roda (tako npr. u Susku: *mlādā* : *mlādo* > *mlāda*, *mlādo* analogijom prema odr. *mlādi*; usp. P. Ivić, ZfIMS II 178), usp. i štok.: *mlād* — *mlāda* — *mlādo*. U kajk. govorima najčešće je stanje kao i u turopoljskima, tj. silazni je akcent generaliziran za sve oblike i rodove »neodređenoga vida«, a uzlazni za »određeni vid« (usp. *Bednja* 305).

168. Postoji razlika u akcentu neodređenog i određenog oblika u paradigmi jednosložnih pridjeva s akcentom $\hat{\text{~}}$ u nom. sg. m. Neodređeni pridjevi imaju u svim oblicima akcent $\hat{\text{~}}$ na osnovnom slogu, a određeni imaju akcent $\tilde{\text{~}}$: *mlāt — mlāda, mlādoga — mlāde : mlādi — mlāda, mlādoga — mlāde*, tako i *čēl, lēn, lēp, bēl, crn, jāk, drāk, |h|ūt, vrōč, tīt (= tvrd), tuč (= tuđ), sūf, tōp, krif, žif, žōt, smēč (= smed), nōr, skūp, svēt, zlat*. Tomu tipu prišli su i pridjevi *stār* (pored: *stār*) i *slāp* (pored: *slāp*).

169. Akut u određenom obliku imaju i pridjevi tipa *zēlen — zelēna*. Sekundarni akut djeluje drugačije na inherentne osobine fonema nego akut starijega postanja, usp. neodr. *zelēna*: odr. *zelēna*. Tako i: *črēn, (črēn), dēbel, vīsok, šīrok, glībok, dālek, bōgat, plāšlif, smrđlif, vūšlif, oćen, mēglen, zēmlen, pējščen, křvaf, jēdnak, šīrof, kisel, vēsel, řzen*.

170. Isti akcent u svim oblicima neodređenog i određenog oblika imaju pridjevi:

dōk — dōgi, zdrāf, čīst. Tako i: *bēdast, jēftin, bālaf, srēčen, mēčen (= brz, okretan), vēlik, mřzel, sprēten, pājast (= ljevoruk), svīlen, vōnen, pānučen, glōmazen, slābokřven, zadovolēn;*

tēšen — tēšni, rēdek, bēšen, glāđen, māšten, krātek, smēšen, žējen, dōžen, mlēden (= neokretan), trēžen, vrāven (i: vrāmel).

171. U nekih pridjeva na *-i* paralelno se, u svim oblicima, pojavljuju dva (duga) akcenta: *māli* (odr.) — *māli* (neodr.), *srējni* (i: *srējni*) — *srējni, zājni* (i: *zājni*) — *zājni, gōrni — gōrni, dōlni — dōlni, svētli — svētli, strājnski — strājnski*. Takvi su primjeri relativno rijetki, mnogo češće takvi pridjevi imaju u svim oblicima samo jedan akcent: *nōčni — nōčnoga, vrāži, bōži, zīmski, kōjnski, peklēnski, semēnski, starīnski, svēcki, mrāclīnski, dēsni, lēvi, dīvli, zāmužni (zāmužni dēčko = mladić za ženidbu, zāmužna dēkla = djevojka za udaju), šījasti (šījasti šīšek = jaka šija), domāči, kukūrizni, šēnični, teleći, gōvedī, svīnski, sēlački, čōravi*.

172. Pridjevi u svojim oblicima zadržavaju akcent nom. sg. ž. roda. Pridjev *dōber — dōbra — dōbro* odstupa od toga pravila: gen. sg. m. i n. *dobrōga*, dat. *dobrōmu*, lok. *dobrēm*, gen. sg. f. *dobrē*, instr. sg. *dobrūm*, gen. pl. *dobrē*. Međutim, u tom je pridjevu običan i ujednačeni sekundarni akcent $\tilde{\text{~}}$ u svim oblicima: *dōbra bāba — dōbre bābe, z dōbrum bābum*, tako i *dōbroga pōla, dōbromu čovēku*, ali: *dōber čōvek*. Slično i: *nōv — nōva, bōs — bōsa (i: bōsa); tōpel — tōpla, frižek — friška (uz: friška), lēgek — lēka, mēkek — mēka, žmēkek — žmēka, nīzek — nīska, slādek — slātka (uz: slātka)*.

Pridjevi kao *trđi, kupovni, zmesni, řzeni* (uz: *trđi, kupōvni, zmēsni, řzeni*) zadržavaju u istosložnim oblicima nominativni akcent $\hat{\text{~}}$, koji se u višesložnim oblicima vraća u $\tilde{\text{~}}$: *s trđum lūskum, kupovnōga pōda, zmesnōga krūva, řzenē mēle, vrazōga kōjna* (pored: *s trđum : trđi, řzene* itd.).

Akcent na nastavku obično zadržavaju i pridjevi tipa *zēlen* i tipa *křvaf*: *zelenōga i črēnōga zēlja, krvavōga rāta, s krvavūm glavūm*. I u njih akcent može biti, u svim oblicima, na osnovnom slogu: *zēlenoga, křvavoga*, odnosno *zelēnoga, křvāvoga*.

173. U pridjevima *sestrīn* i *dečīn* akcent je prema prvotnom *sestrā, decā*. U višesložnim oblicima metatonijski akcent $\hat{\text{~}}$ prelazi ponovo u $\tilde{\text{~}}$: *sestrīna*

*iža, sestričina, dečeta, dečine igrčke.*¹⁹³ U drugih prisvojnih pridjeva čuje se samo analoški akcent prema nom. sg. imenice od koje je pridjev izveden: *ženin, snějin, zemlin, rōžin, bābin, lesičin, Ivin*.

Prema oksitoničkom akcentu osnovne imenice imaju akcent i pridjevi tipa *čověkof* (: *čověk* > *čověka*), *jezikof, medvėdof*.

Komparativ i superlativ

174. Komparativ se pravi tako da uz osnovu prione koji od nastavaka *-ji, -ši, -ėši, -ėji*. Pridjevi *dōber, zldōcest, vėlik, māli* mogu imati komparativ paralelan književnom (*bōli, gōrlji, vėci, mējni*), ali su običniji oblici *bōlši, gōrši, vėkši, mēnši*.

a) Nastavak *-ji* imaju neki pridjevi na *-ek, -ok*. U komparativu ti završeci otpadaju i uz tako nastalu osnovu prianja nastavak *-ji*, koji se s prethodnim velarom ili dentalom asimilira u palatal, a iza ostalih konsonanata, osim iza *r*, obično gubi: *lėgek — lėži, tėžek — tėži, krātek — krāci*, (pored: *krājši*), *vūzek — vūži, vīsok — vīšljji, šīrok — šīrji*.

Uz druge pridjeve na *-ek, -ok* obično je u komparativu nastavak *-ši* (koji se, dakako, veže uz osnovu bez *-ek, -ok*): *tėnek — tėnši, žmėkek — žmėkši, mėkek — mėkši, nūzek — nūški* (šš se izgovara dulje nego obično š), *glībok — glīpši*.

Nastavak *-ji* mogu imati i pridjevi *tīrt — tīrgi* (uz običnije *tīrdeši, tīrdeji* ili *tīrjši*), *dėbel — dėbli* (uz običnije *dėpši*), *dōk — dōži* (uz običnije *dōkši*).

b) Nastavkom *-ši* tvore komparativ, pored gore navedenih pridjeva, i pridjevi *jāk — jākši, lėp — lėpši*, a tako i pridjevi *mlāt — mlėjši, slādek — slėjši, krātek — krėjši, tīrt — tīrjši*.

c) Najfrekventniji komparativni nastavak je *-ėši*: *cīrn — cīrneši, lėn — lėneši, pōn — pōneši, žōt — žōteši, bėl — bėlėši, smėc — smėdeši, vrōc — vrōceši, slāp — slābeši, stār — stāreši, tūc — tūgeši, tīrt — tīrdeši, nōf — nōveši, cīlen — cīlėneši, srėten — srėtneši, dōster — dōstreši, bōgat — bōgāteši, sprėten — sprėtneši, krvaf — krvāveši, nāpreden — nāpredneši*.

d) Uz nastavak *-ėši* upotrebljava se i nastavak *-ėji*, pa pridjevi kakvi su navedeni pod c) mogu imati i taj nastavak.

175. Komparativ se može tvoriti i opisno, s rječcom *bōl|e|* pred pozitivom: *bōlē žėjen, bōl jėftin, bōlē cīlėnkasti, bōl jāk*.

176. U fleksiji ostaje akcent nominativa: *z mlėjšemi je lėže, kisėlēsega ne trėba; slėjšoj cūri, bōgme, nėk si tī; nōvešega kapūta, vīšom ot sėbe, tīgom nėk žėlėzo*.

177. Superlativ se tvori tako da se pred komparativ stavi rječca *nāj*: *nājslėjši, nājvėkši, nājvīši, nājšīrji, nājcīlėneši, nājīrgi, nājīrdeši*.

U superlativnim oblicima obično se ostvaruje dvostruki akcent, kako je naveden u donesenim potvrdama.

¹⁹³ Akcent tipa *sestrin* običan je u štokavskim posavskim govorima (v. Iušić, *Posavina* II, 48).

Zamjenice

Zamjenička promjena

178. Zamjenice *jā, tī* i *sēbe* mijenjaju se kao imenice ženskog roda na *-a*, osim u akuzativu, gdje imaju genitivni oblik: gen., akuz. *mēne, tēbe, sēbe*, dat. *mēņe, tēbe, sēbe*, lok. *ō mēņe, ō tēbe, ō sēbe*, instr. *zā menum, zā tobum, zā sobum*.¹⁹⁴

Enklitiki su oblici za gen. i akuz. *me, te, se*, za dativ *mi, ti, si*: *vālda me se ne bojš? prōsim te kak Bōga drāgoga, ide nā se, sēdnete si, nēk mālō si pospīje, ōnda si rōke opērem, vēc ste si zēli*. Primjeri kao što su: *ide nā se, zā te pīta* nisu česti, uz prijedlog je obično ortotonički oblik zamjenice: *dōšel je prēd mēne, nā tebe sem bāš mīslil, sāmō zā sebe*.¹⁹⁵

179. *Napomene o akcentu*. U genitivu i akuzativu obično, a u dativu uvijek naglašen je osnovni slog akcentom $\grave{}$. Lokativ može imati analoški akcent prema dativu, ali običnije se ostvaruje akc. \sim prema starijem oksitoničkom akcentu u tom obliku. U lokativu se može ostvariti i akcent $\hat{}$ na ultimima (prema genitivnom akcentu), pa se uz obične turopoljske oblike *pri mēņe* (*pri mēņe*), *pri mēņe* govori i *pri menē*. U instrumentalu imaju neki govori prema osnovnom kajkavskom akcentu *za tōbum, za sōbum* također akcent na kraju: *za tobūm, za sobūm*, pored običnog turopoljskog akcenta *zā tobum, zā sobum* (tako je u RE, LO, PL, MI). Akcent $\hat{}$ na ultimima ostvaruje se kadšto i u genitivu (*bez menē*). Sporadički akcent $\hat{}$ na ultimima genitiva i instrumentala paralelan je akcentu imenica tipa *žēna*.

180. Zamjenice *mī* i *vī* čuvaju stare oblike, osim u akuzativu koji je uvijek jednak genitivu. U lokativu je pored starijeg i običnijeg oblika **nās, *vās* (upravo *pri nas, pri vas*, jer je taj padež uvijek s prijedlogom) moguć i instrumentalni oblik *pri nāmī* (i: *pri nāmī*), *ō vāmī* (i: *ō vāmī*).

Enklitiki su oblici kao u književnom jeziku: *dāla sem vam čēra, vīdli smu vas, bī vam ōprašila jājca, kōkoši sō nam na vīrte* -MR.

181. Te zamjenice imaju u svim oblicima na prvom slogu akcent $\hat{}$, koji u instrumentalu može alternirati s akcentom $\grave{}$: *nē bō to bēz nas, bāš od nās, prē dēj nām, ēl to jē zā nas, pri nas se sēkak govori, mēd nāmī rekōči, bīla je za nāmī, prēd vāmī je, o vāmī smo se spōminali*.

U nekim govorima, uz navedene akcenatske varijante, u instrumentalu akcent može biti i na nastavku: *pred nāmī, pred vāmī* (MR, RA, MI, LO, RE). I lokativ, kad ima instrumentalni oblik, može imati takav akcent: *pri nāmī na Lōmice* -LO.

¹⁹⁴ Potrebno je upozoriti na čuvanje starog tematskog *o* u instr. zamjenica *tī* i *sēbe*, koje se u mnogim kajkavskim govorima, jednako kao i u slovenskom jeziku (s teboj, s seboj, pored s tabo, s sabo), analogijom prema instrumentalu zamjenica *ja* (*menum* < *monoŋp*) može promijeniti u *e*.

¹⁹⁵ Sveze prijedlog + (današnji) enklitiki oblik zamjenice vrlo su česte u kajkavskim govorima, ponegdje i običnije nego naglašeni oblik uz prijedlog, npr. u Bednji: *prād ma, prād sa* (= pred mene, pred sebe), *fedvaj, Bednja*, 306. O terminu »enklitika« ili »enklitiki oblik« v. bilj. 206.

Pridjevska promjena zamjenica

182. U središnjim je govorima fonetski oblik zamjenice za 3. lice sg. m. roda *on*, u zapadnim i u većini istočnih *ün*. Nom. sg. zamjenice 3. l. sr. roda na cijelom je području *ono* (*öno*), s različitom sudbinom krajnjega *-o* (v. t. 25).

Puni oblici kosih padeža tih zamjenica jesu: gen. *nëga*, dat. *nëmu* (*nëm*), lok. *nã jnemu*, instr. *ž nëm*.

Oblici zamjenice *öna* (*öna*) glase: gen. *në*, dat. *në*, akuz. *nü*, lok. *pri jne*, instr. *ž nüm*.

Kraći, nenaglašeni oblici m. i sr. roda jesu *ga*, *mu*: *vidël sem ga čëra, prãf mu je i rëkel*. Zamjenica ženskog roda uz enklitički oblik u gen.-akuz. *je* (ili [ɛ]) često ima u akuzativu i oblik *ju*: *kãt smu je dovëzli, il je vrži tũ, on ju ima rãt*. U dativu se sve više upotrebljava oblik *joj* na mjestu starijega *je*: *mãti je je dãla, dëj je tũ, kũma je nõsi pãpravu, on joj je rëkel*.

U paradigmi zamjenica 3. lica plurala (*öni*, *öna*, *öne*) kao rezultat fonetskih promjena izjednačeni su oblici za gen., akuz. i lok. sva tri roda u obliku *në*, *në* (gen. i lok.), *në*, *ne* (akuz.): *bëž në, në sem zvä, bãba se lüti nã jne, pëm pã jne, pri jne sem bël, ö jne sem pripovëdal*. U lokativu je običan i štokavizirani nastavak *-ima*: *nã jnima, zã jnima, pã jnima*. Do uporabe takvih oblika dolazi zbog morfološke i fonetske jednakosti nekih oblika tih zamjenica s paralelnim oblicima zamjenice *öna*. Osobito često do te pojave dolazi u kraćim oblicima, pa su tek nešto manje frekventni primjeri s književnim likom (Iigo *ih* je zövem, *kãt ih ðdem rãnit*) nego što su primjeri sa starijim oblicima (s klješči je vãdimu; trëba je ðinare zmõci, a në je; *tũ je pãr dëla, jã sem je vidëla*). Dativ i instrumental imaju obične oblike: *nëm* (enklit. *im*), instr. *ž nïmi*.

182. *Napomene o akcentu*. U svim je turopoljskim govorima nom. sg. m. akcentiran akcentom *˘*, dakle razlikuje se po akcentu od štokavskog i čakavskog oblika *ön*, gdje je prvotni kratki akcent produljen pred sonantom.¹⁹⁶ U srednjem i u ženskom rodu (kao i u nom. pl. svih triju rodova) akcent je prema prvotnoj oksitonezi: *öno* (i: *öno*), *öna* (i: *öna*).

Akcent u dativu zamjenica *ön* i *öno* sekundarni je *˘* ili *˘*, prema prvotnoj oksitoni (*nëmu* ili *nëmu*), a u ostalim zavisnim padežima obično je dugi silazni akcent na osnovi, koji se kadšto može zamijeniti s kratkim akcentom: *öjd nega, vũ jnega, nã jnega, öj nemu, nã jnem, zã jnem — ojd nëga, na jnëga, oj nëmu*.¹⁹⁷

Pluralni oblici *öni*, *öna*, *öne* imaju također akcent u nominativu prema prvotnoj oksitoni. U ostalim je padežima dugi silazni akcent: *bëž në, pãd në, zã jne, pri jne, zã jnimi, ž nïmi*.

183. Ženski rod *posvojnih zamjenica mõj, tvõj, svõj* obično se govori u stegnutu obliku i u singularu i u pluralu: *mã, tvã, svã — më, tvë, svë*. Kontrahirani oblik običniji je i u posvojnih zamjenica srednjeg roda u nom. plurala: *mã kolëna, tvã dřva, svã gnëzda*, a tako je i u padežnim oblicima zamje-

¹⁹⁶ Za akcent *ön* usp. akcent imenica tipa *stõl* i vidi što je rečeno o duljenju pred sonantima u t. 96 ad 4.

¹⁹⁷ Dakako, kad je rečenični akcent na zamjenici, akcent ne skače na prijedlog: *šklãk je na jnëmu*, a ne na *mëne*; *pëm ja po jnëga, öjdi za jnëm*.

nica svih triju rodova: *od mēga brāta, strica svēga, sin je otišēl zē snejūm tāstu svēmu kurizina sēči, o mēmu imājnu, pri mēm Vīdu, mēga Mīku, f štāglu tvēmu, z mīm cūricum, s tvēmī snějami, z mēmī brāti, od mē sestřē mōš, vīdēl sem tvū sēstru, svūm snejūm.* -MR. Dativ zamjenice ženskog roda nema stegnutog oblika: *dāl bōm tvōje cūricę* -MR.

Nestegnuti oblici imaju ovakvu fleksiju: nom. *mōj* — *mōje* — *mōja*, gen. *mojēga (mōjeg)* — *mōjē*, dat. *mōjēmu (mōjem)* — *mōjē*, akuz. *mōjēga (mōjeg)* — *mōju*, lok. *o mōjēmu (mōjem)* — *o mōjē*, instr. *z mōjīm* — *z mōjūm*. Plural: nom. *mōji* — *mōja* — *mōje*, gen. *mōje*, dat. *mōjēm*, akuz. m. i f. *mōje*, n. *mōja*, lok. *o mōjēm*, instr. *z mōjēmi (z mōjēmi)*. Tako se mijenjaju i puni oblici zamjenica *tvōj, svōj*.

184. Akcent nestegnutih dvosložnih oblika tih zamjenica jednak je u singularu akcentu dezoksoniranih imenica: *mōj* (i sr. rod *mōje*) akcentira se kao *jēzik, mōja* kao *žēna*, tako i u pluralu.

Stegnuti oblici m. i sr. roda u singularu imaju sekundarni akcent ~ (*mēga, mēmu, o mēmu* < *mōjēga, mōjēmu, o mōjēmu*), ali se kadšto vokal pod njim ostvaruje kao pod starijim akcentom ~ (*mēga — mēmu, o mēmu*).

185. Zamjenica *nēgof* — *nēgva* — *nēgvo* mijenja se ovako: m. i sr. rod *negvōga (nēgvog)*, *negvōmu (nēgvom)*, *o negvēm (nēgvom)*, *z negvēm*; ž. rod *negvē*, *nēgve nēgvu, o nēgvę*, *z negvūm*. U pluralu: *nēgvi* — *nēgva* — *nēgve, nēgvę, negvēm, nēgve* (sr. r. *nēgva*), *o negvēm, z negvēmī*. Tako se mijenja i *nējni* (neodređeni oblik ima samo drukčiji akcent: *nējni* — *nējno* — *nējna*, usp. t. 168).

186. Kao *nēgof* mijenjaju se i *nāš, vāš, nījof* u sva tri roda singulara i plurala. Jednako kao u pridjeva, u središnjim govorima ne djeluje završetni palatalni konsonant osnove na početni vokal nastavka: *nāšog/a|, nāšom/u* itd. u zapadnim i posavskim govorima razlikuju se nastavci iza palatalnih i nepalatalnih konsonanata: *nāšeg/a|, vāšem/u|* : *nījovoga* (< *nīhovoga*).

Dativ singulara zamjenica ž. roda često ima pored običnog turopoljskog oblika *nāšę, vāšę, nījovę* i štokavski oblik *nāšoj, vāšoj, nījovoj*.

Akcent je u tih zamjenica u svim oblicima na prvom slogu osnove.

187. *Pokazne zamjenice tāj (tēj, tē, tē, tī)* — *tō* — *tā, ovāj (ōf, ovē, ōvaj)* — *ōvo* — *ōva, onāj (ōn, onē, ōnaj)* — *ōno* — *ōna* imaju pridjevsku promjenu. U promjeni su reflektirani stariji padežni oblici (*tōga, tōmu, ō tom, s tēm, tī — tā — tē, tē, tēm, o tē, s tēmī*), ali su u dativu i lokativu sg. mogući i likovi *tēm, ovēm, onēm*, analogijom prema instr. sg. Evo nekoliko primjera iz Mraclina: *pōlēk tōga zvīrka, vū tem tālu, pri tem siromākem, s tēm črēpum se igra, dējte mlēka tēm māčkem, zīde vān s tē jām s tēmī očmī, v ōvom sēlu, kē bi jā bez ōvę cūricę? ōvem gōskam, ōvu nōč, na ōvem vugliču, z ovūm je mālum tēžje nek prije, z ovēmī se nāj igrāti, zāke živīš na ovēm svētu.*

Stara se pokazna zamjenica *sā* — *sa* — *se* osim u prilozima kao što su *večēres, snōčke, dēnes, lētos* pojavljuje kadšto i u samostalnoj upotrebi: *sēga prōlēča nī bilo kīše* -PL, *sē nōči, se zimę, sē jesenī* -MR.

188. Pridjevsku promjenu ima i *određena zamjenica sām* — *sāmo* — *sāma*: m. i sr. r. gen. *sāmog/a|*, dat. *sāmom/u|* itd., ž. rod gen. *sāme*, dat. *sāme (sāmoj)* itd., pl. *sāmi* — *sāma* — *sāme*, gen. *sāme*, dat. *sāmēm* itd. Akcent ^ alternira s akcentom ~, osim na ultimima: *sāmi* — *sāmo* — *sāma, sāmoga* itd.

Oblici zamjenice *věs—sā—sě* odgovaraju stegnutim oblicima prisvojne zamjenice *měj—mōja—mōje*: m. i sr. rod *věs—sě, sēga, sēmu, vēs (sēga)—sě, o sēm, za sēm (ze svīm)*; ž. rod *sā (sā), sē, sē, sū, o sē, sūm*; plural *sī—sā—sě, sē, sēm, sē—sā, o sēm, sēmi*.

189. Upitno-odnosne zamjenice za živo su *těri—těra—těro i kī—kā—kō*. Zamjenica *dō* (u zapadnim govorima *dū*) u svom nominativnom obliku samo je upitna:

těroga ōno lěta? těroga očes? čōvěk těromu sem rēkel, voděr je ot krāve rōk f těrom stoji brūs, dēska na tēre se mēsi, tēra dōba je? tēru? da tēra (= kad koja)—īma motōr kī ga tēra, kāk je kī bīl mogōč, kā žēna? kō dēte je to bīlo? kōga se bojiš? kōmu sem dāl, dāl sem; o kēm to govoriš? o kōmu? s kēm si bīla? f ižu f tēru je dōšla, f kū je dōšla—dō bi to vlēkel dōle? dō je tō dōšel?

190. Upitno-odnosne zamjenice za neživo su *ķej (kē, kāj), čiji—čija—čije*.

Primjeri promjene tih zamjenica: *sēdem je bilo ķej so spāli v jēdnē iže, ķēga se bojiš? čēmu tō? nā čēm fāla? klūč š čēm se zaklēple, kē nē vidiš nā ke si sēl? čije je to dēte? čijega kōjna? čijemu āftu?*

191. Najobičnije neodređene zamjenice su *neķtēri, -a, -o; nēki, -a, -o; sākī, -a, -o, jēn jēden* (*jēna—jēno; niķēn—niķēna—niķēno; nēgdo, nīgdo; nēke, nīke; niš, ništa; sēke, sēšta*). U posavskim su selima obični pored oblika *nēgdo, nīgdo, neķtēri* i oblici *nēšti, nēšte, ništi, nišče* (*dēnes mi se jāke kūcalē, vālda me nēšte spomīnal; ništi f sēlē nīma više ōgnišča, nēšti to vālda znā, nišče ni niš znāl -BA*).

Primjeri promjene tih zamjenica: *sākī je īmēl mālu ižu prēk lēta, navēk sākoga pīta, sākē (= svakoj) mālo otrgni, sākī su mēli svōj pōsel, niķēna niš nē zna, nēgdo je dōšel, da ništa nē vidīm, nōge mi ne vālaju niš, jā se ne bojim nīkoga, nē nīgdo dōšel, o žēna se sēke pripovēda, sēšta so im na stōl donēsli, za nīke ne bi žīvēla grādu, ta sēna nēke znāči, z nīkim se ne īgram, sākē felē rečī -MR*.

U zamjenica *ķej gōt, do gōt, kī gōt, teri gōt* mijenja se, dakako, samo prvi dio: *koga gōt, komu je gōt trēba, do gōt dōjde, ķej se gōt pokvāri, š čēm si to gōt naprāvīl*.

192. Obične su pridjevne zamjenice: *kākof, tākof, ovākof, nēkakof (nējakof), nīkakof (nījakof), sēkakof (sējakof), sākkof, kūlik, tūlik*.

Primjeri promjene: *kakvōga očes pīti? ovākovoga nēkakovoga, nē znam jā za nījakvog pēvca, tū īma sēkakve tīc, nāj gledēti sēkake filme, kākve je bojē? z nīkakvemi dēčki nāš (= ne buš) īšel, kūlike komāde? dē ste tūlike jōpce zmōgle? sāt je nējakva nōsila jājca, z nēkakvom coprījum se bāve, snēja je otišla šnājderu za nēkakve kapūte*.

Brojevi

193. Broj *jēden* (*jēn*) ima tri roda (ž. rod *jēna*, sr. rod *jēno*), a mijenja se kao pridjev. Obična je upotreba toga broja u značenju neodređene zamjenice *nēki, neķtēri* (ispor. t. 191), a tada se govori i u pluralu. Akcent mu je: gen. sg. m. i sr. roda *jenōga*, ž. roda *jenē*; dat. sg. m. i sr. roda *jenōmu*, ž. roda *jēnē* itd., ali u oblicima se može čuti i nominativni akcent *jē|d|nog|a|, jē|d|ne* itd.

Poseban oblik za ženski rod ima još samo broj *dvā: dvē*.

Glavni brojevi od 1—10 mijenjaju se po padežima, ali su oblici brojeva *dvā*, *tri*, *četiri* (*četri*) običniji nego oblici brojeva *pēt*, *šest*, *sēdem*, *ošem*, *dēvet*, *dēset*. Međutim, najčešće se upotrebljava nominativni oblik za sve padeže, pa mnogi mladi ljudi i ne znaju pouzdano sve oblike brojeva.

Ti se brojevi mijenjaju ovako:

nom., akuz.	<i>dvā — dvē</i> , <i>tri</i>	<i>četiri</i> (<i>četri</i>),	<i>pēt</i>
gen., lok.	<i>dvē</i> <i>trē</i>	<i>četēre</i>	<i>pēte</i>
dat.	<i>dvēm</i> <i>trēm</i>	<i>četērem</i>	<i>pētem</i>
instr.	<i>z dvēmi</i> <i>s trēmi</i>	<i>š četēmi</i>	<i>s petēmi</i>

Kao *pēt* mijenjaju se i slijedeći brojevi do *dēset*. I veći se brojevi mogu deklinirati po tom uzorku, ali se to u govoru vrlo rijetko događa.

U brojeva od *jedenājst* do *devetnājst* (i: *jedenājst* — *devetnājst*) često se, prema štokavskom uzoru, akcent povlači na penultimu: *jedānajst*, *dvānajst*. Broj 20 najčešće se govori u obliku *dvājset*, ali može imati i oblike *dvadesēt* i *dvādeset*. Akcent u drugih složenih desetica obično je na zadnjem slogu (*tridesēt*, *četridesēt*, *pedesēt*), ali može skočiti i na prvi slog: *trīdeset*, *četrdeset*, *pēdeset* itd.

Imenica *stotina* nije domaća u Turopolju. Stotice imaju ovakve oblike: *stō*, *dvēsto*, *trīsto*, *četiristo*, *pētsto*, *šesto*, *sēdemsto*, *ošemsto*, *dēvetsto*.

Za broj 1000 govori se *ilada* i *iladu*. Riječ *ilada* mijenja se kao i svaka druga imenica ženskog roda na *-a*, a *iladu*, sintaktički vezan oblik akuz. sg., indeklinabilna je.

Obično nema veznika *i* između sastavnih dijelova složenih brojeva: *trīsto osamdesēt šest đinari*, *iladu pēdeset*.

194. Redni se brojevi razlikuju od rednih brojeva u književnom jeziku po fonetskim i akcenatskim specifičnostima turopoljskih govora: *prvi*, *drūgi* (sic!), *trējti* (*trēti*, *trēči*), *četrti*, *pēti*, *devēti*, *desēti*, *jedenājsti*, *dvanājsti*, *dvaj-sēti*, *četridesēti*, *stōti*, *dvestōti*, *šestōti*, *iladiti*.

Mijenjaju se kao pridjevi, a u oblicima im ostaje nominativni akcent, osim u brojeva *prvi*, *drūgi* koji mogu imati i akcent *prvōga*, *drugōmu* itd.

195. Zbirni brojevi obični su prema brojevima 2—10: *dvōje*, *trōje*, *četvero*, *pētero* itd. Brojevi *dvōje*, *trōje* (i: *dvōji*, *trōji*) zadržavaju svoj oblik u svim padežima, a ostali se mijenjaju: gen. *četvēre* *krāf*, *petēre* *lāč*, dat. *petērem* *krāvam*, akuzativ je jednak nominativu, lok. *na šestērem* *kōla*, instr. *s petē-rēmi* *ludmī*. Mjesto takvih brojeva radije se upotrebljavaju i češće govore glavni brojevi.

Od brojnih priloga poznate su samo složenice s *pot*: *jēmpot*, *dvāpot*, *pēt pōti*, *stō pōti* (*sto pūti*).

Govori se: *obodvā*, *obodvē*.

KONJUGACIJA

Razvoj i stanje

196. U turopoljskim su govorima nestali mnogi glagolski oblici, obični u drugim našim dijalektima. Nema aorista i imperfekta, nema razlike između

futura i futura egzaktnog, pa su prema tome žive ove glagolske kategorije: infinitiv, supin, prezent, imperativ, glagolski participi (osim participa prošlog na *-v/ši/*), perfekt, pluskvamperfekt, futur, kondicional i neki oblici pasiva.

Infinitiv

197. Infinitiv se završava na *-ti* ili *-ći*. Krajnje se *i* u tom obliku ne gubi.

198. Radi potpunije informacije o karakteristikama turopoljskih glagola, spomenut ću neke fonetske pojave u infinitivu, o kojima nije bilo prilike govoriti u poglavlju o fonologiji i fonetici:

- *podrēti, zaprēti*, ne: podrti, zaprti;
- *donēsti, zanēsti*, ne: doneti, zaneti;
- *dignōti, šepnōti* (i: *-nu-*), ne: digniti, šepniti;
- *mrzēti, gorēti*, ne: mrziti, goriti;
- *kupuvāti, prepisēvāti*, ne: kupovati, prepisivati;
- *dōjti* (< do+iti), *nājti; grēti* (= grijati), *zrēti* (= zrijati); *čtēti* (uz: *čitati*); *štēti* (= htjeti); *vlēći; imēti; glēdēti; plūti* (= plivati); *jemāti* (= uzimati), *jāhati; pāmētiti*.

Napomene o akcentu

199. Akcenatske zakonitosti turopoljskih govora vrijede i za glagole i njihovu promjenu. Ipak, pod utjecajem raznih faktora, u prvom redu analogija, koje u svim živim govorima najviše djeluju na razvitak govora i na promjene u njihovoj strukturi, akcent u turopoljskim glagolskim oblicima nije uvijek direktan odraz starijega stanja. Drugačiji akcent nego što bi se očekivao prema turopoljskim akcenatskim karakteristikama pojavljuje se najčešće u nekih glagola I. (Maretićeve) vrste.

Glagoli I. vrste s prvotnim akcentom na nastavku imaju na kratkoj penultimi akcent " a ne akut, pa i u onim govorima u kojima je inače »kanovačko duljenje« u drugim pozicijama redovito. Tako se govori: *plēsti* (: knjiž. *plēsti*), *dovēsti, cvēsti, donēsti, prinēsti, pomēsti, mōći, pomōći, lēći, pēći, rēći*, analogijom prema glagolima koji imaju akcent " na osnovi (kao *sēsti, opāsti, krāsti, grīsti, žēti, klāti, čūti, plūti* (= plivati), *bīti* (*jēsem* i *bijem*), *līti, pīti, strīći, potsīti, skrīti, smēti, dēti, jēsti, zdīći*).

Infinitivi takvih glagola kojima je penultima duga imaju akcent po pravilu: *rāsti* (< *rāsti*), *pāsti, trēsti, vlēći, oblēći, obūti, sezūti* (= sazuti, izuti), *zēpsti, ozēpsti, dōpsti, tōći, pretōći*. Prema tim glagolima govori se i *grēpsti* (usp. knjiž. *grēpsti*).

U glagola *iti* dužina je na prvom slogu sekundarna, prema prvotnom *iti* (usp. knjiž. *ići*). I u njegovih je složenica akcent ~ na penultimi: *oūti, dōjti, zājti, nājti, obājti, prējti, pōjti* (i: *pōjti*), uz: *dōjti, pōjti, prējti*.

Akut na osnovi imaju glagoli kao: *počēti, zēti, mrēti, potrēti, strēti, zrēti, zaprēti*.

U infinitivima drugih glagolskih vrsta uglavnom se čuva starije stanje:

II. vrsta: *svenōti*, *krēnōti* (*se*), *prignōti se*, *dotēknōti*, *viknōti*, *genōti se*, *privinōti* (*se*), *ščeknōti*, *šepnōti*, *zdenōti*; *dignōti*, *črknōti*, *poginōti*, *posēnōti* (= *uvenuti*), *povēnōti*, *zmōknōti* (= *smočiti se*), *stšnōti*, *pārņōti*.

Glagol *kānōti* ima drukčiji akcent nego u književnom jeziku.¹⁹⁸

Rijetki su primjeri pokolebanosti akcenta. Zabilježio sam samo: *brinōti se* (mjesto: *brīnōti*), *mēknōti* (uz: *mēknōti*).

III. vrsta: *držāti*, *dišāti* (= *mirisati*), *bečāti*, *bežāti*, *drkāti* i *drčāti* (= *trčati*), *glēdēti*, *gorēti*, *kipeći*, *klečāti*, *leiēti*, *razgorēti*, *sedēti*, *srbēti*, *vriščāti*, *zlejāti*, *ležāti*, *močāti*, *živēti* (*živim*), *živēti* (prez. *živem*), *žmerēti*, *viđēti*, *stāreti*. (Glagoli kao *živēti* — *živim* u mnogim su oblicima izgubili prednaglasnu dužinu).

IV. vrsta: *beļiti* (usp. napomenu uz III. vrstu), *brojiti*, *dēļiti*, *deniti se*, *dobūti*, *gnojiti*, *gojniti*, *govoriti*, *graditi* (= *ograđivati*), *kositi*, *nositi*, *kūrīti*, *mlāčiti*, *naščiti*, *narēđiti*, *navoditi*, *oženiti*, *podojiti*, *podvoriti*, *pokvāriti*, *pospđiti*, *potušiti*, *premeniti*, *presāditi*, *prositi*, *pusiti*, *rāniti* (= *hraniti*), *scēđiti*, *spāšiti*, *svēdočiti*, *topiti se* (= *grijati se*), *zgrēšiti* (= *sagriješiti*), *zagrešiti* (= *primijetiti*), *zapāliti*, *zesušiti*; *ītiti*, *naprāviti*, *ostāviti*, *pāmetiti*, *prāžiti*, *prevāriti*, *rāniti*, *zākoniti se* (= *vjenčati se*), *vūdrīti*, *govōriti* — *govoriti*.

V. vrsta: *brāti*, *brlūkāti*, *cēpāti*, *česāti* (*se*), *čūvāti*, *dāti*, *dāvāti*, *dirāti*, *dodijāti*, *dopelāti*, *fučkāti*, *gākāti*, *igrāti* (*se*), *iskāti*, *jofkāti*, *kokodākāti*, *kopāti*, *kukurikāti*, *lagāti*, *lajāti*, *majōkāti*, *metāti se*, *motāti*, *nagājnāti*, *napisāti*, *ogrījnāti*, *oprāti*, *orāti*, *otpirāti*, *pitāti*, *počesāti*, *pomāgāti*, *popēvāti*, *poslāti*, *poznāti*, *prāti*, *prebrāti*, *pripovēdāti*, *prodāti*, *smejāti se*, *summāti* (i: *sumlāti*), *ščucāti*, *švāti*, *|v|dāti se*, *zbavlāti*, *zeprāti*, *zēvāti*, *zlēvāti*, *znāti*, *zvāti*; *cīcati*, *čītāti* (i: *čtēti*), *dēlati*, *ītati*, *kūvati*, *kvēkati* (*rāca kvēče*), *obētati*, *plūvati*, *pomkati se*, *rōktati*, *skūvati*, *stīrati*, *tīgati*, *vālāti* (= *vrijediti*), *vēncāti se*, *vūfati se*, *zajāhati*; *tāncati*, *špōtati*.

U glagola s dužinom pred akcentom " akcent može prijeći na tu dužinu, u obliku akc. ~: *komendērati*, *špāncērati*, *namātati*, *mūkati*, *nagājnati*, *navājati*, *obdržāvati*, *ostāvlāti*, *potšvāvati*.

VI. vrsta: *daruvāti*, *dobivāti* (i: *dobivati*, usp. što je rečeno uz glagole V. vrste), *kovāti*, *kupuvāti*, *kušuvāti*, *veruvāti*, *putuvāti*, *prepisēvāti* (i: *prepisēvati*), *raširēvāti*.

Supin

200. Uz glagole kretanja upotrebljava se redovito supin, koji se od infinitiva razlikuje po svom obliku a često i po akcentu: *pēm kukurizijna brāt*; *kāt idem rānit svīne ili drva nōsit*, *ōnda si vřžem kobrnāk*; *īšla je spāt*, *al bāš nēče spāti*; *kāt ju jēzik srbī*, *ōnda ga ide dāle česat*; *īdem krampērā okāpat*; *nōsi je* (= *joj*) *pīt*.

Napomene o akcentu

201. Prema kratkom infinitivnom akcentu na prvom slogu osnove u supinu je akc ~:

¹⁹⁸ Usp. *Vuk, Rj.*, s. v.: *kānuti*.

a) *piti* — *pît*, *brîti* — *brît*, *liti* — *lît*, *pěci* — *pěč*, *brâti* — *brât*, *klâti* — *klât*, *jěsti* — *jěst*, *dignoti* — *dignot*, *viděti* — *videt*;

Kad su takvi dvosložni glagoli prefigirani, u supinu se akcent povlači na penultimu i ostvaruje kao " ili ~: inf. *popîti*, *dobîti*, supin *pôpit* — *pôpit*, *dôbit* — *dôbit* (usp. akc. ptc. pas. tipa *brân*, ali: *pôbran* — *pôbran*);

živěti — *živet*, *glěděti* — *glědet*, *bežâti* — *běžat*, *gradîti* — *grâdit* (= ograđivati).

Glagoli kao *letěti* (dakle sa starijom kraćinom prvoga sloga) obično imaju naglasak: *lětet*, *dôjit*, *držat*, ali je često i stanje *lětet*, *dôjit*, *držat*.

b) Infinitivni dugi akcenti ostaju i u supinu, s promjenama vezanim uz mogućnosti realizacije akcenta na ultimi:

mrěti — *mrět*, *dôpsti* — *dôpst*;

pokvârîti — *pokvârît*, *pripovědâti* — *pripovědat* (*pokvârîti* — *pokvârît* itd.);

tâncati — *tâncat*, *pârnoîti* — *pârnoî*.

c) U glagola akcenatskoga tipa *kopâti*, *česâti* u supinu je obično akc. " prešao na prvi slog: *kôpat*, *česat*, *snôvat*, *čîtat*, *blîvat*, *plîvat*, ali taj akcent također često alternira sa ~: *kôpat*, *česat* itd. (usp. i glagole tipa *letěti*, pod a). Glagoli kao *kupuvâti* uvijek se u supinu naglašavaju ovako: *kupûvat*, *darîvat*, *gladiûvat*.

Prezent

202. Osobni završeci prezentskih oblika jesu:

sg.: 1. 1. -m	pl.: 1. 1. -mo (-mu, -me)
2. 1. -š	2. 1. -te
3. 1. -Ø	3. 1. -o, -jo (-u, -du)

203. U 1. licu sg. očuvao se nekadašnji nastavak *-u* samo u glagola *štěti*: *oču* i negirano *něču*. Glagol *môči* ima u 1. licu sg. uvijek oblik *môrem* (*-re* prema nekadašnjem *-že-* imaju, dakako, i drugi oblici prezenta: *môreš*, *môre*, *môremo*, *môrete*, *môru* (*môreju*).

204. U središnjim je govorima nastavak za 1. lice pl. *-mo*, u zapadnim je obično *-mu*, u istočnim je uvijek *-me*. Svaki je od tih alomorfa karakterističan za pojedine kajkavske govore ili skupine govora i izvan turopoljskog područja. Nastavci *-mo* i *-me* kontinuantne su veoma staroga stanja (usp. npr. *-me* u makedonskom jeziku!), *-mu* je fonetski uvjetovan.

205. Atematski glagoli imaju pred nastavkom za 2. lice pl. glas *-s-*: *dâste*, *znâste*, *jěste* (: inf. *jěsti*), *jěste* (: *biti*). Prema njima mogu i neki drugi glagoli imati takav infiks (*velîste*, *glědîste*), ali su mnogo običniji bez njega (*velîte*, *glědîte*).

206. Nastavak za 3. 1. pl. isti je kao u književnom jeziku: *pletû*, *râstu*, *tresû*, *donesû*, *grizû*, *pôčmu*, *čûju*, *pîju*, *derû*, *žerû*, *vidě*, *živě*, *glědě*, *letě*, *držě*, *klečě*, *nosě*, *mlâte*, *fâlê*, *kradû*, *îdu*.

Nastavak 3. lica pl. može se proširiti prema ostalim prezentskim oblicima: *plětejo*, *kōnejō*, *tōčejō*, *pěčejō*, *pîejō*, *běrejō*, *děrejō*, *vidijō*, *kupûejō*. Takav prošireni nastavak nije karakterističan za turopoljske govore, a ušao je, vjerojatno, preko kajkavskog zagrebačkog govora.

U zapadnim govorima može se kao nastavak za 3. l. pl. pojaviti i *-du*, nastao analogijom prema tom obliku glagola kao *kradû, ïdu: pëçedu, kôpadu, kupÿjedu, nôsidu, môradu*.¹⁹⁹

Osim u zapadnim govorima, nisu obični oblici *dãdu, znãdu*, nego se govori *dãju, znãju*.

Kad se 3. l. pl. tvori kraćim nastavkom, u glagola I. vrste kojima osnova svršava na *k, g, /h/* velari nisu prešli u palatale: *pekû, vlekû, rekû, tukû*. Ako je nastavak proširen, mjesto velara nastupaju palatali, jednako kao i u drugim prezentskim oblicima: *pëçejô (pëçedu)* prema *pëçem, tôçejô (tûçedu)* prema *tôçem*.

207. Neki glagoli VI. vrste mogu zadržati karakteristični infiks infinitiva: *plûvam — plûvajo (plûvajo), klûvam — klûvajo (klûvajo), blûvam — blûvajo (blûvajo)*, uz: *blûjem, klûjem, plûjem (blûjem, klûjem, plûjem)*.

208. Glagol *gledëti* mijenja se po III. vrsti: *gledîm, gledîš, gledî, gledîmu, gledîte, gledê*. Glagol *živëti* ima oblike *živîm — živê, a živëti živem — živu*. Glagol */v/mrëti* ima u prezentu oblike: *mêrnem, mêrneš — mêrnu*, a glagol */v/mîrati: mîram — mîrajô*. Glagol *sëjati* ima prezent po V. vrsti: *sëjam — sëjajo (i: sëjô)*.

209. Svršeni prezent glagola *bîti* jest: *bôm, bôš, bô, bômo, bôte (bôste), bôjô, (bôdo, būdu)*. Kao *bîti — bôm* mijenjaju se i ostali atematski glagoli:

(*ne biti*, svršeni prezent): *nâm, nâš, nã, nãmu, nãte, nãdo* (pored: *nê bôm, nê bôš, nê bô, nê bomo, nê bôte, nê bôdo* ili *nê bojô*);

dãti: dãm, dãš, dã, dãmu, dãste, dãjô (dãdu);

spãti: spîm, spîš, spî, spîmu, spîte, spê (spîjô), uz *spîjem — spîjô*;

znãti: znãm, znãš, znã, znãmu, znãste, znãjô (znãdu);

jësti: jêm, jêš, jê, jêmu, jêste, jêjô (jêjô), jêdu (jêdû), uz: *jêdem — jêdô (jêdejô)*;

(*povësti*): *povêm, povêš, povê, povêmu, povêste, povêjô*;

(*iti*): *pêm, pêš, pê, pêmu, pête, pêjô* (glagol se upotrebljava samo za budućnost);

(*ne iti*): *nêm, nêš, nê, nêmu, nête, nêdo*;

bîti (trajni prezent): *jësem, jësi, jê, jësmu, jêste, jêsô* ili: *jã sem, tî si, òn je, mî smu, vî ste, òni sô*;

(*ne biti*, trajni prezent): *nêsem (nêš), nêsi, nê, nêsmu, nêste, nêsô*;

štëti: ôçu, ôčeš, ôče, ôçemu, ôçete, ôçu (ôçejô);

(*ne štëti*): *nêçu, nêčeš, nêče, nêçemu, nêçete, nêçu (nêçejô)*;

zabîti (= zaboraviti): zabîm, zabîš, zabî, zabîmu, zabîte, zabê (zabîjô).

210. Glagol *zrëti* ima prezent: *zrêjem — zrêjemu — zrejô*. Glagol *imëti* ima prezent: *îmam — îmamu — îmajô, a ne imëti: nîmam — nîmamu — nîmajô (i: nêmam...)*; glagol *môçi: môrem — môro (môrejô)*, a *ne môçi: nêmrem — nêmrô (nêmrejô)*; glagol *ïti: ïdem — idô (ïdo, ïdejô)*.

Napomene o akcentu

211. U prezentu glagola s akcentom [˘] na prvom slogu infinitivne osnove redovito se vrši karakteristična kajkavska metatonija [˘] — > [˘]: *kûvam, rãs-*

¹⁹⁹ Usp. takav nastavak u Samoboru, ZNŽO 19: *zaçujedu* (str. 64), *brojidû* (str. 75).

kuvam, nāsiple, pōparim, pōrežem, nāpravim, nādignem, pōvraćam, vīdim, nē vidim, pōkrivem, ođlazim, spōminam, naođedvam, ođstanem, ođbećem (: obē-tati), ođrišem, ođbujem, kùpujem, vèrujem, dārujem, zālazim, zāpadnem, prō-lazim, zāžrdim, nē pušim, zākrapam, večeram, pījem, čūjem, pōdignem, dēnem, zdignem.

212. U glagola koji u infinitivu imaju akcent `` na penultimi a pred njim je kratak slog tri su tipa prezentskog naglasaka:

a) akcent `` pomiče se na penultimu
— *kopāti — kōpam (čitam, počēšem, šēpnem, dotēknem, povēnem, blūjem, plūjem, smūjem);*
— *nosīti — nōsim (oženim, navōdim, prōsim, vōzim, gōjnim, kōsim, rōdim, dosēlim);*

b) glagoli tipa *kupuvāti* imaju na antepenultimi rezultat metatonijskoga ^: *kūpujem (< kupūjem), vèrujem, dārujem;*

c) u glagola tipa *bežāti, živēti i dojtī, delīti* u prezentu se ostvaruje akc. ~, koji na kraju riječi prelazi u ^: *bežim, bežiš, beži, bežimu, bežite, beže; delim, deliš, deli, delimu, delite, delē (bežījo, delījo)*. Tako se akcentiraju, među ostalima, i glagoli: *bečāti, dišāti, drčāti, držāti, gledēti gorēti, kipēti, klečāti, letēti, sedēti, srbēti, stajāti* (uz običnije: *stāti*), *vriščāti, živēti, žmerēti; belīti, brojīti, delīti, dobīti, gnojīti, podvorīti, premenīti, scedīti, svēdočiti, denīti se (denī se), vršīti, zesušīti, zgrešīti, blagoslovīti*. Jednako akcenatsko stanje ima i prezent *velim — velē (velījo)*.

d) U nekih glagola tipa navedenoga pod a) može prezentski naglasak alternirati s naglaskom tipa d): *kōsim — kosim, rōdim — rodim, dosēlim — doselim*.

Glagol *govoriti* ima u infinitivu alternativni naglasak: *govōriti i govōriti*. Prema *govōriti* prezentski je naglasak *gōvorim*, a prema *govōriti*: *govōrim i govōrim*. Glagol *gradīti*, u značenju »ograđivati«, ima prez. *gradim*, a *grāđiti* (= grāditi): *grādim*.

Glagoli tipa *blūjem, plūjem, snūjem*, mogu imati naglasak kao glagoli pod b), dakle: *blūjem, plūjem, snūjem*.

213. U glagola koji u infinitivu imaju dužinu ispred `` na penultimi (npr. *pītāti*) ili u kojih se dezoksitonezom na dugoj penultimi ostvaruje akc. ~ (npr. *rāsti*) u prezentu je na dugom slogu akc. ~: *pītam, pītaš, pītajo, kao i rāstem, rāsteš — rāsto*. Tako i: *brlūčem, nagājnam, obdržāvam, pišem, ostāv-lam, pomāžem, skāčem, mlātim, vēžem, namāčem, kōčim (vījne se kōči), čūvam, navājam, mūče (: mūkāti), ogrījam*.

Takav naglasak u prezentu imaju i glagoli tipa *klēti — kōnem*, s tom razlikom da je u kratkom obliku 3. l. pl. uvijek akcent na kraju: *kōnem, kōneš, kōne, kōnemu, kōnete, kōno (kōnejo)*. Tako i: *tōči, sēči, trēsti, nēsti*.

Jednak naglasak u prezentu imaju i glagoli kao *krāsti, grīsti*: *krādem, grīzem*.

214. Glagoli kao *plēsti, pečī, reči, brāti, prāti* akcentiraju se u prezentu ovako: *plētem ili plētem (< pletēm),²⁰⁰ plēteš, plēte, pletēmo, pletēte, pletō*.

²⁰⁰ O razvoju tog akcenta v. *Ivšić, Prilog*, 190—194.

Tako i: *pěci* — *pěcem* — *pečemo* (*pečemo*) — *pekô*, *rěci* — *rečemo* (*rečemo*) — *rekô*, *brāti* — *berěmu* — *berô*, *prāti* — *perěmo*.

Takav naglasak ima i glagol *žrěti* : *žřem* (običnije nego: *žřem*) — *žrěmo* — *žerô* (*žěrejo*).

Glagoli kao *tkāti* u prezentu se akcentiraju ovako: *tkēm* — *tkěmo* — *tkô* (*tkějô*), *žgēm* — *žgěmo* — *žgô* (*žgějô*).

Imperativ

215. Poseban se oblik za zapovjedni način u principu upotrebljava samo za 2. lice sg. i za 2. lice pl. Zapovijed, nukanje ili poticanje za ostala lica jednine i množine vrši se opisno — za prvo lice pl. odgovarajućim oblikom glagola *iti* i supinom potrebnoga glagola (*idemu kôpat*, *idemo si mălo sěst*) ili likovima *ajd dā* s prezentom (*ajd dā si popijemu*), a za treće lice sg. i pl. rječcom *nāj* i prezentom (*nāj ti Bôk da zdrāvle*). U nekim govornim situacijama može se opisni imperativ za 1. l. pl. zamijeniti prezentskim oblikom: *idemo domôm*. Imperativni se oblik za to lice rijetko čuje: *popĩmu si pak idemu*.

Zabrana se izriče rječcom *nāj* i infinitivom: *nāj kričāti*, *nāj mi to dělati*.

216. Osobni završeci za tvorbu imperativa najčešće su isti kao u standardnom jeziku (dakako s turopoljskim fonetskim osobitostima), a raspoređeni su, također, prema tipu prezentske osnove. Glagoli I—IV. vrste (s izuzetkom glagola kao *čuti* — *čujte*, *piti* — *pite*), u pluralu imaju tematsko *-ę-*: *pletěte*, *trěšěte*, *greběte*, *počměte*, *rāstěte*, *digněte*, *sedněte si*, *bežěte*, *nosěte*.²⁰¹ U takvih je glagola moguć i nastavak *-ite*, ali je on netipičan, unesen, što se odražava i u naglasku (usp. *sednite si*, *mlātite*).

Glagoli *bojāti se*, *stajāti* (*stāti*) imaju paralelan oblik štokavskom: *bôj se* — *ne bôjte se*, *stôj* — *stôjte*. Ostali glagoli koji u standardnom jeziku imaju 2. l. sg. na *-oj*, u turopoljskim govorima svršavaju na *-oji*, *-ojete* : *podôji* — *podojěte*, *broji* — *brojěte*, *napôji* — *napojěte*. Tako mogu tvoriti imperativ i neki glagoli s infinitivom na *-jati*: *lāji* — *lajěte*, *sěji* — *sejěte*, *grěji* — *grejěte*, uz: *lāj* — *lājte*, *sěj* — *sějte*, *grěj* — *grějte*.

217. U glagola I. vrste s osnovom na velare očuvan je rezultat druge palatalizacije u svim zapadnim govorima i u mnogim središnjim govorima: *rěci* — *recěte*, *pěci* — *pecěte*, *vřzi* — *vrzěte* (DU, VĆ, DR, KR, VB, MR, RA). U nekih je glagola i u tim govorima običniji palatal, koji je prodro iz prezentskih oblika: *vlěči* — *vlěčěte*, *tôči* — *tôčěte*.

U posavskim se govorima redovito u takvih glagola pojavljuje palatal: *pěči* — *pečěte*, *tôči* — *tôčěte*.

Fonetska promjena *a > e* ispred *j* provodi se u imperativu samo u glagola *dāti* i *čėkati* (*děj* — *dějte*, *čėkej* — *čėkejte*). U ostalih glagola na *-a-* nema te promjene: *kôpaj* — *kôpajte*, *břblaj*, *třraj*, *měšaj*, *čůvaj*.

²⁰¹ Refleks starog *jata* u tom nastavku različit je u pojedinim kajkavskim govorima. Nastavak *-ęte* imaju, među ostalima, govori *Trebanjeva* (ZNŽO 3, 117: *nosěte*), *Prigorja* (*Rad* 118, 98: *berěte*), *Delnica* (*Rad* 152, 192: *puatěte*), a nastavak *-ite* govori *Pokuplja* (*LjřAZU* 65, 326: *platite*), *Bednje* (*HDZ* I, 310: *zěmita-do*), *Lokva* (*Rad* 153, 245: *zôvite*), *Ravne Gore* (*Rad* 162, 94: *vidite*).

218. Stari oblici imperativa očuvali su se u glagola *jěsti* i **povesti*:²⁰² *jěč* — *jěčte*, *pōveč* — *pověčte*. Kao imperativni oblik za 2. lice sg. glagola *viděti* pored starog oblika *vič* (< vid < viždъ) upotrebljava se i skraćeni oblik 2. lica sg. prez. *vīš*. Prema tom obliku načinjen je i imperativ za 2. lice pl. *vište*, koji se jednako često govori kao i starije *vičte*.

Imperativ glagola *biti* »esse« jeste *bōdi* — *bōdimo* — *bōdēte*. O nekim imperativnim oblicima govori se i u napomenama o akcentu.

Napomene o akcentu

219. Naglasak imperativa slaže se s prezentskim naglaskom, s izuzecima u pluralu, s nastavkom *-ete*, koji privlači na sebe akcent (ostvaruje se kao " na penultimi).

a) Metatonijski $\hat{}$ (ili rezultat njegova pomaka na prethodni slog) ostvaruje se u glagola s akcentom " na prvom slogu osnove u infinitivu na *-ati*: *kūvaj* — *kūvajte*, *dēlaj* — *dēlajte*, *zākraj* — *zākrajte*, *pōsejaj* — *pōsejajte*, *vēčeraj* — *vēčerajte*, *zāsipaj* — *zāsipajte*.

Metataksu metatonijskog $\hat{}$ u oba broja imaju glagoli VI. vrste: *kupovāti* — *kūpuj* — *kūpujete*, *dāruj* — *dārujete*, *vērūj* — *vērūjete*.

I glagoli s prezentskim akcentom $\hat{}$ drugačijega podrijetla, tipa *tāncati* — *tāncam*, u oba broja zadržavaju taj akcent: *tāncaj* — *tāncajte*, *špōtaj*, *tēntaj*, *fřflaj*.

Imperativ kao *čūj*, *znāj*, *grěj* i sl. i u pluralnim oblicima može imati akc. $\hat{}$ uz \sim , usp. t. c): *čūjete*, *znājete*, *dājete*, *grējete*, *kūjete*, *plūjete*.

Glagoli kao *kopāti* — *kōpam* također imaju prezentski naglasak u oba broja: *kōpaj* — *kōpajte*, *čītaj* — *čītajte*, tako i glagoli tipa *pītāti* — *pītam*: *pītaj* — *pītajte*, *navājaj*, *čūvaj*, *měšaj*.

b) U glagola s *-i* u 2. l. sg. imp., bez obzira na njihov akcenatski tip, u pluralu je akc. " na penultimi:

— *dignī* — *dignēte*; *vidī* — *vidēte*;

— *nōsi* — *nosēte*; *šēpni* — *šēpnēte*; *govōri* — *govorēte* (i prema *govōriti* i prema *govoriti*);

— *pīši* — *pīšete*, *mlāti* — *mlātēte*, *kūpi*; *trēsi* — *trēsēte*, *rāsti* — *rāstēte*; *krādi* — *krādēte*, *|v|grīzi* — *|v|grīzēte* (u takvih se glagola prednaglasna dužina često pokraćuje: *pīšete*, *mlatēte*, *rastēte* itd.); *otīdi* — *otidēte*, *dōjdi*, *nājdi*, *nējdi*;

— *lēti* (*lētī*) — *letēte*, *bēži* — *bežēte*, *žīvi* — *živēte*, *pūsti* — *pustēte*;

— *bēri* (*bērī*) — *berēte*, *pēri* — *perēte*; *pēci* — *pecēte* (*pēci* — *pečēte*), *rēci*, (*rēcī*);

plēti — *pletēte*; *donēsi* — *donesēte*; *zēmi* — *zemēte*, *žēri*, *pōčmi*.

U zapadnim se govovima u imperativu takvih glagola i u glagola tipa *trējsti*, *krāsti* sporadično, obično u enklizi, ostvaruje akc. " na krajnjem slogu 2. l. sg. imp.: *rečī mu* -ŠI, *spečī mu jějce*, *stūčī ga* -DU, *Bōg moj pomožī mi* -VB.

c) Glagoli kao *čūti*, *obūti*, *pīti*, *lejāti* *grējati*, *znāti*, *dāti*, *stāti*, *kovāti* obično imaju u pluralu imperativa akcent \sim prema singularnom $\hat{}$: *čūj* — *čūjete*, *sezūj* — *sezūjete*, *obūj* — *obūjete*, *pī* — *pīte*, *pōpi* — *popīte*, *spī*, *|v|mī*, *vlēj*, *stōj*, *dāj*, *grēj*, *znāj*, *kūj*, *plūj* (usp. pod a).

²⁰² Zabilježio sam samo infinitiv *povēdāti*, v. bilj. 110.

Takav akcent ima i oblik *nāj* — *nājte* (= nemoj).

220. Imperativ od *dāti*, kad služi kao nutkanje uz imperativ kojega drugoga glagola ili kao pojačanje imperativnosti kojega drugoga glagola, ima oblik i akcent: *děj* — *dějte* (*děj si to pōječ*, *dějte si popīte*, *děj mi rēči*).

d) Imperativ glagola *oīti* uz oblike i akcente navedene pod b) češće glasi: *ōj* — *ōjte*. S takvim imperativom toga glagola u pluralu se izjednačio i glagol *|h|odīti*: *ōjdi* — *ōjte*. U istom značenju govori se (i za sg. i za pl.) i oblik *ājde* (*ājde domōm*).

Zabrana prema glagolu *īti* uz imperativ *nējdi* — *nejdēte* u sg. može imati i skraćeni oblik *nēd*: *nēd nā mene*.

Glagol *jēsti* uz imperativ *jēdi* — *jedēte* običnije ima imperativ *jēč* — *jēčte*, a čuje se i *jēj* — *jējte*. Paralelne oblike i akcent ima i glagol *gledēti*: *glēdi* — *glēdēte*, *glēč* — *glēčte*, *glēj* — *glējte*. Glagolu *povēsti također je najobičniji imperativ: *pōveč* — *povēčte*, ali se čuje i: *povēj* — *povējte*.

Participi

221. *Glagolski prilog sadašnji* u svakodnevnom se govoru rijetko upotrebljava. Češće se pojavljuje u rečenicama gnomskog ili poslovičnog karaktera, pa u afektivnom, »višem« govornom stilu (*mēd nami rekōči* — *po sēle i tekōči* kaže se u Mraclinu za brbljavu ženu koja »*kāt jo jēzik srbī, ōnda ga ide dāle čēsati*; *tāk se skrivajōč pōbegel je pred ūstašami*; *tāko rekōč — nī to nīgdo znāl*).

Glagolski se prilog tvori tako da se 3. licu pl. prez. dodaju nastavci *-č*, *-či* ili *-čki* (*-čke*). Nastavak *-čki* imaju samo neki glagoli III. vrste 2. razreda koji označuju položaj tijela. To su, koliko sam uspio zabilježiti: *stajāti* — *stojēčki*, *ležāti* — *ležēčki*, *klečāti* — *klečēčki*. Njima se pridružio i glagol *skrivāti* — *skrivēčke*.

Međutim, kao i u drugim kajkavskim govorima, očuvana je participska funkcija oblika na *-č/i/*, tj. oni se mogu sklanjati: *pevajōčega dēčka*.

Neki su participi potpuno primili pridjevsku funkciju, pa se ni po čemu ne razlikuju od pravih pridjeva: *po vrūčom dānu*, *f kīpučē vōde*, *nōsečoj žēni*.

222. *Glagolski pridjev radni* tvori se kao i u drugim našim govorima. Krajnje *-l* u participu muškog roda ostaje neizmijenjeno.

223. Pridjev radni glagola *rāsti* u muškom rodu ima oblik *rāsel*, analogijom prema ženskom i srednjem rodu (*rāsla*, *rāslo*, gdje je *t* iz osnove zbog asimilacije iščezlo). Part. perf. glagola *brīti* (= brijati) glasi *brīl* — *brīla* — *brīlo*, dakle jednako kao *pīl* — *pīla* — *pīlo* prema infinitivu *pīti*. Takav oblik i akcent u participu perf. akt. ima i glagol *bīti* — *jēsem*: *bīl* — *bīla* — *bīlo*. Od *dēti* (= staviti) particip je *dēl* — *dēla* — *dēlo*, od *mrēti*: *mīl* — *mīla* — *mīlo*, od *žrēti*: *žīl* — *žīla* — *žīlo*, od *prijēti* (= primiti): *prījel* — *prījelo*.

224. Glagoli II. vrste čuvaju i u pridjevu radnom svoj karakteristični infiks *-no-*: *zdēnoł* (= uzdahnuo), *kānoł*, *mēknoł*, *pogīnoł*, *prīgnoł*, *ščēknoł* (= uštinuo), *šēpnoł*, *pūnoł*, *dotēknoł*.

Glagoli koji mogu imati infinitiv i prezent prema I. i prema II. vrsti imaju dvojake oblike i u participu perf.: *vřgel* — *vřgla* — *vřglo* i *vřgnoł* — *vřgno-*

la — vřgnolo, prema vřči — vřžem i vřgnoti — vřgnem, tako i: zdigel — zdignol, cřkel — cřknol, pđvel — pověňol, pđsel — posěňol.

Neki takvi glagoli imaju particip perf. samo po I. vrsti, npr. svęňoti (= svanutu): svęl — svęla — svęlo, zmokňoti: zmokęl — zmokęla — zmokęlo.

224. Particip perf. glagola *iti* jest išel — išla — išlo, a glagola *imęti*: imęl — imęla — imęlo.

225. Nastavci *glagolskog pridjeva pasivnoga* isti su kao u književnom jeziku: -en, -jen ili -t, ali je distribucija tih nastavaka nešto drugačija: /v|măt (: inf. /v|măti), skrīt (: skrīti), vūbit, pŕibit, rāzbit (ali: bĭjen — boř bĭjen z ovāk debęlum řĭbum), đbut, sęzut, pōtrt, pōkrit, sāmlet, đbrit, đđbit; đana je (: /v|đăti /se| = udati se).

Mnogi glagoli II. vrste mogu tvoriti taj particip i nastavkom -t i nastavkom -jen: đignot i đignęn, pretŕgnot i pretŕgęn, vřgnot i vřgęn, stĭsnot i stĭsęn, povęnot i pōvęjen.

Participi pas. prema glagolima *nęsti*, *tręsti*, *dovęsti* analogijom prema glagolima IV. vrste tipa *nđšen* imaju -ř- mjesto osnovnoga -s-: *donęšen*, *navęžen*, *potŕęšen*. Paralelan je i oblik *fkrāgen* : *fkrāsti*.

Napomene o akcentu

226. *Particip perfekta akt.* u singularu srednjeg roda u najvećem broju glagolskih akcenatskih tipova ima infinitivni akcent. S akcentom srednjeg roda uvijek se slaže akcent svih rodova u pluralu, a u nekim akcenatskim tipovima i akcent muškog roda u singularu. Akcenatski tipovi tog participa jesu:

1) a) Prema akcentu ˘ na prvom slogu infinitivne osnove glagola I. vrste u singularu muškog i ženskog roda pojavljuje se metatonijski akcent ˆ (koji u prefigiranim glagolima po pravilu prelazi na prethodni slog, gdje se ostvaruje kao ˘); u singularu srednjeg roda (i u pluralu svih rodova) čuva se infinitivni akcent:

grĭzel — grĭzla — grĭzlo — grĭzli — grĭzle — grĭzla, zāgrĭzel — zāgrĭzla — zāgrĭzlo, nāpravil, pōčinul, pŕęvaril, pōruřil, tōvaril, pđbegel, pđsekęl, đstăvil, pŕęplařil, pŕępatil, đstareł.

U taj tip idu i neki glagoli tipa *čuti* (*čul — čula — čulo*), a kadšto i glagoli kao *skrĭti* (*skrĭl — skrĭla — skrĭlo*), kojima je običniji akcent naveden pod 3. I glagoli IV. vrste navedeni u ovom odjeljku češće se akcentiraju po tipu 3.

b) Prema akcentu ˘ na prvom slogu infinitivne osnove dolazi do metatonijskog akcenta ˆ ili njegova refleksa samo u singularu žen. roda, a muški se rod slaže po akcentu sa srednjim rodom:

đpal (< opāl) — đpala (< opāla) — opālo, đstal, povędal — pōvedala — pōvedalo, poręzal — pōrezala — poręzalo, pōčinul, posęjal, dozŕęleł, spovędal, potđnul, pŕiřĭknul, obęčal, pōčinul, spomĭnal, odęgnal, potĭral, zajāhal, ostăvil, oskŭlĭl, pŕiřĭknul, pozđrăvil, pogđreł, navđdil, dopęlal, đstal, nęstal, pđstal, pđtrl, pđslal, pŕĭznal, pŕōpal, pŕĭgnol, pđvel, pđsel.

U tom se tipu može u ženskom rodu ostvariti analoški akcent prema akcentu muškog i srednjeg roda: *navđdĭla* (uz: *năvodĭla* i *navodĭla*), *nădvđrĭla* (uz: *nădvorĭla* i *nădvorĭla*), *pōčęsala* (uz *pđčęsala*), *potĭrala* (uz *pđtĭrala*).

Glagoli IV. vrste koji imaju akcent po ovom tipu običnije su naglašeni po tipu 3.

c) Metatonijski akcent $\hat{\text{~}}$ pojavljuje se u sva tri roda: *plākal — plākala — plākalo, pōslušal, zānoftal, ūniščil, ōbeđval, rānil* (: inf. *rāniti*), *dēlal, sprāvil, nāpravil, čākal, dōčkal, ōstareļ, splāšil*.

U taj tip idu i glagoli koji u infinitivu imaju na prvom slogu akcent $\hat{\text{~}}$: *tāncal* (: *tāncati*), *špōtal, zākonil se, pārnōl* (: *pārnōti* = *crći*).

I neki glagoli tipa 2) mogu imati takav akcent u participu: *nādrobil, vēnčal*.

2) Prema akcentu $\hat{\text{~}}$ na medijalnom slogu infinitiva u participu sg. srednjeg roda infinitivni je akcent, a s akcentom srednjeg roda uvijek se slaže i prvotni akcent muškog roda. U sing. žen. roda realizira se metatonijski akcent $\hat{\text{~}}$ (odnosno njegov turopoljski refleks).

a) Glagoli s kratkim prednaglasnim slogom u infinitivu: *lētēl* (< *letēl*) — *lētela* (< *letēla*) — *letēlo, nōsil, kōpal, podvōril, prōsil, ūgral, zmētal, ženil, vōzil, klōpil, mōlil, imēl, ūskal, dī|h|tal, mēknōl, lōvil, pūstil, čītal, mētal, zgōreļ*.

b) U glagola koji u infinitivu imaju pred akcentom dužinu, u singularu ptc. srednjeg roda najčešće se ta dužina realizira, ali se sporadički javlja i akcent \sim na mjestu dužine, pod utjecajem akcenta muškog i ženskog roda:

pītal (< *pītāl*) — *pītala* (< *pītāla*) — *pītālo* (rjeđe i: *pītalo*), *rānil* (: *rāniti* = *hraniti*), *nagājnal, pokvāril, glēdel, žīvel, grādil, pīsal, cūreļ, plāčal, pripovēdal, kūpil, stōkel, pogāsil, zgūlil, posīkal, kāral, navāžal, zarāsēl, obrñul, pretōkel, metāval, odmrzāval, pozēbel, oblēkel, zakūril, narānil, prišikāval, pokāpal, |v|bījal, mōčal, oprēmil, povēzal, sprevažal, jāval, obrātil, cēpil, otrpēmil, dāval, zagūtil, pīlil, zdēnōl, odgājnal, zaslūšil, zakuhēval, navājal*.

3) Akcent part. akt. glagola *bīti* najčešće je *bīl — bila — bilo*, premda je u svim govorima običan i akcent *bīl — bila — bilo*, osobito u bržem govoru.²⁰³ Akcent kao *bīl* imaju mnogi glagoli I. vrste, velik broj glagola IV. vrste (usp. i odjeljak 1 i 2), neki glagoli V. vrste, većina glagola VI. vrste i atematskih glagola. U složenih glagola akcent sg. muškog roda analoški je prema akcentu sg. srednjeg roda (*zēbral* : *zēbralo* kao *brāl* : *brālo*).

pīl — pīla — pīlo, pōpil, pōcel, prījel, mīl, žīl, zēl, dāl, brāl, prēbral, gnōjil, dōjil, ōral, trōval, vīšil, zēbral, spāl, slōžil, čūl, rōdil, vesēlil, cvēl, ōcvēl, klāl, zākklal, dōbil, zvāl, znāl, prōdal, zāspal, pričel, žrēbil (*kobīla se žrēbīla*), *skōčil, tkāl, zrōdil, pōznal, jēl, pōjel, kupūval — kupūvāla* (uz: *kupūvala*) — *kupūvalo, darūval — darūvāla* (pored: *darūvala*) — *darūvalo, brīl, smējal, grēl*. U mnogih je glagola ovoga tipa moguće da se i u srednjem rodu (dakle i u pluralu) ostvari akut a ne cirkumfleks: *zēlo — zēli* (*zēlo — zēli*), *klālo, zvālo, prālo, brālo, žīlo, mīlo, dālo, prōdālo, cvēlo* (usp. slov. *prāl — prāla — prālo*).

Ovamo idu i neki glagoli IV. vrste koji imaju akcent i prema tipu 2 b): *plātīl — plātīla — plātīlo* (pored: *plātīl — plātīla — plātīlo*), *pōtplatīl, pūsčal — puščāla, jōfkal — jōfkāla, vīšil, zāvīšil, prēladīl, sādīl, zgrēšil, zāgrēšil*.

²⁰³ Akcent $\hat{\text{~}}$ zabilježio sam samo u tom glagolu toga tipa.

Ponekad mogu akcenti ovoga akcenatskog tipa biti kombinirani s akcenatskim tipom 2 b) kao u primjerima: *pokvāril — pokvarila — pokvāriło, zābil — zabila — zābilo*.

4) U glagola nekadašnjega oksitonickoga tipa koji imaju dvosložni ili višesložni particip akt. izjednačen je akcent u sva tri roda:

rēkel — rēkla — rēklo, pēkel, grēbel, mōgel, pomōgel, lēgel, išel, otišel, vūšel, prinēšel, dovēzel, rastēpel.

227. Treba posebno upozoriti na akcent *glagolskoga pridjeva pas.* ovih glagolskih tipova:

1) a) Glagoli kao *mastiti — mastim*, a često i glagoli kao *tōči* (usp. br. 4 u ovoj točki) imaju u ženskom i srednjem rodu participa (a tako i u pluralu u sva tri roda) na sufiksu *-en-* akcent \sim ili '' na penultimi, nastao dezoksitonezom. U muškom je rodu akcentat \sim na prvom slogu osnove, dakle ptc. perf. pas. ovako je naglašen: *ograjēn — ograjēna (ograjēna) — ograjēno (ograjēno) — ograjēni, -e, -a (ograjēni, -e, -a)*, tako i: *zamāščen — zamaščēna, nasājen, zesūšen, ožīvlen, odēlen*.

Ženski i srednji rod takvih glagola može, pod utjecajem glagola koji su navedeni pod brojem 4), preuzeti akcent muškog roda pa se uz gore navedene akcenatske likove čuju katkad i akcenti *zamāščēna, zapālena, pokvārena, umīrjena*.

b) Jednako se ponaša akcent i u mnogih glagola IV. vrste koji u infinitivu imaju kratku penultimu, tipa *dojti — dojm*: *podđjen — poddojēna, pogōščen — pogoščēna, podvōren, pokōšen, zdrōblen, pūščen, blagoslōvlen, brōjen, dosēljen, zāocten, pognōjen, krščen* (usp. br. 2 u ovoj točki).

I u ovom se tipu može pojaviti analoški akcent prema akcentu muškog roda za sve rodove u sg. i u pl.: *pogōščēna, podvōrena, zāoctēna, krščēna, nāfčēna, zgōrena*.

c) Akcent na nastavaku u ženskom i srednjem rodu participa pas. imaju neki glagoli i drugih glagolskih vrsta, ali samo oni kojima taj oblik završava na *-ena*: *pečēna* (m. r. *pēčen*), *pletēna, navežēna, zgrebēna, bijēna, rečēna, pometēna, donešēna, oblečēna* (m. r. *oblēčen*). Takav je akcent i u ptc. pas. glagola *lot/sēči: otsečēna* (m. r. *otsēčen*); *zgrīšēna* (pored *zgrīšēna*: inf. *[z|grīsti]*).

2) a) Neki glagoli tipa *nositi — nōsim* imaju u sva tri roda akcent na osnovnom slogu: *nōšen — nōšēna — nōšēno — nōšēni, -e, -a, ožējnen — ožējnenēna, sprōšen* (usp. 1 b).

b) Akcent '' na prvom slogu infinitivne osnove u sva tri roda mogu imati glagoli III. vrste tipa *držati — držim*: *držan — držāna, zgōrena, odlēžāna, glēdana*, ali u nekih od njih moguć je i naglasak kao *dřžan — dřžāna*.

c) Akcent '' u sva tri roda imaju glagoli II. vrste tipa *mēknōti: mēknōta* (ali: *mēknēna*), *posēnōta, tēknōta, dīgnōta* (ali: *dīgnēna*), *mēnōta* (i: *mēnēna*), *smřznōta* (i: *smřznēna*), *splūnuta, prekīnōt — prekīnōta* (ali: *prēkījnen — prēkījnenēna*).

Akcent '' na istom slogu u sva tri roda obično imaju i glagoli VI. vrste: *kupūvan — kupūvana — kupūvano, darūvan* (uz: *kupūvan — kupūvāna*).

3) Na prvom slogu osnove u ptc. pas. u sva tri roda obično imaju akcent \sim glagoli

I. vrste, kao: *skrit* — *skrita*, *pökrit* — *pökrita*, *žët*, *pöžët*, *pöçët*, *pröklet*, *zäpřt* (uz: *požëta*, *poçëta*, *proklëta*, *zapřta*);

II. vrste, ako nom. sg. m. svršava na *-en*: *prëtrgnën* — *prëtrgnëna* (ali: *pretřgnot* — *pretřgnota*, v. 2 c);

IV. vrste, koji u prezentu imaju metatonijski akcent $\hat{}$, kao: *prävim* — *näpravim*, ptc. pas. *näpravlena*, *östavlen*, *pörušen*, *ümiščen*.

Mnogi od takvih glagola mogu imati akcent ptc. pas. i po tipu 2 c: *räjnen* — *räjnëna* (i: *räjnëna*), *pogäžëna* (i: *pögäžëna*), *zmërenä*, *zväğëna*, *zmüčëna*, *napäprena*, *popüšëna* (i: *pöpušëna*), *porüšëna* (i: *pörušëna*);

V. vrste, tipa *čitati* — *čitam*: *pröçitana*, *prëbirana* (u Turopolju je *biräti* a ne *biräti*), *zäžrtjëna*, *zäkopana*, *pöçësana* i tipa *küvati* — *küvam*: *räsküvana*, *pöcicana*.

Međutim, glagoli V. vrste češće imaju akcent ptc. pas. prema tipu 2: *zaköpäni*, *poçësana*, *pövëncäni*, *pöcicana*, *potřrano*, *proçitana*.

4) Glagoli koji u prezentu imaju novi akut, tipa *pütäti* — *pütam*, u participu pas. obično imaju prezentski naglasak u sva tri roda: *pítan* — *pítana* — *pítano* — *pítani*, *napisan*, *zazidan*, *pomëšan*, *naslägan*. Tako i: *späšen* — *späšëna* (: *späsiti* — *späsım*), *umürjen*, *prirëđen*, *narëjen*, *otpüjlen*, *naglășën*, *pökvären*, *zapäljen*.

Jednako mogu biti naglašeni i participi glagola tipa *töçi*: *potöçëna*, *pövüčëna*, *oblëčëna*, koji uz takav naglasak imaju i naglasak kao glagoli u tipu 1: *potöçën* — *potöçëna*, *pövüčëna*.

5) Akut na osnovnom slogu (koji je u jednosložnim oblicima prešao u $\hat{}$) imaju i glagoli tipa *brätı*: *brän* — *bräna* — *bräno* — *bräni*, *prëbran* — *prebräna*, *öpran* — *öpräna*, *otkähäna*, *prežgähäna*, *zlejähäna*. Tako i: *zët* — *zëta* (*zët* — *zëta*), *strët* — *strëta*.

Složena glagolska vremena i načini

228. Složena se vremena i načini tvore kao u književnom jeziku. Specifičnosti su njihove tvorbe i upotrebe općekajkavske:

1) Futur se tvori svršenim prezentom glagola biti i glag. pridj. aktivnim (*jä bom döšël*).

2) Budući da su nestali aorist i imperfekt, *pluskvamperfekt* ima samo jedan način tvorbe: glagolski pridjev radni dolazi uz perfekt glagola *bıti*. U turopoljskim govorima pluskvamperfekt se po svojem značenju ni po čemu ne razlikuje od perfekta, a u uporabi je uglavnom kao stilističko sredstvo. U običnu se govoru rijetko javlja.

3) Kondicional se čuva kao glagolski način za izricanje pogodbe s istim semantičkim mogućnostima kao u standardnom jeziku, ali je morfološki osiromašen. Za sva lica singulara i plurala služi za tvorbu kondicionala oblik *bi* uz potreban oblik glagolskog pridjeva radnog za pojedino lice: *jä bi döšël*, *mı bi vam rëkli*, *cüre bi štële*, *käj bi ti štël*.

Kondicional II, koliko se govori, tvori se kondicionalom I. glagola *bıti* i pridjevom radnim glagola. Kao i pluskvamperfekt, u turopoljskim je govorima kondicional II. uglavnom afektivna pojava. Donosim nekoliko pri-

mjera: *òn bi bil pròdal da je mògèl, jèl bi vî to bìli napràvili, dè bi mì to bìli znàli; bìli bi sagràdili, al nê bilo penès; jà to nê bi bil nàšèl.*

4) Pasiv se tvori i upotrebljava kao u standardnom jeziku.

229. Morfološke su odlike sastavnih dijelova složenih glagolskih oblika prikazane u t. 222—227, a o semantičkim i sintaktičkim osobinama govori se u Sintaksi, poglavlje VI.

V. NEPROMJENLJIVE RIJEČI

Prilozi

Prilozi vremena

230. U svim se govorima pored običnoga *dà* (< gda) čuje i *kàt*: *dà dõjde jèsen, pàda list; dà boš dõšèl k mènè? dà bi jà to znàl! dà bùde, bùde—kàt pète Zàgrop? kàt stojì, kàt ràste -MR.*

Složenice s prefiksima *od-* i *do-* tvore se uz prilog *kàt*: *òtkat ste tù? dõkat mòrate to napràviti? -MR.*

U vremenskom značenju govore se i prilozi *dòk|è|m/* i *|s|pòk|è|m/*: *dòkle bõste tù? spòk|è|m su partizàni dõšli -VM.*

Prefiksi *ne-* i *ni-* vežu se s prilogom *dà* češće nego s *kàt*: *nègda se tàncalo zmìrom, tù je bila nègda vòda, šakrèt — nê ga bìlo nègda, nègda se gòvorilo ambrèla, nigdàr ga nê, nigdàr nès bìla na mòru — nèkat òn, nèkat jà; nìkat nìš nê znaš -MR.*

231. Govori se: *sàt, òtsat (od sàt), dõsat, zàsàt*. Prilog *vèzda* u značenju 'sada' čuje se još samo od starijih ljudi: *sàt ìdu dàri, dè je sàt zdràstvena stànica bìla je nègda vòda, dõsat je dõbra, za sàt je sè v rèdu, Kòčìci sò bìli dè je vèzda Lèder -MR.*

232. Prilog *òdma* ušao je iz drugih govora. Premda se često govori, običniji su u tom značenju prilozi *màm* (i: *màm*) i *tàki*: *màm ti bõm ja dàl, dojdète màm sàt, tàki bõ grmèlo, tàki bõm ti dàla, òn se òdma zà menum dìgnul -MR.*

233. U značenju štok. *uvijek* govore se prilozi *navèk* i *zmìrom* (*zmìrom* može biti i prilog načina, u značenju 'stalno'): *tò je tak bìlo i òstane dõk nas bù, za navèk -DU, jà to još navèk od ònda pàmetim, naj zmìrom vratarìti, zmìrom sem gòvoril: dèsku; zmìrom je bìl betèžen -MR.* U vremenskom značenju jednom sam zabilježio i prilog *zàjedno*: *prì menè je zàjedno bìla -VB.*

234. Najčešći prilozi za oznaku prošlosti ili budućnosti jesu: *prvo* (i: *prve, prve*), *prvoput*, *prèdè, prè, pòslè, pòtlè (pòtla), pòkle, zatèm, ònda|r/|, pàk, òpet, vòci* (= uoči), *skòro|m/|, stòpram*: *prvo je bìlo drùkčè, kàk je prve bìlo -KR, pàžul tìčar, kì je sàt òvu dõbu, vèč i prvo; prvoput kàt se dète zro-dìlo, ìšlo je na křst; najpr è je mòšt, pòtlè je vîno; nàjprèdè se stùče, ùnda se zmi-kèva, zatèm se tère -DU, pòslè kad bùte màlo stàreji, pòtlè je dõšèl -DR, plemeni-tàši velìju òndar, a kmèti ònda; pòtlè se oblèče v rìvo mlàde snejè -RA, pr è se tère žìvèlo nek sàt, prèdè smo krùf pèkli krùšne pečì, skòrom boš znàl,*

ide pak na pošel, i opet bo došla, pötle ide za svijnami, pöta tri däne, vöči Vüzma dälajo se pisanci, pošle se zdigne s pöstele, prë se stänem nëk zvonì, stöpram je zvonìlo -MR.

235. Prilozi koji označuju doba dana ili noći i vremenski odnos među danima jesu: *dënes, zütra, prëgzutra, čëra, prekučëra, ütre* (i: *jütre* = jutros i ujutro; to je upravo lokativ *v jutre*, ali se prijedlog *v* u toj priloškoj oznaci ne govori), *večëres* (i: *dënes na večer*), *se nöci* (rjeđe: *nöčes*), *snöčka* (*snöčke* i: *snöčka na večer, snöčke na večer*), *prëksinoč* (prilog *sinoč* nisam čuo), *čë-ränoč* (= *preksinoč*), *pölnë* (i: *pöldan*), *pöl nöci*. U značenju 'popodne' govori se *popöldan*, ali se običnije u tom značenju upotrebljava imenica *popölnëfka*, jednako kao i za 'predvečer': *podvečërka* ili *večërka*.

Primjeri: *dënes je zöral pöle, snöčke je išla gödina, večëres pëjdem v grät, čëra sem se pörezala -MR, jâ sem bil snöčka Zagrebü -SA, nigdo në zna dë, sem snöčke bila, ž nüm sem se špančëral snöška na večer -RA, bumü zütra së sküp ščimile -DR, dënes na večer pëm Zägrep, večëres je zäbava, snöčka sem bil na balë; čë nüsem jütre sämlëla, žgänec në bilo -DU, po pöl dän pëm Zägrep -LO, cëlu popölnëfku i večërku sem dëlal, cëlu podvečërku smü sëdïli, se nöci sem mërsko sëjnala, bil je tu prëksinoč, döšël je o pöl nöci, sät bo pöl nöci, vëč je k pöl nëvu, zütra je törk, čëränoč je nöč prëdi ovë nöci ke je prëšla -MR, se nöci ga në bilo -VB.*

236. Odnos godišnjih doba označuju prilozi ili priloške oznake: *lëtos, se jesenì, se zimë, sëga prölejšta* (*prtülejta* i sl.), *na pröleče, po lëtu, v lëti, v jesenì, na jësen, po zimë, [v] zimë*:

lëtos je vëlika süša, se zimë se vïrnul z Nëmäčke, to kürimo sämo po zimë, po lëtu idu kösci kösit, na pröleče se dëla na zemlë, tü se zimë i küva; v lëti, kät je vröče; bil je se jesenì, se jëseni se žënil -PL.

237. Vremenski odnos među godinama označuju: *läne* (i: *läni*), *prëklane*, *na lëto* (= *dogodine*): *läne je bilo döbro, al sem prëklane bila jäko betëžna; na lëto pëm škölu, läni sem bila na möru -MR.*

238. Specifični turopoljski vremenski prilog jest *töčka*, u značenju 'malo prije' (*töčka je otišël, töčka sem ti ga däl, töčka je zvonìlo pöl në -LK*). Prilog *töčka* rijetko se čuje, zamijenjen je obično svezom *malo prë* (*prëde*) ili prilogom *bäš*: *mälo prë je pöknolo, bäš sem döšël -MR.*

Prilogom *kömaļj* označuje se i vrijeme i način: *kömaļ sem döšla i vëč me srdiš, köma sem im pöbegel -MR.*

Prilozi mjesta

239. Upitni prilozi za smjer ili cilj jesu: *käm, küt, ötkut, dökut*. Nema razlike u značenju priloga *käm* i *küt*, tj. oba se naizmjenično, ponekad i zajedno, upotrebljavaju da označe cilj kretanja i put prema tom cilju.

Prilogom *dë* pita se za mjesto.

Primjeri: *dë si bil? käm ideš? köt höjdiš? köt te vräk nösi? ötköt jë? dököt ste bili? jësi käm Barüča sëlo släla? käm se skrìl? -MR, imamu öno küt se gnöj riva — žlëp -PL, käm küt mörem oväk stära -VB, tö ide küt kaj öče -DR.*

240. Prilozi koji se dobivaju kao odgovor na navedene upitne priloge označuju mjesto, smjer ili cilj. Nekoliko priloga dolazi samo prema pitanju *dë*,

pa prema tome označuju mjesto: *tú* (arhaizam *věvo*, u istom značenju, za-
bilježio sam samo u MR i LK, prilog *òjzdek*, u značenju 'ovdje', samo u VB),
zgòr, (i: *odzgòr*), *zdòl* (i: *odozdòl*), *nàprvo* (= sprijeda), *odzàj* (i: *odzàt*),
nìgde, *nègde*:

*tú je nègde, nìgde ga nê, baš sem se vèvo pòrèzala; prsàk je ìmèla zgòr, od-
zgòr; zgòr je èrèp, zdòl so slèmèčki i prosnìce -MR, tà žít se vèže nàprvo z
lànčum, a odzàt štrìkum -LO, nàprvo je rùdo, a odzàj je rãzvora -VD.*

Neki prilozi označuju smjer ili cilj kretanja. Takvi su: *tùt*, *òvut*, *ònut*, *sìm*
(i: *sèm*), *nàprèt*, *nazàj* (i: *nàtrak*); *nèjdi tòt bòš zjùnčil krèvet, òvot je prèšèl,
òj sìm, òj ti nàprèt, dà se vrnòl nazàj, nàtrak se nê mre -MR.*

Ostali mjesni prilozi obično označuju i mjesto i kretanje, odnosno cilj.
Neki od njih zadržavaju isti oblik bez obzira na značenje: *tàm*, *blìzu*, *dalèko*
(i: *dàlko*), *dəsno*, *lèvo*, *òkolo*: *tàm je pòlèk èčèbra, večèrəs pem tàm, am tò je
blìzu, ìdem blìzu ìl dalèko — sè sejeno, Zàgref nê dàlko, vřzi tàm dè te bolì-DU.*
Drugi imaju različit oblik za različita značenja. *Cìlj* označuju: *vàn*, *nòter*
(i: *nòter*), *domòm* (u DR: *domòf*), *gòr*, *dòl*, a mjesto: *vànè*, *nòtre* (i: *nòtre*),
dòma, *gòre*, *dòle*. Parovi *gòr — gòrè*, *dòl — dòlè* mogu u mnogih ispitanika
imati u oba značenja jedan ili drugi lik, a katkad zamjenjuju značenja i *nò-
ter — nòtre*.

Primjeri: *nèjde nìkam vàn, zìšèl je vàn, ònda dòjdu nòter, ònda se nòter
dène pàprika -MR, za sèno metàti nùter -KR, ìšèl sem vèselo domòm -VM,
òjdi domòf sìnèk -DR, pem gòr -LČ, ìtalo je gòr, pak dòl -HA, òtava se
namèče i vòzi se domòm -ŠC;*

*ònda se nòtre molì, Zlàtan je bil nòtre, vànè je nègde vànì na dvorìšću, gòrè
je nèbo -MR, mì dòma jèmu nàrvìše (!) svìnsko mèso -PL, vràk se nòtre pre-
sìjával na sè bòje -RA, drvoèpina je òno dòlè pod drví gnìlo -MI;*

*nùter nê baš zdràf -VM, ja nùtre vlèznem -VB, òndar se nòtre nòsi bòžìč,
òjdi gòrè na nàjže, dòl je f kòmare -MR.*

Ostali prilozi

241. Način označuju: *kàk*, *tàk*, *òvak*, *ònak*, *sèkak*, *nìkak*, *nèkak*, *sàčke*
(= svakako), *kak gòt*, *znòvač*, *nàpak*, *kòma|j|*, *vèč* (= više), *zmìrom* (i: *smìrom*),
zesèm sèga, *dòsti*, *drùgač*, *drùkče*, *èkstra* (= posebno), *zabàdaf*, *fèst* (= jako),
fàjn (= fino), *pèšice* itd. Najčešće su prilozi načina izvedeni iz pridjeva:
lèko, *tèško*, *mřsko* (i: *grdo*), *dògo*, *gòsto* (= često), *tòčno*, *pràf*, *zapràf*, *pomàlo*,
po domàče, *po sèlački*. Karakteristični su kajkavski prilozi načina načinjeni
prema participu prez. glagola koji znače neki položaj ljudskoga tijela sufiksom
-ki: *klečèčki*, *stojèčki*, *ležèčki*, *sedèčki*.

Primjeri: *kàk su stàri gòvorìli — tàk su mlàdi nàfçìli -DU, àk ne vìkne
ìde znòvač, zesèm sèga se otsèlil òd mene, tòčno si rèkel, kak gòt òbrnemu,
ovàk je baš lèpo, sàko sèlo drùgač govòri, Òkujci drùkče govòrè, sàt več nê tàk
kàk je prè bìlo -MR, oblèkla sem nàpak kùklu, sàčke gòvorìmu -RA, nìkak
drùgač nê buš tðvarìl -HA, zabàdaf mi to pripovèdaš -JA, kòmaj čakaju,
kòma sem vùšla -VB, fèst je vròče -PO, zmìrom sem gòvorìl -VU, èkstra so
bìli pak pastèri -KO, nègda se tàncalo smìrom -KU, pomàlo na plèče nòsìm*

-JA, išlo se je pēšice -OB, lēķę tēbę govoriti tēške mēņę dēlati -TR, nāj tak mērske klēti -NO, jā jēm gōsto za ōbet zēļje z rēpum -VU, to je fājn naprāvil, to je fājn dōbro -LK.

242. Količinu označuju: kūliko, tūliko, dōsti (i: dōsta), pūmo, mālo, prēveč, premālo mālo bōlē (= nešto više), čūde|j| (i: čudāj), čāsa:

kūliko svīn īmam tūliko būde dān pri mēņę, kūliko sem znāl tūliko sem zābil -MR, dōsti je slāp -BU, to mōra kīpēti čāsa -MR, mōrem čāsa i stāti -VG, īma tērsja mālo bōlē pōl rāli, dōsta sem rēkla, prēveč drčīš, pōno klečī f cirkve, īma čūde dēčē, premālo je tō -MR.

243. Uzročni su prilozī: zāķe (zākaj), zāto (zāto): nē zna zāķe se nē ūčil, zāto si ti īšel tām -MR.

244. Navodim još neke od najčešćih turopoljskih priloga: takāj, mōrt|i|, jōš (arh.: īšče), īsto, vēč, vōo:

īsto ja svēga sīna špōtam, bīlo je pōstel mōrti dvānājst, mōrti īpak znāš, vēč je pōl nē, vēč bom ti ja dāla, jā nīmam vēč svēga ōca, jōš se dōbro drži -MR. Arhaisni oblik īšče, u značenju običnijega jōš može se čuti samo još od staraca: īšče si tōtę -MR, īšče ti — pāk īdemu domōm -LK.

Veoma se često upotrebljava prilog vragi, u značenju do vraga, pri vragu, za vraga: dē si vragi tak dōgo, dē si vragi bīla -MR.

Prijedlozi

245. Kako je rečeno u t. 60, u jednosložnih se prijedloga ne vrši neutralizacija opreke po zvučnosti na kraju riječi. Kao osnovni se, dakle, oblik prijedloga donosi onaj koji se pojavljuje pred vokalima i sonantima, ali se, dakako, prikazuju rezultati regresivne asimilacije (usp. z ōkom, z nogūm, š čēbrom, ž nūm < z ūm).

Prijedlozi s genitivom

246. S genitivom se slažu prijedlozi: z, z|ę| (= iz), bez (brez, prez), ōbr (ōber),²⁰⁴ pōlēk, spod, prek, ko (= oko), srēđi, od.

Primjeri: pāla je s trāktora, list pāda z drēva, ōpala je z nēga -MR; z jējca je zīšel pīček, kīf se zēme zę svīnčēta -BA, bōš mi s pateķę vrāštva donēšel -MR, forīngāši zę Siska -VB, ōn je s Kōč -BU;

lūč je nājbola z grābrovoga drēva -DU (prijedlog z < iz, u značenju štok. od);

tēško je žīvōti brez dēčę -OK, nīsem vūčna pres švābice -VČ, be|z| sēķire i ōbr pīle -SE, bež nēga kāk i z nīm -LU, prēž ne nējde nīkam, bes kōjna -MR;

ōbr svīnca je kokošinēc -DU, z āutum ste prēšli ōber nōve škōle -VČ, īmam ōbr oblūka māli vrčāk -DR, kaj ōbr vodē ide -KR (= iznad);

mejāš je mōj sūšet tēri īma zēmlu pōlēk mōjē, mi sēđīmu na stōlcu pōlēk stōla -ŠI, pōlēk tōga čēbra, pōlēk zāēnca je līpa -MR (= kraj, pokraj);

²⁰⁴ Prijedlog ōbr nastao je fonetski prema starome *obvrh* (= vrh, povrh), usp. ARJ pod *obrh*. U obliku *ōber* moguć je utjecaj njem. *ober*.

spo|t| trsja raste lipa -DR, spod obluka so rože -MR, jesh nima spo|d| dröpca igle -LK;

prek mejê nê smêš iti -MR, Rêšnik je prek Savê -SA;

gröjzde se bëre ko Miola, ko Ivajna -DU, ko Petröf ga več bilo -VB (prijedlog ko katkada ide i s lokativom: prêsat presäjamu nã vrtu ko Iväjnu -DU; prema štok. prijedlogu kod govori se pri s lokativom);

srêdi dvorišča je zdêneç, cirkva je srêdi sêla -MR, srêdi čêla je imela môzel -ČI;

šurjâkina je od mê ženê, a zêlva od mëga môža sêstra -MR (prijedlog od može u takvim svezama i izostati: švôgorica je mê ženê sêstra -MR).

Prijedlozi s dativom

247. S dativom idu prijedlozi *k* i *proti* (u značenju *prema*): *nedêlu idem k mëšê, tð bð g Božiču -MR, otišêl je proti šume -OB, otišêl e proti štalam -RA.*

Prijedlozi s akuzativom

248. Tipični su kajkavski prijedlozi s akuzativom: *čez, ob, med:*

čes to vrême se rãni bãbeničinum juhûm; čez grlicu (= grlo) sê prešlo, i drêvo, i vino, i cêli lãjt -MR;

op sêdem vûr -VB, ob jedenãjst vûr se otišlo; zdignem se jûtre v lêtû op četûri vûre, a sãd vu pêt -MR,²⁰⁵o|p| pöldan -RA;

dðšêl je mëd ne kãk bedãk -MR, ðnda se më|t| to dêne i rižê -RA;²⁰⁵

249. Drugi su prijedlozi s akuzativom isti kao štokavski, ili se od štokavskih razlikuju samo po kajkavskim fonetskim karakteristikama. To su: *na, nad, nãz, po, pod, pred, v (f, vu, ø), vuz, za:*

priðlejtû vðzimu gnðj na ledînu -DR, sãku večer døjde nãd nega, vlêzlo mi je nis plêča -MR, bil je Őža pð me -ČI, nðsimu slãmu pot stðl -VČ, zaprêgli smu køjna pot kðla -RA, žûpnik je dopêla pred lontãr -MR, otišla je f cirkvu -ČI, otišêl ie zãdrugu -DR, vû jnu se zaglêdel -MR, gñmje je vus pðt -PO, za dvã tjedne idemu ogñjat, za mëšec dãn okãplemu -DR.

Prijedlozi s lokativom

250. S lokativom se slažu: *na, o, po, pri:*

imamu još nã polu pûno zêlja -LO, na Mlãke, na Gòrice -PL, jã na nðga nðsim cipele -MI; ðdimo na nðga ili z nðgami -MR, na svêtoga Blãša, nãj sênati o tðgê žêna, o svêtom Blãžu -RA, po sê sêla ðkolo su svãdbe, vî se spðminate po stãrom -PL, idu mëgle po zrãku -DR, spãl je cêlu noč pri jnê -MI, sãt se grêmu i pri gløžu -DU, nûmamu pri sebe grðbla -ŠI, pri Mlãdenê -KR.

²⁰⁵ Glas *d* na mjestu staroga *d'* prodro je analogijom prema prijedlozima *od, nad, pred, pod, usp. Skok, Žumberak, 250.*

Prijedlozi s instrumentalom

251. S instrumentalom se slažu prijedlozi: *z, med, nad, pod, pred, za: z đkom, z mēnum, s tkalcijum, š čavlom, ž nūm, ze svojum ženum* -MR (*z se može i izgubiti: đn žive svojum ženum* -PL) *měd nimi je bilo sěkakvih* -KR, *nad nami je něbo, pod nđgami je zemla* -PO, *drvđećpina je đno dđle pod drvi gnilo* -MI, *ćif živi pot kđrum rđstovum* -DU, *dvorišće je pret ižum* -LU, *pot sukāšnicum imumu kđstajm* -BU, *za ižami je Plěško pđle* -PL, *drugi je nđ pašę za svijnami* -CB, *đnda je nę bilo da bi žene seděle za stđlom* -MR.

Primjeri pokazuju da se, osim po fonetskim karakteristikama, prijedlozi s instrumentalom ne odlikuju ničim što ne bi bilo zajedničko s drugim našim govorima.

Veznici

252. Po svojem obliku i uporabi interesantni su veznici: *đm, čę* (pored *đko, đk*), *će bāš, jěl, kād, kāk, kāk da, zāke, kęj*.

Osnovno značenje veznika *đm* (ponekad se govori i *đm*) jeste 'pa', ali često služi kao pojačanje kojemu drugom vezniku, ili prosto kao uzvik: *nāj se bojāti, đm ti ja nęću niš; jā ga nę vidim, am dę je?* -MR, *zāke živiš, am kāt te nę tręba; đm to nę pđno* -VU. Dakako, govore se i veznici *pa* i *pak*: *nęma orudjā pa ga mđra posđđiti, nęs cęlu nđč spāla pā mi se spįje, ležal sem na řbetu pāk me boli* -MR, *ot snobjkof pāk do svāđbe* -PL.

Uz starije kajkavsko čę isti ispitnici, bez obzira na njihovu starost, upotrebljavaju paralelno i *đk* i *đko*: *čę nisem sāmlela, žgānec nđ bilo; đk ni bilo, đnda se posřkala; đko bum znāla, bum rękla* -DU, *će bu vđbil jālovicu, će ga bāš niti nęma; čę te đn vđdri, (nā)ti lęko; đko ga bđ odlękel* -MR.

Veznik *đko* upotrebljava se u značenju dopusnih veznika *iako, premda*: *jā još nisem jęla, đko je već jęna vūra po pđl dđm* -DU. U tom se značenju govori i *će bāš*: *išlo se je pęšice će je bāš drųgom-tręćem sęlu bila* -PL, *jā još nęs jěl će je već bāš dvę vüre po pđldan* -RA.

Veznik *jěl* služi kao upitni veznik, u značenju *je li*, ali često se upotrebljava i u službi uzročnog veznika *jēr*: *jěl se vřfaš? jel pęte na pāšu s kđjmi? el māti? — mi nę mremu letęti jěl nimamu peruti, jā ne tkēm jěl sem dęćko; bękovina je vřba s tērum se vęše tręsje, kukurizįjne, jěl je męka i lępo se vřja* -MR. Ipak, svim govorima poznat je i uzročni veznik *jēr*: *bojįm se te bābe, jēr je zldčesta kak vrāk* -VM, *zāto jer nęću* -VU (ispor. niže i *zāke*).

Veznik *kāk* ima nekoliko značenja: *nis dđšel zāto kāk nisem imel čas* -VM (uzrok); *sęđnete si kak domāci, prđsim te kak bđga drųgoga* (način); *zldčest je kak vrāk, kāk mřtvec na grđbu pripovędaš* -MR (poredba); *napředneše kak je pęrje bilo* -KR, *mđj brāt je mlājši kak jā* -LU (poredba uz komparativ).

Poredba se često izriče svezom *kāk da, kāk i*: *čera je zgleđđlo kāk da se snęk kđva* -MR, *tđ vam je mālo kāk i māk* -DR. Vrlo se često u tom značenju govori *kđda*, prema štokavskom *kao da*, ali je taj lik mlad u turopoljskim govorima. To dokazuju primjeri: *kđda da je to đn* -LO, *to sę kđda da mi je v glāve* -MR.

Čini se da se u veznčkoj službi više čuje *kād* nego *dā* (< gda): *kāt se bu přęspal, dđšel bu* -VM, *kāt sem se žęnil, kad nęćeš dāti, kād je skųpa cārina — dā so Tūrći dohājali* -MR, *kāt se napįju nęgdar su si jāko đđbri* -DU.

Upitni prilog *zāke* često se upotrebljava na mjestu uzročnog veznika *jěl* (*jēr*): *nāj me s tum brītvum brīti, zāke je tōpa* -MR, *jā to nē mrem povēdati zāke me srām* -PO.

Mjesto veznika *jēr* govori se i *kěj*: *plešnice su zgorēle ot sūnca kej nīsem vūčna pres švābice* -VČ, *mi se sāmō zēva, kej sēdīm zāto* -MR.

U veznickoj je službi *kěj* kadšto i mjesto veznika *da*: *sāmō kej se rēklo ke tāmburam prīspe bājs* -MR.

Partikule

253. Partikule nisu nužno i uvijek vezane uz osnovnu riječ već se najčešće upotrebljavaju kao stilistički-afektivno sredstvo. Najčešće su partikule:

-r: *kāt se napīju nēgdar su si jāko dōbri, a nēgdar se i potūkū* -DU, *ti nigdār nēsi īstinu povēdal* -LK, *ōn sam ōbeče a nigdār ne dā* -MR, *da nē do ōnda nigdār nīš na pōlu dēlal* -PL, *ōndar se ide nagājnat, ōndar se zvālo* -MR, *plemenitāši velīju ōndar, a kmēti ōnda* -RA, *nīgdor sēlu nīma ōgničā* -LK;

-|e|k: *nūtreak vrčāru īmamu šalātē mālu* -DU, *nīgdarek nēsi īstine povēdal, ōtkōdek vi jēste? nājprek se brojī, nōsil je slāmu najprek gājnk* -MR, *ōnda ide onūdek* -KR, *do gōdek trēba; bil je tōtek, tūdek, ōjzdek — sejēno* -VB, *ōndak sō ōni dōšli* -BA;

-m: *dōtlem dōjdu kōla* -SE, *dōtlem ju lūdi držē* -RA, *spōklem su ōni tū* -VU, *pōklem je strīja* -KR, *dōklem būte tū? dōklem je zakīpel, dōklem ste īšli? dojdēte pōtlem, skōrom bi mu rēkla* -MR, *pōtlem se sētīla* -LB;

-n: *dōklem sō se ōni spēkli* -MR, *dōtlen si već tū* —MI;

-č: *āk ne vīkne, ide znōvač* -MR, *ōnda ide znōvač* -RA.

254. Prilog *tū* može glasiti i: *tōtu, tūte, tūde*.

VI. SINTAKSA

255. Turopoljski se govori razlikuju u mnogim sintaktičkim pojedinostima od štokavskih i čakavskih govora; u odnosu prema drugim kajkavskim govorima imaju malo specifičnosti koje bi ih od njih odvajale.

Sintaksa rečenice

Red riječi

256. »Enklitike« mogu stajati na početku rečenice (ili iza pauze), a mnoge pri tom mogu biti naglašene.²⁰⁶ Akcent ovisi o rečeničnom logičkom akcentu:

²⁰⁶ Termin *enklitika* u takvu položaju nije točan. Moralo bi se govoriti o naglašenim i nenaglašenim kraćim likovima zamjenica i pomoćnih glagola, ali zbog jednostavnosti i radi veze s tradicionalnom terminologijom pridržavam ustaljeni naziv.

U svim kajkavskim govorima običan je takav položaj »enklitika«. J. Jedvaj ne spominje za govor Bednje mogućnost da »enklitika« u tom položaju bude naglašena: »Enklitike ... na početku rečenice ... izgovaraju se zajedno s onom naglašenom riječju koja stoji iza njih.« (*Bednja*, 323). Sigurno je da i u Bednji, kao što je to i u drugim kajkavskim govorima, neke »enklitike« mogu biti naglašene ako to zahtijeva rečenični akcent.

būm ti rēkla -DR, *ūnda veli: žena, jā sem se zmōreļ, bi dunēsēļ māla pīti* -DU, *sū li več ōbet ponēsli? bi trīeba vōdē prinēsti* -VB, *popišānka, sī l dōma? se ladīte? būm skūvala čōravoga gulāša, mi se sāmo zēva; stē si več zēli? ste li raskopāli plōt? sī l ti podoīla? si l se jāko pōšekēļ? si se brzo povrnoj zē sēmna, bi vām ōpražila jājca? bi si krīva ōdrežala, bū mi ga ōn donēsēļ, bi jēla kāt bi mōrala, se sramē* -MR, *sem se vēs počrlēnel* -PL, *bil tī znāl?* -LU, *bil ja popēvāti?* -RA.

»Enklitike« mogu biti naglašene i unutar akcenatske jedinice ako to zahtijeva smisao: *ōnda me bi ostāvīl, āko nē bi tūliko dāli; dē to jē?* -MR, *jā nēga bi vūdrila* -HA, *ti nigdār nēsi īstinu povēdal, kaj sī?* -LK.

U takvim položajima upotrebljavaju se i puni oblici, ponekad i bez potrebe: *dē jēste, pri sēstrē?* -MR, *kej jēste več dōsti jēli?* -VČ, *kāj unī jēsu iz Zāgrēba dōšli?* -DU.

257. »Enklitike« *sam, si, je, smo, ste, su* ponašaju se kao i ostale »enklitike« (*je dōšēļ? dōšēļ je* -MR), ali potrebno je istaknuti nastojanje da se te »enklitike« povuku iz položaja pred govornom pauzom, na isti način kako se to vrši u standardnom jeziku:

mōja je māma govorila kāk i jā gōvorim -MI, *mōja je zēmla dōbra* -VM, *tēri je čōvek to dōšēļ* -DU, *kōga ste vrāga dēlali, mojēga so sīna potīrali* -MR, *kak sem gōl d/ bila mlāda* -VB, *Lērkicin je tāta v Zāgrēbu, pīvi je dān zatēm mīl, ōvo je čēlo lēto sevērno* -RA.

258. Premda su »enklitike« u kajkavskoj rečenici mnogo pokretljivije nego što su u drugim našim dijalektima, ipak im položaj nije uvijek slobodan. Kad se nađe više »enklitika« jedna uz drugu, njihov je redosljed kao u standardnom jeziku, s tom razlikom što »enklitika« se može stajati i ispred i iza drugih zamjeničkih »enklitika«:

zīšli su mu mōžgēni vān -LO, *ōn mi ga je donēsēļ, pāk su mi ga vūmiščīle; krāve su mi odegnāli, svījne su mi poklāli* -DR, *gājs sem si sāma kupōvala* -VB, *nēgdar su si jāko dōbri* -DU, *būm joj ga dopēlal* -JA, *dōk sem bil māli sestrūm sem se vāt īgral* -MI, *nēgda se je tkālo v našem sēlu plātno* -VM, *pokāzal nam ga je, več ste si zēli* -PČ, *tāk su se nāfcīli* -LČ, *jā se mu čudīm — jā mu se čudīm, jā se ga ne bojīm — jā ga se ne bojīm, ōna se joj ne veselī — ōna joj se ne veselī* -MR.

259. Čestica *li* (i: l) stoji iza prve riječi u rečenici. Ta riječca dolazi samo iza »enklitičkih« oblika prez. glagola *bīti*:

jē li se vīnul? -DR, *jē li gōvoril?* -LU, *sū li več ōbet ponēsli?* -VB, *ste li raskopāli plōt? dēca, jē l vām zabādaf rēči? sī l se mīl? so l pōčeli dēlati?* -MR.

Puni oblici prezenta glagola *bīti* (jednako kao i oblici drugih glagola) ne podnose uza se *li*, pa se pitanja prave ili samo glagolskim oblikom ili pomoću zamjenice *kēj*: *jēsi kam Barīča sēlo slāla? kēj jēsi čūla? znāste tō? — kej znāste to? to nīste znāli? — kej to nīste znāli? bōte dōšli? — kej bōte dōšli?* -MR.

Ponekad se veznik *li* upotrebljava i uz puni oblik prez. glagola *bīti*, ali se onda taj oblik razdvaja na *je* + »enklitički« oblik prezenta, a *li* dolazi između oba dijela, kao u primjeru: *jē li ste želēza nasēkli?* -MR.

I »enklitički« oblik prezenta *bīti* može sam, bez *li*, izraziti pitanje: *je na crtē?* -MR.

260. Red riječi i u turopoljskim govorima često ovisi o logičkom akcentu, pa tada najvažnija riječ dolazi na istaknuto mjesto u rečenici. Ali riječ koja nosi težište smisla može stajati i na bilo kome drugom mjestu u rečenici:

materjāl je bil već prěde gòtov -PL, žēne sějaju mēlu na sīto -VM, dēte bi jēlo mlēka, a mlēka nē. -DU, vās je cūcal Slāfko, dōbro je premaršīralo i više se ne vrāča; kōjn vrši, gēpla se na mašinē, a na rōke te mlāti; moj tēteč je bil na cūge, spomīnal se kniževno, nīsu niš razmēli; imēle su cūre pōrte na glāve, mī znāmu dvā jezīke, bōgec bōkcū nē mre tōrbu napōniti; Ōža, sīm ōjdi -MR.

261. U nešto svečanijem stilu može pridjevska riječ doći iza imenice koju opisuje:

imēle sō fertūnke prebrāne, poculīcu, fertūšek i ōpleče, kīklu dōgu i ōpajnke z remējnem. Imēle sō cūre pōrte na glāve, svētila īgla je bila nōtre, i cekīnof žōtīh i kralūžof i furēžof svētīh, sē bēlo i svētilo, i pāntlike, i gōre špīce; tō su ble kītice nēkakove... lēpe; a mōžu sākōmu sem dāla tajnēr; po cēlom dvo-rīšče sāki je imēl pak svōju īžu mālu -MR.

Ponekad se i u običnu govoru stavlja pridjev na kraj, osobito ako je na njemu rečenički akcent: *kvās je za krūf kukurīzni -MR, īmam rēpu sēmēnsku -DU.*

262. Infinitiv se rado povlači iza imenice ili zamjenice na koju se odnosi i najčešće je na kraju rečenice:

sāki tjēden nōsimu na sějem na Gōricu žīteč prodāti -VM, mī smu imēli gotōvi materjāl za mōst dēlati -PL, ž nūm nē vrēdno pōsla imēti, māti me z dōve domōm krāf doīti -DU, īnda trēba vrāta zaprēti i oblūke, da nē bi vūšla strēla f īžu -VC, māmek, nājte dēneš sīra cīmīti -DR, mōram ōtavu pokosīti -BA, tō je za sēno metāti nūter -KR, tō bi trēba sāki dēn dēlati -VB, Lūbo, maš mōrti jājec za prodāti? īde krōva metāti, nāj z vrāgom pōsla imēti -MR.

Jednako može stajati i infinitiv povratnih glagola na kraju rečenice, kao u primjeru: *sāko jūtro trēba čōvēku mīti se -VM.*

Naravno, obični su i primjeri kad je infinitiv ispred imenice: *nāj nosīti pečenīka -MR, zūtra pem prodāti krāvu -MI, dēneš ni vīdēti ni jenōga dēčka -ŠI.*

263. I particip perf. aktiva u vezi s imenskom riječju na koju se odnosi (objektom u rečenici) ponaša se jednako kao infinitiv, tj. najčešće je iza imenice, ali može biti i pred njom:

ōnda mo sībje nabrāli, kej bōste žrēbe prodāli, nēs čēra skōrom niš prodāla, kad bōste pak Zāgřep īšli? jēsī kam Barīča sēlo slāla? cēl dān sem i cēlu nōč na smīrt čakala, kej bō me za nōrca držāla, kī je za sēbe glēdēl; kāt smo se sprēmāli g Božīču, ōnda smo slāme navēzāli; ōnda se je fārbe narēdīlo; ž nēm sō to po jējce pīsāli, i tōmu sō se dēca i bōg zna kak veselīla;

sāki sō mēli svōj pōsel, bilo nas je osemdesēt dūš zādruge, bōste īšli Zāgřep? sāki je imēl mālu īžu, vū te vēlke īže smo imēli ōbet, ōnda nē bilo da bi žēne sēdēle za stōlum, sēbe je stvārjal kapitāl -MR.

Položaj glagolskog oblika ovisi najčešće o rečeničnom akcentu: *kad bōste pak Zāgřep īšli? — bōste īšli Zāgřep?* Ako je rečenični akcent na glagolu, njegov je oblik rjeđe na kraju rečenice: *trēba čōvēku mīti se.*

264. Present, futur i kondicional niječu se riječcom *ne*, a perfekt i pluskvamperfekt prezentskim oblicima kompozita *ne biti* (*něsem, něsi, ně...*).

Negacija glagolskih vremena ne odlikuje se osobitim položajem u rečenici već je njen položaj kao u štokavskom:

več mu ně pòmoči (dakle ne: već mu je *ne* pomoći, kakav je red riječi pod utjecajem slovenskoga, ili izravno njemačkog jezika u mnogim kajkavskim govorima),²⁰⁷ *to ně tak dõbro, něsem se vrãčila, něsem nigdãr rodila* -VB, *kěj ga něsi vãdel, něs tam bìl* -BA, *něste me snõčka pelãli, něsi mi nigdarek ìstinu povẽdal; stãri lãdi sõ gõvorili črno, al jã se něs nigdãr vučila nek črno; kě ga ně v šute? něsõ võlele dẽcu iměti* -MR.

Kongruencija

265. Imenice kao *slůga, jãpa* muškog su roda u jednini i u množini, pa se pridjevske riječi uz njih slažu kao i s drugim imenicama muškoga roda: *mõj jãpa je već stãr, negdãr su bìli slůge pri gõsponu Brìgleviču* -MR. Katkad primaju takve imenice u množini nastavak imenica m. roda na konsonant: *ìstaši su nam sě odẽgnãli* -VB.

266. Uz brojeve *dvã, trì, četìri, obodvã* (*õbodva*) imenice m. roda (i pridjevske riječi koje im pripadaju) stoje u pluralu, i to u onom padežu u kojem bi bile da nema pred njima brojeva. U pluralu je i kopula:

tõ sõ baš dvã võli, tõ sõ mõi dvã brãti, õnda sõ dõšli trì žandãri s pẽrnicami — ìma na glãve dvã rõge, õbodva lãkte si je stõkel, vlovìli sõ obodvã tãte, ovãk je jẽn õtec ìmel trì sine, jãbõku razrẽžemo na četìri rõžne -MR, *od dvẽ gospodãruf* -SA.

Ipak je uz navedene brojeve katkada moguć i dualni oblik imenice, koji svakako treba tumačiti stranim utjecajem: *tãk su bila dvã brãta, bãba od vrãga trì dãna stãreša, posãdil sem trì orẽja* -MR.

Uz brojeve od *pět* dalje imenice sva tri roda su u gen. plurala: *iměli sõ pět nõkof, ìmajõ pět svõjn, ìmam četrdeset õsem lět* -MR.

Isti padež i kongruenciju kao imenice imaju i pridjevske riječi: *tõ sõ dvã lěpi dẽčki, odegndãli su mi pět lěpe krãf* -DR.

Kongruencija predikata uz brojeve od *pět* dalje često se ravna prema logičkom subjektu, a ne broju: *sě šěst sõ na põlu, ně pět ìdo v grãt* -MR.

Uz brojeve obično su i konstrukcije kao: *bìlo je põstel mõrt dvãndãst, bìlo je vřše nek stõ milijõnof, ìšlo je pět brãtof* (pored: *ìšli sõ...*).

Lične zamjenice uz brojeve u svezama kao knjiž. *nas dva* obično su u nominativu, ali ni akuzativna rekcija nije nepoznata: *õni dvã bũju zũtra skũp otìšli, mì dvã smu dõbri prìjatelì, õne dvẽ sõ sãme f ìže — nãs trì*. U fleksiji mijenja se ili zamjenica sama ili i broj i zamjenica: *z vãmi šěst, ž nẽmi dvẽmi ně dõbro*.

267. Uz priloge *kũliko, tũliko, põno, mãlo* stoji imenica u gen. pl., a glagol u singularu: *kũliko je vũr, põno bãp sãmo dřfla, nãs je tũliko* -MR.

268. Karakteristični kajkavski način izricanja poštovanja proširen je u turopoljskim govorima i za 3. l. singulara, tj. govori se *õni* i mjesto *Vi* i mjesto

²⁰⁷ Usp. npr. *Jedvaj, Bednja*, 322.

on. S pluralnom se zamjenicom slaže i glagolski oblik: *kej oni d'elajo Zagr'ebu, kej so d'ošli z 'autum? b'udu im'eli kej čit'ati* (mjesto zamjenice *Vi*), *kej oni kn'igu pišu, j'oš so oni ml'adi* (mjesto zamjenice *on*). Iz takvih sveza pluralni se oblik predikata kao formula poštovanja govori i uz imenice *g'ospon* i *gosp'a*, i za 2. lice i za 3. 1. sg.: *kej so g'ospon gl'adni* (za *Vi*), *b'udu g'ospon im'eli kej za čit'ati* (za *on*), *kak b'iju gosp'a št'eli* (za *Vi*) -MR.

Takav se način izricanja poštovanja sve više izbjegava, pa je običnija, ne samo u mladih ispitanika, upotreba zamjenice 2. lica pl., i to samo u direktnom nagovoru, oslovljavanju: *kak Vas je v'ola, d'e jeste — pri sest're? kej k'uhate? bi Vam 'opražila j'ajca* -MR.

269. Uz zamjenicu *s'aki* glagolski oblik može biti ili u singularu ili u pluralu: *s'aki je im'el p'ak sv'uju ižu m'alu, s'aki so m'eli* (= imali) *sv'oj p'osel* -MR.

Neupravni govor

270. Tvorba složene turopoljske rečenice uglavnom se ne odlikuje specifičnostima koje bi odudarale od načina na koji se i u drugim našim govorima slaže glavna rečenica sa zavisnom: zavisne rečenice mogu biti ispred glavne, iza nje, uklopljene u nju, prema ličnoj kulturi ispitanika, njegovu temperamentu, prema važnosti kojega dijela složene rečenice. Od izrazito kajkavskih pojava u tvorbi složene rečenice zapazio sam samo vezanje neupravnoga govora uz glavnu rečenicu veznikom *da* i u ovakvim slučajevima:

veli vr'agu d'a se nek zav'leče n'oter, 'on jo je p'ital da z'ake n'e (= ne ide), *'onda on p'ita da kej 'oče* -RA, *'onda ga je p'ital da z'ake je tak t'ožen* -BA, *d'ej reči M'irku da nek pospr'emi stv'ari* -ŠI, *'on me z'dve da nek d'ojdem, 'onda sem ga p'ital da kak to zn'a; 'ondar so, m'oj 'otec, išli tu k n'im reči da j'el me 'oče z'eti* -MR.

Rjeđi je neupravni govor bez veznika *da* uz druge veznike ili riječcu *nek*: *r'ekel b'om mu nek ide v rit* -MR, *p'ita tr'govec kej je d'ošel*. -Ra.

Negacija

271. Tipično kajkavsko ponavljanje negacije zastupljeno je i u turopoljskim govorima: *j'a ni ne p'oznam, to n'e nigd'ar bilo n'iti n'e b'o, j'a ga ni n'ešem vid'ela, n'eće ga prod'ati ni za nikakve p'eneze, j'a ne k'opam ni ne 'rjem* -MR.²⁰⁸

Sintaksa oblika

Padeži

272. *Nominativ*. Uz glagol *zv'ati* imenska dopuna uvijek je u nominativu: *d'el s'ela 'oko štr'ke z'dvemu Dol'ječ; nih zov'u Zvon'arci, j'el je z n'ijove v'ilice nav'ek zvon'ar; 'Okujci to zov'u k'iba, a mi k'eba; t'u smu v'odu zv'ali K'rka* -MR.

I uz glagol *reči* dopuna može biti u nominativu: *'ona se tak reče da je vr'ak* (= o njoj se tako govori).

²⁰⁸ O negaciji se govori i u t. 264.

273. *Genitiv*. Pripadanje se izražava samim genitivom, sintagmom *od* + imenica ili pridjevom, ako je moguće prema imenici napraviti pridjev:

svāk je od mojē sestřē mōš, mōžof brāt mi je dēver, svāk je brāt od mojē ženē, šurjāk je mōž mē sestřē: od dvē sestře mōži tō so si švogōri, švogorica je mē ženē sēstra, zēlva je od mēga mōža sēstra; sīn je onē ženē mřl, tō je Kokotā-novo dvorišče (Kokotān = porodični nadimak: imēli so pēvca na iže), tō je iža od Ožinčēkof; mōj mōš je nēgof nōk, jā sem ot sīna snejā -MR, mejāš je zēmla tēra dēli dvā komāde zēmlē od dvē gospodāruf -SA.

Veoma je živo osjećanje *dijelnoga genitiva*:

dēte bi jēlo mlēka, a mlēka nē, dēj mi vīna, dēj mi pivē, očete rākije -DU, išel je nēkakuf čōvěk svojē šenice glēdet (= jedan dio pšenice): otišla je šenicu glēdet (= svu pšenicu) -SE, imamo slīf, jābuk, rūšēk, orejōf, tūjn -PL, vřžem vōdu krampēra, ōnda bēle mēle, bi si krūva ōdřezala, otišli so krampēra okāpat, lāmpu se vlēje gājša -MR.²⁰⁹

Osim u slučajevima spomenutim u t. 266, dijelni je genitiv redovit uz brojeve veće od *pēt*, uz brojne imenice i pridjeve: *dvōje glāf svīn, pedesēt dūš, pēt krāf; uz priloge: pōno ludi, kùliko letēf, dōsti pōsla*; uz glagol *biti*: *čē bō grōjzđja bōde i vīna -MR, dē ni vītre, tū se s trjnm gradī -LO.*

Uz zaničkanu prijelazne glagole objekt je u akuzativu, a ne u genitivu: *nē mrem nājti tu knigu, nām (= ne budem) jo nīgđarek pozābil, pūjānstvo nīgđē dōbro ne narēdi, ti nigđar nēsi ištīnu povēdal*. Genitiv uz takve glagole dolazi jedino u kategoriji imenica m. roda, podjednako često kao i uz potvrdne glagole: *nē mrem nīgđē nājti tōga nōža -MR.*

274. *Dativ*. Za turopoljske je govore, kao i za druge kajkavske govore, karakteristična česta upotreba tzv. *etičkog dativa*. Osobitu boju daje tim govorima upotreba enklitičkog dativa zamjenice *sēbe*:

māle si pōčinem i ōpet nāstavim -BA, dēj si to pojēč -ŠI, sem si ruku pōšekel -MI, dējte si to pojēčte -VM, nēgđar su si jāko dōbri -DU, tū mi i kōkoši nūtre spřjēju, kad lāstovice si blīzu zēmlē preletāvaju, ōnda si pēčemu kokrūzni krūf i kūvamū žgānce, tō vam je mālo kak i māk, ōvaj vam je z Mārkuševēc, pustila mi je svījne (tuđe svinjel) v ōtavu pāk so mi sū ōtavu zmērile, snōčka smu si mālo pōpili, tō ti dōjde brzo -DR, zēmēte si sřrēka, dējte si zēmēte, sēšta vam ima na svētu -VB, ōnda si lēgnu i mālo pōčinu, nāj si lēči, klēkni si tū, slāba ti je to snejā, dēni si to v zōbe, kùliko pūti da si popjēm crnu kāvū -MR.

275. *Akuzativ*. Imenice m. roda koje znače što neživo mogu kao objekt (bez prijedloga) biti u genitivu mjesto u akuzativu. Nisam uspio utvrditi postoje li neke zakonitosti koje određuju kad je objekt u akuzativu, a kad u genitivu. Velik broj zabilježenih primjera mogao bi označivati partitivni genitiv, ali ne uvijek nužno. Interesantna je pojava da su imenice ž. roda u množini kao objekt redovito u genitivu, a vrlo često i imenice m. i sr. roda. Odatle bi se moglo zaključiti da je akuzativ u singularu imenica m. roda u turopoljskim govorima novija pojava i da razvoj govora ide u smjeru štokavskog načina izricanja objekta.

²⁰⁹ Koliko se ovdje radi o kajkavskoj zamjeni akuzativa imenica m. roda koje znače što neživo s genitivom, pokazat će primjeri u t. 275.

Primjeri: *donesel mi je lëpoga cãjga -DR, idem drva cëpat — idem drvi cëpat -PL, nisem imel čas -VM, naj tãga plãtna rëzati i škrpiti, vrgni na stol -DU, dej nam Bòk picekof, rãcekof, gùsekof, tèlekof i sikaj kèj nam je trieba; š cëm bum ribala pòt -VČ, vù tom žgãnec kùvamo, trëba ðinare zmòci; bõm vam skùvala çdravoga gulãša, pa kãvu; ste u raskopãli plòt, dej mi skùvaj jën klobãs, ide krõva metãti, |v| lãmpu se vlëje gãjsa -MR, kad jãpa vòzi gnõj na pòle ðnda ima krãf, s këm zgrina gnõj; mãma žitek opçina -RA, jã ràt jëm orëje, ðna je jëla orejõf -ŠI, mû smu inãli gotõvi materjãl za mòst dëlati -PL, gãjs sem sãma kupõvala, ja ne dãm krãf -VB.*

Uz stare oblike akuzativa spomenute u morfologiji (akuz. pl. *gõsti, lüdi*, t. 113) u turopoljskim se govovima čuva i trag starog akuzativa sg. u prilogu *zãmuš: dõšla sem zãmuš na Plës -PL, kãt sem dõšla zãmuš -VB.*

276. *Vokativ.* U pravilu je vokativ po svom obliku jednak nominativu. O oblicima kao što su: *žëno, dõjdi sìm! jõžo, bùm ti nèkaj pòvedala! -DR, Lùbo, maš mòrti jãjec za prodãti? -MR — govori se u t. 151.*

277. *Lokativ.* Lokativ se upotrebljava samo sintagmatski. Stari lokativ bez prijedloga čuva se samo u prilogu *dõma*. Kako Turopoljci čvrsto razlikuju padež mirovanja (lokativ) od padeža kretanja (akuzativ), postoji i prilog *domõm*, koji označuje cilj kretanja: *çera sem bìl cëli dãn dõma — idemu domõm -MR.*

Značenje štokavskih priloga *ljeti, zimi* (upravo starih lokativa) izražava se u Turopolju uvijek sintagmatski: *snëk curi po zime -VM, zdìgnem se jùtro v lëtü ob četiri vùre, a sãd vu pët -MR.* Od takvih priloga u upotrebi je samo prilog *lãne*.

278. *Instrumental.* Upotreba instrumentala bez prijedloga mnogo je rjeđa nego u književnom jeziku: *po Sãvi idu lãge* (nema: Savom); *sãko jùtro i sãku večer je dõlazil k nê* (nema: jutrom, večerom); *po nõci so na nèbu zvëzde i mësëc, a po dãnu sõnce* (nema: noću, danju); *sãku nedëlu idemu cirkvu* (nema: nedjeljom); *kãt sem bila dëkla* (u predikatu je uvijek nominativ, uspor. t. 272).

Jedino dosta često dolazi instrumental sredstva bez prijedloga. Do te pojave dolazi sve više, analogijom prema sintagmi *z + imenica koja počinje kojim spirantom*, kad se prijedlog *z* gubi zbog fonetskih razloga:

iža je pòkrita çriëpum, komãd zemlë ograjenë lëtvanu — vrçãr je ogrãjen z vùtrom -LO, mû se rãjnime z rëpum, s krampërem, z mërlnem, zëljem, s kèlem, z vùgorki, z lükem, šalãtum, pãprikum, s krùvem, z mësëm, z mliëkem, s pùtrem, z mãslem -BA, žgãnci se polëvajü z vodùm i zamastiju z mašçùm -MI, mû se još rãnimu z rëpum, korãblum i krùglicum; sekürum se cëpaju drva -VM, jã rëžëm s kòsturum, a ne škãrjami, blãgo se gõni šibum ili z biçëm -DU.

Često se prijedlog *z* gubi ispred riječi koje počinju kojim od spiranata i kad instrumental znači društvo: *ðn žive svojùm ženùm, zëli su sòbum lãgvu vïna -PL, išel je ženùm na sëjem -VM.* Ako se društvo naglašava, prijedlog *s* realizira se kao *zë*: *išel je zë svojùm ženùm -VM.* Ispred imenica koje počinju kojim drugim konsonantom, ili vokalom, instrumental društva uvijek je sintagmatski: *odìšel je z brãtom Zãgrecp, ž nìm se je spòminal, bìl je z Ivekõm -MR.*

Glagolski oblici

279. *Infinitiv*. Uporaba infinitiva u kajkavskim je govorima mnogo proširenija nego u drugim našim dijalektima. I u turopoljskim govorima infinitiv je veoma izražajan glagolski oblik, koji pored značenja i uporabe kakvu ima u standardnom jeziku često zamjenjuje druge glagolske oblike, vremena i načine.

a) Infinitiv se nikad ne zamjenjuje sintagmom *da + prezent*:

ona veli: bil ja popjevati (= da li da pjevam) -RA, *sako jutro tręba čovęku mti se, tręba pöle zorati i posęjati* -VM, *mäti me zöve domom kraf dojtü* -DU, *bil ti znal povędati* -LU, *möram iti dučan kųpiti si mętlü* -VČ.

b) Infinitiv s 3. licem sg. pomoćnoga glagola *biti* (*je*) zamjenjuje često pasivnu konstrukciju *se + prezent* glagola *möči, morati*, a i nekih drugih: *sköro säki dän ide kiša i unda več nę möči dęlati* -DU, *dęnes nę vđeti nije-nöga vüka* -VM, *möči je reči: pęm sęlo i böm išęl sęlo, to nę möči zapisati, dęnes je lęko möči imęti rádio, dęnes je več vđeti sęlü äftof* -MR.

Uz povratne glagole prijanja, dakako, uz spomenutu infinitivnu konstrukciju povratna zamjenica *se*: *nije se möči rešiti tōga vrąga* (mjesto i pored: *nę mremu se rešiti*) -KR, *tü se nę möči kųpati, tü se möči obrti* -MR. Takve konstrukcije običnije su, da bi se jasnije izrazila misao, uz ličnu zamjenicu: *tü vam se möči obrti, tü mi se nę möči počesati* -MR.

c) U kondicionalnim tvorbama infinitiv može zamijeniti particip aktivni: *tö se ne rązme, nęk bi morati reči da činim sir* (= moralo bi se reći) -DR, *tö bi morati zapisati* -MR.

d) Karakteristična kajkavska i čakavska sintagma *za + infinitiv*, koja je ušla iz stranih jezika, obilno je zastupljena i u turopoljskim govorima. Ta konstrukcija zamjenjuje glagolsku imenicu ili *da + prezent*:

imam alijna za prati, šuta je za odmetati stvări, maš mörti jąjęc za prodati -MR, *krüf mi je za peči teško* -DR, *tü imamü za kųvati* -PL, *tö je vędrica za vödu vlęči* -LK, *gręben za mıkati, tö je za sęno metati nęter* -KR.

Rijetka je pojava glagolske imenice mjesto takvih konstrukcija: *za šarajne tępija ide tri kile křp* -MR.

e) Infinitiv i inače često ima službu imenice: *dęlo je orati, kopati, sęjati, kositi, a sir se čini* -DR, *deřetu tręba säki čas dāti jęsti* -RA, *bř donęsel mäla piti* (mj. malo pića) -DU.²¹⁰

280. *Prezent*. Prezentom perfektivnih glagola može se izreći *budućnost*: *mäm döjdem, jā ti ga zrędim, to mälo ti ga jā pričüvam* -MR.

Ponekad se *budućnost* izriče i prezentom imperfektivnih glagola: *kät sünce ząžarno ząjde, önda je drųgi - tręjti dän göđine* (= bit će kiše) -DR, *käk to da ide Stęva Zągřep? möči je reči: pęm sęlo i böm išęl sęlo, jel pęte nä pašu s köjni?* -MR.

281. U pričanju, da se življe istaknu prošli događaji, može se upotrijebiti *prezent mjesto perfekta* (tzv. historijski ili pripovjedački prezent):

²¹⁰ O takvim konstrukcijama u drugim našim govorima usp. Finka, Infinitiv u službi imenice, Filologija, 3, 49—52.

»*on je išel z mēnum tãncat, òndar velijo: jēj, ima Bãra dēčka -MR, ònda mu je stric rēkel — kãk on nima òca òci niti mãtere — ãjde, veli, Mãrko, oblēči se (riječ je o ljudima već odavno mrtvima) -PL, òpet je bil lãf betēžen i ni imel kej jēsti. A dõjde lesica, kãkti kũma, k nēmu -PO, jen dãn pošēle on najstãrešoga brãta dučãn. Ide najstãreši brãt po kvãsec. Zēstane nēga bãba i veli mu: »dēj mi dēset ðinari«, on veli: »ne dãm«. I òn otide zãdrugu. Pita trģovec kej je dõšel -RA.*

Početak radnje u prošlosti može se izraziti prezentom glagola početi i infinitivom: *dõšla je prēd nega i pòčne plãkati (pored: pòčela je) -MR.*

Manje je običan perfekt takvih glagola: *zakričãl je kak bēdast, zãplakala je od žalosti -MR.*

(Perfektivni glagoli koji označuju svršetak radnje upotrebljavaju se kao u štokavskom: *prekõpal je sē pòle, iskõpal je jãmu, prētrgla sem rõku -MR, pòsekël se na prst -LO, sē je pòmrlõ, pòčimul si je -HA.)*

282. Imperativ. Potrebno je upozoriti na veoma čestu upotrebu imperativa glagola dati uz imperativ drugih glagola:

dēj mi tēca brzo skũvaj, dēj mi skũvaj jēn klobãs -MR, dējte si zemēte, ti dej prvo prõbaj, sad dējte vi glējte, dējte si pojēčte -VB.

Imperativ òjdi (òj) — òjte dodaje se imperativu ili supinu drugih glagola da bi se izrazila blaža zapovijed:

òjdi donēsi krĩva! òjte zemēte si kũpicu vĩna! òjdi se kũpit, peš škõlu! òjte si sēst! -MR. Takva se upotreba razvila iz samostalnog imperativa glagola iti: *òj z mēnum! òjte spãt! -MR.*

283. Zapovijed se može izreći i futurom. Tada je takva zapovijed stroža: *bõš mi već dãla kũpicu! bõš mi dãla mlēka! bõš to mãm donēsel! bõš se pokũpil k vrãgu! nē bõš tam išel! -MR, bũš to mãm donēsel! bũš to mãm pũstil! bũš jēl! -DR.*

284. Da se označi početak neke radnje i njezino trajanje u prošlosti, u živu se pričanju često upotrebljava 2. l. sg. imperativa glagola vùdriti uz infinitiv trajnoga glagola koji nosi značenje:

ũna je bila mãlo pri vĩnu, pa vùdri jõfkãti -VB, i òn ti vùdri kopãti, pak bãba vùdri kričãti -MR.

285. Perfekt. U živu pričanju često se izostavlja kopula: *čēra zglēdãlo kãk da se snēk kũva, oko Òdre štēli navãliti tãti -MR, priznãle mi sē -VB.*

Iza enklitickih oblika ličnih zamjenica i iza se obično nema kopule je: *do jēdne vũre me tãk bõlēla glãva, tãk mi se zadrēmãlo, mã sēstra se čēra plãkala -MR.*

Ponekad se gubi kopula i uz srednji rod zamjenice vēs: *mõš mi je polũdēl, òdma sē odvēzel -MR, sē pogõrilo -VB.*

Ipak se i u takvim slučajevima kopula govori: *sē je pòvēdala, oprãla je sē, sã se je smēla i pomēla -VB.*

286. Odnos futur : kondicional. Mjesto kondicionala ili namjerne rečenice može se upotrijebiti futur: *a kãj bum ti rēkla (= što da ti kažem, što bih ti rekla) -DÜ.*

287. Futur i aorist. Iako se u pravilu pojavljuju oni glagolski oblici koji su spomenuti u morfologiji, ipak sam zabilježio i nekoliko primjera upotrebe futura tvorenog na štokavski način i aorista. Ti oblici nisu organski srasli

sa strukturom turopoljskih govora, ali aorist bi mogao biti reliktna nekadašnje upotrebe.

Udomaćeni su oblici prezenta glagola *šteti* za oznaku budućnosti u upotrebi kakva je u primjerima: *nāj nositi pečenika, oče te mātī; nāj prepisēvātī, oče te vučitel* -MR.²¹¹

Aorist sam zabilježio samo u 1. licu sg. glagola *reći*: *rěko*. Taj je oblik poštapalica: *ōndar jā, rěko, jā nē znam* -MR, *ōnda, rěko, idem kŭpiti krāvū* -VB, *ōnda, rěko, dōšel je dēver* -BA.

288. *Optativ*. Željni je način u upotrebi: *ne vrěkla ga, vŭroki mi nā misli! bīl Bōk s tōbum! Bōk s tōbum — ke nē znaš? žīvela Hrvoacka!* -MR.

Sintaksa dijelova govora

289. *Imenice*. Dvije se imenice govore jedna uz drugu kad *zajedno* označuju jedan pojam. Osobito su takve veze česte u nazivu voća, pri čemu prva imenica označuje rod (genus), a druga vrstu (species). U nabrajanju se može izostaviti imenica koja izriče širi pojam:

īmam jābuke trđike i vugrice; tō su jābuke trđike, tō su jābuke vugrice; prī nas rāsteju slīve bistrīce; īmamu slīve bistrīce, belīce, drobnīce, pētrčice, jābuke pisanīke, krūške ōpsenke, jāčmenke, makārije, stūcke; štrīk vŭšitnak -MR, *rākiju sem sprāvila flāšu pletēnku* -KR.

290. Karakteristična je upotreba imenice *trěba* mjesto glagola *trěbati*. Ta se imenica ne deklinira, ima samo nom. sg., a dolazi samo u svezi *trěba je* (ili negirano *nē trěba*):

jěl vam je kaj trěba, kaj je mēnē trěba, tō je trěba sākī dēn dēlati -VB, *zākrapa žēnē ōpajнке, i sēbē āko je trěba* -DU, *sīkaj kēj nam je triěba* -VĆ, *āl je trěba ižu popravlātī* -MR.

291. *Pridjevi*. Sasvim je obična upotreba pridjeva u službi imenice ili sveze pridjev + imenica;

bogātī kak očeju, sirōmašni kak mōreju (pored: *bogataši, siromāki*); *i mŭtvi bi te čūli; kēj mi oče vrāga stāri, za mladēm sāme nōge se povlāče* -MR, *kej očeju ōve rītaste i drōbaste* -VB.

292. Pridjev *rāt* — *rāda* — *rādo* rijetko se govori, zabilježio sam samo primjere: *rāda bi ti jā da otīdeš, rāda bi dōšla, īmaju se rādi* -MR. Kao priloga ima oblik *rāt* i veoma se često upotrebljava, osobito uz glagol *īmēti*, mjesto glagola *volēti*, ali i inače:

ōni se īmaju rāt, īmam ga rāt i dēlati i brātī (riječ je o grožđu), *rād bi otīšla v grāt* -MR, *sād ga nīmam al īmamu ga rāt* -DU.

Ponekad je teško odrediti da li je *rāt* prilog ili pridjev: *rād bi popravit ižu, rād bi nājti cemēnta* (govor je o muškoj osobi). Kako pokazuju posljednja dva primjera, oblik *rād bi* slaže se i s infinitivom i s participom perfekta.

293. Komparativ zahtijeva uza se riječcu *neķ* (= nego) ili *od*: *prē se tēže živēlo neķ sāt, ōn je mlājši neķ jā, ōna je vėkša ōd mene* -MR. Rjeđe se upo-

²¹¹ Turopoljski govori nemaju enklitičkih oblika prezenta glagola *šteti*: *kēj mi oče vrāga stāri — za mladēm sāme nōge se povlāče* -MR.

trebljava veznik *kāk*: *naprēdnēše kāk je p̄rve bilo* -MR, *moj brāt je mlājši kak jā* -LU.

294. *Zamjenice*. Lične se zamjenice obično ne zamjenjuju povratnom u primjerima kao što su: *tō sem si k̄upil zā me, vučiš se za tēbe; sēstra, kēj ste to k̄upli za vās* -MR.

295. Prefiks *ni-* ne odvaja se od zamjenica *nijēden, ništa, nīkej, nīko* kad su one u vezi s prijedlozima: *z nīkim se nēs ūgrala, to nē za nīkoga, nēs to od nīkoga čūl, za nīke nē bi žīvēla v grādu* -MR, *z nīkavim čovēkum, ūn ne govori z nijēnum ženūm* -BA, *ja nē bi svōga mūža ōstavila za nīkaj na svētu* -DR.

296. Kad se odnosne rečenice odnose na što neživo, najčešće se vežu s glavnom rečenicom odnosnom zamjenicom za neživo *kēj* ili njezinim oblicima: *rōbec kēj sem ti ga čēra dāla; zōp kej se stīga, a ōstane v zōbi, zōve se ščrba; cājnek kaj pot p̄rdu ide* -MR, *žgānčenak je lōnec vū čēm se k̄uvaju žgānci* -MI, *pod līpum je klūp na čēm sēdiju muzikānti, na cigla je naslōjnena skikāča, na čēm se vōzi plūk na ledīnu* -DU.

Ponekad je ta zamjenica indeklinabilna:

šōp ot hrži kēj se v ēže kukurizījne, lōparēk kēj se krūf dēne pečī, štrīk vršitnak je ōno kēj se sēno v ēže, mēsito korīto kēj se krūf mēsī, oplatnīce sō komādi na kotāču kēj se sastāvujō -MR.

Ipak se kadšto i za neživo upotrebljavaju odnosne zamjenice *tēri* ili *kī*, jednako kako je moguće da se i za živo kadšto upotrijebi zamjenica *kēj*:

ščīpa je stvūr š čēm se diže fūrēk tēruga nē mreju zdāči z rūkami -DU, *ručnīk tēri na vrāte vīsi, žrt je debēli droūk s tērim se zāžrdi vōis sēna, stōūp oko tēroga se vrši žīto, bēkovina je žōta vrba s tērum se v ēže tršje* -MR;

kūkec kaj ōbr vodē ide, vrlec kaj krumpēr jē -KR, *kojnār je bil kī je gōnil kōjne, ovāj kaj je gōnil tēlice i vōle tēj se zvāl būruš* -KO.

297. *Brojevi*. Ponekad se broj *jēden* (ili *jēn*) upotrebljava kao član u nje-maćkom jeziku (*ōn je jēn bedāk, ūma jenōga fājn mlādoga mōža* -MR), ali mnogo su običniji izričaji bez takvog broja (*ūma šīnēka vēlikoga, ōna je dovīca, ōn je dōber gospodār* -MR).

298. Brojni prilozi *dvōje, trōje* rijetko dolaze bez dopunske imenice. Zabilježio sam:

ōni se dvōje glēdajō rāt, nīh sō se dvōje vēnčali pred Bōžīč, ūma trōje decē -MR.

Obično uz takve brojeve dolazi imenica *komāt* ili imenica *glāva*: *ūmam dvōje komādi decē, ūmam dvōje komādi svījn, ōstala je z dvōje komādi decē, ūmam dvōje komāt svīn* -MR. Kako se iz primjera vidi, glagolski je oblik, ovisan o tim brojevima, u pluralu, a imenica u genitivu plurala.

U nominativu je mnogo običnije *dvā detēta* nego *dvōje decē*.

299. *Prijedlozi*. Turopoljski prijedlozi mogu imati drukčiju kongruenciju, upotrebu i značenje nego u književnom jeziku.

Uz glagol *plākati se* slaže se prijedlog *za* s akuzativom: *sīn je onē ženē mrl, pā se je cēl dān zā jnēga plākala* -VM, *plākāl se je zā jnu kak nōr, plākāl sem se za tū krāvū* -MR. Rjeđi su primjeri s instrumentalom: *plākala se je za detētom* -MR.

Prijedlog *za* govori se često i u značenju prijedloga *o*, pa i u tom značenju zahtijeva *uza* se akuzativ: *zà jnu smu se báš spòminali, zà jnu se tàk govori* (= *o* njoj). U istom značenju kadšto se govori i *o* s lokativom: *o Ĺveku nē znam niš* -MR.

Mjesto prijedloga *o* ili *za* govori se kadšto prijedlog *od*, u primjerima kao: *òd mene pripovēdaĵo dà sem dòbra* -MR.

Veoma je obimna upotreba prijedloga *pri*:
dēlal je pri zidàre -PL, *pri nas o Križēvi, ùna je bila mào pri vĭnu* -VB, *pri namĭ na Lòmnicē* -LO, *òva dēca sò navēk pri mene, pri nas se sēkak govori, pri Bartulĭni; dē jēste — pri sēstre?* -MR.

Prijedlog *na* upotrebljava se i u svezama kao što su:

- a) *pòškel se na pĭst* -LO, *porēzal sem se na rĭku* -PL;
- b) *žēne sējajò mèlu na sìto, tò ja sē šĭvam na ròku, òdimu na nōga, tēpije dēlamu od nōve kĭp — na stàn dēlamu — tkēmu* -MR;
- c) *pēde na Breži, sàd velĭmu ĭdemu na zgràdu, odĭšel je na Gòricu* -MR, *na Mlākē pri Ĭmbreku Läckoviĉu Ĵurekovom, jā sem na Plēsu rògena, ĭšli smu jednàk poprēcke s Plēsa na Lòmicu* -PL;
- d) *strā me je i na àfte voziti se* -MR;
- e) *zaboràvil je nà mene i na dēcu, čakal je nà mene do nòci* -MR;
- f) *sē je nàpravil na sedēcke* -MR.

Prijedlog *pòlĕk* u značenju *radi* i *zbog* sve se više gubi; zabilježio sam od starijih ispitanika ove primjere: *pòlĕk tōga blāga su me šĭteli stūĉi* -VB, *pòlĕk mēne — kak òčete* -MR. Inaĉe se u uzročnom i namjernom značenju upotrebljava prijedlog *ràdi*.

Prijedlog *bez* (*brez*, *prez*) dolazi i u svezi *bez da* (: njem. ohne dass): *odĭšel je brēz da je pòzdravil, jā sem to znàla bēz da mi je rēkel* -VU.

Prijedlog *do* s akuzativom zabilježio sam samo u primjeru: *do pētek tri tĭjēne* -MR. Inaĉe se redovito slaže s genitivom.

Prijedlog *v/u* obično se izostavlja: *ĭmel sem bràta Fràncuske* -PL, *ĭdem grāt, pēm sēlo, ĭdemu zùtra šĭmu, pĭvo ĭdem štàlu, pečĭ mi nēĉe gorēti*. Redovito se govori uz liĉne zamjenice: *vū jnu, v nē, vū jnem*, a inaĉe se javlja samo u pažljivijem govoru: *velĭ se: v noĉi, pēde f pēnzĭjo, v zòbu mu je lùkna, v jāme je bìcko*.

300. *Glagoli*. Pored reĉenoga u t. 279—288, potrebno je upozoriti na još neke osobitosti sintakse glagola.

Karakteristiĉna je povratnost nekih glagola, u drugim našim govorima obično nepovratnih:

mā sēstra se ĉera plākala, bìcko tēri se pāse -MR, *sem se vēs poĉrlēnel* -PL, *ĉĭtam, vuĉim se* -RA, *tàk su se nàĉĭli* -DU, *kràve se pāseju* -ŠI.

Povratni su i glagoli *sēsti se, klēknoti se*, ali je »enkliĉki« oblik povratne zamjenice najĉešće u dativu:

bòm si mào sēl, òjte si sēst, bòm si ĉāsa sēla, klēknot si je i mòtil se je — trēba se klēknoti, sēdnete se -MR.

Glagol *ĭti* upotrebljava se i u znaĉenjima kojih nema u književnom jeziku: *skòro sàki dān ĭde kiša* -DU, *ĭde mrās, ĭde gòdina* (= kiša), *ĭde snēk* (mjesto *ĭde* govori se u tim svezama i *curĭ*, u znaĉenju štok. *pada*) -MR;

po Sāvi idu lāde -MI;

za šārajne tēpija ide tri kile kfp -MR;

kām ide vėliki nōš? (= kamo da stavim nož) -MR;

kāt je išla mirat (= kad je trebalo da umre) -VB.

Glagol pūščati ima perfektivno značenje u frazi dūšu je pūščal (= umro je): lēgel je i dūšu je pūščal -MR, DU, BA. U istom značenju govori se i: mrēl je.

VII. PRIMJERI GOVORA

Mraclin

Kāk sem se pozākōnila

301. [Ōn e iēmpūt išel z mēnōm tāncat. Ōndar vel'iju: iēi, ima Bāra dēčka. tō ie tvōi mlādenec. Ōndar jā, rēkō, jā nē znam, jā ni ne pōznam ōtkūt iē, jē — vėli — tō ti iē Lāčkō Sabōlōf. Ōnda sem jā nēga ōdma zavōlela. Ōnda so, mož ōtec, išli tū k nīm rēči da ēl me ōče zēti, ōn iē rēkel da ōče i ōnda smū dokōncāl'i, ōnda smū im kāparū dāl'i. Za kāparū iē bil'ō stō fōrinti. Ōnda me bi ostāvīl, ākō nē bi tulikō bil'i dāl'i. Dvā mēsece vrēmēna iē bil'ō kēi smō sē spoznāl'i i ōnda smū sē ženīl'i. Pri mēnē i pri inām. Naiprē so išl'i pō škriņe, kāk smō govōrili ōnda, škriņe, ōndar so dōšli vėčer prē iēn dān nēk smō išl'i na zākōn. Nās so ōdvēz'l'i, tū so tāmburē igrāl'e, tū sē tāncalō dō pōl' nōči. Jūtō kāt smō sē stāl'i smō išl'i cirkvū, tām smū sē vėncali. Tū sū išl'i svāti i pōsnesica i tāk smū sē tām pozākōnil'i i dōsl'i dōmōm. Tū iē bil' ōbet ōnda pri mēnē, i vėčera iē bila i tāncal'ō sē smīrōm. I ō pōl' nōči išl'ō sē iēst, ōnda so me pel'āl'i tū, k mōžo, tū. Kāt smō tū dōsl'i, ōnda pāk ē tū vėčera bila, i tāk do jūtra sē igrālō i tāncalō. Tāmburē i bājs, sāmō kēi sē rēkl'ō kē tāmburām prispē bājs. Kūice, pōna glāvā, sāmō ē trepūrīlō na glāvē, tō so bile kūice nēkākōvē (škātulē so sē kūpīlē) lēpe, sāmō ē trepūrīlō nā iņe kāt sē vīglō na glāvō. Kāt so me dōpelālī tū k mōžo, ō pōl' nōči, ōnda so mi tō lēpō zēl'i, ōnda so mi vīglī pōcul'icū. A i dāre so mi dāl'i. Dāre so mi pri mēnē dāvāl'i, a kāt sem jā tū dōsl'ā k mōžu ōnda sem jā pāk nēm dāvālā, rōpce ženām, a dēklam sem nē pāntileke dāvālā. A mōžu sākōmū sem dālā tajnēr. Ōni so mēnē nā tō pāk pēneze dāvāl'i. Dōnēsłā sem mōžu rōbac i gāc i sēbe sem dōnēsłā pāk blūzi, aliņā, sēsta sem dōnēsłā.]

(Galeković Bara, 70 god.)

Zādruga

302. [Bil'ō iē tū družīnē četrdeset ōsem kām sem jā dōšla. Iēne iže četrdesēt ōsem nas ē bil'ō. Tō so ble sāmō dvē iže, jēnā vėča nek ōva mōja sāt, bil'ō iē pōstel mōrt dvānāst. Tū smō spāl'i. Pō cėlōm so dvōrišče imēl'i, sākā famīlijā, kākti mōš i ženā, pāk svōjū, kōmarū sē govōrīl'ō, svōjū izū māli. Kāt sē išl'ō na ōbet, tō ē bil' domāci ōbet, ōndar sē zvālō: »Ōiē iēst«. Tōga ē bil'ō pōnō i

póno kę so iel'i. Gospodarica bila je iedna kója ę tó kúyala, a snęja je je prinášala, kák i kát sem já došla zámuš ónda sem je já prinášala — snęja je prinášala. Najviše se iel'ó zęlie, pa krampęr, bázul, makarunę smu govórilę testenine, męsó se iel'ó. Męsó se iel'ó više púta u tuięnu, sámó kęj věč negda nigdó nę vólę báš ięsti svínskó męsó, ovákvo dímaró, nęk se nedęlú ięla govędina, tó so ráiši iel'i. Kókoši je sáki, kákú famílija ímela svóje, ón si je tó věč prirędil za věčęru a družina je ímala sámó óbet i róček (kęj smu mi govóril'í jútró róček, znáste a óbet smu govóril'í ó pól dán). Jutró so bili žganci zęlieę, ili júva záfrišana.

(Galeković Bara, 70 god.)

Bóžić i Vúzem

303. [Kát smó se sprémali g Bóžiću, ónda smó slámę navęzali, pónó slámę smó štrik zavęzali. Ónda došel mőž, nósil ę slámú najprek gáinik. Z gáinika je nósil pák málo dál'e. Tręiti pót je donęsel f ížu, tu se ę lépó zapópevdlo, i rękęl ę: »Dęj nam Bók picekóf, racekóf, l'igekóf, žira i bóžoga miras«. Ták ę rękęl. Ónda družina zapópevala ovę bóžićnę pęsmę i tu na slámú poklęknul'í, a dęca slámú prújela, rastrgęvala, kópitála se pó íne i ná íne su spál'í. Ták e tó bil'ó.

Za Vúzem so dęca se vęselila, da si bódo písanicę dęlala z jájęc. Ónda sáka máti dala svęmu detętu ięice, ónda si ę fárbę narędilo, kúpilo dućanę, ónda si ę z ónem, kę so cęle narędile, onaj vójsk, z nęm so tó pó ięice písali, ónda so fárbu vrgli. Kut ę dó vójsk bil, tu je bílo bílo ięice, tu nę fárba došla dó íngga. A nékoj je napisal i svóje ímę ná tóm ili kákvo róžo i tó so bili lépi písanci i tomú so se dęca i Bóg zna kák vęselila.]

(Štuban Milka, 45 god.)

Mráčlin

304. [Mráčlin íma ókó íladu dvęstó dúš (ili gláf). Pótek nęga so Vúkovina, Pódotóca, Kóčę, Rakítóvec, Turópólę, Bušęvec, Lęzę, Búna, Okuię. Mráčlinu ę púčka škóla, ósmoletka Vukovine, a gimnázija i strúcnę škólę Zagřębu.

Íma ciglána, tu je pęr dęla, a si drugi ídu Zagręb, cę nę dęlajo sámó dóma. Si so rimokatolíki. Stáreji su si seláki, a mlájši cę nę ídu škólu ónda su ili zanátlije ili dęlajo pó Zagrębu. Vglávnóm rástę kukuríza, jácmen i krampęr. V Mráčlinu íma najviše kráf, svín, kójn, a ránimú još i kókoši, ráce i góške.

Tú íma kováčóf, koláróf, tíšlaróf, šnájideróf, pękóf, a nóveji zanáti su áuto-mehánicari, dręžeri, ónda so tapetári, zidári, máleri, palęri (palęr tęšę dręvó za nástejnę, róznicę, slęmęčkę i slęmę), škópciję kópę svinę, bíkę, pastúuę i sę kęj nosi jájca i vęlka su konkuręncija živinárem. Zdęncár kópa zdęncę, lonćár dęla z glínę lonćę, mlęčnaķę, ćuķę, pęhęřę i tęglínę za róžę. Žęnę se bývę s tkalćijum.

Mráčlinćę zóvu Parikóžari, jęr su se bývili s kóžum, navlaćili so i ćimili kóžę f prýpóm svęckóm rátu i pósle íngga. Bušęvcanę zovđ Cipeki, jęr su na sęmlú i pó prošćęinu prodaváľę n'úovę žęnę gíbanicu i ćipóf.

Náti jęnó sęló ne govóri tóčno ták kák se govóri v Mráčlinu, a čak i f sámóm Mráčlinu rázlika je govóru męť famílijami.

Si l'udi pri nas i druge sęla zovę Mrāclin. Sigurno da za čitavo vrēmę kęi Mrāclin pōstōi, a to ię vęć pręk sędemsto lęt, nę niųna vękša grępa l'udi ni do-sęhila ni otsęhila.]

(Cvetnić Slavko, 34 god.)

Grōizdę i vīno

305. [Ot proleća odma trįsju ima pōsla. Tręba sę štucati, špricati, kopati, optrgavati, pōse sę idę ōpet drugi pūt špricat, tri pūt sę šprica, i do četir pūt v godine. Pōse sę isto još ięmput pōstūca, i vęć sę nę tręba do krāja, dōk sę nęjđę brāt, ōpće niš dęlaņi. Grōizdę sę pobęre pri trisi, dōvęzę se domōm, vřgnę sę ięden čęber, f tēm čębre se zgroųstova i ōnda sę idę pręšu dę sę pręša i męćę sę v lait. Pōse sę v laitū prępęćę i pōstane vīno. Tri tјędna ę zaprāf mōst i ōnda kipi i pōstane vīno.]

(Galeković Stjepan, 14 god.)

Dubranec

306. [Ja nę znum pripovędāti, zātō zākej me srūm. Jā sem roųena Dub-rūņce.

Ka dūjđę jęsen, pāda list. Idu męglę po zrāoku i tāk sę pripravla zīma. Cęlo nębu ję puno ūblakuf i meglę. Skōro saki dūn idę kiša i ūnda ję vęć nę mōci dę-lati, pa su il' ūdi i sā družina, si su f iše, krpaju ōpajnkę — cipel još nę bilo — pijū mōst (vīna ni jęseni, vęć ję mōst do Sęsvet, pōtle ję vīno). Krpaju, lūć tę-šęju (lūć ę nājbola z grābrovogā dręva, spāręna). Nęki si nāpravi držalicut, kusišćę, rüćicu za kōla, za sekiru. Zākrapa žęni ōpajnkę, a i sębe āko ję tręba. Ūnda veli: žęna jā sēm sę zmōrel, bi dūņsel mala piti. Žęna veli: ōidi i dūņsi ōnoga bōlega. Kāt sę napiju, nęgdar su si jāko dōbri, a nęgdar sę i potükü. Ūnda sę tükü i svāzaju, a vęćer sę ōpet pomirę. Tō ję tāk bilo i ōstane dōk nas bū, za navęk.]

(Jana, 48 god.)

Bapće

307. [Nājpre pōsejajo konōplę, kāt so vęlike, ūnda ję opęrejo, pusušijo, stō-čęjo i ščistijo, ūnda ję kōdela i povęsme. Tō si lūdi sprāvijo za zīmu i ūnda prę-dęjo. Kat nāpravijo pręjo, ido tkōt. Nāpravijo plōtne, s plātna šivajo si bābę dūlkę, plāftę, stūlnakę, rōbačę, rōpčę, fęrtine.

Nāšem sęlū nę grūbja, nāšę mrtvęćę zakāplęjo na Ščitarjęvu. Prve ga dę-nejo v lęs, ūnda ga zakōpaju v jāmu, ūnda mu na grōp dęņęjo vј nę i kriš.]

(Franjo, 60 god.)

Napomena: u Bapču nisam magnetofonski snimao, pa ovdje donosim tek neke konti-nuirane zabilješke iz terenske bilježnice. Govorni primjeri iz istočnih govora, kao i iz dru-gih istraženih turopoljskih sela obilato su navođeni uz obradu pojedinih osobina.

VIII. RJEČNIK

308. Osnovni fond riječi za ovaj rječnik skupljen je u Mraclinu. Riječi iz drugih turopoljskih sela ušle su u Rječnik ako su potvrđene i u Mraclinu. Takav opseg uzet je zbog potpunosti jednoga istraženoga korpusa, dakako u granicama kriterija utvrđenih prema leksičkim, fonetskim, akcentatskim, morfološkim i tvorbenim osobinama mraclinskoga turopoljskoga govora. To znači da se u ovom rječniku donosi u prvom redu popis riječi koje su leksički interesantne, bilo zato što su u drugim našim govorima rijetke ili nepoznate, bilo zato što su važne radi lingvističko-geografskog ocjenjivanja rasprostranjenja pojedinih riječi. Prema ostalim kriterijima (fonetskom, akcentatskom itd.) donosi se toliki broj riječi koliki je, po mojem sudu, potreban da se u samom Rječniku mogu utvrditi osnovni tipovi i sve važnije pojave unutar pojedinih gramatičkih disciplina, odsjeka.

Riječi su poredane, zbog lakšega snalaženja, prema abecedi baziranoj na sustavu od pet vokala, dakle primjeri u kojih se realiziraju /e/, /o/ dolaze među primjerima s fonemima /e/, /o/. Obezvučeni zvučni suglasnici u finalnom položaju kad su morfonemi, tj. kad oblički alterniraju s paralelnim zvučnim fonemom označuju se osnovnim zvučnim fonemom (v. t. 60). Od alofona pojedinih fonema uzeti su u obzir samo alofoni [a:] i [ɜ] (v. t. 18 i 49), a svrstani su u abecedni red po osnovnim realizacijama fonema/a/ i /z/. To je učinjeno stoga što je zbog fonetskih i fonoloških odnosa među kajkavskim govorima općenito, na razini dijalekata i kajkavskog narječja uopće, važno utvrditi postojanje ili nepostojanje tih glasova, pa i u popisu riječi kakav je ovaj.

Riječima koje su po svojem obliku identične ili veoma slične književnima, a unesene su zbog lingvističko-geografske ili koje druge interesantnosti, ne donosi se značenje, tj. ne ponavlja se književni ekvivalent.

A

āfštuk -a m teški stol

agācija -e f bagrem

āko conj

āksa -e f osovina na kolima, v. os

alijne -a n col odjeća: *mōja māti pēre alijne.*

ām conj jer, baš: *zāke ideš tām, ām kāt te nē trēba.*

Amērika -e f

Amerikānec -nca m etn: *Amerikānci z Lāzof.*

ansilirati -am pf i impf spremiti (spremati) žito, sijeno u silos: *otišiel je kurizīna sēč za silos, za blāgo kej se ansilirā.*

ār conj jer

avijūn -jūna m. avion

B

bāba -e f 1. stara žena, baba, 2. baka, 3. žena (*pejor*), 4. crta u dječjoj igri »škola«

bābenica -e f babinjača: *bābenica oštane šest neděl f iše.*
bābin -a adj koji pripada babi, babin
bābinstvo -a n vrijeme po porodu koje babinjača provodi u kući baveći se samo djetetom (6 tjedana): *dōk bābenica obdržāva svōje bābinstvo, nējna kūma je nōsi pripravu.*
bājs -a m vrsta muzičkog instrumenta, bas, kontrabas
bāka -e f hip inov očeva ili materina mati
bākek -a m hip (: baka)
bākič -iča m hip (: baka)
bālav -a adj
bālta -e f vrsta sjekire na kratkom dršku
bāltica -e f dem (: balta)
Bāra -e (Bāra -e) f ž. ime
Bārek -a m hip (: Bara)
Bārič -iča m hip (: Bara): *jēsi kam Bariča sēlo slāla?*
Bārka -e f hip (: Bara)
bāt -a m: z *bātom se tōče.*
bātina -e f štap
bāviti se bāvim se: z *někakvum coprijum se bāve.*
bāžul -a m grah
bāžulek -ūlka m bot vrsta cvijeca, bosiljak (*Ocymum basilicum*)
beciklin -a m dvokolica, bicikl
bečāti -im impf cviljeti, blejati, meketati i sl.: *māčki bečē kāt se pōjeju; dōca beči, kōza beči.*
bečāti se -im se impf plakati: *dēte se beči.*
bedāk -āka m budala, glupan
bēdast -a adj glup
bēkovina -e f vrsta vrbe: *bēkovina je žōta vrba s tērūm se vēže trjse, kukurizijne, jēl je mēka i lēpo se vija.*
bēl -a (bēli, -a) adj
bēla -e f dio tkalačkog stana: *od bēle do čōnka ide prēja.*

belājņek -nka m bjelance, bje-lanjak
belica -e f 1. vrsta jabuke, 2. vrsta šljive: *īmamo jābuke trdīke, bēlice, krāstafke; īmamo slīve bistrīce, bēlice.*
beliti -im impf nožem skidati koru s krumpira, guliti krumpir
belouška -e f vrsta neotrovne zmije
bercāuz -a m krčma
bērtija -e f krčma
bēsēn -sna adj bijesan
bēsnoča -e f bjesnoća; bjesnilo
betēžen -žna adj
bēz adv v. brez, prez
bēzga -e f bazga
bēzgov -a adj bazgov: *bēzgov čāj ili bēzgovī čāj.*
bežāti -im impf
bicko -a m 1. nerast, 2. predmet za dječju igru »kirec« (obično prazna limenka)
bicikl -a m
bič -a m
bik bika m
bikdvat adj. loše uštrojen (o volu)
bistrica -e f vrsta šljive: *īmamo slīve bistrīce, bēlice.*
biti bījem impf: *bōte bijēni kak cūcki.*
biti jēsem pf i impf: *si dōšel? bōm, nēsēm, nē, nēsēmo — nām, nāmo, nē bōm.*
blāgo -a n. stoka
blāgoslov -a m
blāgosloviti -im pf
blāšče -eta n jedinka krupne stoke (konj, krava, svinja i sl.)
blazīna -e f debeli pokrivač pu-njen perjem
blīzu adv
bluvāti blūjem (blūvam) impf
blūza -e f
bōben -bna m bubanj
bōbrek -a (bōbrek -ēka) m bu-breg
bōg bōga m

bogat -a (**bogāti** -a) adj.
bogāstvo -a *n*
bogęc -kca *m* siromah, bijednik:
bogęc bōkcū nęmre tōrbu napunūti.
bōlešt -i *f*: *ima sędem bōleštī nā sebe.*
bōlvan -a *m* pejor budala: *ōn e tęški bōlvan.*
bōncek -a *m* dio svinjske prednje noge, od lopatice do koljena
bōr a *m* bot
bōs -a (**bōsi**) adj
Bosāņec -nca *m* etn
bōsti bōdem impf.
bōži -a adj božji *bōži vōleķ zool*
 božja kravica
Bōžić Božića *m* katolički blagdan
brāco -e *m*
brāča -e *f*
brājne -a *n* branje, berba
brāna -e *f* oruđe kojim se sitni zemlja nakon oranja
Brāņci -e *f* hip (: Branka)
Brānka -e *f* ž. ime
Brāņkek -a *f* hip (: Branka)
brāt -a *m*
brāti bęrem impf: *kej berū?; beręmo.*
brātič -a *m* bratov sin
brātična -e *f* bratova kći
brātov -a adj koji pripada bratu
brāzda -e *f*
brblāti brblam impf brbljati
brblavec -fca *m* brbljavac
bręg -a *m*
bręja adj stelna: *krāva je bręja.*
bręnda -e *f* drveni sud u kojem se za vrijeme berbe nosi grožđe na leđima, brenta: *beręmu (v) vędrice, kānte, bręnde.*
bręska -e *f* breskva: *i bresęk je bīlo.*
bręst -a *m*
bręstič -a *m* dem
brico -e *m* brijač: *įdem g brice da me pōdbrije.*

brinōti se brinem se impf
brīsati (se) brišem (se) impf
brīti (se) brijem (se) impf
brītva -e *f*
brķi -ov *m* pl t brk, v. mustači
brķojna -e *m* čovjek s velikim brkom, brkonja, brko
brlūkāti -učem impf glasati se kao pura: *pūra brlūče.*
broīti -im impf brojiti
brūs -a *m*: *vodęr je ot krāve rōk, v tęrom stoi brūs.*
brv -i *f*
brz -a (brzi, -a, -o) adj
brzina -e *f*
brzo adv
būkovi -a adj bukov: *būkovi pōt.*
būkovina -e *f* bukovo drvo, bukovina
būkva -e *f*
būra -e *f* jak vjetar: *būra zrūšala sę.*
buš -a *m* vrsta goveda (o mužjaku): *vōla buša įmamo.*
būša -e *f* vrsta goveda (o ženki), usp. buš
būva -e *f*: nımamo buvi.

C

cājnek -jnka *m* stara nevrijedna krpa
cār -a *m*
cekīn ina *m* zlatni novac, dukat
cęl -a adj (cęli -a) adj
cęlar -a *m* vrsta povrća, celer
cępanica -e *f* ispiljeno i iscijepano drvo za ogrev, dugačko oko 1 m
cęler -a *m* vrsta povrća
cellinder -a *m* stakleni tuljac na petrolejskoj svjetiljci
cępāti cęplem impf: *na drvōcępu se cęplu drva.*
cępęti cępim impf. cijepiti (o drveću)
cęsta -e *f*

ceštār -āra *m* nadziratelj cesta, cestar
centimēter -tra *m*
cēv -i *f* 1. cijev, 2. dio tkalačkoga stana: *kāt se tkēju rōpci, ūnda se sūču cēvi na kōlovrat, pāk na fr̄kleč.*
cīcati cīcam *impf* sisati
cīcek -a *m* dojka, sisa
cigājski -a *adj* ciganski
Cigan -a *m etn*
Ciganīca -e *f etn*
cigarētlin -a *m* cigareta
cīgel -gla *m* opeka, cigla
ciglāna -e *f*
ciglōvje -a *n col* (: cigel)
cīkla -e *f* vrsta povrća — cikla
cilīnder -a *m* stakleni tuljac na petrolejskoj svjetiljci
cīn -a *m* kositar
Cīpek -a *m pej dep*: *Bušečāne zovō Cīpeki jer su na sēm̄lu prodāvale nījove žēne cīpof.*
cīpel -a *m* cipela
cīpov -a *m* vrsta bijeloga kruha
cīrkus -a *m*: *cēli cīrkus dēlajo.*
cīrkva -e (cīrkvē) *f*
Cīrkvečān -āna *m* stanovnik jednog dijela sela Mraclina (oko mraclinske crkve)
cmīzdravec -fca *m* plačljivac, plačljivko
cōkel -kla *m* greda za gradnju: *kāk je cōkel dēbel?*
cōklin -a (-īna) *m* 1. temelj, u zemlji iskopana osnova kuće, v. i fundament 2. vrsta grede, v. i cokel: *na cōklin se meču šibe cē je īža drvēna.*
coprija -e *f* čaranje, bajanje: *tēm velīmu vrāci, z nekakvom coprijum se bāve.*
cīrkati cīrkam *impf* crkavati, *pejor.*: spavati: *āj̄t cīrkati!*
cīrknōti cīrknem *pf* crknuti, krepiti, lipsati
cīrlen cīrlēna (cīrlēni -a) *adj* crven

cīrlēnkasti -a *adj*
cīrn -a (cīrni -a) *adj*: *dēte je pro-sīlo da mu tēca skūva cīrne kavē.*
crnīna -e *f* (crninē) *f*: *stāre žēne nōse pīri nas crnīnu.*
Crnogōreč -rca *m etn*
cīrven cīrvēna (cīrvēni -a) *adj*
cūce -eta *n* mlado od psa
cūček -čka *m* pas
cūčji -a *adj* pseći, pasji
cūg -a *m* vlak: *cūk te kōšta.*
cūjze -eta *n* mlado od konja
cūjzek -a *m* hip ždrijebe, ždrepčić
cūkor -a *m* slador, šećer
cūra -e *f* djevojka
cūrica -e *f dem* (: cura) djevojčica
cvēsti cvētem *impf* cvasti
cvēt -a *m* cvijet
cvetjē -a *n col* (: cvēt)
cvīč -a *m* jaka hladnoća: *vēliki je cvīč.*
cvrček -čka *m* zool cvrčak

Č

čākati čakam *impf* čekati
čāmec -mca *m*
čāmēti -īm *impf* potmulo boljeti: *cēl dān mi zōp čām̄.*
čāpla -e *f* drvena greda za vađenje vode iz zdenca: *čāpla je kēj prevagīva, a drēvo kej stoi.*
čas -a *m* trenutak
čāsa *adv.* neko vrijeme: *to mōra kipēti čāsa.*
čāša -e *f*
čāvel -vla *m* čavao
čē *conj* ako: *čē bōm znāj̄.*
čēber -bra *m* čabar
čēkati čekam *impf*
čēla čelē (čēle) *f* pčela
čelār -āra *m* pčelar
čēlec -lca *m* roj pčela
čēlinak -a *m* pčelinjak
čēlo -a *n*
čepēti -īm *impf* čučati
čēr čēri *f* v. či

čëra *adv* jučer
čerānoč *adv* noć prije noćas
čërep -a *m* crijep, v. črep
čërepovjê -ā *n col* (: črep)
česāti (se) čëšem (se) *impf* 1. česati (se), 2. češljati (se)
čëšen -sna *m* luk češnjak
čëšen -šna *m* luk češnjak
čëšer -a *m*
četiri četëre *num card*
četiristo *num card*
četrdesët (čëtrdeset) *num card*
četrdesëti -a *num ord*
čëtri četëre *num card* četiri
čëtrtëk -tka *m* dan u tjednu, četvrtak
čëtrti -a *num ord*
čëtvëro četvëre *num*
čëz *adv* 1. kroz, 2. za, u: *čës to vrëme se rāni z bābeničinūm juhūm.*
čï čëri *f* kći, v. čer
čï čïja *pron* čiji
čïji -a *pron*
čïniti -im *impf* 1. praviti (sir): *kāt se čini sir, šrutka ide čes sice.*
 2. štaviti (kožu): *navlāčili su i činili kōže.*
čïr -a *m* v. mozel: *čïr je sāmō na žëluca.*
čïst -a *adj*
čïsto *adv* sasvim: *čïsto sem znë sebe.*
čïstōča -e (čïstočë) *f*
čïtati čitam *impf*
čïžma -e *f*
čïlān -a *m*
čōnek -nka *m* dio tkalačkoga stana: *skini bëlu š čōnka.*
čōrav -a *adj*
čōvëk čovëka *m*
čōvëkov -a *adj* koji pripada čovjeku
črëda -e *f* krdo, stoka
črëdār -āra *m* pastir (govedar)
črëp -a *m* crijep, v. črep: *s tëm črëpum se igra.*
črepovjê -ā *n col* (: črep) ostaci razbijenih crijepova
črëšna -e *f* trešnja

črëšnov -a *adj* trešnjev: *črëšnov čāj, črëšnovo drëvo.*
črët -a *m* močvara
črlëneç -nca *m* crveni luk
črn -a (črni -a) *adj* crn
črnica -e *f* zemlja crnica
črtālek -lka *m* dio pluga, crtalo
črv -a *m* crv
črvëk -a *m* dem crviç
čtëti čtëm *impf arh* čitati
čubāk -āka *m* zjaka: *čubāke broi*
čudāj *adv* veoma mnogo: *ōni sō nam odegñāli čudāj blāga.*
čüde *adv* veoma, mnogo
čüdej *adv* veoma, mnogo
čüdo -a *n*
čük -a *m* vrsta noćne ptice, ćuk (Athene noctua)
čüp -a *m* vrç: *lončār dëla z glinë lõnce, čüpe, pehëre; maslënka je drvëni čüp, dë se dëla māslo.*
čüti čüjem *impf i pf* 1. čuti, 2. biti budan: *jā dōgo čüjem.*
čüvāti čüvam *impf*
čvōrek -rka *m* vrsta ptice, čvorak

D

dā *adv* kada
dā *adv*: *dā, tō sem jā!*
dalëko *adv*
dālko *adv* daleko
dān -a *m*, v. den
dār -a *m*: *bilo je pōno darōf.*
daruvāti dārujem *pf i impf*
dāti dām *pf*
dāti se dam se *pf* udati se: *dāla se je.*
dāvāti dāvam *impf*
dë *adv* gdje
dëbel debëla (debëli -a) *adj*
dëça dëçë *n col* (: dete)
dëçin -ina *adj* dječji
dëçko -a *m* 1. dječak 2. neoženjen čovjek: *dëçki i dëçke; pëm k tëm dëçkëm z dëçki.*
dëd -a *m* djed
dëda -e *m* hip (: ded)

dĕkla -e *f* djevojka: *tò se dĕkle igrāju.*

dĕlati dĕlam *impf* raditi, praviti
dĕliti -im (dĕliti, dĕlim) *impf* dijeliti

dĕlo -a *n* posao

dĕn -a (dnĕva) *m* dan, *v.* dan

dĕneš *adv* danas

dĕniti se -im *se impf* svitati, daniti
se: dĕni se.

dĕno -a *n* dno

dĕs *adv* danas: *pāmetim kak dĕs.*

dĕset desĕte *num card*

dĕska -e (dĕskĕ) *f* daska

dĕsni -a *adj*

dĕščica -e *f dem* (: deska)

dĕte dĕtĕta *n* dijete

dĕtel -a *m* dijetao

dĕtela -e *f* djetelina

dĕtešce -a (dĕtešce -a) *n dem* (: dete)

dĕti dĕnem *pf* staviti, metnuti:
dĕni si to v zòbe.

dĕvenica -e *f* kobasica nadjevna
svinjskom utrobom i krvlju, krvavica

dĕver -a *m*: *mòžef brāt mi je dĕver*

dĕči dĕgnem *pf*, *v.* zdiči

dĕgnoti dĕgnem *pf*, dignuti, *v.* zdignoti

dĕjati dĕšem *impf* disati

dĕm -a *m*

dĕrati dĕram *impf*

dĕšati -im *impf* mirisati

divjĕtina -e *f* divljač

divji -a *adj* divlji

divli -a *adj* divlji

dĕlajn -a *m* dlan

dĕ kòga *pron* tko

dĕb -i *f* doba, vijek, starost

dĕba -e *f* dio vremena u jednom
danu: *tĕra je dĕba?*

dĕber -bra (dĕber, -bra; dĕbri, -a)
adj

dobiti -im *pf*

dobivati -ivam *impf*

dočkati dočkam *pf* dočekati

dodijati -ijam *pf* i *impf*

dodijavati -javam *impf*

dòg -a *m* dug

dòg -a *adj* dug

dògo *adv* dugo

dò gòd *pron* tko god

dogoditi se -im *se pf*: *ònda se nĕ-
sreća dogodĭ; v. pripetiti se*

doiti -im *impf* dojiti

dòjka -e *f* krava koja daje mnogo
mlijeka

dòjti dòjdem *pf* 1. doći 2. ući

dòjnica -e *f* svinja koja doji prasad

dòk *adv*

dòklem *adv* dokle

dokončati dokončam *pf* zaručiti *se*:
snòčka su dokončali.

dòkonček -a *m* proslava i gošćenje
uz zaruke: *dĕ su ti zāruki da
ĭdem na dðkonček?*

dòktor -a *m* liječnik

dòle *adv*

Dolenčan -āna *m* stanovnik Do-
lenca

Dolĕneć -nca *m* dio sela Mraclina

dòlni -a *adv* donji

dòma *adv* kod kuće

domāci -a *adj*

domòm *adv* kući

donĕsti donĕsem (pl. donesĕmo)
pf donijeti

dopelāti dopĕlam *pf* dovesti

doprĕmiti doprĕmim *pf*: *svĭjne
doprĕme i trĕže.*

dòbsti dòbĕm *impf* dupsti, praviti
udubinu, rupu u kamenu ili drvetu

Dòra -e (Dòra, -e) *f* ž. ime

Dòrĕk -a *m* hip (: Dora)

Dòrka -e *f* hip (: Dora)

dotĕknòti dotĕknem *pf* dotaći

dòvĕc -fca *m* udovac

dovĕsti dovĕdem *pf*

dovĕsti dovĕzem *pf*

dovica -e *f* udovica

dòžen -žna *adj* dužan

drāč -a *m*

drĕčati -im *impf* trčati, *v.* drkati

drèjer -a m kovinotokar
drēmāti drēmlem *impf*: *nèkak mi se tāk drēmle.*
drēti dèrem (pl. derèmo)
drèvo -a n drvo u rastu
drflàti drflam *impf* brbljati: *sàmo e drflal.*
drkāti drčim *impf* trčati, v. drčati
drobàsta *adj* noseća trudna, gravidna (o ženi), v. noseća.
dròbèc -pca m *dem* (: drob)
dròben -bna (dròbni -a) *adj* sitan, droban
drobnīca -e f vrsta šljive: *imamo slīve bistrīce, drobnīce.*
dròk -a m dugo drvo: *žrt je debèli dròk s tèrim se zàžrdi vòs sèna.*
drtāti drščem *impf* drhtati: *vès je drtal.*
drùgač *adv* drukčije: *drùgač nèmre bìti.*
drùgi -a num *ord*
drùkar -a m kopča od dva dijela koja se spaja utiskivanjem jednoga dijela u drugi
družīna -e f kućno osoblje (obitelj i služinčad), svi članovi obitelji ili kuće
drvèn drvèna (drvèni -a) *adj*
drvo -a n loživno drvo, drvo kao materijal
drvòcèp (drvòcèp) -a m dio dvorišta gdje se cijepaju drva: *mrviĳna nabèri na drvòcèpu, na drvòcèpu se cèplu drva.*
držàlo -a n držak: *bàltica je na mālom držàlu.*
držàti -im *impf*
držàti se -im se *impf* 1. biti u dobru stanju, kondiciji: *još se dòbro drži;* 2. biti umišljen: *kàk se pak òni držè!*
dučàn -àna m
duplāk -àka m stari, debeli hrast
dūša -e (dušè) f.
duvàn -àna m duhan
dužīna -e f

dvā dvē num *card*
dvāset num *card* dvadeset
dvajsēti num *ord*
dvājst num *card* dvadeset
dvānājst -e num *card*
dvēsto (dvēsto) num *card*
dvēstōti num *ord*
dvōje (dvōje) -ega num
dvōji num *pl. t*
dvōletak -a m ždrijebe od dvije godine
dvorišče -a n
dvoriti -im *impf* posluživati: *dvorile su gòste.*

G

gèp -a m džep
gìgerica -e f jetra

E

èkt -a m hektolitar: *dèset èkti vīna.*
èrodrom -a m aerodrom
èroplan -a m avion

F

fājka -e f *arh* lula
fājn *adv* dobro, puno, fino: *ovòga lèta ima fājn sèna.*
fakīn -ina m lopovčić, obješenjak
fāla -e f hvala
fālèti -im *impf* nedostajati, manjkati: *lōnec mi fālè.*
fāliti fālim *impf* hvaliti
fāmlīja -e f obitelj
fāšejnèk -jnka m fašnik, mesopust: *na fāšejnèk pečèmu napūjnence i gībanicu.*
fāt -a m mjera za obujam i površinu, hvat
fazàn -àna m: *ima i fazānof.*
fazānka -e f fazanova ženka
fēla -e f 1. vrsta, 2. način: *Kurīlofcu govore po drùge fēle nek mi.*
fērma -f sveta potvrda, krizma

fertūnek -nka *m dem* (: fertun)
pregačica (kupovna)

fertūšek -ška *m dio* ženske narodne
nošnje pregača

figa -e *f smokva*

fijolica -e *f vrsta* cvijeća, lju-
bica

filister -a *m mudrijaš, lukavac: al*
sè râzme, a filister jè, ràt pripo-
vêda.

fiškâl -âla *m odvjetnik, advokat*

flâša -e *f boca, staklenka*

flâšica -e *f dem* (: flaša)

fondamēt -a *m temelj* (kuće)

Frâjno -e *m m. ime*

Francina -e *m hip* (: Frajno)

fřcati fřcam *impf: kat cĕplete dřva,*
drĕbno kej ōstane, ōno kej fřca,
zovĕmu ivĕrje.

fřćen -čna *adj brz, okretan: kât*
si popĭje, tâk e fřćna.

fřgati fřgam *impf* pržiti: *zâfřik*
se fřga.

fřško *adv svježe*

fřžek -ška (fřški -a, -o) *adj svjež*

fřkâti fřćem *impf* motati (npr.
niti vune u jednu nit)

fřkleç -a *m dio* tkalačkoga stana:
kât se tkĕju rĕpci, ũnda se sũću
cĕvi na kĕlovrat, pâk na fřkleç.

fřtâl -âla *m četvrt, četvrtina*

fũčkala -e *f zviždaljka*

fũčkâti fũćkam *impf* zviždati

fũřek -rka *m kratak, debeo komad*
otpiljenoga drveta

fũrež fũreža *m vrsta* svjetlucavog
staklenog nakita: *imĕle sĕ cũre*
pârte na glâve, i cekĭnof i fũřĕžof
i kralũžof.

G

gâće gâć *f pl t vrsta* donjega rublja,
gaće.

gaćenica -e *f dio* gaća oko noge

gâjnk -a *m 1. otvoren prostor*
pred ulazom u kuću, obično
pod strehom, 2. hodnik u kući

gâjs -a *m petrolej: v lâmpu se*
vlĕje gâjsa.

gâkâti gâćem *impf* glasati se kao
guska: *gĕska gâće.*

gamũlica -e *f bot* kamilica

gânk -a *m v. gajnk*

gâvran -a *m*

genĕti se gĕnem se *pf* maknuti se

gĕplati gĕplam *impf* vršiti žito na
stroju: *gĕplati je na mašinĕ.*

gibanica -e *f vrsta* kolača

glâće -a *n col* (: glaka)

glâćica -e *f dem* (: glaka)

glâd -i *f*

glâden -dna *adj*

glâka -e *f dlaka*

glâma -e *f glavnja*

glâva -e (glavĕ) *f*

glĕdĕti -ĭm *impf* gledati

glĕtvo -a *n* dljeto

glĕžen -žna *m* gliježani

glĕbok glĕbĕka (glĕbĕki, -a) *dubok:*
mĕre je glĕbĕko.

glĭna -e (glĭnĕ) *f*

glĭsta -e *f*

glĭva -e *f* gljiva

glĕmazĕn -zna *adj*

gnĕzdo -a *n*

gnĭda -e *f* larfa uši, gnjida

gnĭl -a (gnĭli -a) *adj* gnjio

gnĭlotĭna -e *f* gnjilež, gnjilotinja

gnĕj -a *m*

gnĕiti -ĭm *impf* gnojiti

gĕbĕc -pca *m* njuška

gĕd -a *m* god, svetak

gĕdina -e *f* kiša: *kât jâko gĕdina*
ĭde, velĭmu: jĕj kâk je plĕha ōpala
vĕlika.

goĭti -ĭm *impf* gojiti, uzgajati

gojĭiti gĕjnim *impf* goniti: *sât nas*
gĕjne na jĕnu, sât na drũgu strânu.

gĕlĕb -a *m* golub

golotĭna -e *f* golotinja

gĕmb -a *m* dugme, puće

gòr *adv* gore (za smjer): *gòska e gòr skòčila.*

gòrè *adv* (za mjesto)

gorèti -*im impf*

gòrni -a (gòrni, -a) *adj* gornji

gòsàk -àka *m* gusak

gòšenica -e *f* gusjenica

gòsetina -e *f* gusje meso, guščetina

gòska -e *f* guska

gòslàč -àča *m* guslač, violinista

gòsle *gosèl* (gòsel) *f pl t* gusle, violina: *tò nèjde bez gòsèl.*

gòslenice *gòslenic f pl t* gusle, violina: *kàt sem se ženil, bìle so dvè gòslenice i trèti bàjs.*

gospà -è *f* gospođa

gòspoda -e *f* (gospòda, -e *f* *pej*)

gospodàr -àra *m*

gòspon -a *m* gospodin

gòst -a *m*: *na gostè je bilo pòno gostòf.*

gòst -a (gòsti -a) *adj* gust

gòsti *gosti m pl t* gošćenje: *pèm na gòsti; pri nam so gòsti.*

gòšći -a *adj* koji pripada guski

gòšćič -a *m* gušče

gòvedina -e *f*

gòvegi -a *adj*

govoriti -*im*, govòrim (govòriti, govòrim)

gòž -a *m* vrsta velike zmije — obična bjelica: *gòž jè mšè, jājca, i pšće pojè.*

gràber -bra *m* grab

gràbrovi -a *adj* grabov: *gràbrovi pòt, z gràbrovoga drèva.*

gràd -a *m*

gràditi *gràdim impf* inov graditi

gràditi -*im impf* ograđivati: *ižu dèla, a dvorišće gradi.*

gràgan -a *m* građanin

gràja -e (grajè) *f* 1. građa: drèvo za grāju; 2. ograda: *napràvil je vīsoku grāju.*

gràšek -ška vrsta povrća, grašak

gràševina -e *f* vrsta grožđa (i vina)

grè grèja *m* grijeh, v. grej, greh

grèblica -e *f*

grèda -e (gredè) *f* obrađen i stazicom odvojen dio vrta: *grèda je na vrtu.*

grèdel -a *m* dio pluga koji s lemešom spaja glavu, kozalac

gredènc -nca *m* kuhinjski ormar

grèh -a *m* v. gre, grej

grèhòta -e *f*

grèj grèja *m* grijeh, v. gre, greh

grèjati (se) grèjem (se) *impf* v. grèti se

grèpsti grèbem *impf*

grèti (se) grèjem (se) *impf* grijati (se)

grìncejg -a *m* zelen, zelenje za juhu

grìsti grìzem *impf* i *pf* 1. gristi, 2. ugristi: *bù te kàča grìzla.*

grìca -e *f* hip grlo: *čez grìcu sè prošlo, i drèvo i vīno i cèli lājt.*

grìlica -e *f* zool vrsta ptice, grlica

grìlo -a *n*

grìm -a *m*

grmèti -*im impf*: *grmì!*

grmje -a *n col* (: grm)

gròb gròba *m*

gròbje -a *n col* (: grob)

gròbnica -e *f*

gròzd gròzda *m*

gròzdje -a *n col* (: grozd)

grùšt -a *m* drvena osnova za krov: *rožnìce i slèmèčki, sè je to grùšt.*

gùbec -pca *m* njuška

gùbica -e *f*

gulàš -àša *m*

gùmlo -a *n* *arh* gumno

gùmno -a *n* *gùmno* — *dè se vršilo, kàk e prèje bilo.*

gùšcer -a *m* gušter, v. kušcer

gvirc -a *m* vrsta napitka

H

hàla -e *f* muški kaputić

halàt -àta *m* alat, oruđe

hâm -a *m* dio konjske opreme za vuču

hãrtav -a *adj* prljav: *čovjek je zamisan na lice, na tĕlu je hãrtav.*

hernãdlin -a *m* igla ukosnica

hibrid -a *m* vrsta grožđa

hõrvacki -a *adj* arh hrvatski, v. hrvacki, rvacki

hřbet -a *m* v. rbet

hřga -e *f* rđa

hřgav -a (hřgãvi, -a) *adj* rđav

hrptenãča -e *f* hrptenjača, kičma

hřskati hřščem *impf.* v. ruštati

hrũšč hrušča *m* hrušt, v. rušč

Hřvacka -e *f* Hrvatska

hřvacki -a *adj* hrvatski, v. rvacki, horvacki

Hrvãt -ãta *m etn* v. Rvat

hřzati hřžem *impf* rzati: *kõjn hřže.*

hřž -i *f* raž, v. rž

hřžen hržĕna (hržĕni -a, hržĕni -ã) *adj* koji pripada raži: *zmesnĕ krũf je kãt se mĕtne i hrženĕ mĕle.*

hũd -a (hũdi, -a, -o) *adj* zao, v. ud

hũmek -mka *m* humak

I

igla -e (iglĕ) *f*

igrãti Igram *impf* svirati

igrãti se Igram se *impf*

ilada -e *f* tisuća

iladiti -oga *num ord* tisući

imãjne -a *n*

ime imena *n*

imĕti imam *impf* imati

iskãpãti -ãplem *impf*

iskãti iščem (iščem) *impf*

iskra -e *f*

isti -a *adj*

ĩtati ĩtam *impf* bacati

ĩtati se ĩtam se *impf* rvati se: *dĕčki se ĩtaju.*

ĩti ĩdem *impf* ĩći; *ĩti na zãkon* vjenčati se

ĩtiti ĩtim *pf* baciti

ĩva -e *m* ĩp (: Ivan)

ĩvajne -a *n* katolički blagdan sv. Ivana

ĩvan -a *m* m. ime

ĩvo -e *m* ĩp (: Ivan)

ĩver -a *m*

ĩvĕrje -a *n col.*: *kãt cĕplete dřvoa, dřõbno kĕj õstane, õno kĕj fřca, zovĕmu ĩvĕrje.*

ĩvič Iviča *m* ĩp (: Ivan)

ĩvin -a *adj* (: Iva), Ivin, -a *adj* (: Ivo)

ĩža -e *f* 1. kuća, 2. soba

ĩžica -e *f dem* (: iža)

J

jã mĕne (mĕne) *pron*

jãbuka -e *f* drvo i plod jabuke

jãcmen jãcmĕna *m* ječam

jãcmenka -e *f* vrsta kruške: *rũške so makãrije, õpsenke, jãcmenke.*

jagadũš -ũša *m* arh guslač, violinista: *jagadũši so z lõcĕcem ĩgrãli.*

jãgoda -e *f* svaki jagodičasti plod

jahãč -ãča *m* 1. onaj koji jaše; 2. jahaći konj

jãhati jãšem *impf*

jãjnčĕk -a *m* janje

jãjnčĕv -a *adj* ovčji: *jãjnčĕva võna.*

jãjnec -nca *m* ovca

jãk -a (jãki -a) *adj*

jãklin -a (jãklina) *m* zimski ženski kaput: *na blũzu dõjde vĕsta i jãklin.*

jãko *adv* 1. jako, 2. veoma, vrlo

jaldamãš -ãša *m* proslava pri završetku stavljanja krova na kuću u gradnji

jaldõfka -e *f* jalovica (o kravi, ko-bili i sl.)

jãlša -e *f* vrsta drveta, joha, *Alnus glutinosa*

jãlševi -a *adj*: *jãlševi põt.*

jälševina -e *f* drvo joha
Jāna -e (Jāna, -e) *f* ž. ime
jāncug -a *m* arh muško odijelo,
 v. oprava
Jāņek -a *m* hip (: Jana)
jāngel -a *m* anđeo
Jānica -e *f* hip (: Jana)
Jāņkič -a *m* hip (: Janko)
Jāņko -a *m* m. ime
jāpa -e *m* otac
jāpica -e *m* dem djedo
jārebica -e *f* zool
jāreč -rča *m* jarac
jāreņ -rma *m* jaram
jāsen -a *m* vrsta drveća — jasen
jasēnov -a *adj* koji se odnosi na
 jasen
jāsle *jāsel* *f* *pl* *t*
jāstreb -a *m*
jēden jenōga *num card* i *pron* jedan,
 v. jen
jedenājst *num card*
jedenājsti -a, -o *num ord*
jēdnak jednāka (jednāki -a) *adj*
jēftin -a *adj*
jegedūš -a *m* guslač, violinista
jējce -a (jējce, -a) *n* (pl. jājca,
 jājēc)
jēl *conj* jer; je li
jēlen -a *m*
jēla -e *f* vrsta drveta, jela
jēlovi -a *adj*: jēlovi *pōt*; usp.
 ralinski
jemāti jēmlem *impf* uzimati: *dē*
se to jēmle?
jēmpōt *num* i *adv* 1. jedanput, 2.
 jednom
jēn jēna *num card* i *pron* jedan, v.
 jeden
jēsen -i *f* godišnje doba, jesen
jēsti jēm *impf*
jētra jēter *n* *pl* *t*
jēzgro -a *n* jezgra u koštici ploda
jēzik jezika *m*: ima *dōgi jēzik*; *mī*
znāmu dvā jēzike.
jezikov -a *adj* koji se odnosi na
 jezik: *bōš dōbil jēzikove jūve*.

jēž -a *m*
jōfkāti jōfčem *impf* jaukati
jūha -e (juhē) *f*, v. juva
jūņec -nca *m* mladi bik
jūnica -e *f* mlada krava
Jūra -e *m* m. ime
Jūreč -a *m* hip (: Jura)
jūtře *adv* ujutro: *zđignem se jūtře*
v lētu ob četiri vūre.
jūtro -a *n*
jūva -e (juvē) *f* juha
jūžina -e *f* prijepodnevni obrok
 (oko 10 sati)

K

kāča -e *f* zmija: *bū te kāča grizla*.
kād *adv* kada, v. da
kāk *adv* 1. kako, 2. kao: *isto kāk i*
zimski māčki.
kākav -kva *adj* *inov*: *kakvōga*
bika?
kākov -a *adj*
kālāti kālam *impf*: *zāgozda se*
dēne kat se dūva kālaju.
kaliti se -im *se impf* valjati se u
 blatu: *blātu se kalē svīne*.
kām *adv* kamo
kāmen -a *m*: *tām je na kāmenu*.
kamēnje -a *n* *col*
kāņoti kāmem *pf*
kānta -e *f* limeni sud za vodu
kāpara -e *f*
kāplati kāplam (kāplem) kapati
kāramfil -a *m* vrsta cvijeća: *jēna*
vřst je kāramfil, a drūga klinčec.
kārāti se kāram *se impf* svaditi se:
špōtali sō težāke, ž nīmi sō se
kārāli, kārāti se oče.
karika -e *f* dio lanca
karmine -in *f* *pl* *t*, v. krmine
kašlāti kašlam *impf*
Kāta -e *f* (Kāta, -e) *f* ž. ime
Kāteč -a *m* hip (: Kata)
Kātica -e *f* hip (: Kata)
Kātič Kātiča *f* hip (: Kata)
kāva -e (kavē) *f*

kävēn kavēna (kavēni -a) *adj* smeđ
kē čēga *pron* što, v. kej
kēba -e *f* džepni nožić debelih
 drvenih korica
kēfa -e *f* četka
kēj čēga *pron* što, v. ke
kej **gōd** *pron* što god
kēl -a *m* vrsta povrća, kelj
kēsno *adv* kasno
kī kā kō *pron* koji
ki **gōd** *pron* tko god
kikla -e *f* 1. sukinja, 2. haljina
kila -e *f* kilogram
kipēti -im *impf*
kīrēc -rca *m* dječja igra: štapom
 (»konturum«) treba utjerati »bicka«
 u rupu
kīsel kisēla (kisēli -a) *adj*
kīša -e *f* *inov*, v. godina
kišovāt -a *adj*: *ovo lēto je kišovato,*
gōdina curi.
kīštra -e *f* sanduk: *zapečkū je*
kīštra za drva
kīta -e *f* spletena kosa, kečka:
plētem kītu i kofrtājn narēdim.
kītica -e *f* stručak cvijeća
kladīvēc -fca *m* čekić
klājbas -a *m* *arh* olovka
klāmfrati klāmfram *impf* brbljati
klāti kōlem *impf*: *na Bōžić kōlemu*
svīnče.
klečāti -im *impf*: *zāke klečite?*
klējn klējna *m* bot klen (acer
 campestre), v. klen
klējnov -a *adj* klenov: *klējnovo*
drēvo
klēknōti klēknem *pf*
klēn klēna *m* bot, v. klejn
klēšca klēšč *n* *pl* *t* kliješta: *čāvle*
zabījamu s kladīfcom, s klēšči je
vādimo.
klēšce klēšč *f* *pl* *t* kliješta
klēt -i *f* kućica u vinogradu
klēti kōnem *impf*: *navēk kōnū.*
klīnčec -a *m* bot vrsta cvijeća,
 karamfil

klobās -āsa *m* kobasica: *klobāsi*
so mēsnnati.
klōp klōpi *f* klupa
klōpko -a *n* klupko
klōšter -štra *m* samostan
klūč klūča *m* ključ: *klūč mi e*
ōpal.
klūča klūč *n* *pl* *t* pluća: *velī se:*
klūča i plūča.
klūčenica -e *f*. ključanica
klūse -eta *n* kljuse
klusina -e *f*. *pej* (:kluse)
kluvāti klūjem (klūvam) *impf* kljuvati
kmīca -e (kmīca, -e) *f* tama, tmica,
 mrak
kmīčēn -čna (kmīčna) *adj* mračan,
 tmičan
knīga -e *f* knjiga
kobīla -e *f*
kobilica -e *f* zool skakavac
kobrnāk -āka *m* vrsta pregače: *ko-*
brnāk je fērtun za pōsel, kat idem
vānit svīne ili drva nōsim, ōnda si
vřzem kobrnāk.
Kōčan -Kočāna *m* stanovnik Koča
Kōče *Kōč* *f* *pl* *t* selo u Turopolju
kōčinak -a *m* kotac
kōčiti kōčim *impf* tući mlijeko u
 stupi: *vřjne se kōči.*
kōda *adv* kao: *īma koprivnāču,*
kōda da ste s koprivami pečēni.
kōdēla -e *f* kudelja
kofrtājn -ājna *m* smotak ženske
 duge kose na glavi: *splētem kītu*
i kofrtājn narēdim.
kōjn kōjna *m* konj
kojnār -āra *m* pastir koji čuva
 konje
kōjnski -a *adj*
kōk kōka *m* dio tijela, kuk
kōkec -kca *m* kukac
kokodākāti -āčem *impf* glasati se
 kao kokoš
kōkoš -i *f*
kokōši -a *adj* kokošji
kokošetina -e *f* kokošje meso

- kokošinak** -a m kokošinjac: *bil sem kokošinaku.*
- kōla** kōl n pl t: s *kōli vōzimo domōm*
- koláč** -āča m: *pekū kolāče.*
- kolār** -āra m
- kōlec** -lca m kolac
- kolendār** -āra m kalendar
- kolēno** -a n 1. dio tijela, koljeno: *tō sō mōja kolēna, 2. pokoljenje, generacija: kāt se trējto kolēno zēme.*
- koliba** -e f mala slaba kućica, obično ciganska
- kōlo** -a n 1. kolo, kotač: *tō je kōlo ot sukāča, 2. vrsta narodnoga plesa: kak gōt popēvaju, tāk se rašrēvaju, pāk se kōlo širi.*
- kōlovoz** -a m osmi mjesec u godini
- kōlovrat** -a m dio tkalačkoga stana
- komād** -āda m: *skūpi se jēno dvājst komādi dēčē.*
- komadiček** -čka m dem komadić: *sāki dobi komadiček.*
- kōmara** -e f sobica
- komāreč** -rca m
- kombinē** -ēja m kupovno žensko donje rublje, potkošulja
- komēdija** -e f šala: *navēk komēdiju dēlam.*
- kōmendērāti** -ēram impf zapovijedati, komandirati: *oficēr kōmendēra z vojskūm.*
- komunīst** -a m
- komušijne** -a n col listovi oko klipa kukuruza
- kōneč** -nca m konac
- konōg** -ōga m donji dio postelje: *dē je glāva tō se zōve zglāvje, a pod nōgami se zōve konōk.*
- kōntura** -e f zavinuti štap, sličan hokejskomu, za igru »kirječ«
- kopáč** -āča m onaj koji kopa
- kopājna** -e f drveni sud za hranjenje svinja
- kopājnek** -nka m dječji povoj, benkica: *kopājnki kēj pot p̄du ūdu.*
- kopāti** kōpam impf
- kōpāti (se)** kōplem (se) impf kupati (se)
- kōpča** -e f
- kopitāti se** -pītam se impf prevrtati se, valjati se: *dēca sō slāmu rastrgēvāla, kopitāla se pō jnē.*
- kopīti** -īm impf škopiti, štrojiti: *skōpčije kopē svīne, bīke, pastīrve.*
- koprīva** -e f
- koprivnāča** -e f osip po koži: *īma koprivnāču, kōda da ste s kopri-vami pečēni.*
- kōra** -e f
- korējne** -a n col korenje
- kōren** -a m korijen
- korīto** -a n
- kōsa** kosē f: *nīti kōsa tāk ne kosī.*
- kōsalica** -e f stroj za košenje, kosilica
- kōseč** -sca m onaj koji kosi, kosac
- kosiščē** -a n držak kose
- kosīti** -īm impf: *cēl dān kosīmu.*
- kōst** -i f: *vūdril me e s kostjūm.*
- kōstajn** kostājna m kesten
- kostjē** -ā n col (: kost)
- kostūra** -e f vrsta drvenog noža za sklapanje, s drvenim koricama
- kōš** kōša m
- kōšara** -e f
- koščica** -e f tvrda jezgra ploda
- koščica** -e f dem (: kost)
- kōšnica** -e f pletena ili daščana košnica za pčele
- kōštāti** kōštam impf: *nīš ni zabā-daf, sē kōšta.*
- kōt** kōta m kut: *kōt je znūtra, a zvāna je vūgel.*
- kotāč** -āča m 1. kotač, 2. bicikl, dvokolica
- kōteč** kōca m svinjac
- kotēček** -čka m dem (: kotec): *f kōcu īmamu kotēčke dē se prasē prasīce.*
- kōteļ** -tīa m kotao
- kovāč** -āča m
- kovāti** kūjem impf

közjak -a *m* vrsta grožđa
közji -a *adj*
kôža -e *f*
kräflin -a *m* vrsta kolača, koji se peče u vreloj masti
kräl kräla *m* kralj
kräluž kräluža *m* vrsta nakita, »perlek: *imële sò çüre pârte na glëve, i cekînof i furëžof i kralužof.*
krampër -ëra *m* krumpir
krästafka -e *f* vrsta jabuke: *imamo jâbuke trâike, belice, krästafke.*
krästi krâdem *impf*
kräteq -tka *adj*
kräva -e *f*
kravâr -ära *m* pastir koji čuva krave, v. skotar
Krävarska -e *f* *top* ime sela (služb.: Kravarsko)
krävica -e *f* *dem* (: krava)
krävji -a *adj* kravljji
krëj kräj *m* kraja
krenöti (se) krënem (se) *pf* maknuti (se): *krëni tu rôku ze stöla!*
krëpati krëpam *pf* crknuti, krepati
krilnica -e *f* donje žensko rublje — »kombine«
krilo -a *n*
kriv -a (krívi -a, -o) *adj* (njem. »schuldig«)
kríž kríža *m*: *döšel e pot kríž.*
kríža kríž *n pl t* dio tijela: *kríža me bolë.*
krížäti (se) krížam (se) *impf* činiti pokretom ruke znak križa
krmîne krmîn *f pl t* proslava nakon pogreba, usp. karmine
krölli krölim *impf* kruliti: *kröle mi çrëva.*
kröp -a *m* kipuća voda: *popëkla sem se s kröpom, vröçom vodôm.*
kröv -a *m*
krövışçe -a *n* drvena osnova krova
křpica -e *f* na poseban način izrezano tijesto za juhu: *imamu dës křpice ot bële mële; rëzanci sò drügo, kë se na fino rëže.*

křpje -a *n col* (: krpa)
krstiti (se) krstím (se) *impf* dati (primiti) krst (svetom vodom u crkvi)
krstitka -e *f* proslava nakon krštenja
křščan -äna *m*
křščanka -e *f*
křščëjne -a *n* primanje sakramenta krsta, krštenje
křt -a *m* vrsta glodavca — krtica
krüna -e *f* 1. kruna 2. kresta na glavi peradi
krüška -e *f*, v. ruška
krüv -a *m* kruh
krüvek -a *m dem* (: kruv)
křv krvi (křvi) *f*
křvav krväva (krvävi -a) *adj*
kuhäča -e *f*, v. kuvača
küjna -e *f* kuhinja
kükavica -e *f* *zool*
kükëç -kca *m* v. kökëç
kukurikäti -rîçem *impf* glasati se kao pijetao: *pëvëç kukurîçe.*
kukuriza -e (küküriza, -e) *f* kukuruz
kukurizijne -a *n col* (: kukurizina)
kukurizäna -e *f* odsječena stabljika kukuruza
kükürizni -a *adj*
külik -a *adj* kolik
küliko *adv*
küm -a *m*
küma -e *f*
kümüç kumčica *m* kumče
küp -a *m*: *küp sëna.*
küpäti (se) küplem (küpam) (se) v. köpati (se)
küpica -e *f* čaša: *böš pöpil küpicu vîna.*
küpiti küpim *pf*
kupoväti küpujem *impf*
küpoven -vna (kupövni, -a, kupovni, -ä) *adj*
küriti kürim (kuriti, kürim) *impf* ložiti (oganj)
kuriza -e *f* kukuruz

kurizijne -a *n col* (: kurizina)
kurizina -e *f* odsječena stabljika
 kukuruza
kūsa -e *f* kuja
kūščer -a *m* gušter
kuševāti -ēvam *impf* cjelivati
kūšnuti kūšnem *pf* poljubiti
kušuvāti kūšujem *impf* cjelivati
kuvāca -e *f* drvena žlica za mije-
 šanje jela pri kuhanju
kūvati kūvam *impf* kuhati
kvās -a *m*: *jeden dan prije napravi*
se kvās.
kvāsec -sca *m* kupovni kvasac,
 »germa«
kvėkati kvėcem (kvėkam) *impf*
 glasati se kao patka: *rāca kvėče;*
rāca kvėka.
kvōčka -e *f*

L

lāče lāč *f pl t* hlače
lačenica -e *f* dio hlača oko noge,
 hlačnica
lāčica -e *f* čarapa
lāčnak -a *m* kožni pojas oko struka,
 remen, kajiš
lād -a *m* hlad: *pod orējom je debēli*
lāt; sedī v lādu.
lādēn -dna *adj* hladan
lādetina -e *f* vrsta jela, hladetina
laditi (se) ladīm (se) *impf* hladiti
 (se): se ladīte?
lādno *adv* hladno: *kāk je lādno*
večeres!
lāfarica -e *f* žena koja mnogo obi-
 lazi po selu: *lāfarica sāmo po sēle*
lāfa.
lāfati -am *impf* lunjati: *sāmo lāfaju.*
lagāti lāžem *impf*: *navėk lāžeš.*
lājati lājem *impf*: *cūček lāje.*
lājbek -a *m* prsluk
lājda -e *f* lađa, brod
lajnsčāk -āka *m* prase od prošle
 godine: *lajnsčāk je svīnče stāro*
jėno lėto.

lājt -a *m* bačva: *īdemu z lājti, od-*
vezėmu je tršju.
lakāclēn -a *m* noćni ormarić
lākēt -kta *m* lakat
lākno -a *n* vlakno
lāmpaš -a *m* ručna prijenosna
 svjetiljka, fenjer
lānec -nca *m* lanac
lāni *adv*
lās -a *m* (lās -i *f*) vlas
lāskav -a *adj*: *z lėpėmi lāskevėmi*
rečmī.
lāstavica -e *f* vrsta ptice, lastavica
lāt -i *f* dio žita na kojemu je zrnje,
 klas
lāž -i *f*
lāživėc -fca *m* lažljivac
lāžlivėc -fca *m* v. laživėc
lėči (se, si) lėgnem (se, si) *pf*
lėd -a *m*
ledīna -e *f* zapušteno zemljište
lėgėk lėga (lėki -a) *adj* lak
lėgo *adv* lako: *bo išlo lėže.*
lējāti lėjem *impf* lijevati
lėk -a *m* lijek
lėki -a (lėgėk, lėga) *adj* lak
lėko *adv* lako
lėn -a *m* lan
lėn -a (lėni -a) *adj* lijen
lėnčina -e *m i f*
lėp -a (lėpi -a) *adj* lijep
lesica -e *f* lisica: *jė i lesic!*
lesiči -a *adj* lisičji
lesičin -a *adj* lisičin
lesikajne -a *n* sijevanje (o munji)
lesikāti se lesičem se *impf* blis-
 kati, sijevati (o munji): *se lesiče,*
bo grmėlo.
lesiknōti (se) -nem (se) *pf* bli-
 jesnuti (o munji)
lėska -e *f* lijeska
lėšnak -a *m* lješnjak
letepūv -a *m* leptir, usp. metapuv,
 metepuv
letėti -im *impf*: *tice letė.*
lėtni -a *adj* ljetni

lěto -a *n* 1. godišnje doba, ljeto,
2. godina: *bíl e tam dvě lěte.*

lětos *adv*

lěv *lěva m* štala: *blágo je v lěvu.*

lěvi -a *adj* lijevi

ležati -im *impf*: *zāpravo ne leži cělo vrěme.*

lěce -a *n* v. obraz

Ličan -a *m etn*

lěgek -a *m* *dem* pače, pačić

lěgo *interj* povik patkama, za vab-ljenje

lěna -e *f* ograda na stubištu: *zā ke se drži, je lěna.*

lěpa -e *f*

lěpan -pna *m* šesti mjesec u go-dini, lipanj

lěpovina -e *f* vrsta grožđa

lěsec -sca *m* lisac

lěsják -áka *m* lisac

lěst -a *m* 1. list (na bilju), 2. lišće,
3. pismo

lěstje -a *n* *col* (: list 1)

lěstopad -a *m* deseti mjesec u godini

lěti lějem (lějem) *impf*

lěčec -a *m* *gudalo*: *jagadūši so z lěčecem igrāli.*

lōg -a *m* šuma, lug: *mōj oteč je dēnes dovězēl vōz drvi z lōga.*

lōj -a *m*

lokāti lōčem *impf* lokati (npr. vino)

lōkati lōčem *impf* potajno zavirivati

lončār -āra *m*: *lončār dēla z glinē lōnce.*

lōnec -nca *m* lonac

lontār -āra *m* *arch* oltar: *žūpnik ju dopēla pret lontār.*

lōparek -rka *m* drvena lopata za stavljanje kruha u krušnu peć: *lōparek, kěj se krūf dēne pēči.*

lopāta -e *f*

lōtra -e *f* *sg t* ljestve: *po lōtre idemu na štāgel.*

lōvēc -fca *m* lovac

Lōvřek -a *m* *hip* (: Lovro)

Lōvro -e *m* *m*. ime

lōza -e *f* *rod*, *pokoljenje*: *zādruge so se dēlile po lōza, nē se dēlilo po dūša nēk po lōza; Sabolōvi, to je mōja lōza.*

Lūba -e *f* *ž*. ime

lūbavnik -a *m* ljubavnik

Lūbėk -a *m* *hip* (: Luba)

lūbėnica -e *f* vrsta voća, ljubenica

lūdi *ludi m pl t* ljudi

lūk -a *m* vrsta povrća, luk

lūkna -e *f* rupa: *glētrvo lūkne dēla.*

lūmera -e *f* *arch* broj

lupijne -a *n* *col* (: lupina)

lupina -e *f* ljuska: *ōřej z mekūm lūskum, lupinum, i s trdūm.*

lupiti lūpim *impf* ljuštiti: *lūpimu kukurīzu.*

lūska -e *f* 1. ljuska: *ōřej z mekūm lūskum, lupinum, i s trdūm*; 2. riblja ljuska, krljušt

lūtiti (se) lūtīm (se) *impf* ljutiti (se): *bāba se lūti nā jne.*

M

Māca -e (Māca, -e), *f* *ž*. ime

māce -eta *n* mlado od mačke

Māček -a *m* *hip* (: Maca)

māčava -e *f* mačeha

māček -čka *m* 1. mačka općenito,
2. mačak

māči -a *adj* mačji

māčka -e *f* ženka mačka

māčkov -a *adj* mačji

Mağār -āra *m* *etn*

majōkāti majōčem *impf* glasati se kao mačka: *māček majōče ili mjaōče.*

makārija -e *f* vrsta kruške: *krūške so makārīje, ōpsenke.*

makarōn -ōna *m* jedan komad vrste kupovnoga tijesta

makarōni -nof *m* vrsta kupovnoga cjevolika tijesta

Māla mēša katolički blagdan, Ma-la Gospa

māler -a *m* soboslikar

māli -a (māli, -a) *adj*
mām *adv* odmah
māma -e *f hip* (: mati)
māmica -e *f hip* očeva ili materina mati — baka
Māra -e (: Māra, -e) *f ž.* ime
Māreč -a *m hip* (: Mara)
marčlica -e *f* vrsta voća — kajsija, marelica
Mārica -e *f hip* (: Mara)
martinček -a *m* vrsta guštera
maslěnka -e *f* 1. drveni sud za pravljenje maslaca: *maslěnka je drveni čup, dè se dèla maslo; 2. vrsta guštera*
māslo -a *n* maslac (od sirova mlijeka): *maslěnka je drveni čup, dè se dèla maslo (od skúvanoga mljeka je putro).*
māst -i *f*: *žgānci su zamašćeni z mastjūm.*
māsten -sna *adj* mastan
mašina -e (mašinē) *f* stroj
materijāl -āla *m*
māti matere *f*
mātica -e *f*: *mātica e glāvna čèla.*
māža -e *f* 1. velika vreća: *āko je vrēca širōka, ūnda je māža, od stō kīl vrēca. 2. juta, 3. otpadak vreće: z māžum pōt brišem.*
māčćen -čna *adj* brz, okretan
mēd *praep* među
mēd *m* mēda *m*
mēdvēd medvēda *m*
mēdvedica -e *f* ženka medvjeda
medvēdov -a *adj*
mēgla -e (mēglē, mēglè) *f* magla
mēglen meglēna (meglēni -a) *adj*
mēglēti se -īm se *impf* 1. magliti se, 2. vrtjeti se u glavi: *ōdma mi se mēglī.*
mēh -a *m* 1. mijeh, 2. mahovina
mēhūr -ūra *m* mjehur na koži od opekotine i sl.: *mēhūr mi se zdīgēl dā sem se pōpekla.*
mēja -e *f* meda
mējāš -āša *m* susjed po međi

mējni kāmēn (mējnoga kāmēna) medaš
mēkek mēka (mēki -a) *adj* mek
mēknōti (se) mēknem (se) *pf* maknuti (se)
mēla -e *f* brašno
mēlin -a *m* mlin
mēra -e *f* mjera
mērin -a *m* mrkva
mērlin -a *m* mrkva, usp. mrlin
mēsēc -a *m* 1. nebesko tijelo, zemljin satelit: *nīma pōno mēšēcōf; 2. vremensko razdoblje: za pēt mēsēci.*
mēsito korīto mēsitoga korīta *n*: *krūf se mēsi v mēsitom korīte.*
mēsnat mesnāta (mesnāti -a, mēsnnati -a) *adj*
mesnica -e *f*
mēsō -a (mēsō -a) *n*
mēsō -a *n* mjesto
mēša -e *f* misa
mēsni -a *adj* misni: *pōp je oblēčen mēsno rūvo.*
metapūv -a *m* leptir
metepūv -a *m* leptir
metāti se mēčem se *impf* rvati se
mētla -e (metlē) *f*
mētvetica -e *f* bot
mī nas *pron*
mīcati (se) mīčem (se) *impf*
mīlost -i *f*
mīr mīra *m*
mīrati -am *impf* umirati
mīsel -sli *f* misao
mīš -a *m*
mīšēc -rca *m* šišmiš, usp. šišmerek
mīti (se) mījem (se) *impf* i *pf*: *sāki se dān mījemu; dā se mījem ūdem jēst; sīl se māl?*
mitralēz -a *m* mitraljez
mīvāti (se) mīvam (se) *impf* umivati (se)
mjaōkāti mjaōčem *impf* glasati se kao mačka: *māček majōče ūli mjaōče.*
mlāčen -čna *adj* inov v. mlaki

mlād -a (mlādi -a) *adj*
mladica -e *f bot*
mladjē -ā *n col bot* usp. mladica
mlādost -i *f*
mlāka -e *f* lokva, bara
Mlāka -e *f top* ime sela (Velika Mlaka i Mala Mlaka)
mlāki -a *adj* mlak
mlātejne -a *n* vršidba
mlātiti mlātim *impf* 1. tući: *kōjn vršē, na rōke se mlāti*, 2. vršiti (žito), 3. (preneseno) brbljati
mlēčnak -a *m* zemljani sud za mljeko
mlēden -dna *adj* neokretan
mlēko -a *n*
mlīnar -a *m*
mlinčenak -a *m* valjak za valjanje tijesta
mlinēc mlinca *m* 1. mlinac, 2. tanač komad tijesta pečen na štednjaku
mōčāti -īm (mōčāti, mōčim) *impf* šutjeti
mōči mōrem *impf* (neg. ne mōrem, nēmrem)
mōčiti mōčim *impf*
mogōč -ōča *adj* 1. sposoban, 2. bogat: *īmēl je vēksu, mēnšu ižu, kak je ki bil mogōč.*
mōj mōja *pron*
mōjzg mōjzga *m* 1. mozak, 2. moždina, *usp.* mozg
mōlēc -lca *m* moljac
mōliti mōlim *impf* moliti molitvu
molltva -e *f*
mōre -a *n inov* v. morje
mōrje -a *n* more
mōrti *adv* možda
mōst -a *m*
mōstāč -āča *m* jedna strana brka
mōstāči -of *m pl t* brk, brkovi
mōstēc mostēca *m dem* mostić
mōtāti mōtam *impf* motati, namatati
mōtika -e *f*
mōtiti mōtim *impf* mutiti

motōr -ōra *m*
mōzēl -a *m* čir
mōzǵ -a *m* 1. mozak, 2. moždina
mōž -a *m* muž
mōžev -a *adj* mužev
mōžgani -ov *m pl t* mozak
mōžgeni -ov *m pl t* mozak
mōžgina -e *f*
Mrāclin -a (Mraclina) *m top* ime sela
Mrāclinčica -e *f etn* stanovnica Mraclina
Mrāclinec -nca *m etn* stanovnik Mraclina
mrāclinski -a *adj* (: Mraclin)
mrāvēc -fca *m* mrav
mrāvica -e *f* mrav
mrēti mērnem (mrēm) *pf* umrijeti: *kāt je mōš mērne, ōnda f crnīne ōstane; čōvek se vuči dok e žif i bēdast mērne; žena mu je mīla.*
mrēža -e *f*
mflin -a *m* mrkva, *usp.* merlin
mřsko *adv*: *se nōči sem mřsko sējnala.*
mřsav -a *adj*
mřtvēc mřtvēca *m* mřtvac: *kak mřtvēc na grōbju pripovēdaš.*
mřva -e *f*: *mřve ot krūva.*
mrvijne -a *n col* otpaci drva: *mrvijna nabēri na drvōcepu.*
mřzēl -zla *adj* hladan
mrzēti -īm *impf* mrziti
mūčiti (se) mūčim (se) *impf*
mūčno *adv*: *na čutē mūčno mēnē dōjde.*
mudī se (samo bezlično, u 3. 1. sg. prez.): *mēnē se mudī = zakasnit ču*
muhalōfka -e *f* muholovka
mūka -e *f*
mūkāti (mūkati) mūčem *impf* glasnati se kao krava: *krāva mūče.*
mūl -a *m* mulj
mūrva -e *f* dud

mustać -aća *m* brk, *v.* mostać
mušnina -e *f* mahuna

N

nacrtati načrtam *pf*
nadlći načignem *pf*
nadolēvati -ēvam *impf* nadolijevati
nadoštūkati -doštukam *pf* produjiti nadodavanjem istoga materijala
nādra načer *n pl t* njedra
načiti -im *pf* naučiti
nagājnāti nagājnām *impf* naganjati, goniti, tjerati, natjeravati
nahitēvati (se) -ēvam (se) *impf* nabacivati (se)
naitāvati (se) naitāvam (se) *impf* nabacivati (se)
nāj *interj* neka
nāj *pl.* **nājte** *interj* nemoj, *pl.* nemojte
nājprek *adv* najprije: *nājprek se broi.*
nājti načdem *pf* naći
nājze -a *n* tavan: *na nājze imamu kukurizu.*
namākāti (se) namačem (se) *impf:* čera *smo pāpriku namākale.*
namātāti -ātām *impf*
naobēdvati se naobēdvam *se pf* najesti se za objed
napisāti -išem *pf*
nāpoj napōja *m* tekuća hrana za svinje: *idem svijnam napōja dēlat.*
naprāviti načpravim *pf*
napūjnenec -nca *m* vrsta dizanog kolača, »buhtl«
narēditi načrdim *pf* učiniti, napraviti
naseāč -āča *m* sijāčica za kukuruz (sprava)
nasīpati načsplem *pf*
nāstejne -a *n col* drvena konstrukcija stropa: *palēr tēše plājinke za nāstejne.*

nāš -a *pron*
natēšče *adv* natašte
nāvada -e *f* 1. navika, 2. običaj
navājāti -ājam *impf* uvoditi konac u iglu
navēk *adv* uvijek: *navēk lāžeš.*
navlāčiti -āčim *impf:* *navlāčili so i činili kōže.*
navlāčiti (se) -āčim (se) *impf* natézati (se): *navlāčili so i činili kōže.*
navoditi načvodim *impf* uvoditi konac u iglu
nazāj *adv* natrag
nēbo -a *n*
nedēla -e *f* nedjelja (dan u tjednu)
nēgda *adv* nekada, katkada
nēgdo nekoga *pron* netko
nēgov -gva *pron* njegov
nējn -a (nējni -a) *pron* njezin
nēk *conj* nego
nēk *interj* neka
nēkakav -kva *pron inov*
nēkakov (nēkakov) -a *pron*
nēke nēčega *pron* nešto
nēki -a *pron*
nēkteri (nēktēri) -a *pron* nekoji, neki
nēmīt -a *adj* neumiven: *sī l se ml? nē smēš nēmīt škōlu!*
nēsti nēsem *impf* nositi: *jā to nēsem Zagreb; kōkoš nēse jājca.*
nēverka -e *f* krava bređa prije vremena
nevēsta -e *f* žena jednoga brata ženi drugoga brata
nigdār *adv* nikada
nigdāreč *adv* nikada: *nīsi nigdāreč istine povēdal, navēk lāžeš.*
nigdo nikoga *pron* nitko
nijēn nijēna *pron* nijedan
nijov -a *pron* njihov
nīkakav -kva *adj inov*
nīkakov -a *pron*
nīkam *adv* nikamo, nikuda
nīke ničega *pron* ništa
nīš ničega *pron* ništa

ništa ničega *pron*
nit -i *f*: jēna nit ot prēje.
nitje -a *n col* (: nit)
nizək -ska (**niski** -a) *adj*
nōč -i *f*: strāf me po noči.
nōčes *adv* nočas
nōčica *f dem* (: nōka) unučica
nōčni -a *adj*
nōga -e *f* (rijetko: nogē)
nōk -a *m* unuk
nōka -e *f* unuka
nōr nōra *adj* lud
nōrc -a *m* budala
nōs -a *m*
nōseča *adj* inov trudna, noseća (žena), *v.* drobasta
nositi nōsim *impf*: tō već dōgo nōsim; kōkoš nōsi jājca; nōsimo grāt na plāc.
nosnica -e *f* 1. nosnica, 2. nozdrva
nōša -e *f* narodna nošnja
nōšna -e *f* narodna nošnja, *v.* noša
nōter *adv* (za smjer) unutra: nēm-reš nōter.
nōv (nōvi) -a *adj*
nōvət -fta *m* nokat
novine novin *f pl t*: novine još čita.
nōzdrva -e *f*: kōjn ima nōzdrvu, čōveķ nosnicu.
nōž nōža *m*

O

ob *praep* u (za vrijeme): zdignem se ob četiri vūre.
obājti obājdem *pf* obići
obdržāvati -āvam *impf*: dok bā-benica obdržāva svōje bābinstvo, nējna kūma je nōsi pripravu.
ōbēd obēda *m* objed, ručak
obēdvati obēdvam *impf*
obēsiti obēsim *pf*
obētati obēčem *pf* obećati
ōbirajne -a *n* branje: sāt bu dōšlo ōbirajne kukurīze.
ōbirati ōbiram *impf* brati, pōbirati: ōbiramu kukurīzu.

ōblak -a *m*
oblēča -e *f* odjeća: čēra sem išla kōpit dēce oblēču za zimu.
oblēči (se) oblēčem (se) *pf* obući (se)
ōbluk oblūka *m* prozor
obodvā *num* 1. obadva, 2. oba-dvoje
ōbr *praep* iznad: ōbr svīnca je kōkošinēc.
ōbraz obrāza *m* obraz, lice
ōbrež Obrēži (Brēži) *f top* dio sela Mraclina
Obrežān -āna *m* stanovnik Obreži
obrīsati obrīšem *pf*
obřnōti (se) ōbrnem (se) *pf*: kak gōt ōbrnemo, nīkak dōbro.
obrva -e *f*
obūti (se) ōbujem (se) *pf*
obūvāti (se) obūvam (se): obūva se i sezūva.
ōcēt ōcta *m* ocat
ōcten octēna (octēni -a) *adj*
ōcurek -rka *m* ocvarak, čvarak (pri topljenju slanine za mast)
očāle očāl *f pl t* naočale: sāt sem bez očāl.
ōči oči *n du*
ōčin -a *adj* očev
odēgnāti odēgnam *pf* odagnati, otjerati: ōni sō nam odēgnāti čūdāj blāga.
odēlo -a *n* inov *v.* oprava
odgovārjāti -ārjam *impf* odgovarati
odlāziti ōdlazim *impf*
ōdma *adv* inov *v.* nam, taki
ōdojēk -jka *m* mlado prase, odojak
ōdra -e *f top* 1. ime rječice, 2. ime sela
odrēzati ōdrežem *pf*: bī si krūva ōdrezala.
odsēči -sēčem *pf* odsjeći
odvēsti odvēdem *pf* inov, *v.* ot-pelati
odvēsti odvēzem *pf*: odvēžemu je tīrsju.
oficēr -ēra *m* oficir, časnik

oĝen oĝna *m* oganj, vatra
oglamlik -ika *m* ular: *kõjnu dē-*
nemu na glāvu oglamlik.
oglamnik -ika *m* ular
oĝnišće -a *n*
ogrijnač -ača *m* motika za ogrnjane
 kukuruza
ogrijnāti -ijnam *impf* ogrnjati, oka-
 pati kukuruz
oĝrlina -e *f* dio orme za konja
oĝteč oca *m* usp. otec
okāpāti -āplem (-apam) *impf* usit-
 njavati zemlju oko kukuruza
oĝko -a *n*
oĝko *praep*
okopāč -ača *m* motika za okapanje
Ōkučica -e *f* etn stanovnica Okuja
Ōkuje Ōkuj *f pl t* top selo u Tu-
 ropolju: *bāba joj je z Ōkuj.*
oladēti (se) -im (se) *pf* ohladiti
 (se): *dõk se mēla oladī, õnda*
se ĩde mēsit.
õlje -a *n* ulje, usp. voje
olupiti olūpim *pf* oguliti: *kāt se*
kukurĩza olūpi, õstane tulijne.
õn õna, õno *pron*
õn õna *pron* onaj
onāj õna *pron*
onākav -a *pron* inov
onākov -kva *pron*
onē õna *pron* onaj
õnda *adv*
õndar *adv* onda
opajncār -āra *m* opančar
õpajneč -jnka *m* opanak
opāsti õpadnem *pf* pasti
õpčina -e *f*
oplatnica -e *f* dio kotača na seljač-
 kim kolima: *oplatnice sõ komādi*
na kotāču kej se sastāvlaju.
õpleče -a *n* dio ženske narodne
 nošnje
oprāti opērem *pf*: *oprāna je.*
õprava -e *f* 1. haljina, 2. odijelo
oprāžiti õpražim *pf* ispržiti: *bĩ*
vam õpražila jājca?

õpsenka -e *f* vrsta kruške: *rũške*
sõ makārije, õpsenke.
optrgāvāti -gāvam *impf*: *trēba*
trĩjsje optrgāvāti.
orač -ača *m*
õrajne -a *n* oranje
orāti õrjem *impf*: *orjemu, mĩ-*
čimu se.
õreĵ oreĵa *m* orah
õreĵ õrla *m* orao
ornice -ic *f pl t* kotači pluga: *plũk*
se zākvači za ornice; v. vornice
orõdĵe -a (orodĵe, -ā) *n* oruđe
õs -i *f* osovina na kolima koja veže
 kotače, v. aksa
õsa -e *f* zool
õšel õsla *m* magarac
õšem *num card* osam
osemnāĵst (osemnāĵst) *num card*
õsim *praep*
osĩne -a *n* col bodljike na klasu
 žita, osje
osjē -a *n* col
õsmi -a *n* ord
õsnova -e *f*: mētnemo na stān
 prēju — *prēja je õsnova a põtka*
je křpje.
osnũteč -tka *m* pređa, niti, osnova
 na tkalačkom stanu: *osnũteč na-*
vĩja.
ostāreĵti õstarim *pf*
ostāti õstanem *pf i impf*
ostāviti õstavim *pf*
ostāvlāti -āvlam *impf* ostavljati
õšter õštra (õštri -a) *adj*
õteč oca *m* otac
õt *praep* od: *otnāšala e křpice ot*
bēle mēle.
õtava -e *f* drugi otkos trave, otava
otĩti otĩdem *pf* otĩci
õtkõd *adv* otkuda
õtkõdeč *adv* otkuda: *õtkõdeč vi*
jēste?
õtpad -a *m*: *trikõn je õtpat ot*
kombinēĵof, ot nõvoga vēša.
otpelāti -ēlam *pf* odvesti: *tõ je*
Īgnac kõjna otpēlal.

otpirāti -iram *impf* otvarati
otpr̄iti ōtprem *pf* otvoriti
otrovāti ōtrujem *pf*: *otrovāla se je.*
otseči -sečem *pf* odsjeci: *ōtsekel*
je tēnki rāstič.
ōtut *adv* otuda
ōv ōva *pron* ovaj
ovāj ōva *pron*
ovē ōva *pron* ovaj
ovākav -kva *pron* inov
ovākov -a *pron*
ovōt *adv* ovuda
ozēpsti ozēbem (ozēpsti, ozēbem)
pf
ozdōvāti -ōvam *impf* objavljivati
 zaruke u crkvi: *īdu se pōpu za-*
pisāti i ūndar je tri nēdele ozdōva.
ōzimi -a *adj*: *ōzima šenica.*
oženiti (se) oženim (se) *pf*
ōžuĵek -jka *m* treći mjesec u
 godini

P

pājceĵ -a *m* hip prašćić
pajdāš -āša *m* drug
pajtāk -āka *m* ljevoruki čovjek,
 ljevak
pajtast -a (pajtast, pajtāsta) *adj*
 ljevoruk
pāk (pāk) *adv* opet, *conj* pa
pālęc -lca *m* palac
palēr -ēra *m* tesar: *palēr tēše drēvo*
za nāštejne.
palērski -a *adj* tesarski: *palērska*
plajnkāčka.
pālica -e *f* štap, batina
pāmet -i *f*
pāmetiti pāmetim *impf* pamtiti,
 sjećati se
pāmučęn -čna *adj* pamučan
pānčua -e *f* arh visoka cipela
pantalōne pantalōn *f pl t* arh
 hlače
pāntlęk -a *m* vrpca za ukras (na
 djevojačkoj glavi, na konjima pri

svęčanim zgodama, na vijencu):
dęklam sem nę pāntleke dāvāla.
pāntlika -e *f* vrpca (uopće)
pāntlin -a *m* okov za vrata, »pant«
pāpēr -ēra *m* papir
pāpęr pāpra *m* papar
pāprad -i *f* bot
pāprika -e *f*
paradāĵ -a *m* vrsta povrća, rajčica
Parikōĵar -a *m* pej: *Mrāclince*
zōvu Parikōĵari, ĵēr su se bāvili
s kōĵum.
pāritez -tka *m* sjenik: *pāritez, dę*
se sęno zmęče.
pāriti pārim *impf* 1. stavljati u
 pāru, 2. stavljati u pār
pārma -e *f* sjenik
pārnoĵi -nem *pf* crći, krepati
pārta -e *f* dio ženske narodne
 nošnje: vrpca — oznaka djevo-
 jaštva: *imęle sō cūre pārte na*
glāve.
partizān -āna *m*
pasērāti -ēram *impf* pristajati,
 skladno stajati: *tō tū ne pasēra.*
pastēr -ēra *m* pastir (obično ču-
 var svake vrste stoke ima po-
 seban naziv: kojnar, svijnar itd.)
 v. skotar
pāsti se pāsem se *impf*: *krāve sem*
odęgnal pāšinec da se pasū.
pastūv -a *m* konj za priplod —
 pastuh
pāša -e *f*: *krāve sō nā pašę*
pāšinec -nca *m* pašnjak: *krāve sem*
odęgnal pāšinec da se pasū.
patęka patekē *f* ljekarnica, apo-
 teka
patika patikē *f* ljekarnica, apo-
 teka: *būš mi s patikę vrāštva*
donęsel.
pāvĵak -a *m* pauk
pāvučina -e *f* paučina
pāvuk -a *m* pauk
pāvun -a *m* paun
pāvuzina -e *f* drvo kojim se pri-
 teže voz sijena, žrd

- pāzua** -e f pazuho
pāzuja -e f pazuho
pēč -i f
pečeník -ika m klip mladoga kukuruza
pečénka -e f
pečí pečem *impf*: *oni pekú kolāče, pečemu i mī.*
pēdem -eš *impf* ící cú (glagol ima samo prezent, koji služi za izricanje budućnosti): *pēdem zūtra Zāgreb; pēde f pēnziju.*
pēher pehēra (pehēr — pehēra) m vrč: *lončār dēla z glinē lōnce, čupe, pehēre.*
pējn -a m panj: *dřva se sēku sēkirum na pējnu.*
pějščén pejščēna (pejščēni -a) *adj* pješčan: *ōva zēmla je pejščēna.*
pěk -a m pekar
pěkēl -kla m pakao
peklēnski -a *adj* paklenski
pelāti pēlam *impf* voziti; voditi
pēm pēš *impf* ící cú (glagol ima samo prezent, koji služi za izricanje budućnosti): *zūtra pēm na Goricu; usp. pedem*
pēnezi penēz m *pl t* novac: *i tām bu trēbe penēs.*
pēnzija -e f
pēpēl -a m pepeo
pērje -a n *col* (:pero)
pērnica -e f *arf* pera na kapi austrougarskih žandara: *žandāri s pērniciami.*
pēro -a n 1. pero (u ptica), 2. pero (za pisanje), 3. opruga: *perutnāča vīsi na stēņe na vēlikom pēru.*
pēršun -a m vrsta povrća, peršin
perušijne -a n *col* (:perušina)
perušina -e f list oko kukuruznoga klipa
pērut -i f odrezano krilo peradi, za čišćenje čađe i pepela iz peći
- perutnāča** -e f vrsta petrolejske svjetiljke: *perutnāča vīsi na stēņe na vēlikom pēru.*
pēšek -a m hip psić: *mlādi ot cūcka sō pēšēki.*
pēšek -ska m pijesak
pēšice *adv*
pēt (pēt, pēt) pētē *num card*
pētēk -tka m dan u tjednu — petak
petēri (petēri) -e, -a *num*: *petēri svāti; petēre lāče; petēra kōla.*
pētero petēre (pētero *indecl inov*) *num*: *s peterēmi ludmī; s pētero lūdi.*
pēti (pēti) *num ord*
pētrčica -e f vrsta šljiva: *pētrčice sō slīve ōne okrōgle.*
Petrōvo -a n katolički blagdan, 29. lipnja
pētsto *num card*
pēvčec -a m *dem* (:pevec) pjetlić
pēvēc -fca m pijetao
pēvnica -e f podrum
pīček -a m hip pile
pījan pijāna *adj*
pījānec -nca m čovjek koji se često opija, pijanac
pījānstvo -a n: *pījānstvo nigde dobro ne narēdi.*
pījafka -e f *zool* pijavica
pīla -e (pilē) f: *s pilūm se pīle dřva.*
pījafka -e f *zool* pijavica
pīlēk -a m *dem* sasvim mlado pile
pīletina -e f pileće meso
pīsajne -a n pisanje
pīsanec -nca m išarano, obojeno jaje, pisanica
pīsanika -e f vrsta jabuke: *īmamo i jābuke pīsanike.*
pīsāti pišem *impf*
pīščāti piščīm *impf* glasati se kao pile
pīšče piščēta n pile
pīšćenec -nca m pile: *nūmam piščēnec.*

pitajne -a *n* pitanje
pitajne -a *n* tovljenje
pitāti *pitam impf*
pitati *pitam impf* točiti (o stoci)
pīti *pījem impf*
pitōn -ōna *m* beton
pitūn -ūna *m* beton
plāc -a *m* 1. tržnica, otvoreni prostor za prodaju živežnih namirnica, 2. trg
placovina -e *f* tržna pristojba
plāča -e *f* plaća
plafōn -ōna *m* strop
plafūn -ūna *m* strop
plāfta -e *f* platneni prekrivač za postelju, usp. plata
plājnka -e *f* vrsta grede: *palēr tēše plājnke za nāstějne.*
plajnkāčka -e *f* tesarska sjekira
plāst -a *m* onaj dio pluga na koji se natiče lemeš
plāšliv -a (plašlivi -a) *adj* plašljiv
plāšlivoč -fca *m* plašljivac, strašljivac
plāta -e *f* platneni prekrivač za postelju
plātno -a *n*
plāvēc -fca *m* vrsta grožđa
plāven *plāvna (plāven, -vna) m* plamen
plēče -a *n* v. pleča
plēča *plēč n pl t* pleća
plēčo -a *n* v. pleča
plemēnka -e *f* vrsta grožđa
plēšen -sni *f* plijesan
plēsti *plētem (plētem) impf: ōni pletū.*
plēti *plijem impf* plijeviti, čistiti, čupati korov
plōdivo -a *n* ovojnica teleta pri telanju krave
plōha -e *f* pljusak: *kāt jāko gōdina ide, velīmu: jōj kāk je plōha ōpala velīka.*
plōt -a *m* ograda od dasaka, letava ili pletena od šiblja

plūča *plūč n pl t: velī se klūča i plūča.*
plūg -a *m*
plūti *plūjem impf* plivati
pluvāti *plūjem (plūvam) impf* pljuvati
plūžna dēska *plūžne dēske f* daska na plugu koja odbacuje zemlju pri oranju
plūžno želēzo *plūžnoga želēza n* lemeš
pobēči *pōbegnem pf* pobjeći
pōček *pōčeka m* prag
poculica -e *f* dio ženske narodne nošnje: pokrivalo za glavu koje nose udate žene
počēndīti *počēnem pf* čučnuti
počēsāti (se) *počēšem (se) pf* počesljati (se): *sāko jūtro se počēšem.*
počētek -tka *m*
počēti (počēti) *počēm pf: pōčmi već jēmpot!*
počkāti *počkam pf* počekati
pōd *pōda m: z māzum pōt brišem.*
podbrīti (se) *pōdbrijem (se) pf* obrijati (se): *īdem g brīče da me pōdbrije.*
podneverīti se *podnevēri se pf* postati bređa prije vremena (o kravi)
podoblāčka -e *f* dio narodne nošnje: podsuknja
podoīti -īm *pf* podojiti
podrāliti *pōdrālim pf* podorati, zaorati, oranjem pokriti (npr. gnoj)
podrēti *podērem pf* podrijeti, razdrijeti, poderati
podušīti -īm *pf* ugasiti (vatru): *trēba e podušīti ōgen;* usp. potušiti
podvečērka -e *f* podvečerje: *cēlu sem podvečērku ležal.*
podvorīti *podvōrim pf* podvoriti, uslužiti nekoga nečim
poginōti *pōginem pf* poginuti

pogrābiti pōgrabim *pf* pograbititi, zgrabiti, uhvatiti: *pōgrabila kobila galōp.*

pōjāti se pōje se *impf* pariti se (o životinjama): *māčki bečē kat se pōjejo, v. pujati se*

pojēsti pojēm *pf*

pōjti pōjdem *pf* poći

pōkle *adv* poslije, v. posle, potla

poklēknōti pokleknem *pf* kleknuti, pokleknuti

pōklovec -*fca m* poklopac

pōkoj pokōja *m* pokoj, odmor: *išla sem spāt, al nīs imēla pokōja nīkakovoga.*

pokrīti (se) pōkrijem (se) *pf*

pokrpati pōkrapam *pf*

pokvāriti -ārim *pf*

pōla -*e f* polovica, dio: *jēna pōla plātina.*

pōldān pōlnēva *m* podne

pōle -*a n* polje

pōlek *praep* kraj, pokraj, pored

pōl nōči *indekl* ponoć

pomāgāti -āžem *impf*

pomēsti pomētem *pf*

pomikāti se pōmičem se *impf* sklizati se: *pōmiče mi se.*

pōmoć -*i f*

pomōći pomōrem (pomōgnem) *pf*

pōn -*a* (pōni -*a*) *adj* pun

pōno *adv* puno; mnogo

pōndēlek -*lka m* dan u tjednu — ponedjeljak

pōnačka -*e f* misa o ponoći za Božić

pōnica -*e f* ženina mati — punica

pōn mēsec pōnoga mēseca uštap

pōp pōpa *m* pop, svećenik

popāriti pōparim *pf*: *mēla se pōpari.*

popēvāti popēvam *impf* pjevati

popišānka -*e f* pejor i dem

poplīnōti poplīnem *pf* oplahnuti, oplaknuti, izapirati (o rublju, sudu i sl.); *zēpira se ili poplīne.*

popolnēfka -*e f* poslijepodne: *cēlu popolnēfku sem dēlal.*

pōput *adv*: *Rakitofcu pōput nāšega bōle govorē, pōput Mrāc-lincef.*

porēzati (se) pōrežem (se) *pf*

pōriluk -*a m* vrsta povrća

porižāk -*āka m* ždrijelo, v. požirak

portugīzec -*sca m* vrsta grožđa

porūšati pōrušam *pf* porušiti, srušiti: *ōgnišće je pōrušano.*

posāvečki *adv* posavski: *posāvečki govorī.*

Pōsavina -*e f*

posēči -*sēcem pf*

posējati pōsejam *pf*: *bābe si pōsejaju rōže.*

pōsel -*sla m* posao: *nāj z vragi pōsle vodīti.*

posenōti posēnem *pf* uvenuti

posēti posēnem *pf* uvenuti

poslāti pošēlem *pf*

pōsle *adv* poslije, v. pokle, potla

poslūnōti poslūnem *pf* posluhnuti, poslušati

posnešica -*e f* djevojka koja nosi mladenkin veo

posōditi posōdim *pf* posuditi, pozajmiti

posōdjē -*ā n col* posude

pospāti (si) pospijem (si) *impf* ispavati se: *sīn mi spīje jōš, nēk mālo si pospīje.*

posprāviti pōspravim *pf* spremiti

pōst -*a m*

postāti pōstanem *pf*

pōstel -*e f* postelja, krevet: *pōsle tōga ōna se zdigne s pōstele.*

pōt -*a m* znoj

pōt pōta *m* put: *nēče dēlati pōta; trējti pōt.*

potēči potēčem *pf* 1. poteći, 2. požuriti, potrčati

potirati pōtiram *pf* 1. potjerati, 2. protjerati

pōtka -*e f* potka pri tkanju: *mēt-nemo na stān prēju; prēja je ōsnova, a pōtka je krpje.*

pōtkova -*e f*

põtla *adv arh* poslije, v. pokle, posle
põtnik -a *m* putnik
potoček potočeka *m dem* potočić
potočnica -e *f* bot vrsta cvijeta, potočnica, nezaboravak
potok potoka *m*
potoći potočem *pf* 1. potući, 2. istući, pretući
potuvãti põtujem *impf* putovati
põtplat potplãta *m* džon
potpřeti põtprem *pf* poduprijeti
potřeti (potřeti) potěrem, potěrem *pf* razbiti, slomiti
potšiti põtšijem *pf* podšiti
potšvãvãti (potšvãvati) potšvãvam *impf* podšivati
potušiti -im *pf* ugasiti (vatru): *dõšli su vatrogãsci i potušili su õgen; pazi da se õgen ne potuši!* v. podušiti
povědati povědam (povědam) (obično: pověm) *pf* reći
pověnoti pověnem *pf* inov povenuti, uvenuti
pověsmo -a *n* povjesmo
pověsti pověnem *pf* povenuti, uvenuti
povrãcati pøvraçam *impf*: *na ãute mũčno mẽne dõjde, pøvraçam.*
povřeslo -a *n* povrijeslo
povrnõti (se) povrnem (se) *pf* vratiti (se)
pozãkoniti se pozãkonim se *pf* vjenãati se (u crkvi)
pozdrãviti pözdravim *pf*
poznãti pöznam *impf* poznavati
põž -a *m* puž
požeti požejnem *pf*
požirãk -ãka *m* 1. ždrijelo, 2. grlo: *grlo se zõve požirãk. usp. porizãk*
prãf *adv* pravo: *prãf mu je i rëkel.*
prãjne -a *n* pranje
prãse prasëta *n*: *na prasëtu je vuši.*
prãšec -sca *m* krmak (uštrojeni mužjak svinje)
prãšica -e *f* krmača

prãšicka -e *f* krmača prije prãsenja
prãšiti se prãši se (prãšiti se, prãši se): *f kõcu imamu kotëčke dë se prãšë prãšice.*
prãšcič -a *m* prase
prãšnika -e *f* vrsta jabuke: *imamo jãbuke trãike, belice, prãšnike.*
prãti përem (përem) *impf*: *dëneš përemu.*
prãžetina -e *f* pržena jaja, kajgana
prãžiti prãžim *impf* pržiti jaja
prãžnak -a *m* prag na izlaznim vratima iz kuće: *na prãžnaku se-dimu.*
prãda -e *f* hip čmar (u djece): *ko-pãjnki kãj pot prãdu idu.*
prãdeš -a *m* leptir-kravata
prë *adv* prije
prebrãti prebërem *pf*: *preberëmu, čë je trëba kej prebrãti.*
precëditi -im *pf* ocijediti, precijediti: *mlëko precëdim.*
prëd *adv*
prëdeđ -a *m* pradjed
pređekãlnica -e *f* propovjedao-nica
prëdi *adv* prije
pregrijnãti -ijnam *impf* prekapati zemlju pri obradi krumpira, kukuruza
prëgršt -i *f*: *prëgršt žita.*
prëja -e *f* 1. pređa, 2. nit pređe
prëjti prëjdem *pf* 1. otići, 2. prijeći
prëk *adv* preko
prëkjučer *adv*
preklëti (preklëti) prekõnem *pf* prokleti
prekrižiti (se) prekrižim (se) *pf* učiniti znak križa
prëla -e *f* rupica na dimnjaku: *krũšna pëč ima žrëlo i žrnike, õne prële vãne kõt ide dim vãn.*
prelãditi se prelãdim se *pf* prehladiti se, nahladiti se
preletëti -tım *pf* preletjeti
premarširãti -iram *pf* otići, nes-

tati: *dobro je premarširalo i već ga ni.*

premeñiti (se) -im (se) (premeñiti -enim) *pf* promijeniti (se)

premoćati -im (premoćati, premoćim) *pf* prešutjeti: *tâ ti ne premoćala niiti jědnu.*

preñavlâti se -avlâ se *impf* 1. praviti se važan, 2. praviti ludorije: *Brânkeek, nâj se preñavlâti!*

preñok -a *m* praunuk

prepelica -e *f* zool

prepisěvâti -sěvam *impf* prepisivati

prepisuvâti prepisujem *impf* prepisivati

prepišěvâti -ěvam *impf* prepisivati

presaditi -im (presaditi, presadim) *pf*

presěči presěčem *pf*

preslâb -a (preslâbi -a) *adj*: *tî si zâ me preslâp.*

prešnočke *adv* preksinoć

prěsti prědem *impf*: *jôš mōja bāba prěde.*

preteršiti (se) -ěršim (se) *pf* preopteretiti (se): *bôš se preteršil!*

pretōči pretōčem *pf* pretući

pretřči pretřgnem *pf* prelomiti, slomiti

pretstâvlâti se -avlâ se *impf* utvarati se, suviše mnogo do sebe držati

pretūletje -a *n* proljeće

prevagivâti -ivam *impf*: *čâpla je kej prevagiva.*

prevarânt -a *m* varalica

prevâriti prevârim *pf*

pri *adv*: *bil je i pri mene i pri jnem.*

pričěti (pričeti) pričmem *pf* početi

pričkâti pričkam *f* pričekati

priděfka -e *f* nadimak

prignōti se prignem se *pf* prignuti se, sagnuti se

prijatelj -a *m* prijatelj

prijateljica -e *f* prijateljica

prijěti priimem *pf* primiti

prilubiti se prilubim se *pf* 1. priljubiti se, 2. prionuti (za odijelo)

primâti primlem *impf*

prinâšâti -âšam *impf* donositi, prinositi

priněsti priněsem *pf* prinijeti, donijeti

pripěčâti se pripěčam se *impf* događati se: *tô se žvēm pripěča.*

pripetiti se -im se *pf* dogoditi se

pripovědâti -ědam *impf* 1. govoriti, 2. pričati, kazivati, pripovijedati

prīprava -e *f* darovi koje nosi kuma babinjači (kolači, meso, vino i sl.): *dôk bābenica obdržāva svōje bābinstvo, nējna kūma je nōsi prīpravu.*

prīruč -a *m* uho na loncu »žgajnice«

prīšč prīšča *m* prišt

prišěpnōti prišěpnem *pf* prišapnuti

prišikěvâti -ěvam *impf* vezati mladice loze uz kolac: *třsje prišikěvamo.*

privinōti privinem *pf* privinuti

prodâti prodâm *pf*

proklěti proklōnem *pf* inov

prolâziti prolazim *impf*

prōsinec -nca *m* dvanaesti mjesec u godini

prošiti prošim *impf* 1. uljudno tražiti, moliti: *prōsim te kak Bōga drāgoga,* 2. prositi

prosjâk -âka *m*

prosnica -e *f* duga tanka letva u krovnoj konstrukciji

prošćějne -a *n* crkvena i pučka proslava nekoga blagdana

prōtlan -a *m* tepsija

prōtvan -a *m* tepsija

prša prš *n* *pl* *t*

pršâk -âka *m* dio ženske narodne nošnjē, prsluk: *pršâk je imēla odzgor; kât su đvorile gōste imēle su pršâke bēle.*

pršt -a *m*

prút -a m
prútje -a n col (: prut)
prvi prvoga (prvôga) num ord
prvâjnina -e f krava poslije prvoga teljenja (i za kobilu, svinju i sl.)
prvje adv prije: *gumno dè se vřšilo, kâk e prvje bilo.*
prvo adv prije
pùjati se pùje se impf pariti se (o životinjama): *mi rečemu po nâški kat se mâčki bečè da se pùjeju., v. pojati se*
puno adv mnogo; puno, v. pono
punôti punem pf puhnuti, duhnuti
pupavac -fca m zool vrsta ptice, pupavac
pura -e f ženka purana, pura
purân -âna m: *drži se kak purân.*
purêk -a m dem pure, purić: *pùrice mâlè, mâlì purêki.*
puretina -e f purje meso
pùrica -e f dem (: pura): *pùrice mâlè, mâlì purêki.*
purič -a m pure
pustiti -im pf
pùščati pùščam impf puštati
pùšiti pùšim impf
pùšlek -a m kita cvijeća
pùtro -a n maslac: *ot skùvanoga mlêka je pùtro.*
pùvâti pùšem impf puhati, duhati

R

râca -e f patka
racâk -âka m patak
râce -eta n mlado od patke
râček -cka m patak
râček -a m hip pače
râcetina -e f pačje meso
râci -a adj (: raca i rak)
râcič -a m dem (: raca i rak)
râd -a adj rado (adv. !): *jâ bi to râd; Bâra bi râda dôšla, al nê sme.*

râfung -a m dimnjak
râfunk -a m dimnjak
râk -a m
râkija -e f
râl râli f mjera za površinu zemlje, jutro, ral: *imam pèt râli zemlè.*
râlinski -a adj jelov (o industrijski obrađenim daskama za pod, za bilježno samo u svezi: *râlinski pòd*): *râlinski pòt je kupovni, jèlovi pòt.*
ramlica -e f ravnica
ramnica -e f ravnica
râna -e f: *za pèt ram bôži! imal e vèliku rânu.*
rândek -a m posuda za kuhanje, »rangla«
râniti rânim pf (: rana)
râniti rânim impf hraniti
rânkofka -e f vrsta grožđa, »frankovka«
râsad -a m rasad, sadnice
rasèci rasècem pf
raskùvati (se) raskuvam (se) pf raskuhati (se)
raspèlo -a n
râst râsta m hrast
râstâti se râstanem se pf 1. râtati se (uopće), 2. raskinuti brak, razvesti se
râsti râstem impf
râstič rastiča m dem hrastič: *òtsekel je tènki râstič.*
rastjè -â (i: râstje -a) n col (: rast) hrašće: *tù je bilo pono debèloga rastjâ; tò je lèpo râstje.*
râstovi -a adj hrastov: *râstovi pòt.*
râstovina -e f hrastovo drvo, hrastovina
rastrgèvâti -èvam impf trgati, rastrgavati: *dèca sò slâmu rastrgèvâla.*
râšek -ška m dio tkalačkog stana: *râšek je za namâtajne prèje, zgle-dî kak kriš.*
raširâvâti -âvam impf širiti, raširivati

raširēvāti (se) raširēvam (se) *impf*
širiti (se): *kak gòt popēvaju, tàk*
se raširēvaju, pàk se kòlo širi.

rāšpa -e f turpija

rāt -a m

rāubar -a m razbojnik

rāzgora -e f dio seljačkih kola,
drvo koje veže prednji sa straž-
njim dijelom kola — svora, raz-
vora, usp. svora

razgorēti (se) -im (se) *pf* raz-
gorjeti (se): *sàmo màlo, dòk se*
ògen razgori.

razmēti rāzmem *pf* razumjeti

řbet -a m hrbat, hrptenjača

rēbro -a n: *rēbra kùvamu.*

rēč reči (i: rēči) f riječ

rēči rēčem *pf* reči

rēd -a m 1. red, 2. školski razred:
ide prvi rēt.

rēđek -tka (rētki -a) *adj* rijedak

rēgļec -a m mladi maslačak za
salatu: *rēgļec za šalātu.*

rēn -a m hren

rēp -a m

rēpa -e f

rēšeto -a n

rēzanec -nca m sitno rezano ti-
jesto za juhu: *křpice ot bēle mēle,*
rēzanci sò drugo, kē se na fino
rēže.

rēzati rēzem *impf*

řibār -āra m

řigofka -e f vrsta otrovne zmije

řigla -e f poklopac za lonce i sl.

řilēc -lca m rilo (u svinje)

řiškāša -e f riža

řit -i f stražnjica: *b'm ti dāl v*
řit z nogòm.

řivati řivlem *impf* gurati

řòbača -e f 1. košulja, 2. suknja,
dio ženske odjeće od pasa naniže:
při nas se ne govori kíkla, řòbača
je po našem.

řòbec -pca m rubac: *žēne nòse*
řòpce.

řòček -čka m doručak

řòčica -e f ručica, držak; f dem
(: ròka)

řòd -a m urod, plod

řòda -e f

řòdbina -e f

řogāk -āka m

řog -a m: *vodēr je ot krāve ròk,*
tēròm stoī brūs.

řògļe rögļ f pl t vile (poljopriv-
redno oruđe)

řogļšče -a n držak rogalja

řoj -a m roj (pčelā)

řòka rokē (ròke, ròkē) f ruka

řoktāti ròkčem *impf* glasati se
kao svinja, roktati: *svījna ròkče.*

řòl -a m pećnica

řòpček -a m dem rupčić, mara-
mica: *nā ti ròpček!*

řòsa -e (rosē) f: *řòsa je počēla*
spēcati.

řòtkvica -e f vrsta povrća

řòvčica -fca m vrsta kukca, rovac

řòža -e f 1. ruža: *lončār dēla i*
tēgline za ròže, 2. cvijet uopće,
3. kresta na glavi peradi

řòžen -žna m kriška: *jābuku rāz-*
režemo na četiri ròžne.

řòžin -a *adj* koji pripada ruži,
ružin

řòžnica -e f grede u krovnoj kon-
strukciji: *řòžnice sò nā ke se*
lētve pribijaju.

řškavica -e f hrskavica

ručica -e f dio seljačkih kola (po-
stoje četiri ručice na kolima i
služe za pričvršćivanje dasaka ili
ljestava na kolima)

ručník -ika m: *ručník na vrāte vīsi.*

řúdo -a n dio seljačkih kola, rudo

řújan řújna m deveti mjesec u go-
dini

řújno -a n runo, vuna

řukāvec -fca m dio tkalačkog stana:
bēla i čōņek, mōra biti z rukāfcem.

řúška -e f kruška

řústāti rúščem *impf* hrskati: *òn*
řúšče orēje.

rũvo -a *n* ruho, odjeća: *pòp je oblēčen mēšno rũvo.*
řvacki -a *adj* hrvatski
Rvāt -āta *m etn* Hrvat
řž -i *f* raž
řžen ržēna (ržēni -a, rženī -ā) *adj*
 ražen: *mētnē se rženē mēle.*

S

s (š, z, ze, ž, ovisno o idućem konsonantu) *conj* s, sa
sāče -a *n*: *kāt se sāče tōpi, dobī se vōjsk.*
sāčkov -a *pron* svakakav
sād *adv* sada
sāditi sādīm *impf*: *sādil e lūk.*
sadjē -ā *n col* voćnjak: *sadjū rāsto vōčke.*
sāja -e *f* čađa
sāje sāj *f pl t* čađa
sāk sāka *m* ribarska mreža
sāki -a *pron* svaki
salāš -āša *m*
sām -a (sāmi -a) *pron*
sāni sān *f pl t* saonice: *po zīmē se vōzimo na sājē.*
sāstanek -nka *m* sastanak
Sāva Savē (Savē, Sāve) *f* hidr.: *Zāgřep e prēk Savē.*
scđiti -īm *pf* istisnuti do posljednje kapi, iscijediti
sēbe, se *pron*: *zā sobum.*
sēčen -čna *m* prvi mjesec u godini
sēči sēčem *impf* sijeći: *sēčēmu dřva.*
sēčka -e *f* sprava za sjeckanje trave, bundeva i sl.
sēdem *num card*
sedēmdesēt (sēdemdeset) *num card*
sēdēti sēdīm *impf* sjedjeti
sēdmi *num ord*
sēgdē *adv* svagdje
sējati sējām *impf* bacati sjeme u izoranu zemlju, sijati (što u zemlju)
sejāti sējēm *impf* sjati: *sōnce sēje.*
sējēm -jma *m* sajam

sejēno *adv* svejedno
sējna -e *f* san
sejnāti sējnam *impf* sanjati
sēkak *adv* svakako
sēkāti se sēčem se išmrcavati se: *nāj se navēk sēkāti!*
sēke *pron* svašta
sēkira -e *f* sjekira
sēknōti se sēknēm se *pf* išmrcati se: *nā rōpček, dēj se vū jnega sēkni!*
sēkod *adv* svuda, svukud
sēlački -a *adj* seljački: *spōminajte se po domāče, po prāvo sēlački!*
sēlo -a *n*
sēme sēmēna *n* sjeme
semējne -a *n col* (: seme)
sēmēn sēmna (i: sēmļa) *m* sajam: *sāki pētek je sēmēn na Gorīce.*
semēnski -a *adj* za sjeme: *tēj drōbni e semēnski krampēr.*
sēna -e *f* san, v. sejna
sēnica -e *f* vrsta ptice, sjenica
sēno -a *n* sijeno
sēnōči *adv* noćas: *sēnōči sem mřsko sējnala.*
sēsēc -sca *m* dojka, sisa, usp. cicek
sēsti (i: sēsti se, sēsti si) sēdnem *pf* sjesti
sēstra sestrē (i: sēstre) *f*
sestrica -e *f* *dem*
sēstrič -a *m* sestrin
sēstrična -e *f* sestrina kći
sestrin -īna (sēstrin -a, sēstrin -a) *adj*
sēšta *pron* svašta: *sēšta je bilo za ovōga rāta po sēlē, i po šūma, i po gřmju, i po pōlu, v. seke*
sēver -a *m* sjever
sēzūti (se) sēzujem (se) *pf* sazuti, izuti (cipele, čarape)
sēzūvāti (se) sēzūvam (se) *impf* sazuvati, izuvati: *ōpajnkī se sēzūvaju.*
sīc -a *m* sjedalo (na kolima, u autu i sl.)

síce -a *n* cjedilo: *síce za mlěko cediti.*

silos -a *m*

šim *adv* ovamo: *đjdi šim!*

šîn -a *m.* *šimam jenōga šina.*

šineġ -a *m dem* (: *sin*): *šma šineġa vĕlikoga.*

šinoġoša -e *f* zemljište na kome se kosi trava, livada

šipati šiple*m* (i: šipam) *impf*

šir -a *m*

šiomāk -āka *m* siromah

široġina -e *f* sirotinja

širov širova (širova; širovi -a) *adj*

širutka -e *f* iscjedak pri pravljenju sira, sirutka

Šiseġ -ska *m top* Sisak

šitati šitam *pf* pobacati: *jā bum to šitala dōle.*

škākāti škāčem *impf*

sġoġiti sġoġim *pf* napraviti skok, sġoġiti

sġoġiti sġoġim *pf* istresti, istući: *sġoġimu blazinu, i mlěko sġoġimu.*

sġop sġopa (sġopi -a) *adj* skup: *sġe je sġopo, i zemla je sġopa.*

sġopġija -e *m* štrojaġ: *sġopġije kopġe svine, bike, pastuġve.*

sġopiti -im *impf* škopiti, štrojiti, *pf* uškopiti, uštrojiti

sġorom *adv* skoro: *sġorom bi rekla.*

sġotār -āra *m arh* pastir koji ġuva krave

sġriti sġrijem *pf* sakriti

sġula -e *f arh* škola

sġup *adv* skupa, zajedno

sġušeġvāti -ēvam *pf* izljubiti

sġušuvāti sġušujem *pf* izljubiti

sġuvati sġuġvam *pf* skuhati

slāb -a (slābi, slābi -a) *adj*: *slāba ti je to sneġā tġera v lġtu k iġe dōġde, isto kāk i zimski māġki; stār e i slāp, i jā sem slāba, be-tġžna.*

slābokrvġen -vna *adj* slabokrġvan

slāġiti (se) slāġim (se) *impf* svlaġiti (se)

slādeġ slātka (slātki -a) *adj* sladak

slāk -a *m bot*

slāma -e *f*

slāti š lem *impf*

Slāva -e (Slāva -e) *f* ž. ime

Slāveġ -a *m i f hip* (: Slava i Slavko)

Slāfko -a *m m.* ime

slġġi (se) slġġem (se) *pf* skinuti koji dio odjeġe sa sebe, svuġi (se)

slġġe slġġena *n* velika greda u krovnoj konstrukciji: *slġġe je f iġe.*

slġġeġġeġ -ġka *m* letva u krovnoj konstrukciji: *slġġeġġi so tġnki.*

slġġoġica -e *f* dio lica, sljepoġica

slġġena -e *f*

slġġna -e *f* *kġe slġġne vlġġeġ?*

slġġiva -e *f* šljiva

slġġvār -āra *m* šljivik

slobōda -e (rġeġe i: slobodġ) *f*

slobodāti slobōdim *pf i impf*: *Bōġe slobōdi!*

slōġ -a *m* slog (zemlje): *zġmġla, kāt se jġno na drġgo naġrje, zōġe se slōġi.*

slōġo -a *n*

slōġa -e *m*

slōġiti slōġim *impf*: *slōġa slōġi.*

smeġāti se smeġem se *impf* smijati se: *ġġl dān sem se smeġāla.*

smġs -a *m* mješavina (raznih vrsta brašna i sl.): *bōġe ti smġs do-nġsla.*

smġšeġ -šna (smġšni -a) *adj* smiješan

smġti smġm *impf* smjeti

smġtġġe -ā *n col* smeġe

smġtlišeġe -a *n* smetlište

smirġġvāti -ēvam *impf* dogotavljati se: *kōmu smirġġeva kāġa?*

smirom *adv* stalno

smrdliv -a (smrdlivi -a) *adj* smrdljiv

snġġ -a *m* snijeg: *na snġġu.*

sněja snejê (rijetko i: snejã, -ë)
 sinova žena, snaha
snějin snějina *adj* snahin
snočka *adv* sinoć: *nīste me snočka pelãli!*
snočke *adv* sinoć
snõp snõpa *m*
snovãti snũjem *impf*: *svĩlu sũcem za tkãjne, dã bõ sněja snovãla.*
sõbõta *e f* subota
sõdec sõca *m* sudac: *bĩl e i pri sõcu.*
sõl -i *f*
solika -e *f* vrsta padavine, solika
sõmlãti sõmlam *impf* sumnjati
sõnce -a *n* sunce
sõnceni -a *adj* sunčan
sõncenica -e *f*
sõsød sõsøda *m* susjed
sõsøda -e *f* susjeda
sõza (sõza) -e *f* suza
spãsiti spãsim *pf*
spãšnik -a *m* pašnjak
spãti (spãti) spĩm, spĩjem *impf*
 spavati: *jõš ne spĩmu; sĩn mi spĩje jõš.*
spēcati spēcam *impf* vlažiti, ro-
 siti: *rõsa je počøla spēcati.*
spēcĩ spēcem *pf* ispeći
spelãvajne -a *n*: *bãbenica ĩde za-
 tøm cĩrkvu na spelãvajne (mõdi
 pøsebne mõlitve, ĩma svøçu za-
 pãlenu i žũpnik ju dopøla pret
 lontãr).*
spłēsti splētem *pf* isplesti, oplesti:
tøca, dējte mi spletøte tõ!
spłēten spletēna 1. *ptc pas* isple-
 ten, opleten, 2. *adj fig* smušen
spłĩnõti spłĩnem *pf* isplahnuti, iza-
 prati (o rublju, suðu i sl.): *zø-
 pĩra se ili popłĩne, spłĩne.*
spõminãti se spõminam se *impf*
 razgovarati (se)
spõminøk -nka *m* razgovor: *spõ-
 minek sø se pũstĩle.*
sprãvlãti sprãvlam *impf* spremati:
pødeš sęno sprãvlat.

sprejēsti sprejēm *pf* pojediti: *søga
 je vrãga sprejøla.*
sprēmãti se sprēmam se *impf*
 pripremati se
sprēten -tna (sprētni -a) *adj* spre-
 tan
sprēvod sprevøda *m* sprovod, pra-
 ćenje mrtvacu do groba
spũntati (se) spũntam (se) *pf* po-
 buniti (se)
srãjne -a (srãjne -a) *n*. 1. vršenje
 velike nužde, 2. *fig* nešto bez vri-
 jednosti, koještarija; nešto ružno
 i odvratno, gadarija
srãka -e *f* svraka
sramēti se -ĩm se *impf* stidjeti se,
 sramiti se: *õne se sramø.*
sramõta -e (i: sramotē) *f*
Sřb -a *m etn* Srbin
srbēti srbĩm *impf* svrbjeti
Sřbin -a *m etn inov*
sřdit -a (srdĩti -a) *adj*
sřøca -e *f*
sřøen -øna (sřøeni -a) *adj*
sřøda -e *f* dan u tjednu, srijeda
sredĩna -e (i: sredĩnē)
sřøjni -a (sřøjni -a) *adj* srednji
sřøten -tna (sřøtni -a) *adj inov*
 sretan, v. srećen
sřp -a *m*
sřpan -pna *m* sedmi mjesec u
 godini, srpanj
sřž -i *f* srž, srøica (u biljaka)
stãn -a *m* 1. tkalački stan: *tøpĩje
 na stãn dølamo, tkømu,* 2. stam-
 beni prostor, stan
stãr -a (stãri -a) *adj*
stãreç -rca *m* starac
stãreți stãrem *impf* starjeti
starĩna -e *f*
starĩnski -a *adj*
stãrost -i *f*
stãti stãnem *pf*
stãti stoĩm *impf* stajati
støblo -a *n* stablo
støklo -a *n* staklo
støklovĩjne -a *n col* razbito staklo

- stęklolvę** -*â n col* (: steklo)
- stęlenka** -*e f* 1. bređa krava, 2. krava neposredno poslije teljenja
- stęn** -*a m* stijenj (za petrolejsku svjetiljku)
- stęna** -*e f* 1. zid, 2. stijena, kamena gromada
- stęnica** -*e f* vrsta gamadi, stjenica
- stępsti** stępem *pf* 1. istresti, 2. tučenjem mlijeka dobiti maslac: *bõm si pũtro stępla.*
- stęza** -*e f* staza
- stiganica** -*e f* vrsta breskve: *stiganice sõ kaj nĩsu kãlanke, debęle.*
- stignõti** stignem *pf* stići, stignuti
- stĩrati** stĩram *pf* 1. protjerati, istjerati, 2. prostirati (slamu)
- stĩsnoĩti** stĩsnem *pf* stisnuti
- stõ** *num card*
- stõl** stõla *m*
- stõlčęk** -*a m dem* (: stolec)
- stõlęc** stõlca *m* stolac
- stõlnak** -*a m* prekrivač za stol, stolnjak
- stõp** stõpa *m* stup
- stõti** *num ord*
- strãjnski** -*a* (strãjnski -*a*) *adj* tuđ
- strãna** -*e* (i: stranę) *f*
- stręla** -*e f* 1. strijela, 2. grom: *stręla je põkla.*
- stręti** stęrem *impf* prostirati
- strĩc** strĩca *m* očev brat, stric
- strĩšęe** -*a n* požeto žitno polje, strnište
- strĩnokos** -*a m* strnište
- strõšęk** -*ška m* trošak: *zãlut mũka i strõšęk.*
- strõva** -*e f* (i: strovę) dio krova koji prelazi zid i zaštićuje ga, streha
- strõžuk** -*a m* slamarica
- stũcka** -*e f* 1. zemljana posuda za vodu, 2. vrsta kruške: *krũške sõ makãrije, õpsenke, stũcke.*
- stũdeni** stũdenoga *m* jedanaesti mjesec u godini
- stũpa** -*e f* drvena sprava za tučenje konoplje: *stũpa, š čęm se tokõ konõple.*
- stvoręjne** -*a n* stvorenje
- sukãč** -*ãča m* dio tkalačkoga stana: *tõ je kõlo ot sukãča.*
- sukãšnica** -*e f* mala, obično drvena koliba u dvorištu za kuhanje, tesanje i druge grublje poslove.
- sukãti** sũčem *impf*: *kãt se tkęju rõpci, ùnda se sũču cęvi na kõlovrat, svĩlu sũčem za tkãjne.*
- sũmnãti** sũmnam *impf inov* sumnjati, v. somlati
- sũša** -*e* (i: sušę) *f* 1. sušno vrijeme, suša, 2. drveno spremište u dvorištu, ostava
- sũšica** -*e f* tuberkuloza, sušica
- sũv** -*a* (sũvi -*a*) *adj* suh
- suvãrek** -*rka m* suho sitno drveće, suha trijeska
- svãdba** -*e f*
- svãdlivęc** -*fca m* sdavljivac
- svãk** svãka *m*: *svãk je brat ot moję ženę.*
- svęcki** -*a adj* svjetski: *f prvom svęckom rãtu.*
- svęća** -*e* (svečę) *f* svijeća: *ĩma svęću zapãlenu.*
- svędęr** -*dra m* svrdlo
- svędočĩti** -*ĩm impf*
- svędõk** -*õka m*
- svęker** -*kra m* mužev otac, svekar
- svękřva** -*e f* muževa mati, svekrva
- svęnõti** svęnem *pf* svanuti: *sãt bu svęlo, deņĩ se; velĩ se i: svęnũlo* (prema *ptc.* *svęlo* nisam zabilježio druge glagolske oblike)
- svęt** (svęt) -*a* (svęti, svęti -*a*) *adj*
- svęt** -*a m* svijet
- svętęk** -*tka m* blagdan, praznik
- svętli** -*a* (svętli -*a*) *adj* svijetao
- svętli kõkęc** krijesnica
- svĩban** -*õna m* peti mjesec u godini
- svijna** -*e f* svinja, usp. svina
- svijnar** -*ãra m* pastir koji čuva svinje, usp. svinar

svila -e (i: svilê) *f*
svilen -a (svilêni -a) *adj*
svina -e *f* svinja, usp. svijna: *děj svinam napđja!*
svinâr -âra *m* pastir koji čuva svinje: *imam svinâra; kùliko svîn imam, tûliko bude đân prî mene.*
svinče svinčeta *n* svinjče
svinetina -e *f* svinjsko meso
svinski -a *adj* svinjski
svđj svđja *pron*
svđra -e *f* srčanica, dio seljačkih kola, drvo koje veže prednji sa stražnjim krajem: *svđra, rãz-gora, đt prvoga do zãjnega štêla.*

Š

šakrêt -a *m* zahod
šalâta -e (i: šalâtê) *f* salata
šalung -a *m* drveni kalup od dasaka pri zidanju temelja kuće: *šalung pëde tû.*
šãmrla -e *f* vrsta maloga stolčića: *šãmrla je na četiri nđge.*
šâr -a (šâri -a) šaren: *s trikđnom šâramu, đã su tēpiji tēpši i šãreši.*
šârajne -a *n* šaranje
šârâti šâram *impf* činiti što šarenim: *s trikđnom šâramu.*
šâv -a *m*, v. šev
ščeknđti ščeknem *pf* uštinuti
ščipa -e *f* poluga: *ščipa je jëno đđgo drêvo, š čëm se potpîra klâda v šûme.*
ščipâti ščiplem (i: ščipam) *impf* štipati
ščřba -e *f* ostatak slomljenoga zuba u ustima
ščûcati ščûcam *impf* štucati
ščûka -e *f* vrsta ribe, štuka
šêlâti šêlem *impf* slati, pošiljati
šenica -e *f* pšenica
šënični -a *adj* pšenični
šëpnđti šëpnem *pf* šapnuti
šerâf -âfa *m* vijak

šerâjzlin -a *m* gvozdeni predmet za podsticanje vatre, žarač
šesnâjst *num card*
šëst *num card*
šëstero šestêre *num: na šestêrem kôla.*
šësti *num ord*
šësto *num card*
šëstōti *num ord*
šëťâti šëćem *impf inov*, v. špancerati
šëv šëva *m* šav
šëva -e *f* zool
šëzdesët (šëzdeset) *num card*
šiba -e *f*
šibje -a *n col* (: šiba)
šiclin -a *m* pregača
šif -a *m arh* brod, lađa
šijast -a (šijasti -a) *adj* koji je jake šije: *ima šijasti šišek.*
šikati se šikam se *impf* pristajati, pristojati se: *kãk se šika; kē bi se šikalo.*
šilo -a *n*
širočka -e *f* vrsta sjekire široka sječiva
širok široka (širōki -a) *adj*
šišek -ška *m* zatiljak: *ima šijasti šišek.*
šišmêrec -rca *m* šišmiš, usp. mišerec
šivâti šivam *impf*
škâjnec -nca *m* jastreb
škârje škârji *f pl t* škare
škâtula -e *f* kutija
škerniclin -a *m* papirna vrećica
škilica -e *f* mala petrolejska svjetiljka: *škilica je mâla, bës cilindera.*
škôla -e *f* 1. škola, 2. dječja igra (skakanje u nacrtan omeđeni prostor)
škrļjna -e *f* veliki drveni kovčeg za čuvanje odjeće i rublja
škrļak -ãka *m* šešir
škûda -e *f arh* vrsta novca, petokruna

- škvōreč** -rca *m* vrsta ptice, čvorak
šlāpa -e *f* papuča
šlepūček -čka *m* pokvareno jaje:
ze šlepūčka nēmre žiti pišće.
šlinga -e *f* zamka, obično od konca,
 za zakapčanje gumbom: *jeno su*
špice, šlinge pak drugo.
šmrķel -kla *m* iscjedak iz nosa
šnajder -a *m* krojač
šnīta -e *f* odrezak (kruha): *šnīta*
je kāt se odreže.
šogor -a (šogōra) *m* muž jedne
 sestre mužu druge, šurjak, usp.
 švogor
šogorica -e *f* šurjakinja, žena šur-
 jakova, usp. švogorica
šojka -e *f* vrsta ptice
šōp šōpa *m* struk ili svežanj slame,
 trave i sl.: *šōp ot hrži, kēj se*
vēže kukurizijne.
špāga -e *f* tanko uže: *nat pečjūm*
je špāga, dē se suši alijne.
špāncēr -ēra *m* šetnja
špāncērāti (se) -ēram (se) *impf*
 šetati
špēcati špēcām *impf* kapati (o
 kiši), usp. specati
špēk -a *m* slanina
špica -e *f* 1. šiljak, 2. (oštri) vrh,
 3. čipka
špināt -āta *m* vrsta povrća
špōret -a *m* štednjak
špōt -a *m* ruglo
špōtati -am *impf* grditi
špricāti špricām *impf* prskati
štacūn -ūna *m* arh dućan
štāflin -a *m* deblji komad obra-
 denoga drveta, greda (za plot)
štāgēl -gla *m* spremište za sijeno
štākōr -a *m*
štāla -e *f* staja, usp. lev
Štēfajne -a *n* kat. blagdan sv.
 Stjepana (26. XII)
štēl -a *m* (prvi štēl, zājni štēl) dio
 seljačkih kola
štēnga -e *f* stepenica
štēngēnica -e *f* stubište
- štentāti (se)** štēntam (se) *impf*
 gubiti vrijeme
štēti oču *impf* htjeti
Štēveč Štēfca *m* hip (: Stjepan)
štijāča -e *f* vrsta motike ili lopate
 za prekapanje zemlje
štīklēč štīklēča *m* češljugar
štōk štōka *m* debeli okvir vrata,
 prozora i sl.
štraīti -īm *impf* pokrivati pod
 staje suhom slamom: *tō e slāma*
za štraīti.
štrēka -e *f* željezničke tračnice
štriči štrižem (i: štrijem) *impf* 1.
 šišati, 2. strići
štrīk -a *m* uže: *ōndar smo slāmu*
štrīk zavēžāli.
štrōf -a *m* kazna
štrōk štrōka *m* vrsta ptice, čaplja
štrōk -a *m* kukuruzni klip: *zrjnm*
i s perušijnm je štrōk.
štršān -a *m* vrsta kukca, stršen
štrūk -a *m* stabljika kukuruza
štūcati štūcam *impf* rezanjem skra-
 ćivati
študērāti -ēram *impf* 1. razmišljati,
 2. studirati
šūder -a *m* »šoder«
šūflati šūflam *impf* nerazgovijetno
 govoriti, fufljati
šūma -e *f*
šurjāk -āka *m* sestrin muž: *šurjāk*
je mōš mē sestrē.
šūta -e *f* ostava: *za odmētati*
stōāri šūta rečēmu; kē ga ni
šūte?
švābica -e *f* dio ženske narodne
 nošnje: *švābica je nāterni gōrni*
vēš, a blūza je gōrni, vājnski.
švōgor švōgōra *m* muž jedne sestre
 mužu druge: *mōži od dvē sestre*
tō su si švōgōri., usp. šogor
švōgorica -e *f* šurjakinja, usp. šo-
 gorica

T

tâbla -e f daska za miješenje tijesta
tâca -e f pladanj
tâj (těj, těj, těj, tí) tã (tã) tộ (tộ)
pron
tãk *adv* tako
tãki *adv* odmah: *tãki ti bõm dãla.*
tãl -a (i: tãla) m dio (zemljišta, naslijeđa i sl.)
tãm *adv* tamo, onamo, 2. ondje
tãmbura -e f trzalački muzički instrument
tãncati -am *impf* plesati
tapetãr -ãra m
tãst -a m ženin otac, usp. test
tãšel tãšela m vrećica: *tãšel je mãla vrëca.*
tãt -a m kradljivac, lopov
tãta -e m hip (: otec)
těj tã (tã) tộ (tộ) *pron* taj
tejnêr -êra m tanjur
tejnûr -ûra m tanjur
těkati tějem *impf* oticati, naticati: *kolëna sõ mi pöcela těkati.*
tële telëta n (plur.: tëlíci, -ov)
tëleći -a *adj*
tëleķ -a m dem (: tele)
telica -e f
tělíč -a 1. tele, 2. dem: tele
telíčka -e f dem žensko tele (otprilike od pet mjeseci)
tëlo -a n tijelo
tëmenica -e f tjeme
tëmna -e f sjena
tëņķ tēnka (tēnki -a) *adj* tanak
tepãlo -ã n drveni štap priređen za metenje maslaca: *tõ je tepãlo s ķēm se pütro tõe, bõm si pütro stëpla.*
tëpi tējija m sag, ćilim

tējija -e f sag, ćilim
tëri -a *pron* koji
teri gõd *pron* koji god
tesãti tějem *impf*
tëšen -sna (tėjni -a) *adj* tijesan
tětst -a m ženin otac
tětsto -a n 1. tijesto, 2. gibanica (vrsta kolača)
tëta -e f *inov* tetka
tëtëc tēja *inov* m tetak
tëtica -e f dem (: teta)
težãk -ãka m
tëžek tēja (tėjki -a) *adj* težak
tí tēja *pron*: *zã tobum.*
tí tã (tã) tộ (tộ) *pron* taj
tíca -e f ptica
tíč -a m ptica, ptić
tíjëden tějna m tjedan, usp. tjeden
tíkvãjna -e f buća, tikva, bundeva: *kúvam nãpoj s krampërom i s tíkvãjnami.*
tíntoblah -a m vrsta grafitnoga umetka u olovci, 2. vrsta boje: *põna e tíntoblaha.*
tírati tíram *impf* goniti, tjerati: *z nogúm se tíra; nãvek sõ te tírali.*
tíšlar -a m stolar
tjëden tějna m tjedan, usp. tjeden
tkãjne -a (tkãjne -a) n tkanje: *svílu sũcem za tkãjne.*
tkalčija -e f proizvodnja tkanjem: *žëne se bãve s tkalčijum.*
tkãti tkëm (tkëm) *impf*: *tkëmu i rõpce.*
tlõ -a n
tõča -e f tuća, grãd: *srëčni smu ķěj nas něj tõeã potõkla.*
tõči (se) tøjem (se) *impf* tući (se): *konõple se tõkü stũpum; tõečëmu se skõrom sãki dãn.*
točiti tøjim *impf*
tõčno *adv*
tõmbula -e f
tõmpla -e f džon
tõp -a (tõpi -a) *adj* tup: *nõš je tõp.*
tõpël -pla (tõpli -a) *adj* topao

topiti (se) -îm (se) *impf* grijati (se): *dn se topi pri peći.*

topiti (se) *tòpim* (se) *impf* i *pf*
1. utapati (se), utopiti (se): *dn se tòpil*, 2. rastapati (se), rastopiti (se): *kât se sâče tòpi, dobî se vòjsk.*

toporišće -a *n* držalo sjekire

tòrbek -a *m* *dem* 1. torbica, 2. (preneseno) nestaško: *vrâži ti tòrbek!*

tòręc -rca *m* tvor, tvorac: *tòręc je pòpil jâjca.*

tòrk -a *m* utorak

tratēr -ēra *m* lijevak

tratīnčica -e *f* *bot*

trāven -vna *m* četvrti mjesec u godini

tr̥buv tr̥būva *m* trbuh

tr̥d -a (tr̥di -a, tr̥dī -ā) *adj* tvrd

tr̥dika -e *f* vrsta jabuke: *îmamo jâbuke tr̥dike, beļice, krâstafke.*

trēba *f* *indecl.*: *trēba je pòpiti pak iti!*

trēbati *impf* (infinitiv je rijedak, oblici su samo: *trēba* za prezent, a *trēbalo* za perfekt)

trēfiti se trēfi se *pf* dogoditi se: *nē daj Bòk da se trēfi ràta!*

trējset *num card* trideset

trējti *num ord* treći

trēpavica -e *f* dlaka na očnom kapku

trēpuriti -pūrim *impf* treperiti

trēsiti -sem *impf*: *dnî tresò tēpije; tresēmo, trēsemo, sejēno.*

trēščati -îm *impf* sjati, udarati u oči, zasljepljivati (o suncu): *sònce mi jâko ôči trēščî.*

trēžen -zna (trēzni -a) *adj* trijezan

tr̥gati tr̥gam *impf* 1. trgati, lomiti, 2. brati voće

tr̥govęc -fca *m* trgovac

trî *num card*

trikōn -ōna *m* otpaci tankih tkanina, sirovina za novo tkanje:

trikōn je ôtpat ot kombinējof, ot nôvoga vēša.

trjne -a *n* *col* (: trn) trnje

trjse -a *n* *col* (: trs) 1. vinograd, 2. trsovi: *vřba s tērūm se vēže trjse.*

trōj -a -e *num*

Trojāki -ov *m* *pl* t katolički blagdan, Duhovi

trōletak -a *m* konj od tri godine

trōt -a *m* trut

trotuvār -āra *m* pločnik

trovāti trūjem *impf*

tr̥s -a *m*

tr̥sje -a *n* *col* (: trs) vinograd

trūc -a *m* prkos, inat

trūcliv -a (tručlivi -a) *adj* prkosan, inatljiv

tržiti -îm *impf* i *pf* prodavati, prodati: *Zâgrēbe sem tržila tēpije.*

tūde *adv* tu

tuġina -e *f*

tūhica -e *f* tanji pokrivač ispunjen perjem

tūhot -a *m* tanji pokrivač ispunjen perjem: *tūhot jēden ili tūhica.*

tūjna -e *f* dunja

tūjnkač -a *m* punoglavac

tūkač -a *m* punoglavac: *mġake so tūkači.*

tulijne -a *n* *col* (: tulina) oguljeni klipovi kukuruza: *kât se kukuriza olūpi, ôstane tulijne.*

tūliko *adv* toliko

tulīna -e *f* kukuruzni klip bez zrnja

turāti tūram *impf* brbljati

Tūrčīn -īna (N *pl* Tūrci) *m* *etn* *inov* *dâ so tū Tūrci dohājāli!*

Türk -a *m* *etn* Turčin: *nēkakvoga je Tūrka vūbil.*

tūręc -rca *m* tovar, v. toręc

Turopolęc -lca (-ōlca) *m* *etn*: *turopòlske sēla živeju Turopòlci.*

turopòlski -a *adj*

tūza -e *f* *arh* limena kutija za cigarete ili duhan, doza

U

ud ūda *adj* zao, hud
udāti se udām se *pf inov.*: *kāt se dĕkla udā, ōnda je prvo vrĕme srĕtna i presrĕtna ke je dōšla f ižu tĕru je dōšla.*
ūfati se ūfam se *impf inov.*, v. vufati se

V

vāditi vādim *impf*
vāga -e *f* 1. sprava za mjerenje težine, 2. dio pluga: *vāga je vĕkši vagĕr, kāt se ōrje je sredine, kĕj se plūk zākvači za ornice.*
vagĕr -ĕra *m* dio seljačkih kola, vagir
vājnkuš -a *m* jastuk
vālati vālam *impf* vrijediti
vālda *adv* valjda, vjerojatno: *vālda me se ne boiš?!*
vān *adv.*: *dĕčko zide vān s tĕ jām.*
vāņę *adv* napolju, vani: *vāņę je mĕrsko vrĕme.*
vāpno -a *n*
vāroš -i *f* arh grad: *bil sem vāroši.*
vāš -a -e *pron*
vdāti se vdām se *pf* udati se, v. dati se
vĕč *adv* već, više
vĕčer -a *m*
vĕčer -i *f*
vĕčĕra -e *f* večernji obrok
vĕčĕrati vĕčĕram *impf*
vĕčĕreš *adv* večeras
vĕčĕrka -e *f* večer: *cĕlu vĕčĕrku smo se spomĕnali.*
vĕdrĕca -e *f* drveni sud za vodu, mlijeko i sl.
vĕdro -a *n* veliki drveni sud za vodu, mlijeko i sl.
vĕga se *impf* (postoji samo oblik za 3. l. sg. prez.) nemati volje, biti mrsko: *vĕga mi se ō tom pripovĕdāti; vĕga mu se iti.*

vĕlik -a (vĕliki -a) *adj*
Vĕlika mĕša katolički blagdan (15. VIII), Velika Gospa
velĕm *impf* velim, kažem (glagol ima samo prezentske oblike)
vĕljača -e *f* drugi mjesec u godini
Velkomlāčka -e *f* etn stanovnica Velike Mlake
vĕnĕāti se vĕnĕam se *pf* vjenčati se
vĕņec -nca *m* vijenac
vĕra -e *f* vjera
Vĕra -e *f* ž. ime
Vĕrek -a *f* hip (: Vera)
Vĕrica -e *f* hip (: Vera)
vĕruvāti (vĕrovati) vĕrujem *impf* vjerovati
vĕš sā sĕ *pron* sav
vĕsel vesĕla (vesĕli -a) *adj* veseo
vesĕlje -a *n*
vĕšta -e *f* kupovna vunena maja, vesta, džemper
vĕš -a *m* rublje: *trikŏn je ōtpat ot kombinĕjof, ot nŏvoga vĕša.*
vĕter -tra *m* vjetar
vĕverica -e *f* vjeverica
vĕvo *adv* tu: *bāš sem se vĕvo pŏre-zala.*
vĕzāti vĕžem *impf*
vĕzda (vĕzda) *adv* sada: *Kŏčiči sŏ bili dĕ je vĕzda Lĕder.*
vĭ vās *pron*
vĭdĕti vĭdim *pf* i *impf* vidjeti
vĭjāti (se) vĭjam (se) *impf* svijati se: *bĕkovina je žŏta vrĕba s tĕ-rum se vĕže trĭse, kukurizĭjne, jĕl je mĕka i lĕpo se vĭja.*
vĭknŏti vĭknem *pf* viknuti
vilica -e *f* vrsta pribora za jelo, viljuška, vilica
vĭme vĭmena *n*
vĭncilĕr -ĕra *m* nadglednik, čuvar vinograda
vĭnklin vĭnklinā *m* 1. ugao, 2 kut, 3. zidarska sprava za mjerenje, s pravim kutom
vĭno -a *n*
visina -e (i: visinĕ) *f*

- všok** visôka, všoka (visôki -a) *adj*
všitel -tla *m*
všžta -e *f* 1. posjet, 2. pregled, kontrola
všžtērātī -ērām *impf* 1. posjećivati, 2. pregledavati, kontrolirati
všžjinka -e *f* vrsta goveda (o kravi), usp. vlašić
všžšic -a *m* vrsta goveda (o mužjaku), usp. vļajinka
všžčī vļēcem *impf* vući
všžštī vļēzem *pf* ući: *bō ti zāščepce vļēzlo, vļēzla je f ižu.*
všovtī vļōvim *pf* uhvatiti, uloviti: *čē te vļōvim, nā ti lēko!*
všžī *adv* uoči
všžčica -e *f* ženka vuka, vučica
všžčka -e *f* stablo voća
všovnāk -āka *m* voćnjak
všovēr -ēra *m* rog ili drveni predmet u obliku roga u kojem stoji u nešto vode brus pri kosidbi
všovrīca -e *f* drveni sud za mužju, muzlica, usp. vedrica
všovgel -gla *m* ugao
všovglen -a *m* ugljen
všovglič všovgliča *m dem* (: všovgel)
všovjka -e *f* uzda
všovjnik -ika *m*
všovjsk -a *m* vosak: *kāt se šāče tōpi, dobi se všovsk.*
všovjska -e *f*: *oficēr komendēra z všovskūm.*
všovk -a *m* vuk
všovl vōla *m*: *dēj volēm šēna!*
všovla -e *f* volja
všovle -a *n* ulje: *pēš po všovle i octa; usp. olje*
všovlovina -e *f* vrsta grožđa
všovna -e *f* vuna
všovnen -a (všovneni -a) *adj* vunen
všovnīce -īc *f pl t* kola u pluga, v. ornice
všovz -a *m*: *mōj otec je dēņes dovēzel všovz drvi z lōga; žrt je debēli drōk s tērīm se zāžrdi všovs šēna.*
- všovžek** -ska (všovski -a) *adj* uzak
všovžiti všovžim *impf*
všovž vša (všovva, všovha) *m* vrh
všovrābec -pca *m* vrabac
všovrāč všovrāča *m*: *tēm velīmu všovrāči, z nekakvūm coprijum se bāve.*
všovrāg -a *m*
všovrāgi *adv* dodavola: *dē si všovrāgi būla?*
všovrāmel -mļa (všovrāmlī -a) *adj* ravan
všovrāmen všovrāmla (všovrāmlī -a) *adj* ravan: *ōva dēkla je všovrāmla kak dēška.*
všovrāmen *adv* ravno: *glēdi všovrāmen!*
všovrāņec -nca *m* crni konj
všovrāpči -a *adj* vrapčji
všovrāštvo -a *n arh* lijek: *būš mi s patikē všovrāštva donēšel!*
všovrāta všovrāt *n pl t*: *kēj stoiš na všovrāte?*
všovratārīti -ārīm *impf* otvarati vrata: *nāj smīrom všovratārīti!*
všovratilo -a *n* dio tkalačkog stana, drveni valjak na koji se namata osnova i kasnije platno
všovrāven -vna (všovrāvni -a) *adj* ravan
všovrāži -a (všovrāži) *adj* vražji: *všovrāži ti tōrbek!*
všovrba -e *f*
všovrbijne -a *n col* (: všovrba) vrbik
všovrčak -a *m* mali vrt pred kućom, obično zasaden cvijećem: *všovrčak je māli vrt pred ižum.*
všovrči všovrņem (všovržem) *pf*: *všovrži je tū!*
všovrčca -e *f*
všovrčči všovrčcem *pf* ureći, ureknuti: *jāko dēte, ne všovrčkla ga, všovrōki mi nā misli!*
všovrčme všovrčmena *n*
všovrčtēno -a *n*, usp. vrteno
všovrgājn -ājna *n* vrsta jestive gljive, vrganj
všovrīščātī -īm *impf* vrištati, vrisikati
všovrjna -e *f* vrhnje, skorup
všovrjne -a *n* vrhnje, skorup
všovrnōti (se) všovrņem (se) *pf* vratiti (se)
všovrōč -a (všovrōči -a) *adj* vruć

vřst -i f vrsta: *bresĕk ĩma vřše vřsti.*
vřřiti -im *impf* vřřiti žito: *kõjn vřřĩ, na rõke se mlãti.*
vřřitnak -a m uže kojim se veže sijeno na vozu: *řtrĩk vřřitnak je kěj se sĕno vĕže.*
vřt -a m
vřtĕno -a n vreteno
vručina -e (i: vručĩnĕ) f
vubiti vubijem *pf* ubiti, zaklati: *vũbil sem krãvu.*
vuĕenĩk -ĩka m uĕenik, đak
vuĕitel -a m uĕitelj
vuĕitelica -e f uĕiteljica
vuĕitelov -a *adj* koji pripada uĕitelju
vuĕiti (se) -ĩm (se) *impf*: *jĕden se vuĕĩ svĩrati.*
vudřiti vudřim *pf* udariti
vũfati se vũfam se *impf* 1. nadati se, 2. usuditi se
vũga -e f vrsta ptice, vuga
vũglen -a m ugljen, v. võglen
vũgoreĕ -rka m vrsta povrća, krastavac
vugřica -e f vrsta jabuke: *ĩmamo jãbuke trđĩke, beľice, vugřice.*
vũjĕek -a m dem (: vujĕc)
vũjĕc -jca m ujak
vũlica -e f ulica
vuniřĕãvãti -ãvam *impf* uniřta-vati
vũporna -e f dio seljaĕkih kola: *vũporna na kõle, đĕ su lõtre.*
vũra -e f sat (vrijeme i stroj)
vũrok -a (i: vurõka) m urok: *ne vřĕkla ga, vũroki mi nã misli!*
vũsnica -e f usnica
vũř -i f uř: *bilo je i vuřĩ.*
vũřliv -a (vuřlivĩ -a) *adj* uřljiv
vũřlivĕc -fca m *pejor* uřljivac
vũvo -a n uho
vũvoz -a m ime jedne ulice u Mraclinu
vũzda -e f uzda
vũzĕl -zla m uzao

Vũzĕm -zma m katoliĕki blagdan Uskrs
vũzgãti (se) vũzgem (se) *pf* upaliti: *vũzgãla mi se ĩza; pãzi da se ne vũzgeř!*

Z

z praep 1. iz: *dõřel e z duĕãna*, 2. s: *bĩl sem z õcom.*
zabãdaf *adv*: *dĕca, el vam zabãdaf řĕci?*
zabijãti zabijam *impf*: *ĕãvle zabĩjamu s kladĩfcom.*
zabĩti zãbijem *pf* zãbiti (npr. ĕãvao): *zãbil sem ĕãvel.*
zãbĩti zãbim *pf* zãboraviti: *tõ sem vĕĕ zãbil.*
zadovõlen -lna (zadovõlnĩ -a) *adj* 1. zadovoljan, 2. dovoljan
zadrĕmãti -ĕmlem *pf* zadrijemati
zãdruga -e f: 1. obiteljska zãdruga: *bĩlo nas e osemdeřt duř zãdruge.* 2. seljaĕka radna zãdruga, 3. duĕan
zãfrĩg -a m zapřzak: *zãfrĩk se frĩga.*
zãfrĩgati zãfrĩgam *pf* isprĩziti, staviti »zãfrĩg«: *jũva zãfrĩgana.*
zãgozda -e f zagvozda: *zãgozda se đĕne kat se đřva kãlaju.*
zãgradĩti -ĩm *pf* ogradom zatvoriti neki prostor: *nĕ bõ ľĕpo ĕe zãgradĕ.*
Zãgreb Zãgreba m top
Zãgrepĕan -a m *etn* Zagrepĕanin
zãgreřĩti -ĩm *pf* primijetiti
zãgreřĩti -ĕřĩm *pf* zgriješiti, sagriješiti
zãjãhati zãjařem *pf*
zãjĕĕek -a m dem zeĕĩĕ
zãjĕc -jca m zec
zãjĩca -e f zeĕĩca: *i zãjĩca je brĕja.*
zãjĩni -a (zãjĩni -a) *adj* zadnji, posljednji
zãjti zãjdem *pf* uĕĩ
zãke *pron* zařto

zakipěti -im *pf* zakipjeti: *vōda zakipī.*
zaklāti zakōlem *pf*
zaklejnōti zaklējnem *pf* zaključati
zaklēpāti zaklēplem *impf* zaključavati: *kluč, š čēm se zaklēple.*
zākon -a *m* 1. zakon, 2. vjenčanje (u crkvi): *īdu na zākon.*
zākoniti se -im se *pf* i *impf* vjenčati se (u crkvi)
zakřpati zākrpam *pf*
zakuhēvāti -ēvam *impf* zakuhavati, ukuhavati: *čēra smo para-dājs zakuhēvāle.*
zakvāčiti zākvačim *pf*: *plūk se zākvači za ornice.*
zālāziti zālazim *impf*: *sōnce zālazi.*
zālud *adv.* uzalud: *zālut mūka.*
zāmazan -a *adj* prljav
zamūsan -a *adj* prljav: *čōvek je zamūsan na liče, na tēlu je hārtaf.*
zāmuš *adv* (u svezi: *īti zāmuš*) vjenčati se (i o mladiću!)
zāmužni -a *adj* odrastao za ženidbu, odrasla za udaju: *zāmužni dēčko, zāmužna dēkla.*
zāndre zāndri *f pl t* njedra: *dēni zāndre; īmam pēneze zāndre.*
zanēsti zanēsem *pf* zanijeti
zanōftati zānoftam *pf* dobiti (od velike studeni) zanoktice
zānoftica -e *f* zanoktica, smrznuti nokat
zapāliti zapālim *pf*
zapāmetiti zapāmetim *pf* zapamtiti
zapāsti zāpadnem *pf*
zāpeček -čka *m* zapečak: *zapečkū je kištra za drva.*
zapīrāti zapīram *impf* zatvarati
zāpis -a *m*: *zāpis je kāt se īdo dēčko i dēkla pōpu zapīsati.*
zapisāti (se) zapīšem (se) *pf*
započēti zapōčmem *pf*
zāpovēd -i *f*

zapopēvati -pōpēvam (zapopēvāti -pēvam) *pf* zapjevati
zaprāf *adv* zapravo
zaprēti zāprem *pf* zatvoriti
zāručnica -e *f*
zāruki zārukof *m pl t* zaruke: *dē su ti zāruki, da īdem na dōkonček?*
zāstava -e *f*
zāščepce -a *n* ozeblina nokata, zanoktica: *āk te zēbe za přste, nējdi pēči, bō ti zāščepce vlēzlo.*
zatēm *adv* zatim
zavēzāti zavēžem *pf*
zavījāti zavījam *impf*: *kāt cūcki zavījaju, ōnda bu nēgdo mrl.*
zavolēti -vōlim *pf* zavoljeti
zāžrditi zāžrdim *pf* žrđu pritegnuti voz sijena: *žrt je debēli drōk s īerim se zāžrdi vōz sēna.*
zāžrtiti zāžrtim *pf* žrđu pritegnuti voz sijena, v. zažrditi
zbāvlāti zbāvlam *impf* obavljati: *zājni pōt kāt ē (tj. babinjači) nōsi pīpravu ōnda je nōsi nājviše i tō se zōve da kūma zbāvla.*
zbōsti zbōdem *pf* izbosti: *bī mi mōgla zbōsti š nīmi.*
zdanīti se zdanī se *pf* svanuti: *zdanīlo se.*
zdēla -e *f* zdjela
zdenčār -āra *m*: *zdenčār kōpa zdēnce.*
zdēnčni -a *adj* koji pripada zdencu, bunaru: *tō je zdēnčni stōp.*
zdēneč -nca *m* zdenac, bunar
Zdēnka -e *f* ž. ime
Zdēnkica -e *f* hip (: Zdenka)
zdēnōti (si) zdēnem (si) *pf* uzdahnuti: *āl si si lēpo zdēnō!*
zdiči zdīgnem *pf* podići, dignuti
zdiči se zdīgnem se *pf* ustati: *zdīgnem se jūtře v lētū ob četři vīre.*
zdīgnōti zdīgnem *pf* dignuti
zdrāv -a *adj*
zdrāvje -a (zdrāvje -a) *n* zdravlje

zdrèckàti zdrèckam *pf* zdroboti
zèlen zelèna (zelèni -a) *adj*
zèlje (zèlje) -a *n* kupus
zèlva -e *f* zaova: *zèlva je od mèga mōža sèstra.*
zèmla -e (zèmlè) *f* zemlja
zèmlen zemlèna (zèmlèni -a) *adj*
 zemljan
zemlica -e *f* dem zemljica
zèmlin -a *adj* koji pripada zemlji
zèrnica -e *f*
zèpirati zèpirem, zèpiram *impf* ispirati: *zèpira se ili poplìne.*
zèpràti -pèrem *pf* isprati
zèpsti zèbem *impf*: *zèbe za prste.*
zèšèm *adv* sasvim
zèšèmsèga *adv* sasvim: *zèšèmsèga se otsèhl od mene.*
zèšipati zèšipam *pf* sasuti, zasipati
zèštàti (se) zèstanem (se) *pf* sresti, sastati se
zèšušiti (se) -ìm (se) (zèšušiti zèšušim) *pf* osušiti (se), posušiti (se), sasušiti (se)
zèt -a *m* kècerin muž
zèti zèmem (zèti, zèmem) *pf* uzeti
zèvàti zèšem (zèvam) *impf* zijevati: *zèše mi se; mš se sàmo zèva, kej sedim, zàto.*
zglàvje -a *n* gornji dio postelje
zglòb zglòba *m*
zgrešiti -ìm *pf* primijetiti, zapaziti: *sàt sem zgrešila dà mi lònec falì.*
zgròštovati -am *pf* zgnječiti
zibàti zìbam (zìblem) *impf*
zidàr -àra *m*
zìma -è (zìmè) *f*
zìma *adv* hladno: *zìma mi je.*
zìmati zìmam *impf* uzimati: *navèk sàmo zìma, nìš neče plàtiti.*
zìmski -a *adj*: *slàba ti je to snèjà tèra v lètu k ižè dōjde, isto kàk i zìmski màčki.*
zìpka -e *f* kolijevka
zìti zìdem *pf* 1. izići, 2. sići

zjùnčiti zjùnčim *pf* izgužvati: *nàj si lèči, bōš zjùnčil pòstelu!*
zlât -a (zlàti -a) *adj* zlatan
zlàto -a *n*
zlejàti zlèjem *pf* izliti
zlèvàti zlèvam *impf* izlivati, lijevati
zlòčest zlòčèsta (zlòčèsti -a) *adj*
 zao
zmàčkara -e *f* maškara
zmèšen -sna (zmèšni -a, zmèšnì -à) *adj* od različitih vrsta (o kruhu od različitih vrsta brašna): *zmesnì krùf je kàt se mètne hrženè mèle.*
zmìja -e *f* inov *v.* kača
zmìsliti se zmìslim se *pf* dosjetiti se: *nèmrem se zmìsliti.*
zmòči zmòrem *pf* smoći: *trèba je dìnare zmòči.*
zmòknoti zmòknem *pf* pokisnuti
znàti znàm *impf*
zne *praep* izvan: *čìsto sem znè sebe.*
znòtra *adv* iznutra; *kòt je znòtra, zvaņa je v`gel.*
znòvač *adv* ponovo: *àk ne vikne, ìde znòvač.*
zòb -i *f* vrsta žita, zob
zòb -a *m* zub
zobàti zòblem *impf*
zòbi zòbi *m pl t* usta: *ìmam bombòn zòbi.*
zòc -a *m* talog od kuhane kave
zòpci -ov *m pl t* oruđe sa zupcima, kojim se grabi, skuplja sijeno, grablje
zòpčìšce -a *n* držalo grabalja
zòra -e *f* inov
zoràti zòrjem *pf* izorati, uzorati
zràk -a *m*
zràmnàti zràmnam *pf* poravnati
zrèti zrèjem *impf* zreti, zrijati
zrjène -a *n* col zrnje
zrlèti -ìm *impf* napadno gledati, buljiti
zrño -a *n*
zroditi se zrodim se *pf* roditi se: *sèm se zrodila čètrdeset drùge.*

zrušati zrušam *pf* srušiti: *bura zrušala se.*
zūtra *adv* sutra
zvāna *adv* izvana: *kōt je znōtra, zvāna je vōgēl.*
zvāti (se) zōvem (se) *impf*: *zōvem se Vèrek; živad zovēmo da im dāmo jēsti.*
zvēr -i *f* zvijer
zvězda -e *f* zvijezda
zvīrēk -rka *m* izvor
zvlēči zvlēčem *pf* izvući
zvōn -a *m* zvono
zvonār -āra *m*
Zvonāreč -rca *m* stanovnik jedne mračlinske ulice: *z nījove vūlice je navēk zvonār.*
zvrāčiti zvrāčim *pf* izliječiti
zvrēči zvrēgne *pf* pobaciti (o domaćim životinjama): *zvrēgla mi je krāva.*
zvršiti -im *pf* 1. svršiti, 2. dovršiti vršidbu: *zvršili smo žito.*

Ž

žālec -lca *m* žalac
žālost -i *f*: *žālosti je za mōžem.*
žālostiti (se) -im (se) *impf*
žālostēn -sna *adj* žalostan
žandār -āra *m*: *žandāri s pērnicami.*
žārafka -e *f* žeravica
žārula -e *f* žarulja
žēja -e (žeje) *f* žed
žējen -jna (žejni -a) *adj* žedan
železnāk -āka *m* željezni lonac: *železnāk, vū tom žgāneč kūvamu.*
želēzo -a *n* željezo
žēlud -i *f*
žēludēč žēluca *m* želudac
žēlva -e *f* kornjača
žēna ženē (žēne) *f* 1. supruga, 2. odraslo žensko čeljade
žēnin -a *adj* koji pripada ženi
ženiti se ženim se *impf* i *pf* (iz)vršiti obred vjenčanja
ženskār -āra *m*
žēp žēpa *m* džep
žēti žētnem *impf*
žētva (žētva) -e *f*
žgajncēnāk -āka *m* lonac u kojem se kuhaju žganci
žgājne -a (žgājne -a) *m* žganje, pečenje
žgānci -ov (žgāneč) *m pl t* gusto ukuhano kukuruzno brašno
žgāti žgēm *impf* peći, žgati: *mī žgēmu rākiju.*
žir -a *m*
žirōvni -a *adj* othranjen žirom (o svinjama): *žirōvne svine.*
živ -a (živi -a) *adj*
živački -a *adj* koji pripada živadi, peradi: *živačko mēso je kokošečina, gōšetina.*
živad -i *f* perad, živad
živēti -im (živēti živem) *impf*
živina -e *f* živad, perad
živinār -āra *m* veterinar
žlēb -a *m* žlijeb
žlēbnāk -āka *m* žlijeb
žlica -e *f*
žmēķek žmēka (žmēki -a) *adj* težak
žmērēti -im *impf* žmiriti (potpuno zatvorenih očiju)
žmūl žmūla *m* pravljeno, nenaravno vino: *žmūl je dēlano vīno.*
žnēranēč -nca *m* vezica za cipele
žōč -a *m* i zōč -i *f* žuč
žōķek žōka (žōki -a) *adj* gorak
žōt -a (žōti -a) *adj* žut
žrēbe žrēbēta *n* ždrijebe: *lēpo žrēbe; tō su moji žrēbiči*
žrēbēč -pca *m* ždriječac
žrēbica -e *f* ždrebica
žrēbetnica -e *f* kobila dok doji ždrebad
žrēbič -a *m* ždrijebe
žrēbička -e *f* hip (: žrebica)
žrēbna *adj* bređa (kobila): *kobila je žrēbna.*

žrĕlo -a n ždrijelo, otvor krušne peći: *krušna peč ima žrĕlo i žrnike.*

žrĕti žerem *impf* žderati: *močete pak žerete! pono žerō; žrl je kak svinče.*

žrn -i f naprava za mljevenje žita u kući, žrvanj

žrnĭk -ika m zidana ograda pred ždrijelom krušne peći: *krušna peč ima žrĕlo i žrnike.*

žrt -i f motka kojom se pritišće voz sijena, žrd: *žrt je debeli drōk s tĕrim se zāžrdi vōs sĕna.*

žrven -vna m naprava za mljevenje žita u kući, žrvanj, usp. žrn

žūgek -a m hip gušće, guščić

žul žula m žulj: *v žulĕ je gnōj.*

župnik -a m

žutājnek -ājnka m žutanjak, žumance

IX. ZAKLJUČAK

309. Turopoljski su govori kajkavski govori i najveći im je dio osobina zajednički s većinom drugih kajkavskih govora. Među najvažnije od takvih općekajkavskih osobina idu:

1) — fonološka opreka $|e| \sim |e|$

2) — $a (< v, b) = \acute{e} > e$

— $e = \acute{e} > o // u$

— $e = e$

— *iz, iz-* > *z, z-*

— *pro-* > *pre-*

3) — neutralizacija opreke po zvučnosti u finalnoj poziciji i u sandhiju

— $r' = \acute{c} > \acute{c}$

— $d' > \acute{z} // j$

— $st' = sk' > \acute{s}\acute{c}$

— $zd' = zg' > \acute{z}\acute{z}$

— $r' > rj$ u nekoliko riječi i (ili) njihovih oblika

— protetsko i hijatsko *v*

— skupina *čr*

— *tvr > tr*

— čuvanje sekundarnih konsonantskih skupina

4) — čuvanje troakcenatskog sustava

— metatonijski akcent \wedge (ili njegov turopoljski refleks)

— akcent \sim na mjestu mladega prasl. akuta i kajkavski metatonijski \sim

— skraćivanje zanaglasnih dugih slogova

— skraćivanje dugih slogova ispred dugih akcenata (sa sporadičnim izuzecima u zapadnim turopoljskim govorima)

- 5) — kontinuantna većine starijih hrvatskosrpskih padežnih morfema
 — čuvanje dualnih oblika u NA sg. n. u brojevima i uz brojeve 2—4
 — deklinacija brojeva
 — gubitak nominalne pridjevske promjene, s ostacima u N sg. m. i DL sg. f.
 — gubitak aorista, imperfekta i participa prošlog na *-vši*
 — čuvanje supina
 — futur *bom, boš ...* + ptc. akt.
- 6) — relativno slobodan smještaj enklitika u rečenici:
si ga videl?
 — preferiranje infinitiva: *bil ja popevati?*
 — etički dativ *si*: *dějte si zeměte*
 — kongruencija *děj mi nōža; tō su dvā brāti* — *imam dvā brāte*
- 7) — upitna zamjenica za neživo [kěi, kē, kāi].

310. Uz osobine zajedničke svim kajkavskim govorima, ili većini od njih, turopoljski govori imaju i svojih govornih specifičnosti, ali i one su redovito izrazito kajkavske, ponajčešće zastupljene i u kojem drugom kajkavskom govoru kojega drugog kajkavskog dijalekta. Među najvažnije idu:

- 1) — alofoni [ó, ú], sporadično i [á]
 — *āj > ej*
 — *raz-* > *rez-* (ne u svim govorima)
 — *pra-* > *pre-*
 — alofon [ʒ] u slijedu /zɡ/ (u nekim govorima i periferan fonem /ʒ/, usp. *mōʒek*)
 — gubitak fonema *h* u paradigmatskim morfemima i njegov sasvim periferan fonološki status u drugim položajima
- 2) — metataksa metatonijskog akcenta $\hat{\ }^s$ medijalnoga sloga na prethodni:
nāpravim
 — neprodujivanje akcenta $\hat{\ }$ na *o* pred sonantom u finalnom položaju:
stōl, kōjm; lōj, krōf, ōn
- 3) — sporadički vokativ imenica ž. roda na *-a*: *žěno!*

311. Glavne govorne osobine koje odvajaju turopoljske govore od susjednih govora navedene su u t. 2.

312. Glavne razlike među pojedinim turopoljskim govorima navedene su u t. 3.

313. Turopoljski su govori po mnogim svojim karakteristikama *prijelazni* govori između dviju velikih kajkavskih grupa — istočne (podravski i posavski tip kajkavskih govora) i jugozapadne grupe (prigorski tip). Po svojem zemljopisnom smještaju oni su jedna od karika što vežu istočnokajkavske govore,

koji po Beličevoj podjeli kajkavskih govora imaju *štokavsku* bazu prema svojim fonetskim značajkama²¹², s jugozapadnima, kojima, po Beliću, leži u osnovi *čakavski* dijalekat²¹³. Linija koja dijeli istočne kajkavske govore od zapadnih (a prema tome i od jugozapadnih) po Beliću prolazi istočno od Varaždina u pravcu sjever—jug, pa prolazeći istočno od Zagreba siječe Savu i Kupu. Ona, dakle, ili dodiruje turopoljske govore, ostavljajući ih na zapadu, ili ih dijeli na dva različna govorna tipa, koji su različitog postanja. Ako se uzmu u obzir bitne *fonetske* osobine koje dijele, prema Beliću, istočne (tip Virje i tip Trebarjevo) od jugozapadnih kajkavskih govora (tip Prigorje), tj. $t' > č$, $d' > ž$ i $st', sk' > šč$, $zd', zg' > žž$ u istočnom, prema $t' > ć$, $d' > j$ i $st', sk' > š$, $zd', zg' > ž$ u jugozapadnom tipu, onda se granična linija južno od Save mora svakako povući *zapadno*, a ne istočno od Zagreba. Međutim, ni tada to neće biti prava granica istočnih i jugozapadnih govora, jer ona i ne može po gore navedenim glasovnim osobinama dijeliti ta dva područja, a to zato što se između njih proteže prijelazni tip govora, od kojih su jedan dio i turopoljski govori. Istočni turopoljski govori mijenjaju primarno t' u $ć$, ali u njima je kontinuant staroga d' dvojaka: $d' > j$, $ž$. Osim u nekoliko riječi koje imaju refleks $ž$ na velikom području hrv. kajk. dijalekata, kao što su *roĝāk*, *řĝa*, *rõĝen*, *nar ěĝen* i sl., na cijelom se, dakle, turopoljskom području govori *mĝja*, *prĝja* (uz *mĝga*, *prĝga* u najistočnijim govorima). Zapadni govori uz refleks $t' > č$, $d' > j$ (ali *roĝāk* i sl.) imaju refleks $st', sk' > šć$, $zd', zg' > žž$ (*dvořišće*, *imišćeno*, *mđjžženi*), a ne $š$, $ž$ kao u Prigorju.

Izdvojiti ću još jednu fonetsku pojavu koja neobično uvjerljivo potvrđuje prijelazni karakter turopoljskih govora. Nastavak za 1. lice pl. prez. u Kupincu je *-mu*, a u Trebarjevu *-me* (usp. Ivšičeve primjere iz Kupinca i Trebarjeva, *JHK*, 87). U zapadnim turopoljskim govorima također je *-mu* (*nđsimu*), u istočnim *-me* (*nđsime*). U središnjim je govorima, kako je za Mraclin u svojem *Izveštaju* (na str. 404) konstatirao i P. Ivić, »kod nekih informatora *-mo*, a kod drugih *-mu*«. Na temelju svojih istraživanja mogu ustvrditi da (također i u Mraclinu) i isti ispitanici upotrebljavaju i jednu i drugu fonetsku realizaciju toga morfema.

Prema podjeli S. Ivšića²¹⁴ po svojim akcenatskim osobinama turopoljski govori idu među revolucionarne hrvatske kajkavske govore, tj. među one koji su, više ili manje, izmijenili osnovne kajkavske akcenatske značajke, a te, po Ivšiću, leže u osnovici svih kajkavskih govora, bez obzira na današnje stanje njihova akcenatskog sistema.

Današnji turopoljski govori pokazuju nešto drugačije akcenatske pojave nego što ih je prikazao Ivšić.

P. Ivić konstatirao je za govor Mraclina da taj »govor ne pripada nijednom od tipova koje prof. Ivšić nabraja u svom kapitalnom radu o kajkavskoj akcen-

²¹² Usp. *Kajk. dij.*, SNE, s. v.

²¹³ Belić kaže da je čitav »teritorij između Save i Kupe (danas kajkavski, A. Š.) nekada pripadao čakavskom dijalektu«. Ivšić pobija to mišljenje, izneseno i u nekim Strohalovim radovima (*JHK*, 79).

²¹⁴ Ivšić, *JHK*.

tuaciji»²¹⁵. Ivić to tvrdi na osnovi redovite pojave dugog uzlaznog akcenta na penultimi mjesto akcenta `` u riječima koje su doživjele dezoksitonezu. Da je pojava tzv. kanovačkog duljenja karakteristična ne samo za Mračlin *već i za sve turopoljske govore*, utvrdio sam na svojim mnogobrojnim putovanjima po Turopolju. Međutim, uz tu pojavu konstatirao sam i sporadičku pojavu akcenta `` na ultimi, i to ne samo u enklizi nego i pred pauzom, u mnogim govorima. Uz primjere oksitoneze često se čuju i primjeri sa sekundarnim `` na penultimi, pa i u Mračlinu pored *žēna* može katkad biti *žēna*²¹⁶. Takva dvojakost realizacije sekundarnog akcenta na penultimi osobito je česta u ptc. perf. m. roda: *pōslal* i *pōslal* < *poslāl*, *kōpal* i *kōpal* < *kopāl*, *prōsil* i *prōsil* < *prosil*.

Tzv. kanovačko duljenje, kako je utvrdio prof. Hraste²¹⁷, uz neke druge akcenatske pojave, potvrđuje sukob raznih govornih struktura na turopoljskom području. U istočnom tipu turopoljskih govora kanovačko je duljenje redovito. U Cerju kraj Sesveta, kojega govor ide u Belićevo istočnu kajkavsku grupu, a po Ivšiću mu je akcentuacija konzervativna, redovito sam slušao u riječima oksitoničkoga tipa »kanovačko« duljenje. U selima koja se sa zapadne strane nadovezuju na turopoljske govore (Blato, Brezovica, Starjak) veoma su rijetke te pojave duljenja sekundarnog akcenta ``, a na samom turopoljskom tlu što dalje prema istoku to su običnije, da u najistočnijim govorima budu gotovo bezizuzetne. »Kanovačko« duljenje sve se više razvija i pod utjecajem kajkavcima strane, štokavske akcentuacije, koja se širi neprestanim, sve jačim vezama sa Zagrebom, upoznavanjem standardnog jezika i sve većom potrebom svih stanovnika da se njime gotovo svakodnevno služe. Da je pojava »kanovačkog« duljenja osobito u *novije* vrijeme uhvatila maha, svjedoči redovita njezina upotreba u mlađih, a rjeđa, ponekad i posve sporadična upotreba u starijih Turopoljaca. U govorima u kojima je »kanovačko duljenje« najproširenije pod utjecajem tog duljenja sve se više javlja i duljenje sekundarnog `` na položaju pred nekadašnjim medijalnim metatonijskim akcentom ˘, pa se danas može čuti *nāpravila* i *nāpravila*, *nē vidim* i *nē vidim*.

Paralelno s gubljenjem oksitoneze i s »kanovačkim« duljenjem pojavljuje se i gubljenje prednaglasnih dužina. U istočnim turopoljskim govorima dužine su se najčešće izgubile, ali im se trag redovito čuva u zatvorenosti vokala koji je bio pod dužinom (*ranili*) ili je na mjestu nekadašnje dužine akcent, koji se ostvaruje kao akut. Na zapadu one su još u starijih ljudi redovite. U središnjim govorima one se, osobito u mlađih ljudi, mogu pokratiti, a kadšto i povlače na sebe akcent, koji se ostvaruje kao akut, kao i u istočnim turopoljskim govorima. U obližnjim govorima izvan Turopolja stanje je ovakvo: sela uz istočnu obalu Save (tip Resnik) nemaju prednaglasnih dužina, u selima na zapadu od Turopolja (tip Starjak) one su u navedenom položaju redovite²¹⁸. Tako nam i ta pojava potvrđuje miješanje dviju različitih govornih struktura i njihovu simbiozu na turopoljskom tlu.

²¹⁵ Ivić, *Izveštaj*, 401.

²¹⁶ U zapadnim turop. govorima, na »Vrhovlju«, redovitije je *žēna* nego *žēna*.

²¹⁷ M. Hraste, O kanovačkom akcentu u Hrvatskoj.

²¹⁸ Prema mojim istraživanjima tih govora, usp. i Ivšičeve »Oglede akcenatskih tipova« za Trebarjevo i Kupinec (*JHK*, 87).

Da su turopoljski govori *prijelazni govori* od jednoga govornog tipa k drugome, očito je i iz fiziologije njihovih akcenata. Premda se, u principu, čuva razlikovna funkcija akcenata, posve je obična realizacija akcenta $\hat{\ }$ ili akcenta \sim na mjestu $\grave{ }$, a također i realizacija akcenta $\grave{ }$ na mjestu $\hat{\ }$ ili \sim . Kvantitativne varijacije uvjetuju i intonacijske promjene. Većina metatonija, i ustaljenih i slobodnih, proizlazi iz opće težnje tih govora za produljivanjem kratkih, a skraćivanjem dugih vokala. Uzrok te težnje vidimo upravo u sukobu raznih akcenatskih sistema (usp. i neke razlike u akcentu oblikā, npr. u Trebarjevu je instr. pl. m. *žganci*, a u Kupincu *žgānci*. Oba se takva lika mogu čuti u turopoljskim govorima). Ne može se zanemariti ni utjecaj književne akcentuacije, usp. npr. sve veću proširenost analoškog akcenta, kakav je katkad u gen. sg. m. prema nom. sg. (*jēzika* : *jēzik*), ali i prema štokavskom naglašivanju tog oblika (*jēzika*), tako i u dativu i u drugim kosim padežima sg. m. (*jēziku*, *jēzikom*), u gen. sg. f. (*žēne*), instr. sg. f. (*žēnum*), uz običnije i proširenije *jezika*, *jeziku*, *ženē*, *ženūm*. Dodir posavskog tipa *žēna*, *pōsel* sa zapadnim tipom *žēna*, *pōsel* nužno dovodi do toga da se oba ta akcenta sreću u svojim slobodnim varijantama [$\grave{}$] ili [$\hat{\}$] i preko njih prelaze jedan u drugi. Iz takvih je položaja netipična realizacija pojedinih akcenata prešla i u druge slučajeve, pa danas može svaki informator u običnom, svakodnevnom govoru upotrijebiti u istoj riječi bilo koji od svoja tri akcenta, a najčešće koju njihovu *neizrazitiju* varijantu. Odatle iz fakultativnih akcenatskih realizacija može se u gdje kojim položajima ustaliti metatonijski akcent na mjestu prvotnog akcenta. U selima u neposrednoj blizini Zagreba akcenatski sistem teži da se pojednostavi, pa *intonacija* i *kvantiteta* akcenta katkad gube svoju funkcionalnost, a distinktivnu funkciju zadržava samo *mjesto* akcenta, vezano uz kvalitetu vokala.

»Kanovački akcent«, kao izrazit predstavnik prijelaznih govora, danas je već ustaljeni metatonijski akcent u većini turopoljskih sela. U najzapadnijim turopoljskim selima akcent \sim na mjestu $\grave{ }$ još je samo slobodna varijanta, nevezana uz određene položaje, ali i u tim govorima pokazuje težnju za ustaljivanjem na poznatim položajima »kanovačkog akcenta«, pa je gotovo sigurno da će i ti govori za neko vrijeme prijeći u red »kanovačkih« govora.

Od akcenatskih pojava spomenut ću još samo sporadičnu pojavu metatonijskog akcenta $\hat{\ }$ u prezentu glagola i u instr. sg. imenica ž. roda: *kōpam*, uz *kōpam*, *līpum*, uz *līpum*. Tu je očit utjecaj kajkavskih govora sa sjeverozapadne turopoljske granice, koji su u velikoj mjeri primili tu osobinu od geografski bliskih konzervativnih samoborskih govora (osobito govora oko Sv. Nedjelje i Sv. Martina) i kajkavskih ikavskih govora oko Zaprešića.

Morfološke i sintaktične osobine turopoljskih govora ne pokazuju tako izrazitih potvrda kojih postavki, jer te osobine nisu karakteristične samo za ispitivano područje. One su u najvećoj mjeri zajedničke većini kajkavskih govora, a osobito se malo razlikuju od tih osobina u susjednim govorima, bilo zapadnima bilo istočnima.

Ipak, i ono malo morfoloških različnosti između istočnih i zapadnih susjeda Turopoljaca reflektiralo se u turopoljskim govorima na taj način što je u nekim slučajevima prihvaćen zapadni lik, a u drugima istočni lik. U Mrakovu

Bregu govori se *otīje*, *kōpadu*, *žūtega*²¹⁹, u nedalekom Dragonošću: *otīde*, *kōpaju*, *žūtoga*, jednako kao u udaljenom Trebarjevu. U Orlu, koje je svega desetak kilometara udaljeno od središta općine, Velike Gorice, govori se *z rēpu*, *s krāvū*, na čitavu području koje obrađujem u ovoj radnji govori se *z rēpum*, *s krāvum*, oblički jednako kao u dalekom Kupincu.

Komparativni nastavci *-eji*, *-ji*, karakteristični za prigorske govore (*Prigorje* 113—114: *starēji*, *slabēji*, *jači*, *draži*) poznati su i turopoljskim govorima, gdje se pojavljuju uz običnije *-eši*, *-ši*, jedine komparativne nastavke u Trebarjevu (usp. ZNŽO III, 64: *stareši*, 75: *skupeše*)²²⁰.

Sličnih potvrda prijelaznog karaktera turopoljskih govora moglo bi se vjerojatno naći i u sintaksi i u leksiku, ali taj zadatak premašuje okvir ove radnje.

²¹⁹ Usp. u Samoboru: *jednèga* (39), *selakovega* (41), *susednèga* (42), *ovega* (43), ZNŽO 19.

²²⁰ Primjeri iz *Prigorja* i *Trebarjeva*, kao i primjeri u bilj. 219, nisu uvijek akcentirani, pa su, dakako, navedeni u obliku u kakvu su tiskani.

LITERATURA

- ADM.-TER. PODJELA = Administrativno-teritorijalna podjela — Imenik naseljenih mjesta Narodne Republike Hrvatske (stanje 1. V 1951), Zagreb 1951.
- ALEKSIĆ, R.: Prilozi istoriji kajkavskog dijalekta, JF XVI, 1—98.
- APhI = Association phonetic internationale.
- ARj = Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, JAZU, Zagreb.
- AsPh = Archiv für slavische Philologie, Berlin.
- BALLAGI, M.: Neues vollständiges Ungarisches und Deutsches Wörterbuch, Budapest 1890.
- BEDNJA = Jedvaj, J.: Bednjanski govor, HDZ I, 279—330.
- BELIĆ, A.: Akcenatske studije, Beograd 1914.
- BELIĆ, A.: Dr. Stjepan Ivšić, Jezik Hrvata kajkavaca, JF XIV, 241—246.
- BELIĆ, FONETIKA = Belić, A.: Osnovi istorije srpskohrvatskog jezika, I: Fonetika (univerzitetska predavanja), štampano kao rukopis, Beograd 1960.
- BELIĆ, A.: Istorija srpskohrvatskog jezika, predavanja d-ra Aleksandra Belića; Knj. II, sv. 1: Reči sa deklinacijom, Beograd 1950, knj. II, sv. 2: Reči sa konjugacijom, Beograd 1951.
- BELIĆ, A.: L'accent de la phrase et l'accent du mot, TCLP IV, Prag 1931, 183—188.
- BELIĆ, A.: Iz srpskohrvatske akcentologije i dijalektologije, JF XIX, 117—131.
- BELIĆ, KAJK. DIJ. = Belić, A.: Kajkavski dijalekt, SNE II, 222—228.
- BELIĆ, A.: Misli o prikupljanju dialektskog materijala, JF VI, 1—10.
- BELIĆ, A.: O čakavskoj osnovnoj akcentuaciji, Glas SKA 168, 1—39.
- BELIĆ, A.: O dvojini u slovenskim jezicima, Posebna izdanja SKA, knj. 91, Filozofski i filološki spisi 21, Beograd 1932.
- BELIĆ, A.: O rečeničnom akcentu u kastavskom govoru, JF XIV, 151—159 i XV, 160—170.
- BELIĆ, A.: O srpskim ili hrvatskim dijalektima, Glas SKA 78, 60—164.
- BELIĆ, A.: Srpskohrvatske glasovne grupe -jt-, -jd- i praslovensko -kti-, -gti- i -hti-, JF II, 217—226.
- BELIĆ, A.: Srpskohrvatski jezik, SNE IV, 413—429.
- BELIĆ, A.: Zametki po čakavskim govoram, Izvestija Imp. akad. n., S. Peterburg 1910, 181—266.
- BROZOVIĆ, D.: O fonetskoj transkripciji u srpskohrvatskom dijalektološkom atlasu, ZfIMS VI, 93—116.
- BROZOVIĆ, D.: O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatskosrpskih dijalekata, ZfIMS III, 68—86.
- BÜHLER, K.: Phonetik und Phonologie, TCLP IV (1931), 22—53, Prag.
- BULAHOVSKI, L. A.: Akcentologičeskie etjudy, JF IV, 114—150.
- COD. TUR. = Laszowski, E.: Povjesni spomenici plem. općine Turopolja nekoć Zagrebačko polje zvane (Codex Turopoljensis), knj. I—IV, Zagreb.
- DANIČIĆ, Đ.: Akcenti u glagola, Djela JAZU XVII, Zagreb 1896.
- DANIČIĆ, Đ.: Akcenti u imenica i pridjeva, Djela JAZU XXIV, Zagreb 1913.
- DEUTSCHE DIALEKTGEOGRAPHIE, Marburg 1908. f. f.
- DEUTSCHE LEHNWÖRTER = Striedter-Temps, H.: Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen, Berlin 1958.
- FANCEV, VIRJE v. VIRJE
- FfNS = Filozofski fakultet u Novom Sadu
- FfZ = Filozofski fakultet u Zagrebu
- FINKA, B.: Čakavske stilističke studije, I: Infinitiv u službi imenice, Filologija 3, 49—52, Zagreb.
- FINKA, B.: Dugootočki čakavski govori, disertacija, umnoženo kao rukopis, Zagreb 1958. (izašlo u HDZ 4, Zagreb 1977).
- FINKA, B. i ŠOJAT, A.: Govor otoka Žirja, rukopis primljen za tisak (izašlo u Raspravama Instituta za jezik I, Zagreb 1968).
- GRIMM, J. i GRIMM, W.: Deutsches Wörterbuch, Leipzig.
- GUBERINA, P.: Povezanost jezičnih elemenata, MH, Zagreb 1952.

- GUBERINA, P.: Zvuk i pokret u jeziku, MH, Zagreb 1952.
- HAMM, J.: Akcenatske opozicije u slavenskim jezicima. Prilog diskusiji; Radovi Slavnog instituta FfZ 2, 71—73.
- HAMM, J.: Štokavština donje Podravine, Rad JAZU 275, Zagreb 1949.
- HAMM, J.: Staroslavenska gramatika, Zagreb 1958.
- HAMM, J., HRASTE, M., GUBERINA, P.: Govor otoka Suska, HDZ I, 5—213.
- HDZ = Hrvatski dijalektološki zbornik, Zagreb.
- HINTZE, F.: Zum Verhältnis der sprachlichen »Form« zur »Substanz«, Studia Linguistica 3 (1949), 86—105, Lund.
- HINTZE, F.: Zur Frage der monophonematischen Wertung, Studia Linguistica 4 (1950), Lund.
- HODGE, C. T.: Serbo-Croatian Phonemes; Language XXII (1946), 112—121, Baltimore.
- HRASTE, BIBLIOGRAFIJA = Hraste, M.: Bibliografija radova iz dijalektologije, antroponimije, toponimije i hidronimije na području hrvatskoga ili srpskoga jezika, HDZ I, 387—479.
- HRASTE, M.: Crtece o bruškom dialektu, JF VI, 180—214.
- HRASTE, M.: Čakavski dijalekat ostrva Brača, SDZ X, 1—66.
- HRASTE, M.: Čakavski dijalekat ostrva Hvara, JF XIV, 1—57.
- HRASTE, M.: Dvoakcenatski sistem u hrvatskom ili srpskom jeziku, ZfIMS I, 85—93.
- HRASTE, KAJK. DIJ. = Hraste, M.: Kajkavski dijalekat, Enciklopedija Jugoslavije 4, 508—511, Zagreb 1960.
- HRASTE, M.: O kanovačkom akcentu u Hrvatskoj, Filologija 1, 59—74, Zagreb.
- HRASTE, M.: Osobine govora otoka Šolte, Čiova, Drvenika i susjedne obale, Rad JAZU 272, 123—156.
- HRASTE, M.: Osobine suvremene rapske akcentuacije, Zbornik Instituta za historijske nauke u Zadru (1955), 165—175.
- HRASTE, SISAČ = Hraste M.: O govoru grada Siska, Jubilarno izvješće Državne realne gimnazije u Sisku 1919—1944, Sisak 1944.
- HRASTE, M.: Strani elementi u hrvatskom ili srpskom narodnom i književnom jeziku, Radovi Slavnog instituta FfZ 2, 43—59.
- HRV. URB. v. LOPAŠIĆ, HRV. URB.
- IGNJATOVIĆ, D.: O vremenskim priložima tipa *danās, nočas, letos, zimus* i sl., ZfIMS IV—V, 95—102.
- ISACENKO, A. V.: Zur phonologischen Deutung der Akzentverschiebungen in den slavischen Sprachen, Travaux du Cercle linguistique de Prague VIII (1939), 173—183, Prag.
- IVIĆ, P.: Die serbokroatischen Dialekte, Ihre Struktur und Entwicklung, I, 'S-Gravenhage 1958.
- IVIĆ, P.: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika. Uvod i štokavsko narječje, Novi Sad 1956.
- IVIĆ, P.: Dr. Josip Hamm, Štokavština Donje Podravine; JF XIX, 252—259.
- IVIĆ, P.: Dva smjera razvoja konsonantizma, Godišnjak FfNS III, 159—184, Novi Sad 1957.
- IVIĆ, IZVEŠTAJ = Ivić, P.: Izveštaj o terenskom dijalektološkom radu u severnoj Hrvatskoj i južnoj Dalmaciji u leto 1957 godine, Godišnjak FfNS II, 401—404.
- IVIĆ P.: Jedna doskora nepoznata grupa štokavskih govora: govori sa nezamenjenim jatom, Godišnjak FfNS I, 146—160.
- IVIĆ, P.: Mate Hraste, Josip Hamm i Petar Guberina: O govoru otoka Suska, ZfIMS II, 171—183.
- IVIĆ, P.: O deklinacionim oblicima u srpskohrvatskim dijalektima, Godišnjak FfNS IV, 189—215 i V, 75—97.
- IVIĆ, P.: Prilog rekonstrukciji predmigracione dijalekatske slike srpskohrvatske jezičke oblasti, ZfIMS IV—V, 117—130.
- IVIĆ, P.: Značaj lingvističke geografije za uporedno i istorisko proučavanje južnoslovenskih jezika i njihovih odnosa prema ostalim slovenskim jezicima, JF XXII, 179—206.
- IVIĆ, P. i LEHISTE, I.: Prilozi ispitivanju fonetske i fonološke prirode akcenata u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku, ZfIMS, VI, 31—71.

- IVŠIĆ, JHK = Ivšić, S.: Jezik Hrvata kajkavaca (O stogodišnjici našega novoga pravopisa i književnog jezika), Ljetopis JAZU 48, 47—88.
- IVŠIĆ, S.: Iz naše akcentuacije i dijalekatske problematike, Zbornik radova FfZ I, 359—376, Zagreb 1951.
- IVŠIĆ, POSAVINA = Ivšić, S.: Današnji posavski govori, I: Rad JAZU 196, 124—254, II: 197, 9—138.
- IVŠIĆ, PRILOG = Ivšić, S.: Prilog za slavonski akcenat, Rad JAZU 187, 133—207.
- IVŠIĆ, S.: Osnovna hrvatska kajkavska akcentuacija u Pergošića (1574), Zbornik lingvističkih i filoloških rasprava A. Beliću o 40-godišnjici njegova nauč. rada, Beograd 1937.
- JAKOBSON, R. i HALLE, M.: Fundamentals of Language, s'Gravenhage 1956.
- JANJČEROVA, TREBARJEVO v. TREBARJEVO
JAZU = Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- JEDVAJ, BEDNJA v. BEDNJA
JF = Južnoslovenski filolog, Beograd
- JUNKOVIĆ, IZVJEŠTAJ = Junković, Z.: Izvještaj o istraživanju kajkavskog dijalekta u zagrebačkoj okolici, LjJAZU 61, 391—395.
- JUNKOVIĆ, Z.: Kajkavski dijalekat, Školski leksikon, knj. 12: Jezik, s. v., Panorama, Zagreb 1963.
- JURIŠIĆ, B.: Govor otoka Vrgade, Nastavni Vjesnik XLV, 86—96 i 174—184; XLVI, 17—38, Zagreb.
- KARLOVAC = Težak, S.: O rezultatu dijalektoloških istraživanja u okolici Karlovca, LjJAZU 62, 418—423.
- KOLARIĆ, R.: Izveštaj o terenskom dijalektološkom radu na Gornjem Dravskom Polju u leto 1959 godine, Godišnjak FfNS IV, 393—395.
- KORENIĆ, STUPNIK = Korenić, S.: Život, jezik i običaji Stupničana kraj Zagreba, ZNŽO I, 119—151.
- KOTARSKI, J.: Lohor. Narodni život i običaji; ZNŽO XX, XXI, XXIII.
- KULJBAKIN, S.: Akcenatska pitanja, JF II, 240—253 i III, 48—69.
- KUZNECOV, P. S.: O fonologičkoj sisteme serbo-chorvatskoga jazyka, Izvestija Akademii nauk SSSR, Otdelenie literaturi i jazyka, VII (1948), 125—139.
- KWESTIONARIUSZ DO BADAŃ SŁOWNICTWA ŁUDOWEGO, Polska akademija nauk — Komitet językoznawczy, Wrocław 1958.
- LANG, M.: Samobor. Narodni život i običaji, ZNŽO XVI, XVII, XVIII, XIX.
- LESKIEN, A.: Untersuchungen über Quantität und Betonung in slavischen Sprachen, Leipzig 1885.
- LOPAŠIĆ, HRV. URB. = Lopašić, R.: Hrvatski urbari, Zagreb 1894.
- LjJAZU = Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- MAJNARIĆ, N.: Jedna zanimljiva sintaktička pojava u ravnogorskom narječju, JF III, 35—40.
- MARETIĆ, GRAMATIKA = Maretić, T.: Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga jezika, I. izdanje Zagreb 1899, III. izdanje Zagreb 1963.
- MARETIĆ, T.: O nekim pojavama kvantitete i akcenta u jeziku hrvatskom ili srpskom, Rad JAZU 67, 1—69.
- MEĐUMURJE = Oblak, V.: Nešto o megjumurskom narječju, ZNŽO I, 44—62.
- MIKLOŠIĆ, ETYM. WÖRT. = Miklosich, F.: Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen, Wien 1886.
- MILETIĆ, B.: Izgovor srpskohrvatskih glasova (eksperimentalno-fonetska studija), SDZ V, Beograd 1933.
- MILETIĆ, B.: O fiziološkom kvantitetu u srpskohrvatskom. Spomenica desetogodišnjice rada Više pedagoške škole u Beogradu 1924—1934; Beograd 1935.
- MILETIĆ, OSNOVI FONETIKE = Miletić, B.: Osnovi fonetike srpskog jezika, Beograd 1952.
- MITZKA, HANDBUCH = Mitzka, W.: Handbuch zum deutschen Sprachatlas, Marburg 1952.
- MH = Matica hrvatska
MS = Matica srpska
- OBLAK, MEĐUMURJE v. MEĐUMURJE

- PECO, A.: Izgovor zvučnih suglasnika na kraju riječi u srpskohrvatskom jeziku — Prilog diskusiji o ovom pitanju, ZfIMS IV—V, 235—244.
- PLETERŠNIK, SLOVAR = Pleteršnik, M.: Slovensko-nemški slovar, Ljubljana, I. 1894, II. 1895.
- PODRAVINA = Hamm, J.: Štokavština Donje Podravine, Rad JAZU 275, 5—70.
- POKUPLJE = Brabec, I.: Izvještaj o istraživanju govora u Pokuplju, LjJAZU 65, 321—331.
- POPOVIĆ, I.: Istorija srpskohrvatskog jezika, Novi Sad 1955.
- POV. TUR. = Laszowski, E.: Povijest plem. općine Turopolja nekoć Zagrebačko polje zvane, knj. I—III, Zagreb.
- PRIGORJE = Rožić, V.: Kajkavački dijalekat u Prigorju, Rad 115, 116, 118.
- RAD = Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- RAČKI, F.: Popis župa zagrebačke biskupije, Starine IV, Zagreb 1872.
- RAMOVŠ, F.: Dialektološka karta slovenskega jezika, Ljubljana 1931.
- RAMOVŠ, F.: Historična gramatika slovenskega jezika, VII: Dialekti, Ljubljana 1935.
- RAMOVŠ, F.: Kratka zgodovina slovenskega jezika, Ljubljana 1936.
- RAMOVŠ, F.: O slovenskem novoakutiranem $\delta > \acute{o}, \acute{q}, \acute{\phi}$, JF II, 227—239.
- RAMOVŠ, F.: Slovenački jezik, SNE IV, 219—232.
- REŠETAR, M.: Der štokavische Dialekt, Wien 1907.
- REŠETAR, M.: Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten, Wien 1900.
- ROŽIĆ, PRIGORJE v. PRIGORJE
- SADNIK, L.: Slavische Akzentuation, I. Vorhistorische Zeit, Wiesbaden 1959.
- SAN = Srpska akademija nauka, Beograd.
- SAUSSURE de, F.: Cours de Linguistique Générale, Paris 1955.
- SCHNEEWEIS = Schneeweis, E.: Die deutschen Lehnwörter im Serbokroatischen in kulturgeschichtlicher Sicht, Berlin 1960.
- SDZ = Srpski dijalektološki zbornik, Beograd.
- SAPIR, E.: Selected Writings of Edward Sapir in Language, Culture and Personality, Berkeley/ Los Angeles 1951.
- SELMER, E. W.: Phonologie und Phonetik, Teuthonista 9 (1933), Bonn.
- SKA = Srpska kraljevska akademija nauka, Beograd.
- SKOK, ŽUMBERAK = Skok, P.: Novi prilozi proučavanju govora žumberačkih čaka-vaca, HDZ I, 215—278.
- SL = Suvremena lingvistika, Zagreb
- SNE = Stanojević, S.: Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka, knj. I—IV, Zagreb.
- STRIEDTER-TEMPS, H.: Deutsche Lehnwörter, v. DEUTSCHE LEHNWÖRTER.
- STROHAL, R.: Današnje narječje u Brodu na Kupi, Rad 196, 53—85.
- STROHAL, R.: Jezične osobine u kotaru karlovačkom, Rad 146, 78—153 i 148, 1—50.
- STROHAL, R.: Osobine današnjeg delničkog narječja, Rad 153, 115—208.
- STROHAL, R.: Osobine današnjeg lokvarskog narječja, Rad 152, 162—248.
- STROHAL, R.: Osobine današnjeg ravnogorskog narječja, Rad 162, 28—109.
- ŠOJAT, IZVJEŠTAJ = Šojat, A.: Izvještaj o istraživanju govora u Turopolju, LjJAZU 67, 310—315.
- TCLP = Travaux du Cercle linguistique de Prague.
- TEŽAK, KARLOVAC v. KARLOVAC
- TREBARJEVO = Jančerova, K.: Trebarjevo — Narodni život i običaji, ZNŽO III, 55—139 i 211—251; VI, 187—248.
- TRUBETZKOY, N. S.: Anleitung zu phonologischen Beschreibungen, 2. Auflage, Göttingen 1958. (Lautbibliothek der deutschen Mundarten 2).
- TRUBETZKOY, N. S.: Charakter und Methode der systematischen phonologischen Darstellung, einer gegebener Sprache, Archives Néerlandaises de Phonétique, Expérimentale VIII—IX, 1933.
- TRUBETZKOY, N. S.: Die phonologischen Grenzsignale, Proceedings of the Second international congress of phonetic sciences, Cambridge 1936.
- TRUBETZKOY, N. S.: Die phonologischen Grundlagen der sogenannten »Quantität« in verschiedenen Sprachen, Scritti in onore di Alfredo Trombetti, Milano 1936.

- TRUBETZKOY, N. S.: Grundzüge der Phonologie, Göttingen 1958.
- TUR. ŽUPE = Barlè, J.: Povijest turopoljskih župa, Zagreb 1911.
- VALJAVEC, M.: Glavne točke o naglasu književne slovenštine, Rad 132, 116—213.
- VINJA, V.: Ferdinand de Saussure: Kurs opće lingvistike i sociološka škola, SL 2, Zagreb 1963, 3—25.
- VIRJE = Fancev, F.: Beiträge zur serbokroatischen Dialektologie, AslPh 29, 305—390.
- KARADŽIĆ, V.: Srpski rječnik (Lexicon serbico-germanico-latinum), Beč 1852.
- WIJK van, N.: Zur Betonung der Verba mit stambildendem -i, AslPh 37, 1—47.
- ZEMLJ. TUR. = Šenoa M.: Zemljopis i narodopis, u I. knjizi *Pov. Tur.*
- ZfIMS = Zbornik za filologiju i lingvistiku, Matica srpska, Novi Sad
- ZIMA, L.: Njekoje, većinom sintaktičke razlike između čakavštine, kajkavštine i štokavštine; Zagreb 1887.
- ZNŽO = Zbornik za narodni život i običaje, Zagreb.
- ZWIRNER, E.: Phonologie und Phonetik, Cahiers Ferdinand de Saussure 2 (1942), Ženeva.